

TÜRKİYE ORMANCILAR DERNEĞİ

**TÜRKİYE
ORMANCILIĞI:
2022**

**TÜRKİYE'DE ORMANSIZLAŞMA
VE ORMAN BOZULMASI**

TÜRKİYE ORMANCILIĞI 2022:
**TÜRKİYE'DE ORMANSIZLAŞMA VE
ORMAN BOZULMASI**

Editör
Prof. Dr. Erdoğan ATMİŞ

5 Haziran 2022

Türkiye Ormancılar Derneği
(The Foresters' Association of Turkey)

Tuna Caddesi No: 5/8 Kızılay/Ankara
Tel-Faks: 0 312 433 84 13 – 433 26 64
E-posta: ormancilarder@ttmail.com

Türkiye Ormancılığı 2022: Türkiye'de Ormansızlaşma ve Orman Bozulması
Ankara, 2022

TOD Yayın No: 57

Baskı ve Grafik Tasarım: Kuban Matbaacılık Yayıncılık
İvedik OSB. Matbaacılar Sit. 1514. Sok. No: 20 Yenimahalle / ANKARA
Sertifika No: 47331 • 0 312 395 20 70 • www.kubanmatbaa.com

Kapak Fotoğrafı: H. Batuhan GÜNŞEN

ISBN: 978-605-68977-6-4

PDF: <https://www.ormancilarderneği.org/icerik.ASP?ID=72>

Atıf için: TOD, 2022. Türkiye Ormancılığı 2022: Türkiye'de Ormansızlaşma ve Orman Bozulması.
Editör: Erdoğan Atmış. Türkiye Ormancılar Derneği Yayını. 200 S. Ankara

Her bir bölüm için atıf: Bölüm yazarları, 2022. Türkiye Ormancılığı 2022: Türkiye'de
Ormansızlaşma ve Orman Bozulması. Editör: Erdoğan Atmış. Türkiye Ormancılar Derneği Yayını.
200 S. Ankara

KİTABA KATKI VERENLER

Ad-Soyadı, Unvan	Kurum, iletişim	Katkı Şekli	Bölümler
Erdoğan Atmış Prof. Dr.	Bartın Üniversitesi Orman Fakültesi eatmis@bartin.edu.tr	Editör	Kitap
		Yazar	1. Giriş
		Yazar	2. Dünyada Ormansızlaşma ve Orman Bozulması
		Yazar	3. Türkiye'de Ormansızlaşma
		Yazar	4.1. Türkiye'de Odun Üretimi
		Yazar	4.4. Korunan Alanlar ve Rekreatif Kullanımlar
		Yazar	4.7. Orman Yangınları
		Yazar	6. Ormansızlaşmaya Karşı Sürdürülen Halk Mücadeleleri
Ünal Akkemik Prof. Dr.	İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa Orman Fakültesi uakkemik@iuc.edu.tr	Bölüm Editörü	4. Türkiye'de Orman Bozulması
		Yazar	1. Giriş
		Yazar	4.3. Çölleşme ve Biyolojik Çeşitlilik Kaybı
Cihan Erdönmez Doç. Dr.	İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa Orman Fakültesi cihanerdonmez@iuc.edu.tr	Yazar	Özet
		Yazar	3. Türkiye'de Ormansızlaşma
		Yazar	4.2. Endüstriyel Ağaçlandırma ve Özel Ağaçlandırmanın Ormansızlaşma Boyutu
		Yazar	4.4. Korunan Alanlar ve Rekreatif Kullanımlar
		Yazar	5. Ormansızlaşmaya Neden Olan Yönetimsel Düzenlemeler
		Yazar	6. Ormansızlaşmaya Karşı Sürdürülen Halk Mücadeleleri
Murat Alan Doç. Dr.	Karabük Üniversitesi Orman Fakültesi muratalan@karabuk.edu.tr	Yazar	4.1. Türkiye'de Odun Üretimi
		Yazar	4.2. Endüstriyel Ağaçlandırma ve Özel Ağaçlandırmanın Ormansızlaşma Boyutu
Mehmet Ali Başaran Dr.	Doğu Anadolu Ormanlık Araştırma Enstitüsü malibasaran2000@yahoo.com	Yazar	5. Ormansızlaşmaya Neden Olan Yönetimsel Düzenlemeler
Hüseyin E. Çelik Prof. Dr.	İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa Orman Fakültesi hecelik@iuc.edu.tr	Yazar	4.5. Sel ve Taşkın Afetlerinin Nedenleri ve Alınması Gereken Önlemler
Seçil Yurdakul Erol Doç. Dr.	İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa Orman Fakültesi secily@iuc.edu.tr	Yazar	5. Ormansızlaşmaya Neden Olan Yönetimsel Düzenlemeler
H. Batuhan Günşen Dr. Öğr. Üyesi	Bartın Üniversitesi Orman Fakültesi hgunsen@bartin.edu.tr	Yazar	5. Ormansızlaşmaya Neden Olan Yönetimsel Düzenlemeler
		Yazar	6. Ormansızlaşmaya Karşı Sürdürülen Halk Mücadeleleri
		Teknik Destek	Fotoğraflar, Düzeltmeler
Ali Kavgacı Prof. Dr.	Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Gıda, Tarım ve Hayvancılık MYO alikhavgaci1977@yahoo.com	Yazar	4.2. Endüstriyel Ağaçlandırma ve Özel Ağaçlandırmanın Ormansızlaşma Boyutu
		Yazar	4.3. Çölleşme ve Biyolojik Çeşitlilik Kaybı
		Yazar	4.7. Orman Yangınları
Mustafa Kömürlü Orman Mühendisi	Emekli mustafakomurlu@gmail.com	Yazar	4.1. Türkiye'de Odun Üretimi
Sedat Ondaral Prof. Dr.	ondaral@ktu.edu.tr	Yazar	4.1. Türkiye'de Odun Üretimi
N. Kaan Özkazanç Doç. Dr.	Bartın Üniversitesi Orman Fakültesi nkaano@gmail.com	Yazar	3. Türkiye'de Ormansızlaşma
		Yazar	4.6. Türkiye Ormanlarında Zarar Yapan Orman Böcekleri ve Hastalıklar
		Teknik destek	Düzeltmeler
Vehbi Tutmaz Orman Mühendisi	Emekli vehbit@hotmail.com	Yazar	4.7. Orman Yangınları

SUNUŞ

Türkiye Ormancılar Derneği olarak 2019 yılında Prof. Dr. Kenan Ok'un editörlüğünde bir orman durum raporu hazırlamış ve bu tür raporları üç yılda bir hazırlayacağımızı belirtmiştik. Üç yıl sonra Prof. Dr. Erdoğan Atmış'ın editörlüğünde "Türkiye'de Ormansızlaşma ve Orman Bozulması" temasıyla hazırlanan bu kitap, bu süreçte üretmiş olduğumuz ikinci durum raporu.

Bu temanın neden seçildiğini kitaptaki şu ifadeler çok somut olarak açıklıyor; "*Türkiye'de ormanların ve ormancılığın durumu, ne yazık ki, pek çok siyasetçi ya da bürokrat tarafından gösterilmeye çalışıldığı gibi parlak değildir. Ormanların ve ormancılığın durumuna ilişkin bilgiler toplumla şeffaf bir şekilde paylaşılmamakta, belirli bilgiler, belirli amaçlarla ve belirli iletişim araçlarıyla yayılmaya çalışılarak gerçek dışı bir algı oluşturulmaya çalışılmaktadır.*" Toplumun ülke ormanları hakkında doğru bilgiye gereksinim duyduğu bir zamanda, bu konuyu gündeme getirmeyi ormancılık meslek örgütlerinin ortak sorumluluğu olarak gördüğümüz için; kendi alanında uzman 13 akademisyen ve meslek mensubunu bu raporu hazırlamak amacıyla bir araya getirdik. Böylece hem tarihe kayıt düşmeye, hem de tüm ilgililer için yüzde yüz güvenilir veri ve analizlere dayalı bir belge ortaya koymaya çalıştık. Bu belgenin bugün yaşayanlar için olduğu kadar, gelecek nesiller için de değer taşıyacağına inanıyoruz.

Bu kitap Türkiye ormanlarının bugünün ve geleceğinin tehdit altında olduğunu açıkça gözler önüne seriyor. Bizlere düşen ülkenin birçok yerinde farkına varılan ve yerel tepkilere dönüşen bu durumun, toplumun tümü tarafından farkına varılmasını sağlamak ve bu gidişi tersine çevirmek için tüm kesimleri ortak hareket noktasında buluşturacak yol ve yöntemler bularak, doğadan yana ve daha kamucu ormancılık politikaları üretmek. Bunun için; sadece ormancılık meslek örgütlerinin değil de, siyasi partilerin, demokratik kitle örgütlerinin, çevre örgütlerinin, yerel mücadelelerin ve medyanın birlikte hareket edeceği bir modeli çok kısa sürede oluşturmamız gerekiyor. Yoksa ormanlarımızın gözümüzün önünde yok olmaya devam edeceğini söylemek zorundayız.

Bu kitaba emek veren başta editör olmak üzere, tüm yazarlara Türkiye Ormancılar Derneği Yönetim Kurulu olarak çok teşekkür ediyoruz.

Bu tür çalışmalarla sık sık karşınıza geleceğiz. 2024 yılında 100. Yılı'nı kutlayacak olan Türkiye Ormancılar Derneği'nin, ormancılık dışı kamuoyu tarafından da takip ediliyor olması bizim için çok önemli. Bu nedenle yaptığımız çalışmaların derneğimiz web sitesinden ve sosyal medya hesaplarından kolayca takip edilebileceğini hatırlatmakta fayda görüyoruz.

Saygılarımızla...

Ahmet Hüsrev ÖZKARA
Türkiye Ormancılar Derneği
Genel Başkanı

EDİTÖRDEN

Her ne kadar iktidar tam tersini söylese de Türkiye’de ormansızlaşma ve orman bozulmasının son yıllarda artık katlanılamayacak bir seviyeye geldiği söylenebilir. Sadece 2021 yılı içinde bile; iktidarın yürürlüğe koyduğu yasa ve yönetmelik değişiklikleriyle, turizm amacıyla yapılan tahsisler oldukça kolaylaştırılırken, Orman Kanunu’nun 17. ve 18. maddeleriyle ilgili çıkarılan iki farklı yönetmelikle ormancılık dışı amaçlarla yapılan tahsislerin kapsamı biraz daha genişletildi. EK-16. Maddeye göre orman dışına çıkarılan alanların işgalcilerine satışını düzenleyen yasa da 2022 yılı içinde yürürlüğe girdi. Tüm bu değişikliklerin; ormanlarımızın orman yangınlarıyla rekor miktarda bir artışla zarar gördüğü ve kamuoyunun orman hassasiyetinin tavana çıkmış olduğu 2021 yazında ve sonrasında yapılmış olması durumun vardığı noktayı açıkça ortaya koyuyor.

20 yıldır ülke yönetimini elinde bulunduran iktidar; ormanları bir doğal varlık olarak değil de paraya ve belli çevreler için imtiyaza dönüştürebileceği bir arazi olarak görüyor ve bu anlayışla yönetiyor. Bunun için ormancılık mevzuatı ve örgüt yapısını günden güne değiştirerek, ülke ormancılığını kafalarındaki kalıba sokmaya çalışıyorlar. Ormancılık uzmanları olarak bu yönetim anlayışını ve bu anlayışın yarattığı ormansızlaşma ve orman bozulmasını yıllardır farklı mecralarda anlatmaya çalışıyorduk. Fakat bu kitap 13 farklı akademisyen ve ormancılık uzmanı olarak bizlerin bu konuyu birlikte ele almamızı sağladı. Biz görevimizi yaptık, sıra kamuoyunun yaptığımız uyarıların farkına varması ve ormanları korumak için verilen toplumsal mücadelelerde bu bilgilerden yol gösterici olarak yararlanılması.

Türkiye Ormancılar Derneği 2019 yılında ilk kez bir orman durum raporu hazırlamış ve bu tür raporları üç yılda bir açıklayacağını belirtmişti. **Prof. Dr. Kenan Ok**’un editörlüğünde hazırlanmış olan ilk raporun ardından, üç yıl sonra “Türkiye’de Ormansızlaşma ve Orman Bozulması” temasıyla hazırlanan bu kitabın editörlüğünü yapma görevini bana verdikleri için Türkiye Ormancılar Derneği Yönetim Kurulu’na çok teşekkür ediyorum. Dernek genel başkanı **Ahmet Hüsrev Özkara**, ikinci başkan **Mehmet Metin Avşaroğlu** ve basın, yayın ve iletişimden sorumlu yönetim kurulu üyesi **Hüseyin Aytaç**’a çalışmamız sırasında bizlere yardımcı olarak, önemümüze açtıkları için teşekkürler ediyorum.

Bu kitabın hazırlanmasına yazarlıktan öte 4. Bölümün editörlüğünü yaparak katkı sağlayan **Prof. Dr. Ünal Akkemik** ile kitabın birçok bölümüne yazar olarak katkı yapan ve kitabın özetini de yazan **Doç. Dr. Cihan Erdönmez**e, kitabın bölümlerine yazar olarak katkı yapan **Prof. Dr. Hüseyin Emrullah Çelik**e, orman mühendisi **Mustafa Kömürlü**’ye, orman mühendisi **Vehbi Tutmaz**’a, **Dr. Mehmet Ali Başaran**’a, **Prof. Dr. Ali Kavgacı**’ya, **Doç. Dr. Murat Alan**’a, **Prof. Dr. Sedat Ondaral**’a, **Doç. Dr. Seçil Yurdakul Erol**’a, yazarlığın yanı sıra verdiği teknik destekten ötürü **Doç. Dr. Nuri Kaan Özkazanç**’a ve yazarlık, teknik destek ve fotoğraflarıyla kitaba önemli katkılar yapan **Dr. Öğretim Üyesi Hikmet Batuhan Günşen**e teşekkürlerimi sunuyorum.

Ayrıca ormansızlaşmaya karşı sürdürülen toplumsal mücadeleleri anlattığımız bölüme yaptıkları katkılardan dolayı **Deniz Gümüşel** ile **Eren Dağıstanlı**’ya ve verdiği teknik destekten dolayı **Yıldıray Lise**’ye çok teşekkür ediyorum.

Ayrıca Kuban Matbaasına ve **Mehmet Kayabaşı**’na hızlı ve özenli çalışmalarından dolayı teşekkür etmeyi bir borç biliyorum.

Prof. Dr. Erdoğan Atmış
Editör

İÇİNDEKİLER

ÖZET	15
EXECUTIVE SUMMARY - Deforestation and Forest Degradation in Turkey.....	21
BÖLÜM 1	
GİRİŞ	27
<i>Erdoğan Atmış ve Ünal Akkemik</i>	
BÖLÜM 2	
DÜNYADA ORMANSIZLAŞMA VE ORMAN BOZULMASI	31
<i>Erdoğan Atmış</i>	
BÖLÜM 3	
TÜRKİYE'DE ORMANSIZLAŞMA	37
<i>Erdoğan Atmış, Cihan Erdönmez ve Nuri Kaan Özkazanç</i>	
3.1. Alansal Değişim.....	37
3.2. Ormancılık Amacı Dışındaki Tahsisler.....	40
3.3. Orman Dışına Çıkarma	44
3.4. Ormanlarda Parçalanma	47
3.5. Sonuç.....	48
BÖLÜM 4	
TÜRKİYE'DE ORMAN BOZULMASI	53
<i>Bölüm Editörü: Ünal Akkemik</i>	
4.1. AŞIRI ODUN ÜRETİMİ	53
<i>Mustafa Kömürlü, Erdoğan Atmış, Murat Alan ve Sedat Ondaral</i>	
4.1.1. Giriş.....	53
4.1.2. Orman Varlığındaki Değişim ile Odun Üretimi Arasındaki İlişkiler	53
4.1.3. Cari Artım, Eta ve Üretim İlişkileri	56
4.1.4. Aşırı Odun Üretiminin Nedenleri	60
4.1.5. Odun Üretimini Artırmak İçin Başvurulan Yöntemler	61
4.1.5.1. Mevzuatta Yer Almayan Emirler.....	62
4.1.5.2. Ara Hasat Etasının Artırılması.....	63
4.1.5.3. Endüstriyel Ağaçlandırmaların Odun Üretimini Artırmak İçin Devreye Sokulması	64
4.1.5.4. Milli Parklarda Odun Üretiminin Başlatılması.....	65
4.1.5.5. Dikili Satışların Artırılması	65
4.1.5.6. Biyokütle Santralleri İçin Odun Üretimi.....	66
4.1.5.7. Üretimi Artırmak İçin Kullanılan Diğer Yöntemler.....	67
4.1.6. Orman Endüstrisinin Arz Talep İlişkileri	67
4.1.7. Sonuç ve Öneriler.....	71
4.2. ENDÜSTRİYEL AĞAÇLANDIRMA VE ÖZEL AĞAÇLANDIRMANIN ORMANSIZLAŞMA BOYUTU	77
<i>Murat Alan, Ali Kavgacı ve Cihan Erdönmez</i>	
4.2.1. Giriş: Kavramsal Çerçeve.....	77
4.2.2. Endüstriyel Ağaçlandırma	78
4.2.2.1. Dünyada Endüstriyel Ağaçlandırma	78

4.2.2.2. Türkiye'de Endüstriyel Ağaçlandırma	79
4.2.2.3. Endüstriyel Ağaçlandırma ve Orman Bozulması	80
4.2.3. Özel Ağaçlandırmaların Türkiye'deki Durumu	81
4.2.3.1. Özel Ağaçlandırma Alanları, Kullanılan Türler ve Yapılabilecek Tesisler	83
4.2.3.2. Özel Ağaçlandırmaların Tarihsel Gelişimi	84
4.2.3.3. Özel Ağaçlandırmaların Sosyo-ekonomik Açından Değerlendirilmesi	86
4.2.4. Sonuç	87
4.3. ÇÖLLEŞME VE BİYOLOJİK ÇEŞİTLİLİK KAYBI	91
<i>Ünal Akkemik ve Ali Kavgacı</i>	
4.3.1. Giriş.....	91
4.3.2. Çölleşme	91
4.3.3. Biyolojik Çeşitlilik	93
4.3.4. ÇED Raporları ile Biyolojik Çeşitlilik İlişkisi	98
4.3.5. Ormanlardan Verilen İzinler ve Biyolojik Çeşitlilik Üzerine Etkisi	100
4.3.6. İklim Değişikliği.....	101
4.3.7. Çölleşme-Biyolojik Çeşitlilik-Ekosistem Hizmetleri-İklim Değişikliği İlişkisi	102
4.3.8. Makineli Ağaçlandırma ve Derin Toprak İşlemenin Biyolojik Çeşitlilik Üzerindeki Etkisi	102
4.3.9. Korunan Alan ve Rekreasyon Alanlarındaki Kullanımların Biyolojik Çeşitlilik Üzerine Etkisi.....	103
4.3.10. Sonuç ve Öneriler	104
4.4. KORUNAN ALANLAR VE REKREASYONEL KULLANIMLAR	107
<i>Cihan Erdönmez ve Erdoğan Atmış</i>	
4.4.1. Türkiye'de Korunan Alan Sistemi ve Korunan Alanlar	107
4.4.1.1. Korumadan Kullanmaya Dönüşen Korunan Alan Yönetimi Anlayışı	109
4.4.1.2. Tabiat Parklarının Korumadan Kullanmaya Değişimi	110
4.4.1.3. Korunan Alanlardaki Amaç Dışı Kullanımlar	111
4.4.2. Korunan Alan Sistemi Dışındaki Orman Rekreasyon Alanları.....	112
4.5. SEL VE TAŞKIN AFETLERİNİN NEDENLERİ VE ALINMASI GEREKEN ÖNLEMLER	117
<i>Hüseyin E. Çelik</i>	
4.5.1. Giriş.....	117
4.5.2. Sel ve Taşkınların Nedenleri	117
4.5.3. Yukarı Havzada Arazi Kullanma Yanlışları.....	119
4.5.4. Aşağı Havzada Arazi Kullanma Yanlışları	119
4.5.5. Afet/Risk Yönetimi.....	120
4.5.6. Sonuç ve Öneriler.....	121
4.6. TÜRKİYE ORMANLARINDA ZARAR YAPAN ORMAN BÖCEKLERİ VE HASTALIKLARI	125
<i>Nuri Kaan Özkazanç</i>	
4.6.1. Giriş.....	125
4.6.2. Türkiye Ormanlarında Hastalık ve Zararlıların Durumu	126
4.6.3. Ormanlarımız İçin Artan Bir Tehdit Yabancı İstilacı Türler	130
4.6.4. Hastalık ve Zararlılara Karşı Mücadele	133
4.6.5. Sonuç ve Öneriler.....	135
4.7. ORMAN YANGINLARI	139
<i>Erdoğan Atmış, Ali Kavgacı ve Vehbi Tutmaz</i>	
4.7.1. Giriş: 2021 Mega Orman Yangınları Yılı.....	139

4.7.2. Orman Yangınlarının Sayısal Analizi	140
4.7.3. Akdeniz Havzasında Bir Orman Yangını Ülkesi: Türkiye	142
4.7.4. Orman Yangınlarının En Büyük Nedeni: Yanlış Ormanlık Politikaları	144
4.7.5. Orman Yangınları Öncesi Alınması Gereken Önlemler.....	146
4.7.6. Orman Yangınları Sonrası Yapılması Gerekenler	149
4.7.7. Sonuç: Ülke Olarak 2022'de Yaşanacak Orman Yangınlarına Hazır mıyız?.....	153

BÖLÜM 5

ORMANSIZLAŞMAYA NEDEN OLAN YÖNETİMSEL DÜZENLEMELER .....

Cihan Erdönmez, Seçil Yurdakul Erol, Hikmet Batuhan Günşen ve Mehmet Ali Başaran

5.1. Ormanlık Örgütünün Tarihçesi	159
5.2. Ormanlık Örgütünde Son Dönemde Yapılan Değişiklikler	160
5.2.1. Bakanlık İsmi'nin Sık Sık Değiştirilmesi	160
5.2.2. Bağlı Genel Müdürlüklerin Değiştirilmesi	161
5.2.3. Yeni Daire Başkanlıklarının Kurulması	162
5.2.4. Bölge ve İşletme Müdürlüklerinin Sayısının Artırılması.....	163
5.2.5. Ormanlık Mesleğinden Uzak Bakanların Atanması	163
5.3. Ormanlıkta İnsan Kaynakları Yönetimi	164
5.3.1. Nicel Olarak Personel Yetersizliği	164
5.3.2. Çalışma Koşulları ile İlgili Sorunlar	167
5.3.3. Rotasyon Uygulaması	168
5.3.4. Danışman Mühendis Uygulaması.....	169
5.4. Kamuda ve Ormanlıkta Yönetimin İlkeleri	169
5.5. Genel Değerlendirme ve Ormansızlaşma ile İlişkiler.....	170

BÖLÜM 6

ORMANSIZLAŞMAYA KARŞI SÜRDÜRÜLEN HALK MÜCADELELERİ.....

Hikmet Batuhan Günşen, Erdoğan Atmış ve Cihan Erdönmez

6.1. Ormansızlaşmayla Mücadelede Halkın Tepkisinin Önemi.....	175
6.2. Toplumsal Mücadelelerin Yoğunlaştığı İller	176
6.3. Öne Çıkan Mücadele Konu ve Şekilleri	177
6.3.1. Tahsisler.....	178
6.3.1.1 Maden Tahsisleri	180
6.3.1.2 Enerji Üretim ve İletim Tahsisleri.....	184
6.3.1.3 Diğer Tahsisler.....	186
6.3.2. Ormanlar ve Kentsel Yeşil Alanlardaki Ağaç Kesimleri.....	188
6.3.2.1 Kentsel Yeşil Alanlardaki Ağaç Kesimleri.....	188
6.3.2.2 Aşırı Odun Üretimi	189
6.3.2.3 Endüstriyel Plantasyon Hazırlığı ve Bakım Çalışmaları	190
6.3.3. Av Turizmi	191
6.3.4. Alt Yapı Projeleri / Kentsel Rant.....	192
6.4. Sonuç	193

ŞEKİL DİZİNİ

Şekil 2.1. Yıllık net orman alanı değişimindeki bölgesel farklılıklar (FAO, 2020).....	32
Şekil 2.2. Kıtalara göre dünya maden üretimindeki değişimler (Statista, 2022).....	32
Şekil 2.3. Dünya orman alanlarının diğer kullanımlarla yer değişimi (WRI, 2022).....	33
Şekil 3.1. 1984-2021 döneminde yıllık ağaçlandırma (ha).....	38
Şekil 3.2. 2013-2021 döneminde yıllık endüstriyel ağaçlandırma (ha).....	38
Şekil 3.3. 6831 sayılı Orman Kanunu'nun 16,17/3 ve 18. Maddelerine göre orman alanlarında ormancılık dışı amaçlar için verilen toplam izinler (ha).....	41
Şekil 3.4. 6831 sayılı Orman Kanunu'nun 16,17/3 ve 18. Maddelerine göre orman alanlarında ormancılık dışı amaçlar için verilen izinler (ha).....	42
Şekil 4.1.1. Son dört yıl içinde odun üretimindeki değişim.....	57
Şekil 4.1.2. Artım, eta ve üretim miktarlarındaki değişim oranları.....	58
Şekil 4.1.3. Üretim (normal kapalı) ormanlarında alan artış oranı ile üretim miktarında artış oranları.....	60
Şekil 4.1.4. Gençleştirme çalışmalarının bakım çalışmalarına oranındaki değişimler (OGM, 2022).....	63
Şekil 4.1.5. 2015-2021 Arası odun bazlı ürünlerde ithalat ve ihracat dengesinin değişimi (USD) (TÜİK, 2022).....	68
Şekil 4.1.6. Odun ve odun esası ürünlerin 2015-2021 yılları arası dış ticaretinin değişimi (Milyon Ton) (TÜİK, 2022).....	68
Şekil 4.1.7. Odun esaslı levha ürünlerinin 2015-2021 yılları arası dış ticaret değişimi (TÜİK, 2022).....	69
Şekil 4.1.8. Tomruk ve kereste halinde odun ürünlerinin 2015-2021 yılları arası dış ticaret değişimi (TÜİK, 2022).....	70
Şekil 4.1.9. Son 20 yılda Türkiye'de orman örtüsü kaybı (WRI, 2022).....	73
Şekil 4.1.10. Son 20 yılda odun üretimindeki değişim (Atmış, 2020; OGM, 2022).....	73
Şekil 4.2.1. Türkiye'de özel ağaçlandırmaların yıllara göre değişimi (OGM, 2022).....	82
Şekil 4.2.2. Yıllara göre özel ağaçlandırma alanlarının devlet ağaçlandırma (endüstriyel ağaçlandırma hariç) alanlarına oranı (%) (OGM, 2022).....	82
Şekil 4.3.1. Türkiye'nin flora bölgeleri.....	95
Şekil 4.3.2. Biyolojik çeşitlilik kaybının ana bileşenleri ve çölleşme.....	103
Şekil 4.4.1. Korunan alanların sayısal değişimi (DKMP, 2022; OGM, 2022).....	109
Şekil 4.6.1. Orman zararlılarıyla mücadele yöntemleri ve uygulama alanları (ha) (2013-2020).....	129
Şekil 4.6.2. Japon akçağacı türünün yaprakları üzerinde <i>Anoplophora chinensis</i> ergini.....	131
Şekil 4.6.3. <i>Corythucha ciliata</i> ergini.....	131
Şekil 4.6.4. <i>Cydalima perspectalis</i> ergini.....	131
Şekil 4.6.5. <i>Dryocosmus kuriphilus</i> ergini.....	132
Şekil 4.6.6. <i>Leptoglossus occidentalis</i> ergini.....	132
Şekil 4.7.1. Üç yıllık dönemler halinde yıllık ortalama yangın sayısı (Adet) (Atmış, 2021; OGM, 2022a).....	141
Şekil 4.7.2. Üç yıllık dönemler halinde yıllık ortalama yanan alan miktarı (ha) (Atmış, 2021; OGM, 2022a).....	141
Şekil 4.7.3. Üç yıllık dönemler halinde yıllık yangın başına düşen yanan alan miktarı (ha) (Atmış, 2021; OGM, 2022a).....	142
Şekil 5.1. OGM memur kadrolarının yıllar itibariyle merkez ve taşra kuruluşlarına dağılımı (Orman Genel Müdürlüğü'nün ilgili dönemlerdeki faaliyet raporlarından yararlanılarak hazırlanmıştır).....	165

TABLO DİZİNİ

Tablo 3.1. 1984-2021 yıllık ağaçlandırma miktarları (OGM, 2022).....	38
Tablo 3.2. Ormanlık amacı dışında verilen izinler (2004-2020) (Tolunay, 2017; OGM, 2022).....	40
Tablo 3.3. Orman Kanunu'na göre ormancılık dışı amaçlar için orman alanlarından verilen izinler (OGM, 2022).....	41
Tablo 3.4. Orman Kanunu'nun 17/3 maddesine göre orman alanlarında enerji üretimi ve iletimi için verilen izinler (ha) (OGM, 2022).....	42
Tablo 3.5. 2004-2020 arasındaki maden izin sayısı ve alanları (Atmiş, 2017; OGM, 2022).....	43
Tablo 3.6. 2018-30 Mart 2022 tarihleri arasındaki EK-16. Madde uygulamaları.....	46
Tablo 3.7. Ormanlarda parçalanma (OGM, 2009; OGM, 2020).....	49
Tablo 4.1.1. 1973-1999 yılları arasında alan, servet ve yıllık artım değişimi (Kömürlü, 2020).....	54
Tablo 4.1.2. Son dört yıl içinde odun üretimindeki değişim (Atmiş, 2020; OGM, 2022).....	56
Tablo 4.1.3. Artım ve üretim arasındaki ilişkiler.....	57
Tablo 4.1.4. Üç yıllık dönemlerde artım, eta ve üretim miktarlarının değişim oranları.....	57
Tablo 4.1.5. 2020 yılı ormanlık alanların ana fonksiyonlara dağılımı, eta ve üretim miktarları (OGM, 2022).....	59
Tablo 4.1.6. Endüstriyel odun üretim rakamları, 2017-2021 (OGM, 2022).....	61
Tablo 4.1.7. Türkiye'de odun esaslı ürünlerin üretim miktarları (FAO, 2022).....	68
Tablo 4.1.8. Odun ve odun esaslı ürünlerin 2015-2021 yılları arası dış ticaretinin değişimi (TÜİK, 2022).....	69
Tablo 4.1.9. Odun esaslı levha ürünlerinin 2015-2021 yılları arası dış ticaret değişimi (TÜİK, 2022).....	70
Tablo 4.1.10. Tomruk ve kereste halinde odun ürünlerinin 2015-2021 yılları arası dış ticaret değişimi (TÜİK, 2022).....	70
Tablo 4.2.1. En fazla özel ağaçlandırma yapılan 20 il (OGM, 2022).....	85
Tablo 4.4.1. Korunan orman alanlarının sayı ve alan olarak değişimi (DKMP, 2022; OGM, 2022).....	108
Tablo 4.4.2. Mesire yerlerinin sayı ve alan olarak değişimi (OGM,2022).....	113
Tablo 4.5.1. Arazi kullanma biçimlerinin yüzeysel akış, infiltrasyon ve erozyon üzerine olan etkileri (Balci, 1958).....	118
Tablo 4.6.1. Zararlı ve hastalık sebebi ile dünyadaki yıllık orman kayıpları.....	126
Tablo 4.6.2. Ülkemiz ormanlarındaki zararlı ve hastalıklar içinde bazı önemli türler (Anonim, 2016).....	126
Tablo 4.6.3. Orman zararlılarıyla mücadele yöntemleri ve uygulama alanları (ha) (2013-2020).....	129
Tablo 4.6.4. 2013-2020 yılları arası orman zararlı ve hastalıkları ile mücadele masrafları.....	130
Tablo 4.6.5. Ülkemiz ormanlarında hastalık yapan ve yabancı fungal patojenler.....	132
Tablo 4.7.1. 2021 yılındaki orman yangınlarının önceki yıllarla karşılaştırılması (Atmiş, 2021; OGM, 2022a).....	139
Tablo 4.7.2. Orman yangınlarının üç yıllık dönemler halindeki değişimi (OGM, 2022a).....	141
Tablo 4.7.3. Türkiye'de son 10 yılda çıkan orman yangınlarının çıkış nedenleri (OGM, 2022a).....	145
Tablo 4.7.4. OGM 2012-2022 yılları arası orman yangınlarıyla mücadele yatırım bütçesi (Bin TL) (OGM, 2022a).....	154
Tablo 5.1. Cumhuriyet döneminde ormancılık örgütü yapılanması.....	160
Tablo 5.2. Yıllar itibarıyla personelin statü ve sayılarının merkez ve taşra birimlerine dağılımı.....	166
Tablo 6.1. Mücadelelerin yoğunlaştığı iller.....	177
Tablo 6.2. Mücadele konuları, sayıları ve görüldüğü il sayıları.....	178
Tablo 6.3. Mücadele şekilleri.....	179
Tablo 6.4. Orman alanlarındaki maden tahsislerine karşı yürütülen mücadeleler.....	181
Tablo 6.5. Orman alanlarındaki enerji tahsislerine karşı yürütülen mücadeleler.....	184
Tablo 6.6. Orman alanlarındaki diğer tahsislere karşı yürütülen mücadeleler.....	187
Tablo 6.7. Yeşil alanlarda ağaçların kesilmesine karşı yürütülen mücadeleler.....	188
Tablo 6.8. Ormanlarda yapılan aşırı odun üretimine karşı yürütülen mücadeleler.....	189
Tablo 6.9. Orman alanlarında endüstriyel plantasyon hazırlığı için kesim yapılmasına karşı yürütülen mücadeleler.....	191
Tablo 6.10. Av turizmine karşı yürütülen mücadeleler.....	191
Tablo 6.11. Alt yapı projeleri ve kentsel rant karşı yürütülen mücadeleler.....	192

ÖZET

Cihan Erdönmez

'Paris İklim Anlaşması' ile 'Ormanlar ve Arazi Kullanımı Üzerine Glasgow Liderler Deklarasyonu' ormanların korunması ve ormansızlaşmanın önlenmesi gerekliliğini bir kez daha ortaya koymuştur. Ormansızlaşmanın pek çok çevresel, sosyal ve ekonomik sonucu bulunmaktadır. Bunlar arasında iklim krizinin yeri son yıllarda giderek daha fazla ön plana çıkmaktadır.

Ormanların sürekli artan önemine karşın son yapılan küresel değerlendirmeler ormansızlaşmanın devam ettiğini göstermektedir. Dünya genelinde toplam orman alanı miktarı 2020 yılı itibarıyla 4,06 milyar hektardır ve bu alan toplam karasal alanların %31'ine karşılık gelmektedir. 1990-2020 yılları arasındaki 30 yıllık dönemde dünya genelinde 178 milyon hektarlık net orman azalması yaşanmıştır. Söz konusu 30 yılı onar yıllık ara dönemler halinde incelediğimizde ormansızlaşmanın, hızı azalıyor olsa da devam etmekte olduğu görülmektedir. Kıtalar bazında bakıldığında, ormansızlaşma özellikle Afrika ve Güney Amerika'da yaşanmakta, Avrupa'da ve Asya'da ise orman alanları artmaktadır.

Türkiye'de genel olarak orman alanı artışı görülüyor olmasına rağmen bu artış topluma şeffaf ve doğru bir şekilde aktarılmamakta, konunun bazı yönleri ön plana çıkarılırken bazı yönleri saklı tutulmakta ve toplumda gerçeklerle uyumlu olmayan bir algı yaratılmaya çalışılmaktadır. Öncelikle, orman alanı artışı ülkenin tamamında değil genellikle göç veren, nüfusu azalan bölgelerde yaşanmaktadır. Bu bölgelerde, terk edilmiş tarım toprakları ile meraların kendiliğinden ormanlaşması orman alanı artışının ana nedenidir. Buna karşılık, nüfusun yoğunlaştığı bölgelerde genellikle ormansızlaşmanın yaşandığı dikkatlerden kaçırılmaktadır. Örneğin, Marmara bölgesinde yalnızca üç ilde orman alanı artışı yaşanırken İstanbul ve Kocaeli gibi diğer illerde ise ormansızlaşmanın çok hızlı şekilde yaşandığı izlenmektedir.

İktidar partisi temsilcileri ve ormancılık bürokratları orman alanı artışının yapılan ağaçlandırmalar sayesinde olduğu gibi bir algı yaratmaya çalışmaktadırlar. Oysa aynı partinin iktidarda olduğu 19 yıl boyunca (2003-2021 yılları arası) yapılan toplam ağaçlandırma miktarı 609.090 hektar ve yıllık ortalama ağaçlandırma miktarı 32.000 hektarken, önceki 19 yılda (1984-2002) yapılan toplam ağaçlandırma miktarı 1.115.367 hektar ve yıllık ortalama ağaçlandırma miktarı ise 59 bin hektardır. Yani, AKP hükümetlerinin görevde olduğu dönemde, aynı süreye karşılık gelen bir önceki döneme göre daha az ağaçlandırma yapılmıştır. Diğer yandan, özellikle son yıllarda endüstriyel ağaçlandırma adıyla gerçekleştirilen ve mevcut orman alanlarının tıraşlama kesilerek yeniden ağaçlandırılması çalışmaları da ağaçlandırma istatistiklerine dâhil edilerek, ağaçlandırma verileri olduğundan daha fazla gösterilmektedir.

Türkiye'de yaşanan orman alanı artışı son döneme mahsus bir durum değildir. Daha öncesine ilişkin güvenilir veriler olmasa da en azından son 50 yıldır Türkiye'de orman alanları artmaktadır. Bu artışın altında yatan temel neden, yukarıda da belirtildiği gibi terk edilen tarım topraklarının kendiliğinden ormanlaşmasıdır. Ağaçlandırma çalışmalarının orman alanı artışındaki payı ise gösterilmeye çalışıldığı kadar yüksek değildir. 1946 yılından günümüze kadar yaklaşık 2.500.000 hektar ağaçlandırma yapılmış olmasına rağmen ağaçlandırma yoluyla oluşmuş orman alanı yalnızca 717.000 hektardır ve bu miktar, toplam orman alanının yalnızca %3,2'sine karşılık gelmektedir. Zira yapılan ağaçlandırmaların çoğu yeni orman alanı kazanmak amacıyla değil, mevcut orman alanlarının niteliğinin yükseltilmesi amacıyla yapılmaktadır. Yukarıda bahsedildiği üzere endüstriyel ağaçlandırmalar da esasen mevcut orman alanlarında ve yalnızca odun üretimini artırmak amacıyla yapıldığı için orman alanı artışına herhangi bir katkı yapmamaktadır.

Türkiye'de orman alanlarının değişimi ile ilgili söylenmesi gereken en önemli konulardan biri de orman alanlarının ormancılık dışı kullanımlara tahsisidir. Özellikle Orman Yasası'nın ilgili maddelerinde sık sık değişiklik yapılarak birçok değişik amaç için orman alanlarının ormancılık dışı uygulamalara tahsis olanaklı hale getirilmiş ve giderek artan miktarda orman alanı ormancılık dışı uygulamalara tahsis edilmeye başlanmıştır. 2020 yılı sonu itibarıyla toplam 748.000 hektar orman alanı madencilikten enerjiye, turizmden ulaştırmaya uzanan geniş bir yelpazedeki uygulamalara tahsis edilmiş durumdadır. Fiilen orman olmayan ve ülke toplam orman alanının %3,2'sine karşılık gelen bu alanlar orman varlığı envanterinde halen orman olarak görünmeye devam etmekte ve bu nedenle ormanların azalmadığı aksine arttığı yönünde yanıltıcı bir algı oluşturmaktadır.

Orman alanlarının ormancılık dışı uygulamalara tahsisi konusu son yıllarda büyük bir hız kazanmıştır. Yalnızca 2004-2020 yılları arasında yapılan tahsis miktarı 494.000 hektardır ve tüm zamanlarda yapılan tahsislerin %66'sına karşılık gelmektedir. Bu dönemde yapılan yıllık ortalama tahsis miktarı yaklaşık 29.000 hektarken son beş yılda (2016-2020) yapılan yıllık ortalama tahsis miktarı ise yaklaşık 39.000 hektardır. Üstelik son beş yıl ortalaması Covid 19 salgını ve yaşanan ciddi ekonomik kriz ortamında gerçekleşmiştir. Yapılan tahsislerin sektörlere göre dağılımına bakıldığında ise enerji ve madencilik sektörlerinin öne çıktığı görülmektedir. 2012-2020 yılları arasındaki dokuz yıllık dönemde yapılan toplam tahsis işleminin (51.663 adet) yaklaşık %44'ü madencilik, yaklaşık %20'si ise enerji sektörüne yapılan tahsislerdir. Alan olarak bakıldığında ise aynı dönemde tahsisi yapılan toplam 342.846 hektar orman alanının yaklaşık %37'si enerji, yaklaşık %25'ise madencilik sektörüne yapılan tahsislerdir. Görüldüğü gibi hem sayı hem de alan olarak enerji ve madencilik sektörleri ön plana çıkmaktadır.

Bir diğer önemli konu ise orman sınırları dışarısına çıkarılan orman alanlarıdır. 1970 yılında o zaman yürürlükte olan 1961 Anayasası'nın 131'inci maddesi değiştirilerek bu uygulamanın anayasal temeli atılmıştır. 1973 yılında Orman Yasası'nda yapılan değişiklikle de kamuoyunda "2B" olarak bilinen orman alanlarının orman sınırları dışarısına çıkarılması işlemine başlanmıştır. Son verilere göre bugüne kadar 626.000 hektar orman alanı orman sınırları dışarısına çıkarılmıştır ki, bu alan bugünkü ülke toplam orman alanının yaklaşık %2,7'sine karşılık gelmektedir. 2012 yılında yapılan bir yasal düzenleme ile de orman sınırları dışarısına çıkarılan bu alanların işgalcilerine satışı olanaklı hale gelmiştir.

Orman Yasası'na 2018 yılında eklenen Ek 16'ncı madde ile orman sınırları dışarısına çıkarılma işlemi yeni bir boyut kazanmış ve bu madde ile 2018 yılına kadar üzerinde yerleşim alanı oluşmuş orman alanlarının orman sınırları dışarısına çıkarılması olanaklı hale getirilmiştir. Anayasa'nın 169'uncu maddesine açıkça aykırı olan söz konusu maddenin iptali için açılan davada Anayasa Mahkemesi başvuruyu reddetmiştir. Bugüne kadar Ek 16'ncı madde doğrultusunda toplam 928 hektar orman alanı orman sınırları dışarısına çıkarılmış; daha açık bir ifadeyle üzerinde kanuna aykırı şekilde yapılaşma gerçekleşen orman alanları yasa değişikliği aracılığıyla göz göre göre kaybedilmiştir. Bununla da kalınmamış ve 8 Nisan 2022 tarihinde yapılan bir yasal düzenleme ile 2B alanları gibi bu alanların da işgalcilerine satışı olanaklı hale getirilmiş; böylelikle yasaya aykırı şekilde orman alanını işgal edenler bir kez daha ödüllendirilmiştir.

Türkiye'de ormanların karşı karşıya olduğu bir diğer önemli sorun da ormanların giderek daha küçük parçalara bölünüyor oluşudur. Temelde yukarıda aktarılan tahsislerin bir sonucu olan bu durum, yapılan tahsislerin yalnızca tahsis edilen orman alanını değil aynı zamanda civarındaki orman alanlarını da olumsuz etkilediğini ortaya koymaktadır. 2008-2019 yılları arasındaki 12 yıllık dönemde 10 hektardan küçük orman alanlarının sayısı %118 oranında artarken, 10-99 hektar büyüklüğündeki orman alanlarının sayısı %11, 100-999 hektar büyüklüğündeki orman alanlarının sayısı %42 ve 1.000 hektardan daha büyük orman alanlarının sayısı ise %16 oranında azalmıştır. Toplamda Türkiye'deki orman alanları 2008 yılında 101.890 parçadan oluşmaktayken 2019 yılında 158.519 parçaya yükselmiş; yani Türkiye'deki toplam orman parça sayısı çok kısa süre içinde %56 oranında artmıştır.

Ülke genelinde yaşanan orman alanı artışı ormanlardaki ağaç serveti ve cari artıma da yansımıştır. Ayrıca, ormanların içinde ya da yakınında yaşayan kırsal nüfusta yaşanan azalmalar ormanlardan yasa dışı yararlanmaların azalmasına yol açmış, bu da servet ve artımda olumlu etki yaratmıştır. Ancak orman alanı artışında olduğu gibi servet ve artımdaki artışlar da bölgesel farklılıklar göstermektedir.

Alan, servet ve artımda yaşanan artışların odun üretimine yansımaları olağandır. Ancak, özellikle son yıllarda odun üretim miktarlarında yaşanan artışlar alan, servet ve artımda yaşanan artışların çok üzerine çıkmış durumdadır. Yalnızca 2017-2021 yılları arasındaki beş yıllık dönemde endüstriyel odun üretiminde %78,7, yakacak odun üretiminde %25,9 ve toplam odun üretiminde %69,5'luk bir artış yaşanmıştır. Son derece yüksek oranlarda gerçekleşen bu artış ülke ormanlarındaki yıllık cari artımın giderek çok daha yüksek oranının odun üretimine dönüşmesi anlamına gelmektedir. Şöyle ki, 2005 yılında yıllık cari artımın yalnızca %38'i odun üretimine dönüşürken, bu oran 2018 yılında %48'e, 2021 yılında %67'ye çıkarak ormanlar üzerinde ağır bir odun üretimi baskısı oluşturmuştur. Üstelik bu baskı yalnızca ana fonksiyon tipi olarak ekonomik önceliğe ayrılmış ormanlarda değil, ekolojik ve sosyo-kültürel önceliğe ayrılmış ormanlarda da hissedilmeye başlanmıştır.

Odun üretiminde yaşanan bu artışların temel nedeni tomruk, ahşap ve odun esaslı levha sektörlerinin, ulusal ve uluslararası odun arz-talep ilişkilerini ve piyasa koşullarını hesaba katmadan ve aşırı odun üretiminin ülke ormanlarında yaratacağı ekolojik yıkımları gözetmeden büyümesidir. Örneğin çok kısa sürede yıllık 14 milyon

m³ üretim kapasitesine ulaşan lif levha ve yonga levha sektörleri MDF/HDF levha üretiminde Avrupa'da birinci dünyada ikinci sıraya, yonga levha üretiminde ise Avrupa'da üçüncü dünyada beşinci sıraya yükselmiştir. Buna karşılık hammadde temini için, liranın döviz karşısında sürekli değer yitirmesinin de etkisiyle iç piyasaya yönelerek OGM'nin odun üretimini artırması yönünde oluşturduğu politik baskılar sayesinde istediği sonuca ulaşmıştır

Ülke ekonomisinin içinde bulunduğu büyük kriz ortamı sektörden gelen bu baskıların siyasi iktidar tarafında da karşılık bulmasına yol açmış ve OGM odun üretimini artırmak için değişik yol ve yöntemlere başvurmaya başlamıştır. Bu yol ve yöntemler arasında ilk akla gelenler amenajman planları ve mevzuatta yeri olmayan odun üretimi emirlerinin genellikle sözlü olarak üst yönetimden alt basamaklara doğru iletilmesi, ara hasılat etasının artırılması, endüstriyel ağaçlandırmaların odun üretimini artırmak amacıyla devreye sokulması, milli parklarda odun üretiminin başlatılması, dikili satış uygulamasının artırılması ve biyokütle santralleri için ormanlardan daha fazla odun üretilmesidir. Odun üretiminde yaşanan bu keskin artışların ormanlarda çok önemli bozulmalara yol açtığı açıktır ve bu yanlış yoldan bir an önce dönülmesi ülke ormanlarının sürekliliği açısından göz ardı edilemez bir zorunluluktur.

Yukarıda sıralanan yöntemlerden biri olan endüstriyel ağaçlandırmaların odun üretimini artırmak amacıyla devreye sokulması, 2013-2023 yılları için hazırlanmış olan Endüstriyel Ağaçlandırma Çalışmaları Eylem Planındaki bütün hedefleri bozmuştur. Yapılan endüstriyel ağaçlandırmalar 2019 yılında planda hedeflenenin iki katına, 2020 yılında üç ve 2021 yılında dört katına çıkartılarak, endüstriyel ağaçlandırmalar için 30 yıllık yönetim süresine göre belirlenmiş kesim düzeninin bütünüyle dışına çıkmıştır. Eylem planında endüstriyel ağaçlandırmalar için saptanmış eğim kriteri %0-30'dan %0-50'ye yükseltilecek ekolojik açıdan uygun olmayan alanlarda da endüstriyel ağaçlandırma çalışmaları yapılmaya başlanmıştır.

Diğer yandan, Anayasa ve Orman Yasası devlete orman varlığını artırma görevi vermiş olmasına karşın, özel ağaçlandırma çalışmaları orman varlığını artırma amacından özel kişi ve kurumlara devlet ormanlarında arazi tahsisi uygulamasına dönüşmüştür. Bu alanlarda özel ağaçlandırma adıyla yapılan çalışmalarda orman ağacı türleri yerine tarımsal ürün veren ağaç türleri ve hatta otsu bitkiler kullanılarak söz konusu alanların ekolojik özellikleri bozulmaktadır. Ağaçlandırma Yönetmeliği ve buna bağlı olarak Özel Ağaçlandırma Tamiminde 2019 yılında yapılan değişikliklerle özel ağaçlandırma çalışmaları özel kişi ve kuruluşlarca orman kurulması amacından iyice uzaklaştırılmış, o kişi ve kuruluşlara ormanlardan daha fazla arazi tahsis etmenin ve o arazilerde daha fazla kullanım hakkı oluşturmanın bir aracı haline getirilmiştir.

Türkiye'de çölleşmenin önlenmesi ve biyolojik çeşitliliğin korunması çalışmalarında önemli sorunlar yaşanmaktadır. Bu açıdan bazı yasal düzenlemelerde ve o yasal düzenlemelerde son zamanlarda yapılan değişikliklerde ciddi açıklar bulunmaktadır. 6831 Sayılı Orman Yasası'na 2018 yılında eklenen Ek Madde 16 bu konuda en vahim örneklerden biri olarak gösterilebilir. Geçtiğimiz yıllarda TBMM gündemine gelen 'Tabiatı ve Biyolojik Çeşitliliği Koruma Kanunu Taslağı'nın yasalaşması durumunda tehlike daha da büyüyecektir. Çevresel Etki Değerlendirmesi çalışmaları bugünkü haliyle biyolojik çeşitliliği korumaktan uzaktır. Orman alanlarında ormancılık dışı kullanımlar için verilen izinler diğer açılardan olduğu gibi çölleşme ve biyolojik çeşitlilik açısından da büyük bir tehdit unsurudur. Bunlarla birlikte iklim değişikliği, makineli toprak işlemeye dayalı ağaçlandırma çalışmaları, korunan alanlar ile rekreasyon alanlardaki yoğun insan kullanımının da hem çölleşmenin engellenmesi hem de biyolojik çeşitliliğin korunması açısından önemli tehditler olduğu bilinmektedir.

Korunan alan sistemi içerisinde yer alan milli parklar, tabiatı koruma alanları, tabiat parkları ve yaban hayatı geliştirme sahaları gibi orman alanlarının yönetiminde yaşanan sorunlar da orman bozulmasına yol açan temel nedenlerden biridir. Koruma kullanma dengesi açısından koruma ağırlıklı olan korunan alanlar sayı ve alan olarak azalmakta ya da sabit kalmakta iken kullanma ağırlıklı korunan alanlar hem sayı hem de alan olarak artmaktadır. Milli parkların, tabiatı koruma alanlarının ve yaban hayatı geliştirme sahalarının sınırları daraltılmakta ve bu şekilde elde edilen alanlar yoğun insan kullanımına açılmaktadır. Korunan alanların işletilmesi en fazla kâr etmeyi önceliği haline getirmiş olan özel sektör kuruluşlarına yaptırılmakta olduğu için, bu şekilde yönetilen korunan alanlar korunan alan olmaktan çıkmakta ve adeta bir rant zincirinin halkaları haline gelmektedir. Bilimsel açıdan tabiat parkı olma niteliği taşımayan orman içi mesire yerlerinin topluca tabiat parkına dönüştürülmesi yoluyla korunan alan miktarı artırılıyormuş gibi gösterilmesine karşın söz konusu alanlarda koruma amaçlı hiçbir çalışma yapılmamaktadır.

Son yıllarda sık sık kamuoyunun gündemine üzücü haberler şeklinde gelen sel ve taşkınlar aslında orman bozulmasının doğal sonuçlarından biridir. Özellikle yukarı havzalarda orman ekosisteminde yaşanan bozulmalar ile arazi kullanımındaki yanlışlıklar, aşağı havzalardaki arazi kullanım yanlışları ile birleşince, ülke çapında acı ve yasa yol açan olayların yaşanması kaçınılmaz hale gelmektedir. Bu nedenlere afet/risk yönetimi konusundaki yetersizliklerle iklim değişikliğinden kaynaklanan aşırı hava olayları da eklenince, sel ve taşkınlar hemen her yıl son derece üzücü olaylar şeklinde kendini göstermeye devam edecektir.

Ormanlara zarar veren faktörlerden biri de hastalık ve zararlılardır. OGM tarafından 57 tür zararlı, 11 tür de patojen olarak nitelenmektedir. Miktar yıldan yıla değişse de OGM tarafından her yıl ortalama olarak 300 bin hektara yakın bir alanda zararlı ve hastalıklarla mücadele yapılmaktadır. Ayrıca, daha önce doğal olarak Türkiye'de bulunmayan yabancı bazı istilacı türlerin de ormanlara zarar verdiği saptanmaktadır. İklim değişikliğinin zararlılar ve hastalıklar konusunda yaratacağı muhtemel etkiler de hesaba katılarak bunlarla mücadele konusunda uygun stratejilerin belirlenmesi gerekmektedir.

Orman yangınları son yıllarda hem Türkiye'de hem de dünya genelinde en çok konuşulan konulardan biri haline gelmiştir. Türkiye'de 2021 yılında meydana gelen orman yangınları daha önceki yıllarda yaşanan yangınlarla karşılaştırılamayacak kadar büyük zararlar vermiştir. 2009-2020 yılları arasında meydana gelen her yıl ortalama 2.497 yangında, ortalama 8.246 hektar orman alanını etkilenirken, 2021 yılında çıkan 2.793 yangında 139.503 hektar orman alanını etkilenmiştir. Diğer bir söyleyişle 2009-2020 yılları arasında yangın başına yanan orman alanı miktarı 3,30 hektar iken 2021 yılında yangın başına yanan orman alanı 49,95 hektara yükselmiştir. Diğer yandan, 2021 yılında yanan orman alanı miktarındaki keskin artış göz ardı edilse bile zamana bağlı olarak, hem yanan yıllık orman alanında hem de yangın başına yanan orman alanında bir artış olduğu gözlerden kaçmamaktadır.

Türkiye'de orman alanlarının önemli bir bölümü Akdeniz ikliminin etkisi altında olan bölgelerde yer almaktadır. Akdeniz tipi ekosistemlerde hem bitkilerin biyolojik özellikleri hem de iklimsel özellikler orman yangınlarının çıkışını ve etki alanının büyümesini kolaylaştırmaktadır. İklim değişikliği ile birlikte bu koşulların daha da güçlü hale geleceği tahmin edilmektedir. Buna rağmen, Türkiye'de yaşanan orman yangınlarının temel nedeninin uygulanan yanlış ormancılık politikalarında aranması gerektiği gözlerden kaçmamalıdır. Orman alanlarında ormancılık dışı kullanımlara verilen izinler hem ormanların parçalılık durumunu artırarak hem de insan-orman etkileşiminin düzeyini yükselterek orman yangınlarına davetiye çıkarmaktadır. Ayrıca OGM'nin personel sayısının yetersizliği, atama ve yükseltmelerde liyakatin dikkate alınmaması, zorunlu rotasyon vb. uygulamalar nedeniyle personel motivasyonunun ve iş tatmin duygusunun son derece düşük düzeyde olması OGM'nin yangınlara karşı önlem alma ve çıkan yangınları söndürme becerisini düşürmektedir.

Orman yangınlarına karşı alınması gereken önlemler yangın öncesi ve yangın sonrası şeklinde iki ana başlık altında toplanabilir. Orman yangınlarından önce alınması gereken önlemlerin başında yukarıda belirtilen yanlış ormancılık politikalarının düzeltilmesi gelir. Orman yangınlarını önleme ve söndürmede görev yapacak insan kaynağı kilit noktalardan bir diğeridir. Çıkan yangının insan aklı ve emeği olmadan söndürülmesi olanaklı olmadığından, insan kaynağına yatırım yapmak kaçınılmaz bir zorunluluktur. Yangına dirençli ormanlar oluşturmak amacıyla yapılması gereken çalışmalar, yangın öncesi için öne çıkan bir diğer önemli konudur. Orman yangın yönetimini profesyonelleştirecek ve bu birimde görev alanların orman yangınlarıyla mücadele ve müdahale konusunda uzmanlaşmalarını sağlayacak bir örgütsel yapıya gereksinim vardır.

İnsan gücüyle birlikte teknik donanımda görülen yetersizliklerin giderilmesi de gerekmektedir. Orman yangınları ile diğer yangınlar konusundaki görev, yetki ve sorumluluk karmaşası çözülmelidir. Hangi yangına kimin nasıl müdahale edeceği kuşkuyla yer bırakmayacak derecede net olmalıdır. Orman gönüllülüğü sisteminin yangına doğrudan müdahale yerine yangınlar sırasında ortaya çıkan lojistik sorunların çözümünde kullanılması daha doğru olur. Orman içi ve civarında yaşayan toplum kesimlerine orman yangınları öncesi, sırası ve sonrasında yapmaları gerekenler konusunda yeterli eğitimler verilmelidir. Orman rekreasyon alanlarında ve korunan alanlarda kapsamlı yangın tahliye planlarının bulunması gerekmektedir.

Yangınlardan sonra yapılacaklar da en az yangın öncesi ve sırasında yapılanlar kadar önem taşımaktadır. Orman yangınları özellikle Akdeniz tipi karasal ekosistemlerin geçirdiği evrimde önemli bir role sahiptir. Akdeniz tipi ekosistemlerin yangın sonrası gelişim süreciyle ilgili olarak kabul edilen genel düşünce yangın sonrası süksesyonun bir otosüksesyon (doğrudan yenilenme) olduğudur. Ancak son yıllarda yapılan çalışmalar ortaya koymuştur ki, yangın sonrası değişim her zaman otosüksesyon şeklinde gerçekleşmemektedir. Yangından sonra yapılacak restorasyon çalışmaları açısından gerek yangından etkilenen vejetasyonun yeniden oluşması, gerekse

değişen yangın rejimine daha uyumlu bir peyzajın oluşturulabilmesi için yangınlar ile vejetasyon arasındaki ilişkilerin bilinmesi gereklidir. Orman yangınlarından sonra yapılacak ilk işlerden biri yanan odun ürününün en yüksek ekonomik kazançla saha dışına çıkarılması ve pazarlanması gibi çalışmalardır. Ne yazık ki bu tür çalışmaların ekosistem bütünlüğüne zarar vermeden ve yangın sonrası yapılacak restorasyon çalışmaları dikkate alınarak yapılması çoğu zaman mümkün olmamaktadır. Bu kapsamda pazarlama işleri ve kesim yönetiminin uygun bir şekilde yapılması ve özellikle buna yangın sahasının büyük olduğu durumlarda çok daha ciddiyetle yaklaşılması önem taşımaktadır. Yapılan gözlemler yangın sonrası dikili satış uygulamalarının sakıncalarının bulunduğu yönündedir. Özellikle büyük yangınlar sonrası bir anda yüksek miktarda odun ürününün piyasaya sürülmesi ve yangın alanları dışındaki bölgelerde üretim faaliyetlerinin durdurulmaması fiyatlarda düşüşlerin yaşanması ve olması gerekenden düşük kazançların elde edilmesine neden olmaktadır. Yanan alandan odun ürününün çıkarılmasından sonra yapılması gereken iş ve işlemler konusunda her koşulda doğru sayılabilecek bir yöntem bulunmamaktadır. Yanan alanın sahip olduğu özellikler dikkate alınarak ve bu özelliklere uygun yöntemler tercih edilerek restorasyon çalışmalarının yürütülmesi gerekmektedir.

Türkiye'de geçmişi uzun yıllara dayanan köklü bir ormancılık örgütü yapılanması bulunmaktadır. Ne var ki, özellikle 1980'li yıllardan itibaren bu yapılanma sarsılmaya başlamıştır. Ormancılık kurumlarının bağlı olduğu bakanlık çatısının sık sık değiştirilmesi, ormancılık işlevlerini yerine getiren genel müdürlüklerle ilgili yapılan ve bir türlü istikrara kavuşmayan değişiklikler, OGM bünyesinde son zamanlarda kurulan yeni daire başkanlıkları, bölge ve işletme müdürlükleri, ormancılık kuruluşlarının bağlı olduğu bakanlıklara atanan bakanların ormancılık bilim ve mesleğine uzak oluşları ve insan kaynakları yönetimine ilişkin had safhaya varan sorunlar ormancılık örgütlerinin başarı düzeyini olumsuz etkileyen ana etkenler arasındadır. Çağdaş kamu yönetimi biliminin katılımcılık, saydamlık, hesap verme ve liyakate dayalı insan kaynakları yönetimi gibi pek çok ilkesi ormancılık yönetiminde göz ardı edilmektedir. Bütün bu olumsuzluklar ormancılık örgütünün ormansızlaşma ve orman bozulması ile mücadele kapasitesini aşağıya çekmektedir.

Türkiye'de ormansızlaşma ve orman bozulmasına karşı halk mücadeleleri giderek artmakta ve tüm yurda yayılmaktadır. Bu mücadeleler, direniş gösterilen projeye karşı dava açmaktan direniş çadırı ya da nöbet organizasyonu oluşturmaya, imza kampanyaları düzenlemekte konserlere kadar geniş bir yelpazeye yayılmaktadır. Benzer şekilde, mücadele başlatılan projeler de orman alanlarının ormancılık dışı kullanımlara tahsisinden kentsel alanlardaki ağaç kesimlerine, aşırı odun üretiminden av turizmine kadar farklı başlıklara dağılmaktadır. Halk mücadelelerinin yukarıda özetlenen bu yapısı, toplumda, devlete karşı doğasını koruyan halk imgesinin haklı olarak yerleşmesine neden olmuştur.

Türkiye'de ormanların ve ormancılığın durumu, ne yazık ki, pek çok siyasetçi ya da bürokrat tarafından gösterilmeye çalışıldığı gibi parlak değildir. Ormanların ve ormancılığın durumuna ilişkin bilgiler toplumla şeffaf bir şekilde paylaşılmamakta, belirli bilgiler, belirli amaçlarla ve belirli iletişim araçlarıyla yayılmaya çalışılarak gerçek dışı bir algı oluşturulmaya çalışılmaktadır. Bu kitap, bütünüyle, ulusal ya da uluslararası nitelikteki resmi kuruluşların verilerinden ya da saygın bilimsel çalışmaların elde ettiği sonuçlardan yararlanılarak hazırlanmıştır ve baştan sona kadar okunduğunda Türkiye ormanlarının bugünün ve geleceğinin tehdit altında olduğunu açıkça gözler önüne sermektedir. Bundan daha kötü olan durum ise yetkili kurum ve kuruluşlar ile o kurum ve kuruluşların yöneticileri tarafından bu tehdidin ısrarla görmezden gelinmeye, dahası gizlenmeye çalışılmasıdır.

Türkiye Ormanlıklar Derneği, kendi alanında uzman pek çok akademisyen ve meslek mensubunu bu raporu hazırlamak amacıyla bir araya getirerek hem tarihe kayıt düşmekte hem de tüm ilgililer için yüzde yüz güvenilir verilere ve analizlere dayalı bir belge ortaya koymaktadır. Bu belge bugün yaşayanlar için olduğu kadar gelecek nesiller için de önem ve anlam taşımaktadır.

EXECUTIVE SUMMARY

Deforestation and Forest Degradation in Turkey

The 'Paris Climate Agreement' and the "Glasgow Leaders' Declaration on Forests and Land Use" have proved the necessity of protecting forests and stopping deforestation. Deforestation has many environmental, social, and economic consequences. Among these, the place of the climate crisis has become our most important in recent years.

Despite the ever-increasing importance of forests, recent global assessments show that deforestation continues. The total amount of forest area worldwide is 4.06 billion hectares as of 2020, which corresponds to 31% of the total land area. In the 30-year period between 1990 and 2020, there was a net forest decline of 178 million hectares worldwide. When we examine these 30 years in ten-year periods, it is seen that deforestation continues at a decreasing rate. Based on continents, deforestation is seen especially in Africa and South America, while forest areas are increasing in Europe and Asia.

Although there is an increase in Turkey's forest area in general, this increase has not been communicated to society in a transparent and accurate manner. Some aspects of the issue are highlighted while some aspects are hidden, and an attempt is made to create a perception that is not in line with the facts of society. First, the increase in forest area has not been seen throughout the whole country, but generally in the areas with increased migration to bigger cities, and decreased population. In these regions, abandoned agricultural lands have been covered with forest due to no human intervention. This is the main cause of the forest area increase in Turkey. On the other hand, it is often overlooked that deforestation occurs in areas where the population is concentrated. For example, while there is a forest area increase in only three provinces in the Marmara region, deforestation is seen in other provinces such as Istanbul and Kocaeli.

The representatives of the ruling party and forestry bureaucrats try to create a perception that the increase in forest area is due to afforestation. However, during the 19 years (between 2003 and 2021) when the same party was in power, the total amount of afforestation was 609,090 hectares and the annual average amount of afforestation was 32,000 hectares, the total amount of afforestation made in the previous 19 years (1984-2002) is 1,115,367 hectares and the annual average amount of afforestation is 59,000 hectares. In other words, less afforestation was made during the period when AKP governments were in office compared to the previous period corresponding to 19-year periods. On the other hand, afforestation statistics are shown more than they really are, by including the reforestation of existing forest areas by clear-cutting and logging, especially practiced in recent years under the title of industrial afforestation.

The increase in forest area in Turkey is not unique to the last period. Although there is no reliable data on the past, forest areas have been increasing in Turkey for at least the last 50 years. The main reason behind this increase is the forest coverage in abandoned agricultural lands no human intervention, as mentioned above. The share of afforestation works in the forest area increase is not as high as it is tried to be shown. Although approximately 2,500,000 hectares of afforestation have been made since 1946, the forest area formed through afforestation is only 717,000 hectares, which corresponds to only 3.2% of the total forest area. Because most of the afforestation is done not to gain new forest area, but to increase the quality of existing forest areas. As mentioned above, industrial afforestation does not lead to an increase in forest area, since it is mainly carried out in existing forest areas and only for the purpose of increasing wood production.

One of the most important issues to be said about the change of forest areas in Turkey is the allocation of forest areas to non-forestry uses. In particular, by making frequent changes in the relevant articles of the Forestry Law, the allocation of forest areas to non-forestry uses has been made possible for more purposes, and an increasing amount of forest areas have been allocated to non-forestry uses. As of the end of 2020, a total of 748,000 hectares of the forest area has been allocated to a wide range of uses ranging from mining to energy, from tourism to transportation. These areas, which are not de facto forests and correspond to 3.2% of the country's total forest area, continue to appear as forests in the forest asset inventory and therefore create a misleading perception.

The issue of allocation of forest areas to non-forest uses has gained momentum in recent years. The amount of allocation made between 2004-2020 is 494,000 hectares and corresponds to 66% of allocations made at all

times. While the average annual allocation amount made in this period is approximately 29.000 hectares, the average annual allocation amount made in the last five years (2016-2020) is approximately 39.000 hectares. Moreover, the average of the last five years has been realized in the environment of the Covid 19 epidemic and the serious economic crisis. Allocations by sectors show that the energy and mining sectors come to the fore. Approximately 44% of the total allocation transactions (51,663 units) made in the nine-year period between 2012-2020 are mining and approximately 20% are allocations to the energy sector. In terms of area, about 37% of the total 342,846 hectares of forest area allocated in the same period is for energy and about 25% is for the mining sector. As seen, the energy and mining sectors come to the fore both in terms of number and area.

Another important issue is the forest areas that are taken out of the forest boundaries. In 1970, the constitutional basis of this practice was set by amending the 131st article of the 1961 Constitution, which was in effect at that time. With the amendment made in the Forest Law in 1973, the process of removing the forest areas known as 2/B by the public outside the forest boundaries was initiated. According to the latest data, 626,000 hectares of forest area have been taken out of the forest boundaries so far, which corresponds to approximately 2.7% of the total forest area of Turkey, today. With a legal regulation made in 2012, it has become possible to sell these areas to their occupiers.

With the Additional Article 16 added to the Forestry Law in 2018, the process of taking out the forest boundaries has gained a new dimension and with this article, it has been made possible to remove the forest areas on which settlement areas have been established until 2018. The Constitutional Court rejected the application in the lawsuit filed for the annulment of the said article, which is clearly contrary to Article 169 of the Constitution. To date, a total of 928 hectares of forest area has been taken out of the forest boundaries in line with Additional Article 16. In other words, the forest areas on which illegal construction was carried out were lost with the amendment of the law. Not only that, but with a legal regulation made on April 8, 2022, the sale of these areas to their occupants, like the 2/B areas, was made possible; thus, those who occupied the forest area by not obeying the law were rewarded once again.

Another important problem faced by forests in Turkey is that the forests are gradually breaking down into smaller parts. This situation, which is basically a result of the allocations mentioned above, reveals that the allocations made adversely affect not only the allocated forest area but also the forest areas around it. In the 12-year period between 2008-2019, the number of forest areas smaller than 10 hectares increased by 118%, the number of forest areas of 10-99 hectares decreased by 11%, the number of forest areas of 100-999 hectares by 42% and the number of forest areas larger than 1,000 hectares by 16%. In total, forest areas in Turkey were 101,890 parts in 2008, while it increased to 158,519 parts in 2019; that is, the total number of forest parts in Turkey has increased by 56%.

The increase in forest area throughout the country has also been reflected in the growing stock and current annual increment in the forests. In addition, reductions in the rural population living in or near forests have led to a reduction in the illegal use of forests, which has had a positive impact on growing stock and current annual increment. However, as with the increase in forest area, increases in growing stock and current annual increment also show regional differences.

It is normal for the increase in area, growing stock and current annual increment to be reflected in wood production. However, the increases in wood production, especially in recent years, have far exceeded the increases in area, growing stock, and current annual increment. Only in the five-year period between 2017-2021, there was an increase of 78.7% in industrial wood production, 25.9% in firewood production, and 69.5% in total wood production. This increase at extremely high rates means that a much higher rate of the annual current increase in the country's forests used for wood production. Namely, while only 38% of the current annual increment was used in wood production in 2005, this rate increased to 48% in 2018. However, it is seen that this rate has increased to 67% in 2021 and there is a heavy wood production pressure on forests. Moreover, this pressure has begun to be felt not only in forests that are allocated to economic functions but also in forests that are allocated to ecological and socio-cultural functions.

The main reason for these increases in wood production is the growth of the timber, wood, and wood-based board sectors without considering national and international wood supply-demand relations and market conditions, and without considering the ecological destruction that excessive wood production will create in Turkey's forests. For example, the fiberboard and particleboard sectors, which reached an annual production capacity of 14 million m³ in a very short time, rose to the first place in Europe in the production of MDF / HDF

board, the second in the world; and the third place in the production of particleboard in Europe, the fifth in the world. On the other hand, with the effect of the constant depreciation of the Turkish Lira against foreign currency, the domestic market got more important for raw materials, and there was more pressure on OGM (General Directorate of Forestry) to increase its wood production.

The great crisis environment in the country's economy caused these pressures from the sector to be met by the political power, and OGM started to resort to different ways and methods to increase wood production. Among these ways and methods, the first ones that come to mind are wood production orders that do not have a place in the legislation and forest management plans, usually verbally conveying from the top management to the lower levels, increasing the intermediate yield, introducing industrial afforestation to increase wood production, starting wood production in national parks, increasing the standing tree sale practice, and producing more wood from forests for biomass power plants. These sharp increases in wood production led to significant deterioration in forests, and it is an undeniable necessity to turn from this wrong path as soon as possible in terms of the continuity of Turkey's forests.

The introduction of industrial afforestation, one of the methods listed above, to increase wood production, has disrupted all the targets in the Industrial Afforestation Works Action Plan prepared for the years 2013-2023. The industrial afforestation was doubled in 2019, tripled in 2020 and quadrupled in 2021, leaving the logging order determined according to the 30-year management period for industrial afforestation. The slope criterion determined for industrial afforestation in the action plan has been increased from 0-30% to 0-50%, and industrial afforestation works have also been initiated in ecologically unsuitable areas.

On the other hand, although the Constitution and the Forest Law have given the state the task of increasing the forest existence, private afforestation efforts have turned from the purpose of increasing the forest existence to the application of land allocation in the state forests to private individuals and institutions. In the works carried out under the name of private afforestation in these areas, the ecological characteristics of those areas are deteriorated by using trees with agricultural products and even herbaceous plants instead of forest tree species. With the amendments made in 2019 in the Afforestation Regulation and accordingly the Private Afforestation Circular, private afforestation activities have been moved away from the purpose of establishing forests by private individuals and organizations, and they have become a means of allocating more land from forests to those individuals and organizations and creating more usage rights in those lands.

There are important problems in the prevention of desertification and conservation of biodiversity in Turkey. In this respect, there are serious gaps in some legal regulations and recent changes in those legal regulations. Additional Article 16 added to the Forest Law No. 6831 in 2018 can be shown as one of the most serious examples in this regard. If the Draft Law on Conservation of Nature and Biodiversity, which has been on the agenda of the Turkish Grand National Assembly in the past years, is approved, the danger will increase even more. Environmental Impact Assessment studies are far from protecting biodiversity in its current form. Permits granted for non-forest uses in forest areas are a major threat to desertification and biodiversity as well as to other aspects. In addition to these, it is known that climate change, afforestation based on mechanized soil cultivation, and intensive human use in protected areas and recreational areas are important threats both in terms of preventing desertification and protecting biodiversity.

Problems in the management of forest areas such as national parks, strict nature reserves, nature parks, and wildlife reserves within the protected area system are also one of the main causes of forest degradation. In terms of conservation-use balance, protected areas targeting predominantly conservation decrease or remain constant in terms of number and area, while protected areas targeting use increase both in number and area. The borders of national parks, strict nature reserves, and wildlife reserves are narrowed, and the areas obtained in this way are opened to intense human use. The facilities and management required for human use are outsourced to profit-oriented private sector organizations, and protected areas lose their protected area properties and become the links of a chain of rent. Even though the number of protected areas is increased by converting the recreational areas in the forest, which are not scientifically a nature park, into nature parks, no conservation work is carried out in these areas.

Floods and overflow, which have come to the public agenda in the form of sad news in recent years, are one of the natural consequences of forest degradation. Especially when the deterioration in the forest ecosystem in the upper basins and the mistakes in land use is combined with the land-use mistakes in the lower basins, it becomes inevitable to experience events that lead to mourning across the country. When the inadequacies in

disaster/risk management and extreme weather events caused by climate change are added to these reasons, floods and overflow will continue as extremely sad events almost every year.

One of the factors that damage forests is diseases and pests. 57 species are classified as harmful and 11 species as pathogens by OGM. Although the amount changes from year to year, pest and disease control is carried out by OGM in an area of approximately 300,000 hectares on average every year. In addition, it has been determined that some invasive alien species, which were not naturally found in Turkey before, also damage the forests. Considering the possible effects of climate change on pests and diseases, appropriate strategies should be determined to combat them.

Forest fires have become one of the most talked-about topics both in Turkey and around the world in recent years. The forest fires that took place in Turkey in 2021 have caused so much damage that they cannot be compared with the fires in previous years. Between 2009 and 2020, an average of 2,497 fires broke out each year and affected an average of 8,246 hectares of forest area, while 2,793 fires in 2021 affected 139,503 hectares of forest area. In other words, while the amount of forest area burned per fire between 2009 and 2020 was 3.30 hectares, the forest area burned per fire increased to 49.95 hectares in 2021. On the other hand, even if the sharp increase in the amount of burned forest area in 2021 is ignored, there is an increase in both the annual forest area burned and the forest area burned per fire.

A significant part of the forest areas in Turkey is located in the regions under the influence of the Mediterranean climate. In Mediterranean-type ecosystems, both the biological characteristics of the plants and the climatic characteristics facilitate the outbreak of forest fires and the growth of their area of influence. It is predicted that these conditions will become even stronger with climate change. Despite this, it should be noticed that the root cause of forest fires in Turkey should be sought in the wrong forestry policies implemented. Permits given to non-forest uses in forest areas cause forest fires by increasing the fragmentation of forests and increasing the level of human-forest interaction. In addition, the low level of employee motivation and job satisfaction due to the inadequacy of the number of personnel of the OGM, the not considering the merits in appointments and promotions, compulsory rotation, etc., reduces the ability of the OGM to take precautions against fires and extinguish the fires.

Precautions to be taken against forest fires can be grouped under two main headings: pre-fire and post-fire. Correction of the above-mentioned wrong forestry policies is at the forefront of the measures to be taken before forest fires. The human resource that will work in preventing and extinguishing forest fires is another key point. Since it is not possible to extinguish the fire without human mind and effort, it is an inevitable necessity to invest in human resources. The work to be done to create fire-resistant forests is another important issue for pre-fire activities. There is a need for an organizational structure that will professionalize forest fire management and enable those working in this unit to specialize in fighting and responding to forest fires.

It is necessary to eliminate the inadequacies in technical equipment along with human power. The confusion of duties, authorities and responsibilities regarding forest fires and other fires should be resolved. It should be clear beyond any doubt who will intervene in which fire type and how. It would be more appropriate to use the forest volunteering system in solving logistical problems that arise during fires instead of directly responding to fires. Adequate training should be given to the communities living in and around the forest on what to do before, during, and after forest fires. Comprehensive fire evacuation plans are required in forest recreation areas and protected areas.

What to do after fires is just as important as what is done before and during the fire. Forest fires have an important role in the evolution of Mediterranean-type terrestrial ecosystems. The general idea accepted regarding the post-fire development process of Mediterranean-type ecosystems is that post-fire succession is an autosuccession (direct regeneration). However, studies conducted in recent years have revealed that post-fire change does not always occur in the form of autosuccession. In terms of restoration works to be carried out after the fire, it is necessary to know the relationships between fires and vegetation to regenerate the vegetation affected by the fire and to create a landscape that is more compatible with the changing fire regime. One of the first things to be done after forest fires is to take the burned wood product out of the field and market it with the highest economic gain. Unfortunately, it is often not possible to carry out such works without damaging the ecosystem integrity and considering the restoration works to be carried out after the fire. In this context, it is important that marketing works and logging management are carried out appropriately and paid more attention to, especially in cases where the fire area is large. The observations showed that there are drawbacks to

the post-fire standing tree sale practices. Especially after large fires, the introduction of a large number of wood products to the market and not stopping the production activities in the regions outside the fire areas cause decreases in prices and lower earnings than they should be. There is no method that can be considered correct in all circumstances regarding the work and procedures that should be done after the removal of the wood product from the burned area. It is necessary to carry out restoration works by considering the characteristics of the burned area and by choosing methods suitable for these characteristics.

There is a long-established forestry organization structure in Turkey. However, especially since the 1980s, this structure has begun to shake. Frequent changes in the framework of the ministry to which forestry institutions are affiliated, changes made in the general directorates that perform forestry functions and which have not been stabilized, new departments, regional and business directorates that have been established recently within the OGM, the fact that the ministers appointed to the ministries to which forestry organizations are affiliated are far from forestry science and profession, and the problems related to human resources management are among the main factors that negatively affect the success level of forestry organizations. Many principles of contemporary public administration science such as participation, transparency, accountability, and merit-based human resources management are ignored in forestry management. All these negativities reduce the forestry organization's capacity to combat deforestation and forest degradation.

Public struggles against deforestation and forest degradation in Turkey have been increasing and spreading all over the country. These struggles range from filing a lawsuit against the resisted project by establishing a resistance tent or vigil, to organizing petitions or concerts. Similarly, the projects for which struggle has been initiated are divided into different headings, from the allocation of forest areas to non-forestry uses, to logging in urban areas, from excessive wood production to hunting tourism. This structure of the people's struggles, summarized above, has rightly rooted the image of the people protecting their nature against the state in society.

The situation of forests and forestry in Turkey, unfortunately, is not as bright as many politicians or bureaucrats try to show. Information on the state of forests and forestry is not shared with the society in a transparent manner, and an unrealistic perception is tried to be created by trying to disseminate certain information for certain purposes and through certain communication tools. This book has been prepared entirely by using the data of national or international official institutions or the results of respected scientific studies, and when read from beginning to end, it clearly reveals that the present and future of Turkey's forests are under threat. The worse situation is that this threat is persistently ignored and moreover, tried to be hidden by the authorized institutions and organizations and the managers of those institutions and organizations.

The Foresters' Association of Turkey brings together many academics and professionals who are experts in their fields to prepare this report, both making a record in history and presenting a document based on 100% reliable data and analysis for all concerned. This document is as important and meaningful for future generations as it is for those living today.

'Paris İklim Anlaşması' ile 'Ormanlar ve Arazi Kullanımı Üzerine Glasgow Liderler Deklarasyonu' ormanların korunması ve ormansızlaşmanın önlenmesi gerekliliğini bir kez daha ortaya koymuştur. Ormansızlaşmanın pek çok çevresel, sosyal ve ekonomik sonucu bulunmaktadır.

©H. BATUHAN GÜNŞEN

BÖLÜM 1

GİRİŞ

ERDOĞAN ATMIŞ ve ÜNAL AKKEMİK

Türkiye, 2016 yılında imzaya açılan Paris İklim Antlaşması'nın 6 Ekim 2021 tarihinde Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde onaylanmasından sonra, iklim kriziyle mücadelesinde yeni bir evreye girmiştir. Bu evrede sadece fosil yakıt tüketiminin sıfırlanması değil, aynı zamanda önemli karbon yutaklarından biri olan ormanların korunması ve varlığının artırılması da önem kazanmıştır.

Aynı şekilde, Kasım 2021'de Glasgow'da yapılan 26. Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Konferansı'nda Türkiye'nin de altına imza attığı "Glasgow Liderlerinin Ormanlar ve Arazi Kullanımı Deklarasyonu"na göre imzacı ülkeler, ormansızlaşma ve arazi kaybını 2030 yılına kadar durdurmayı ve geri çevirmeyi vaat etmiştir. 141 ülke tarafından yapılan ortak açıklamaya göre; 19 milyar dolarlık kamu ve özel fonlarla desteklenen taahhütle, dünya çapındaki ormanların yüzde 85'inden fazlası, yani 3,7 milyar hektarlık bir alanda mücadele yapılması hedeflenmiştir. Bu kapsamda Brezilya, Demokratik Kongo Cumhuriyeti ve Endonezya'da tehlike altındaki tropikal ormanların kurtarılması hedeflenmiştir. Anlaşmanın bir parçası olarak, 12 ülke 2025 yılına kadar peyzaj restorasyon faaliyetlerine, orman yangınlarıyla mücadeleye ve yerli toplulukların haklarını desteklemeye yönlendirilecek şekilde 12 milyar dolarlık kamu finansmanı sağlamayı taahhüt etmiştir. Özel sektörden alınan 7,2 milyar dolarlık ek taahhütler ve ormansızlaşmayla bağlantılı yatırım faaliyetlerini ortadan kaldırma taahhütleri de taahhüdün bir parçasını oluşturmuştur. Bu zirvede liderler ayrıca; ormanları, turbalıkları ve diğer kritik küresel karbon depolarını korumak için 1,5 milyar dolarlık finansman vaadinde de bulunmuşlardır (UKCOP26,

2022).

Glasgow'da yapılan İklim Zirvesi'nde mercek altına alınan "**Ormansızlaşma**"; "ormanların tarım, otlatma gibi ormandan başka bir arazi örtüsüne, ormandan plantasyona veya kentsel gelişim gibi kullanımlara geçişi veya kalıcı olarak dönüştürülmesi" olarak tanımlanmaktadır (Chakravarty vd., 2012; WRI, 2021). "**Orman bozulması**" ise, "*doğal ve antropojenik değişiklikler nedeniyle bir ormanın karbon depolama ve su düzenlemesi gibi ekosistem hizmetlerini yerine getirme yeteneğindeki azalma*" olarak tanımlanmaktadır (WRI, 2021). Orman bozulması, İngilizcede Forest land degradation (Orman arazi bozulması) olarak adlandırılır. Orman arazisinin bozulması, ormanın biyolojik veya ekonomik üretkenliğinin ve karmaşıklığının azalması veya kaybı olarak anlaşılabilir. Rüzgâr ve/veya sudan kaynaklanan toprak erozyonu, toprağın fiziksel, kimyasal ve biyolojik özelliklerinin bozulması ve doğal bitki örtüsünün uzun vadeli kaybı veya gerileyen aşamalara doğru kalıcı değişiklik gibi insan faaliyetlerinden ve yerleşim kalıplarından doğrudan veya dolaylı olarak ortaya çıkan süreçler de dahil olmak üzere arazi kullanımında bir süreçten veya süreçlerin birleşiminden kaynaklanmaktadır (FAO ve UNEP, 2020).

Orman kaynaklarının bozulmasının ciddi çevresel, sosyal ve ekonomik etkileri olabilir ve üretkenlik, biyokütle veya biyolojik çeşitlilik gibi sağlanan mal ve hizmetlerin azalmasını yansıtır. Terim, orman işlevlerini olumsuz yönde etkileyen bir değişim sürecini ifade eder. Değişim süreci; türü, kapsamı, etkisi, şiddeti, nedeni ve sıklığı bakımından değişebilen nedenlerden kaynaklanır. Bu nedenler doğal (örneğin yangın, rüzgâr, kuraklık, büyük

erozyon), insan kaynaklı (aşırı kullanım, taşıma kapasitesini aşan otlatmalar, madencilik, uygun olmayan arazi kullanımı değişikliği) veya bunların bir kombinasyonu şeklinde olabilir. Ayrıca, kimyasal veya nükleer kirlilik, uzun menzilli sınır ötesi hava kirliliği veya saha koşullarındaki değişiklikler gibi dolaylı nedenler de bozulmaya katkıda bulunabilir. Orman arazisinin bozulması algısı, bozulmanın itici güçlerine ve en çok ilgilenilen mal ve hizmetlere bağlıdır (FAO ve UNEP, 2020).

Diğer yandan Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü (FAO)'nün hazırlamış olduğu "Küresel Orman Değerlendirme Raporu 2020" ye göre; Türkiye, 2010-2020 yılları arasında yılda 114 bin ha'lık net orman artışıyla, dünyada ormanlarını artıran ülkeler sırasında altıncı sırada yer almıştır. Bu verileri kendi açılarından değerlendiren ormancılık örgütü ve mevcut iktidar, ülkedeki orman artışını son 19 yılda yapılan ağaçlandırmalara dayandırmış, hatta bu dönemde yapılan ağaçlandırmaların, Cumhuriyet döneminin bütününde yapılan ağaçlandırmaların toplamını geçtiğini iddia etmiştir. Oysa bu iddiaların gerçeği yansıtmadığı, aslında ülkenin tamamında orman alanlarının artmadığı, orman artan yerlerin göç veren ve kırsal nüfusu azalan iller olduğu, boşalan tarım alanları ve meralar kendiliğinden ormana dönüşürken, göç alan ve hızla çarpık kentleşen illerde ormanların parçalandığı ve alansal olarak azaldığı bilinmektedir. Diğer yandan, ölçüm tekniklerinin de gelişmesiyle, eğimli yüzey alanlarının daha doğru ölçülmesiyle de orman alanlarının genişlediği iddia edilmektedir. Bu durumda ülke ormanlarının son yıllarda yapılan ağaçlandırmalarla artmakta olduğu önyargı ve algısından bir an önce kurtulup, ormanlarımızın gerçek durumunu bir an önce sorgulamamız gerekmektedir.

Ülke yüzölçümünün %29,6'sını (23,1 milyon hektar) kaplayan orman ekosistemlerimiz, "mega" altyapı projeleri, enerji santralleri ve onların iletim hatları, maden ve taş ocakları, turizm vb. kullanımlar nedeniyle adeta bilinçli bir şekilde yok edilmektedir. Buna bir de yanlış ağaçlandırma politikaları eklendiğinde, büyük oranda habitat kaybı ve parçalanmaya uğrayan ormanlarımızın doğal yapısının bozulduğu bilinmektedir. Ülkemizdeki büyük orman alanları son yıllarda hızla küçük parçalara bölünmekte ve buralarda artan yerleşimler ile faaliyetler nedeniyle yangın riski de artmaktadır. Oluşan bu parçalanmanın en büyük nedeni; ormanlarda gerçekleştirilen ormancılık amacı dışındaki tahsisler ve 2/B ile orman dışına çıkarılmış alanların işgalcilerine satılmasıdır. Ayrıca yangınlar, korunan alanların artık kullanılan alanlara dönüştürülmesi, özel ağaçlandırmalar, endüstriyel plantasyonlar, aşırı odun üretimi vb. nedenler de ormansızlaşma ve orman bozulmasına hız kazandırmaktadır. Bu gelişmeler sonucu bir taraftan orman köylülerinin ekonomik durumu daha da kötüleşmiş ve ormanla ilişkilerindeki denge bozulmuş, diğer yandan kırdan kente göçlerin doğurduğu çarpık kentleşme, kent çeperlerindeki ormanların bozulmasını ve yok oluşunu hızlandırmıştır.

Bu durumda Türkiye'de de mevcut ormansızlaşma ve orman bozulmasının farkına varılması ile bunu önleyecek önlemlerin gündeme getirileceği bir sürecin başlatılması kaçınılmazdır. Glasgow Deklarasyonu'na imza atan ülkeler doğal ormanlardaki yok oluşu 2030 yılına kadar tamamen durdurmayı hedeflerken, Türkiye bu deklarasyona imza atmış olmasına rağmen; çıkarılan yeni yasa ve yönetmeliklerle doğal ormanlarımızı piyasanın

hizmetine sunmakta ve ormanların farklı amaçlarla yok edilmesinin önünü açmaktadır. Örneğin; iktidar sadece 2021 yılı içinde bile; yaptığı yasa ve yönetmelik değişiklikleriyle, turizm amacıyla yapılan tahsisleri çok daha kolaylaştırmış, Orman Kanunu'nun 17. ve 18. maddeleriyle ilgili iki farklı yönetmelik çıkararak, bu yönetmeliklerle ormancılık dışı amaçlarla yapılan tahsislerin kapsamını biraz daha genişletmiştir. Cumhurbaşkanı kararlarıyla farklı illerde onlarca hektar orman ekosistemi orman rejimi dışına çıkarılmış ve çıkarılmaya da devam edilmektedir. Hatta 8 Nisan 2022 tarihinde Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde kabul edilen yasaya göre; bunlar içinde tarım alanına veya yerleşim yerine dönüşmüş alanların işgalcilerine satış işlemleri, 2/B'lerin işgalcilerine satışını düzenleyen mevzuata göre yapılacaktır.

Ülkemizdeki yasa ve yönetmelikler ile Cumhurbaşkanı kararları ve emirler, ormansızlaşma ve orman bozulmasını hızlandırmaya devam ederken buna karşın halkın ve demokratik kitle örgütlerinin doğal yapıyı korumak üzere başlattığı mücadele ve yargı süreçleri yoğun bir şekilde devam etmektedir. Bunların yanında başta Türkiye Ormanlılar Derneği olmak üzere çeşitli meslek örgütleri ile demokratik kitle örgütleri hazırladıkları bilimsel çalışmalar ve raporlarla ülke ormanlarının mevcut durumu ve ormanlar üzerindeki olumsuz baskıları sürekli bir şekilde dile getirmeye, yargı süreçlerine müdahil olmaya ve toplumsal bilinç düzeyini artırmaya çaba harcamaktadır. Bu bağlamda "TOD Ormansızlaşma Raporu", ülkemiz ormanlarının geldiği duruma dikkat çekerek, yaşanan tüm süreçleri ve bu

süreçlerin ormansızlaşma ve orman bozulması üzerine etkilerini farklı yönleriyle irdelemeyi amaçlamaktadır.

Bu kitap giriş ve sonuç bölümleri de dahil 6 ana bölümden oluşmaktadır. Kitapta öncelikle dünyadaki ormansızlaşma ve orman bozulması hakkında kısa bilgi verildikten sonra, Türkiye'deki ormansızlaşma ve orman bozulması iki ayrı başlık altında incelenmektedir. Bu bölümleri takiben bunlara yol açan yönetimsel düzenlemeler ayrı bir başlık altında değerlendirilmekte ve ormansızlaşma ile orman bozulmasına karşı ülke genelinde yürütülen toplumsal mücadeleler hakkında bilgiler verilmektedir.

Kaynaklar

Chakravarty, S., Ghosh, S. K., Suresh, C. P., Dey, A. N. and Shukla, G., 2012. Deforestation: causes, effects and control strategies. In: Okia, C. A. (Ed.), Global Perspectives On Sustainable Forest Management. Rijeka, Croatia. Pp: 3-28

FAO ve UNEP, 2020. The State of the World's Forests 2020. Forests, biodiversity and people. Rome. <https://doi.org/10.4060/ca8642en> (Erişim; 16 Şubat 2022)

WRI, 2021. Global Forest Review (Küresel Orman Değerlendirmesi). World Resources Institute (Dünya Kaynakları Enstitüsü) WEB Sitesi. <https://research.wri.org/gfr/data-methods> (Erişim. 16.02.2022)

UKCOP26, 2022. Un Climate Change Conference UK 2021. <https://ukcop26.org/> (Erişim. 03.03.2022)

A photograph showing a steep, deforested hillside. A dirt road winds up the slope, and numerous logs are scattered across the ground. The background shows more hills with sparse, thin trees. The overall scene is one of environmental degradation and deforestation.

Ormanların sürekli artan önemine karşın son yapılan küresel değerlendirmeler ormansızlaşmanın devam ettiğini göstermektedir. 1990-2020 yılları arasındaki 30 yıllık dönemde dünya genelinde 178 milyon hektarlık net orman azalması yaşanmıştır.

©H. BATUHAN GÜNŞEN

BÖLÜM 2

DÜNYADA

ORMANSIZLAŞMA VE

ORMAN BOZULMASI

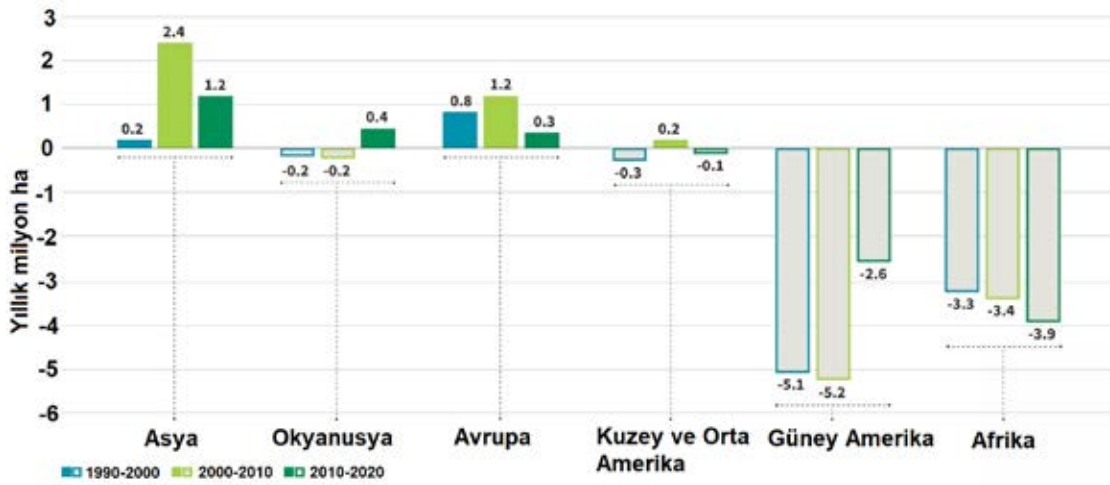
ERDOĞAN ATMIŞ

Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü verilerine göre (FAO, 2020); 4,06 milyar hektar büyüklüğe sahip olan dünya ormanları, karasal alanların yüzde 31'ini kaplamaktadır. Bu verilere göre; dünyada kişi başına düşen orman alanı 0,52 ha'dır. Fakat ormanlar dünya insanları arasında veya coğrafi olarak eşit dağılmamaktadır. Tropikal bölgeler dünya ormanlarının yüzde 45'ine ev sahipliği yapmaktadır. Tropikal bölgelerin ardından sırasıyla kuzey (%27), ılıman (%16) ve subtropikal (%11) bölgeler gelmektedir. Dünya ormanlarının yarısından fazlası (yüzde 54) sadece beş ülkede bulunmaktadır. Bunlar; Rusya Federasyonu (815 milyon ha), Brezilya (497 milyon ha), Kanada (347 milyon ha), Amerika Birleşik Devletleri (310 milyon ha) ve Çin'dir (220 milyon ha).

FAO (2020) verilerine göre; 1990 ile 2020 yılları arasındaki 30 yıllık dönemde dünya ormanlarının net olarak 178 milyon ha azaldığı tespit edilmiştir. Bu büyüklük Libya'nın yüzölçümüne eşittir. Aslında ormanlar daha büyük ölçüde yok olmaktadır, fakat net orman kaybı miktarı, bazı ülkelerde ormansızlaşma hızında yaşanan azalma ve diğerlerinde ise orman alanlarının ağaçlandırma ve doğal genişlemesi yoluyla artması sayesinde bu seviyede kalmıştır. Net orman kaybı miktarı 1990-2000 yılları arasında yılda 7,8 milyon hektardan, 2000-2010 yılları arasında yılda 5,2 milyon hektara ve 2010-2020 yılları arasında yılda 4,7 milyon hektara düşmüştür. Ormansızlaşma hızının bu şekilde azalmış olması, dünya ormanların geleceği hakkındaki olumlu beklentileri artırsa da orman alanlarındaki artış ve azalışların, kıtadan kıtaya, ülkeden ülkeye değişmesi bu olumlu beklentiyi gölgelemektedir.

Asya ve Avrupa kıtalarında orman alanları artarken, diğer kıtalarda orman alanları azalmaktadır. 2010 ile 2020 yılları arasında en yüksek orman kaybına sahip olan kıta yılda 3,9 milyon hektar ile Afrika kıtasıdır. Onu 2,6 milyon hektarla Güney Amerika kıtası izlemektedir. Afrikadaki orman kaybı diğer kıtaların aksine 1990'dan beri sürekli artmaktadır. Güney Amerika'daki orman kaybı ise devam ediyor olsa da bu kayıp 2010-2020 yılları arasındaki on yıllık dönemde, önceki on yıla göre yarı yarıya azalmıştır. Asya kıtası ise 2000-2010 yılları arasında en yüksek net orman alanı kazancına sahip kıtadır (yılda 2,4 milyon ha). Fakat bu artış 2010-2020 yılları arasında yarıya düşmüştür (yılda 1,2 milyon ha). 1990 ile 2020 yılları arasındaki 10 yıllık dönemlerde sürekli şekilde net orman artışı yaşayan bir diğer kıta ise Avrupa kıtası olmuştur (Şekil 2.1.).

Kıtalararası farklılıkların yanı sıra ülkeler arasında da farklılıklar vardır. Örneğin; Arjantin, Bolivya, Brezilya, Kamboçya, Endonezya, Demokratik Kongo Cumhuriyeti gibi ülkelerin orman alanları azalırken Avusturya, Fransa, Yunanistan, İtalya, İspanya, Çin, Vietnam, Küba gibi ülkelerin ormanları ise artmaktadır. Orman alanlarının azalmasında özellikle geri kalmış ve gelişmekte olan ülkeler öne çıkmaktadır. Bu ülkelerdeki ormansızlaşma ve orman bozulmasında; çoğunlukla kırsal fakirlik ve yerel nüfusun baskısı ile bunlara bağlı olarak yasa dışı kullanımlar, orman alanlarında sığır çiftliklerinin kurulması, tarım alanı için orman alanlarının açılması, küresel, ulusal ve yerel seviyede sosyoekonomik yapıdaki farklılıklar ve politik yasal düzenlemeler gibi insana bağlı birçok olumsuz etmen rol oynamaktadır. Örneğin; Endonezya'da palmiye yağı için, Brezilya'da tarım, madenler,

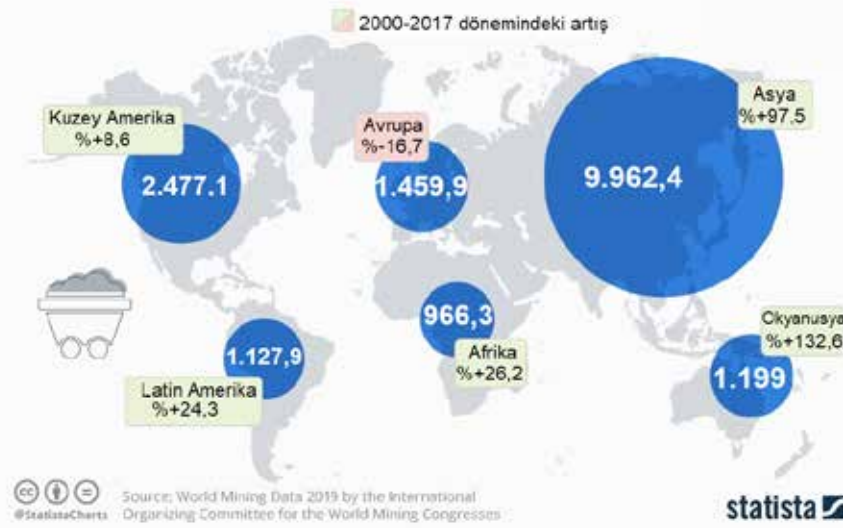
Şekil 2.1. Yıllık net orman alanı değişimindeki bölgesel farklılıklar (FAO, 2020).

enerji yatırımları, hayvancılık ve soya yetiştirmek için ormanlar yok edilmektedir. Kolombiya'da yine tarım ve hayvancılığa yer açmak için son 10 yılda düz alanlarda bulunan ormanların %95'i yok edilmiş durumdadır. Ülkeler ekonomik gelişme için ormanlarını gözden çıkarırken, bu ülkelerin ormanlarını yok eden şirketlerse kendi ormanlarını korumak için çeşitli tedbirler almış olan gelişmiş ülkelere ait şirketlerdir. Yani gelişmiş ülkeler kendi ülkelerinin doğasını korurken geri kalmış ülkelerin doğasını yok etmekte bir sakınca görmemektedir (Atmış, 2020; Atmış, 2021).

Dünyada 2000 ile 2017 yılları arasında maden üretimindeki artış ve azalış oranları, az gelişmiş ülkelerin doğal kaynaklarının, gelişmiş ülkeler tarafından ne şekilde sömürüldüğüne örnek gösterilebilir. Dünya Maden Kongresi (2019) verilerine göre; bu yıllar arasında Avrupa kıtasında maden üretimi %16,7 azalırken ve Kuzey Amerika kıtasında %8,6 gibi çok düşük bir artış oranına sahipken, Okyanusyada %132,6, Asyada %97,5, Afrikada %26,2, Güney Amerika'da %24,3 oranında artmıştır (Şekil 2.2.) (Statista, 2022). Bu değişim oranları maden çıkarmak için yağmalanacak

Madencilik büyüdüğü yerler

Kıtalara göre 2017 yılında çıkarılan madenlerin miktarı(milyon ton) ve artış

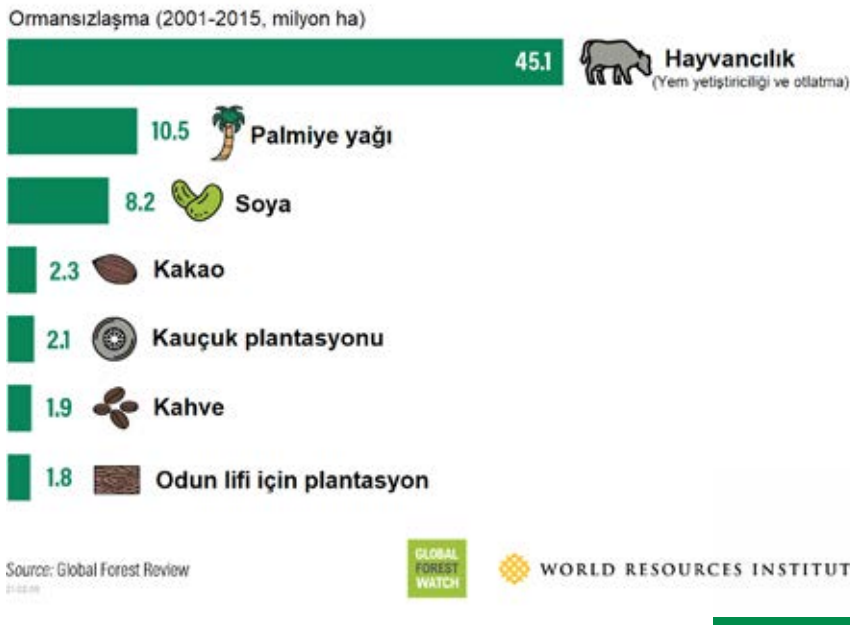
Şekil 2.2. Kıtalara göre dünya maden üretimindeki değişimler (Statista, 2022).

alanların geri kalmış veya gelişmekte olan ülkelerde hızla artmakta olduğunu göstermektedir.

Dünya Kaynakları Enstitüsü'nün "Küresel Orman Değerlendirme Raporu'na göre; 2001 ile 2015 yıllarında ormansızlaşan alanların 45,1 milyon hektarı hayvancılık (yem yetiştiriciliği ve otlatma), 10,5 milyon hektarı palmiye yağı üretimi, 8,2 milyon hektarı soya yağı üretimi, 2,3 milyon hektarı kakao üretimi, 2,1 milyon hektarı kauçuk plantasyonları, 1,9 milyon hektarı kahve üreticiliği ve 1,8 milyon hektarı da odun lifi (lif yonga) plantasyonları için yok edilmiştir (Şekil 2.3.). Buradaki dağılıma bakıldığında hızla artan dünya nüfusunun gıda tüketimini de arttırdığı ve gıda ihtiyacını karşılamak için orman ekosistemlerinin tarım ve hayvancılık yapılan alanlara dönüştürüldüğü gerçeğiyle karşılaşılmaktadır. Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü'nün (FAO) yeni verileri de bu gerçekliği ortaya koymaktadır. FAO (2021)'ya göre; dünyadaki ormansızlaşmanın %90'ı tarımsal genişlemeden kaynaklanmaktadır. Orman ekosistemlerinin ekilebilir alanlara dönüştürülmesi ormansızlaşmanın %50'sine, hayvansal otlatma ise ormansızlaşmanın %40'ına neden olmaktadır. Afrika ve Asya kıtalarında kaybedilen orman

alanlarının %75'inden fazlası ekili alanlara dönüşürken, Güney Amerika kıtasındaki ormansızlaşmanın neredeyse dörtte üçü hayvan otlatmalarından kaynaklanmaktadır.

Dünyada genel anlamda tarım ve hayvancılıktan, fakat ülkeden ülkeye sosyo-ekonomik farklı nedenlerden kaynaklanacak şekilde ortaya çıkan ormansızlaşma ve orman bozulmasını önlemek için başta bilim insanları olmak üzere, uluslararası kuruluşlar ve devletler çeşitli girişimler başlatmışlardır. Birleşmiş Milletler bunlardan biridir. Teşkilatın hazırlamış olduğu "Birleşmiş Milletler 2030 Orman Stratejik Planı", her tip ormanı ve ormanların dışındaki ağaçları sürdürülebilir bir şekilde yönetmeyi, ormansızlaşma ve orman bozulmasını durdurmayı sağlamak için her düzeyde eyleme geçilmesini hedefleyen küresel bir çerçeve sunmaktadır. 2017 ile 2030 yılları arasında kapsayan Plan, Ocak 2017'de Birleşmiş Milletler Orman Forumu'nun özel bir oturumunda kabul edildikten sonra Nisan 2017'de Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından onaylanmıştır. Altı küresel orman amacı ve bunlara bağlı 26 hedefin yer aldığı bu stratejik planın odağını ormansızlaşma ve orman bozulmasını durdurmak oluşturmaktadır.

Şekil 2.3. Dünya orman alanlarının diğer kullanımlarla yer değişimi (WRI, 2022).

“Koruma, restorasyon ve ağaçlandırma dahil olmak üzere sürdürülebilir orman yönetimi yoluyla dünya çapında orman örtüsü kaybını tersine çevirmek ve yeniden ormanlaştırma ile orman bozulmasını önleme çabalarını artırma ve iklim değişikliğine yönelik küresel çabalara katkıda bulunmak” olarak ifade edilen birinci amaç bunun önemli bir göstergesidir (UN, 2021).

Küresel ormanları korumak ve eski haline getirmek için eylem çağrısında bulunan New York Orman Bildirgesi 2014 yılında yayımlanmıştır. Bildirge; gönüllü ve bağlayıcılığı olmayan uluslararası nitelikte bir bildiridir. 200’den fazla hükümet, çok uluslu şirket, yerli toplulukları temsil eden grup ve sivil toplum kuruluşu New York Orman Bildirgesi’ni (NYDF) onaylayarak doğal orman kaybını sona erdirmeye ve ormanları eski haline getirme hedefine ulaşmak için üzerine düşeni yapmayı taahhüt etmiştir. Bildirgenin 10 hedefi vardır. Birinci hedef; 2020 yılına kadar küresel olarak doğal ormanların kaybolma oranını en az yarıya indirmeyi ve 2030 yılına kadar doğal orman kaybını tamamen sona erdirmeyi hedeflemektedir. İkinci hedef; palmiye yağı, soya, kağıt ve sığır eti ürünleri gibi tarımsal ürünlerin üretiminden kaynaklanan ormansızlaşmayı en geç 2020 yılına kadar ortadan kaldırmaya yönelik birçok şirketin daha da iddialı hedefleri olduğunu kabul ederek özel sektör hedefine destek sağlama ve yardım etmeyi,

üçüncü hedef; 2020 yılına kadar diğer ekonomik sektörlerden kaynaklanan ormansızlaşmayı önemli ölçüde azaltmayı, dördüncü hedef; geçimlik tarım ve biyokütle enerjisi gibi yoksulluğu azaltarak, sürdürülebilir ve adil kalkınmayı teşvik ederek temel ihtiyaçları giderecek ormansızlaşmaya alternatif üretim yöntemlerini desteklemeyi, beşinci hedef ise 2020 yılına kadar 150 milyon hektarlık bozulmuş peyzajı ve ormanlık alanı restore etmeyi ve 2030 yılına kadar en az 200 milyon hektarlık bozulmuş alanı eski haline getirmeyi hedef olarak belirlemiştir. Diğer hedefler de; ormanların uluslararası iklim değişikliği ve sürdürülebilir kalkınma gündemindeki yerini alması ile ormanların korunması ve geliştirilmesi için yeterli finansman ve orman yönetimi modelinin oluşturulmasıdır (NYDF, 2020.).

Yine “1. Giriş” bölümünde bahsedilen “Glasgow Liderlerinin Ormanlar ve Arazi Kullanımı Deklarasyonu”na da ormansızlaşma ve arazi kaybını 2030 yılına kadar durdurmayı ve geri çevirmeyi vaat eden, 141 ülkenin imza attığı ve taahhütte bulunduğu önemli bir çağrıdır. Tüm bu çağrılara rağmen, ülke yönetimlerinin ormanların korunması konusunda kalıcı politikalar oluşturmamaları, hatta çok uluslu şirketlerin baskısıyla mevcut koruma anlayışını bile terk etmeye başlamış olmaları, dünya ormanları için alarm zillerinin çalmasına neden olmaktadır.

Kaynaklar

Atmiş, E., 2020. Türkiye Orman Varlığıyla İlgili Değişimler ve Nedenleri, (İçinde: TOD, 2020. Türkiye Ormancılar Derneği'nin 95. Kuruluş Yıldönümünde: Orman Varlığımız ve Ormancılık Üretim Faaliyetleri, Editör: K. Ok), ISBN: 978-975-93478-8-8, 82 sayfa, Ankara.

Atmiş, E., 2021. Türkiye'de Ormansızlaşmanın Boyutları. *Elektrik Mühendisliği Dergisi*. 469: 16-21.

FAO, 2020. Global Forest Resources Assessment 2020: Main report. 164 p. Roma. <https://doi.org/10.4060/ca9825en> (Erişim: 16.02.2022).

FAO, 2021. COP26: Agricultural expansion drives almost 90 percent of global deforestation. FAO Resmi WEB Sitesi. <https://www.fao.org/newsroom/detail/cop26-agricultural-expansion-drives-almost-90-percent-of-global-deforestation/en> (Erişim: 17.02.2022).

NYDF, 2020. Balancing forests and development: Addressing infrastructure and extractive industries, promoting sustainable livelihoods. NYDF Assessment Partners. www.forestdeclaration.org (Erişim: 17.02.2022).

Statista, 2022. Where mining is thriving: Worldwide mining output in 2017 and increase, by continent. <https://www.statista.com/chart/19824/biggest-mining-output-continent/> (Erişim: 27.04.2022)

UN, 2021. The Global Forest Goal Report 2021. United Nations Department of Economic and Social Affairs, United Nations Forum on Forests Secretariat (2021). 96 p. New York.

WRI, 2022. Global Forest Review (Küresel Orman Değerlendirmesi). World Resources Institute (Dünya Kaynakları Enstitüsü) WEB Sitesi. <https://research.wri.org/gfr/data-methods> (Erişim: 16.02.2022).

©H. Batuhan GÜNŞEN

Türkiye'de ormansızlaşmanın genellikle nüfusun yoğunlaştığı bölgelerde yaşandığı dikkatlerden kaçırılmaktadır. Bu yerlerdeki ormansızlaşmanın öne çıkan nedenleri; orman alanlarının ormancılık dışı kullanımlara tahsisi ile 2/B ve Ek 16. madde ile orman sınırları dışına çıkarma işlemleridir.

BÖLÜM 3

TÜRKİYE'DE

ORMANSIZLAŞMA

ERDOĞAN ATMIŞ, CİHAN ERDÖNMEZ ve NURİ KAAN ÖZKAZANÇ

3.1. Alansal Değişim

Resmi verilere göre ülke ormanları 1970’li yıllardan beri artış eğilimindedir. Bu artışın tek nedeni mevcut iktidarın iddia ettiği gibi kendi dönemlerinde yapılan ağaçlandırmalar değildir. İktidar aslında ağaçlandırma olarak kabul edilmeyen, zaten orman alanları içinde yapılan “Rehabilitasyon” çalışmalarını, ağaçlandırma çalışmasıymış gibi göstererek ağaçlandırılan alan miktarını şişirmektedir. Türkiye’de orman alanı miktarında yaşanan artış; yapılan ağaçlandırmalardan çok, 1970’li yıllardan beri süregelen köyden kente göç nedeniyle kırsal alanlarda ormanlar üzerindeki baskının azalması sonucu daha önceden ormandan açılmış tarım alanlarının kendiliğinden ormana dönüşmüş olması, kadastro çalışmaları sonucu yapılan yeni tespitler vb. nedenlerden kaynaklanmaktadır. Ayrıca il bazında yapılan bir çalışmaya göre (Günşen ve Atmış, 2019); ülkemizde 2005 ile 2015 yılları arasında 60 ilin orman alanı artmış, 2’si değişmemiş, 19’unda ise orman alanı azalmıştır. Ormanı artan illerin göç veren iller olduğu, ormanı azalan illerin ise İstanbul ve Kocaeli gibi yoğun göç alan sanayileşmiş ve aşırı kentleşmiş iller olduğu, örneğin Marmara Bölgesi’nde sadece üç ilde ormanların arttığı, geri kalan illerde ormanların azaldığı tespit edilmiştir. Bu nedenle ülke ormanlarının azalma riskinin olduğu söylenebilir.

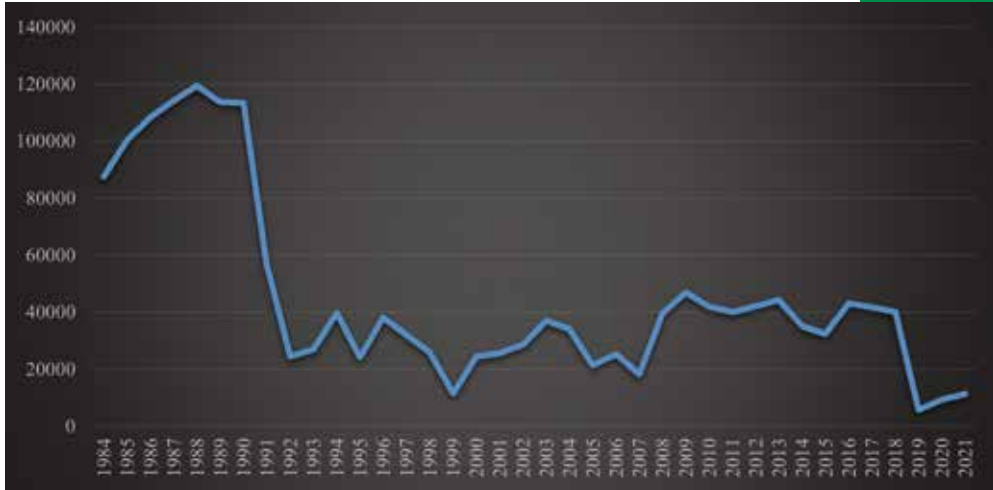
Ormanlarımız; iklim değişikliğini, su kıtlığını, erozyonu önleme, biyoçeşitliliği ve toprağı koruma ile kırsal kalkınmaya destek olma vb. konularda ne kadar önemli olduğunun farkına varılmamış olduğu

için, ülke ekonomisine kaynak sağlamak amacıyla yok edilmektedir.

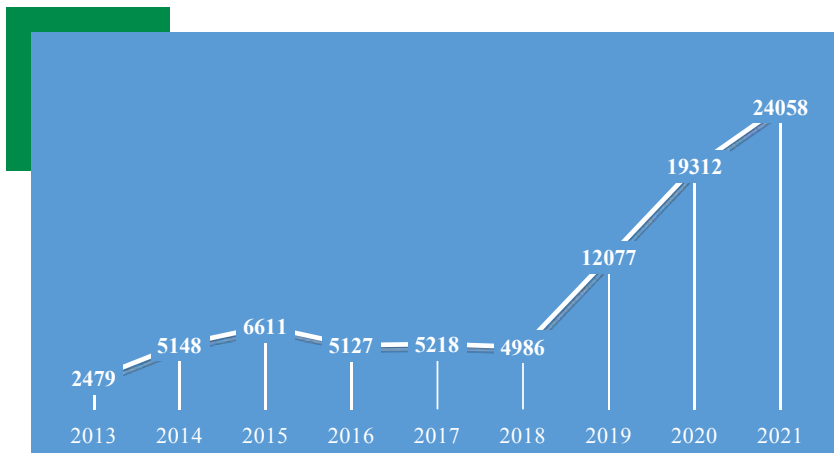
İktidar mensupları yıllardır “Cumhuriyet dönemindekinden daha fazla ağaçlandırma yaptıklarını ve kendi iktidarları döneminde ağaçlandırmalar yoluyla Türkiye’deki orman varlığını kat be kat arttırdıklarını” devamlı ifade etmektedir. Oysa Orman Genel Müdürlüğü (OGM, 2022)’nün resmi verilerine göre; 2003 yılından 2021 yılına kadar 19 yılda yapılan toplam ağaçlandırma miktarı 609.090 ha, bu ağaçlandırmaların yıllık ortalaması ise 32 bin hektarken, 2003’ten önceki, yani bu iktidardan önceki 19 yıllık dönemde (1984’ten 2002 yılına kadar) yapılan toplam ağaçlandırmalarının miktarının 1.115.367 ha, yıllık ağaçlandırma ortalamasının da 59 bin ha olduğu hep gözden kaçırılmaktadır. Bu verilere göre AKP iktidarından önceki dönemde, AKP iktidarı dönemine göre her yıl 27 bin ha daha fazla ağaçlandırma yapılmış olduğu anlaşılmaktadır (**Tablo 3.1; Şekil 3.1**). Üstelik 2013 yılından sonra başlatılan endüstriyel ağaçlandırma çalışmaları, bu yıldan sonra ağaçlandırma miktarlarına dahil olmuş ve yapılan ağaçlandırmalar mevcuttaki doğal ormanların tıraşlanması sonucu açılan orman alanlarında yapılmıştır. 2021 yılında 24 bin hektara ulaşan endüstriyel ağaçlandırma miktarı, o yıl 35.371 bin hektar olarak gerçekleşen toplam ağaçlandırmaların büyük bir kısmını oluşturmaktadır (**Şekil 3.2**). Endüstriyel ağaçlandırmadan geriye devlet tarafından yapılan sadece 11.313 hektarlık bir ağaçlandırma kalmaktadır. Bu da yıllık ağaçlandırma miktarları içinde oldukça küçük bir miktardır.

Tablo 3.1. 1984-2021 yıllık ağaçlandırma miktarları (OGM, 2022).

Yıl	Ağaç. (ha)	Yıl	Ağaç. (ha)	Yıl	Ağaç. (ha)	Yıl	Ağaç. (ha)
1984	87627	1994	39652	2004	34016	2014	35177
1985	100400	1995	24257	2005	21439	2015	32375
1986	108354	1996	37927	2006	25319	2016	43103
1987	114132	1997	32031	2007	18228	2017	41717
1988	119369	1998	25959	2008	39467	2018	40029
1989	113639	1999	11529	2009	46872	2019	5794
1990	113349	2000	24494	2010	41857	2020	9320
1991	56752	2001	25672	2011	39964	2021	11314
1992	24519	2002	28647	2012	42009		
1993	27058	2003	36914	2013	44177		

Şekil 3.1. 1984-2021 döneminde yıllık ağaçlandırma (ha).

Şekil 3.2. 2013-2021 döneminde yıllık endüstriyel ağaçlandırma (ha).

İktidar ve ormancılık örgütü “Ülkemiz, ağaçlandırma çalışmalarında Avrupa’da 1’inci, dünyada ise 4’üncü, orman alanı artışında da Avrupa’da birinci, dünyada 6. sırada yer alıyor.” gibi iddialı söylemleri kamuoyuyla paylaşmaktadır. Gerçekten de Dünya Tarım ve Gıda Örgütü (FAO) tarafından 2020 yılında yayımlanan “Küresel Orman Değerlendirme Raporu”nda Türkiye’nin 2010-2020 yılları arasında yıllık 114 bin hektar net orman artışıyla dünya ülkeleri arasında 6. sırada olduğu görülmektedir ki, bu artışın asıl nedeninin kırdan kente göç nedeniyle boşalan tarım ve mera alanlarının kendiliğinden orman dönüşmüş olması olduğu yukarıda açıklanmıştır. Fakat Küresel Orman Değerlendirme Raporu’nda veya başka herhangi bir kaynakta ne günümüzde ne de daha öncesinde Türkiye’nin ağaçlandırmada dünyada 4. olduğuna dair herhangi bir bilgiye ulaşılmamaktadır. Çünkü Türkiye’deki ağaçlandırma miktarlarının o sıralamaya girmesi olanaklı değildir.

Aslında resmi verilere göre Türkiye ormanları son 50 yıldır alansal olarak artmaktadır. Örneğin; Orman Genel Müdürlüğü verilerine göre, 1973 yılında 20,2 milyon ha olan orman alanları, 2005 yılında 21,2 milyon ha, 2021 yılında ise 22,1 milyon hektara yükselmiş görünmektedir. Yani ormanlarımızdaki alansal artış, son yıllara özgü bir gelişmeden çok, 50 yıldır süre gelen gelişmelerden kaynaklanmaktadır. Bu artış; son 50 yılda yaşanan kırdan kente göçle birlikte boşalan tarım ve mera alanlarının kendiliğinden ormana dönüşmesinden kaynaklandığı gibi, 2005 yılından itibaren artan orman kadastro çalışmalarıyla orman envanterine dahil edilmesinden de kaynaklanmaktadır.

Yukarıda adı geçen Küresel Orman Değerlendirme Raporu’na ve ona dayanak oluşturan OGM’nin ülke raporuna bakınca ülkemizdeki orman artışının yapılan ağaçlandırmalardan kaynaklanmadığının, ormancılık örgütü tarafından da çok iyi bilindiği ortaya çıkmaktadır (FAO, 2020a, b). Bu iki raporun verilerine göre; 2020 itibariyle ülkemizde doğal yollarla oluşmuş ormanlık alan miktarı 21,5 milyon hektardır. Buna karşılık, ağaçlandırma yoluyla kazandığımız orman miktarı sadece 717 bin hektardır. Bu durumda toplam ormanlarımız (Bu çalışmada toplam ormanlarımız 22,2 milyon

ha olarak alınmıştır) içinde doğal yolla yetişmiş ormanların oranı yüzde 96,8’iken, ağaçlandırma ile kazanılan orman oranı yüzde 3,2’dir. Yani bu iktidar da dahil Cumhuriyet döneminde ağaçlandırarak kazandığımız orman alanı oranı sadece ve sadece yüzde 3,2 düzeyinde kalmaktadır. Aslında bunda şaşırarak bir şey bulunmamaktadır. Çünkü dünyada da ağaçlandırmayla kazanılmış olan ormanların tüm ormanlara oranı sadece %7’dir.

Çok büyük fedakarlıklarla çok zor şartlarda çalışan ormancuların diktikleri fidanlar, bazen erozyon kontrolü, bazen yanan alanların ağaçlandırması bazen de rehabilitasyon çalışmaları için dikildiler. Bu çalışmalar daha çok ormanları, akarsuları, gölleri, meraları, tarım alanlarını, kara ve tren yollarını korumak için yapılan çalışmalardı. Yeni ormanlar kazandırmak için yapılan çalışmalarla başlangıçtan beri günümüze kadar kazanılan orman alanı miktarı resmi verilere göre ancak 717 bin hektara ulaşabilmiştir. Bu miktar tüm ormanlarımızın sadece %3,2’sini oluşturuyor olsa da doğal yolla yetişmiş ormanlarımızın oluşmasında ve korunmasındaki ormancuların emeğini unutmamak gerekir.

Ülkede ormanların nasıl yok edildiğini kolayca sayıllaştırabilecek iki örnek olarak 2/B uygulamaları ve ormancılık dışı amaçlarla yapılan orman tahsisleri verilebilir. 1973’ten beri 2/B ile orman dışına çıkarılan alanların toplamı 620 bin hektara ulaştığı biliniyor (tüm ormanların %2,7’si). Diğer yandan herkesin bildiği gibi ormanlarımız maden, enerji ve turizm vb. kullanımlar için ormancılık dışı amaçlarla kullanıma açılabilen ve bu alanlar “kamu yararı” gerekçe gösterilerek 49 yıla kadar sürelerle kiralanabilmektedir. Ne yazık ki; orman ekosistemlerinin bu şekilde ormancılık dışı amaçlar için kullanıma açılması son yıllarda oldukça hız kazanmıştır. Kullanıma açılan alanların orman ekosistemi olarak varlığını sürdürme şansı çok azdır. Aslında bu alanlardaki orman ekosistemlerinin hukuki olmasa bile fiili olarak yok edilmiş durumda olduğunu söylemek mümkündür. Üstelik bundan sonra tekrar orman ekosistemi oluşturamayacak şekilde yok edilmiş olan bu alanlar, halen arttığı iddia edilen orman alanı rakamları içinde yer almaktadır. İşte bu tür ormancılık dışı amaçlara tahsis edilen ormanların miktarı 2020 yılı itibariyle 748 bin

hektarı (tüm ormanların %3,3'ü) bulmuştur. Yani 2/B ile orman dışına çıkarılanları (%2,7) da katarsak ormanlarımızın toplamda %6'sı politik kararlarla fiili veya hukuki olarak orman olma niteliğini kaybetmiş durumdadır. Kısacası biz ormancılara onca yıllık emeğiyle yaptığı ağaçlandırmalar sonucu kazanılan %3,2'lik orman alanımızın neredeyse iki katı büyüklüğündeki orman ekosistemimiz, politikacılar eliyle ve mevzuat değişiklikleri aracılığıyla yok edilmiş durumdadır.

Bu bulguları Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP)'nin iktidar olduğu 20 yıllık dönem için de incelemek mümkündür. AKP döneminde ağaçlandırmayla kazanılan orman miktarı tüm ormanların sadece %0,6'sıyken (144 bin hektar), aynı dönemde 2/B ile orman dışına çıkarılan alan 178 bin hektarı (%0,7), ormancılık dışı amaçlarla yapılan orman tahsis miktarı da 484 bin hektarı (%2,2) bulmaktadır. Yani ormanlarımızın toplamda %2,9'u AKP döneminde politik kararlarla fiili veya hukuki olarak orman olma niteliğini kaybetmiş durumdadır. Kısacası ormanlarımızın kendi döneminde yapılan ağaçlandırmalarla arttığını iddia eden mevcut iktidarın, ormanlarımıza kazandırdığının hemen hemen 5 katını kaybettirdiği rahatlıkla söylenebilir.

3.2. Ormancılık Amacı Dışındaki Tahsisler

Her yıl orman yangınlarıyla kaybedilen orman alanlarının 4 katından fazlası ormanlarda maden, enerji, turizm, ulaşım gibi ormancılık dışı amaçlarla yapılan orman tahsisleri nedeniyle yok olmaktadır. Hatta yanan orman alanlarının tekrar ormana dönüşmesinin mümkün olduğunu fakat enerji santraline, maden sahasına, otele, golf sahasına dönüştürülmüş alanların artık ormana dönüşmesinin çok zor olduğunu hatırlatmak yararlı olacaktır. Beş ormancılık uzmanı akademisyenin 2019 yılında yayınladığı “Ormanın Çağrısı” bildirisinde (Akkemik vd., 2019); “Ormanlarımızın yıkımına neden olan en büyük uygulama, orman alanlarının madencilik, turizm, altyapı vb. tesisler için ormancılık dışı amaçlarla kullanımlara tahsis edilmesidir. Ülke çapında bu amaçla yapılan tahsislerin toplam miktarı 700 bin hektara yaklaşmıştır. Vahim olan; bu tür tesislerin ekosistem bütünlüğünü bozduğu ve orman parçalanmasına (fragmentasyon) yol açtığıdır

henüz farkına varılamamış olmasıdır” denmişti. Bu tür tahsislerle yok edilen ormanların miktarı 2020 yılı itibarıyla 748 bin hektara ulaşmış fakat yine de bu tahsis uygulamalarına, mevzuatta değişiklikler yapmak suretiyle yeni tahsis başlıkları eklenerek devam edilmektedir.

Ormanlardan verilen ormancılık amacı dışındaki izinler 1980'li yıllardan beri devam etmektedir. Fakat bu izinler son yıllarda hızla artmaktadır. 2004 yılından 2020 yılına kadar verilen izinlerin toplamı 494 bin hektara ulaşmıştır. Bu miktar tüm zamanlarda verilmiş olan izinlerin %66'sına yani üçte ikisine denk gelmektedir. Üstelik bu izinlerin kapsamı yapılan mevzuat değişiklikleriyle, gün geçtikçe genişletildiği için verilen izin miktarı özellikle 2012 yılından beri artış eğilimindedir (**Tablo 3.2; Şekil 3.3**).

Tablo 3.2. Ormancılık amacı dışında verilen izinler (2004-2020) (Tolunay, 2017; OGM, 2022)

Yıl	İzinler (ha)	Yıl	İzinler (ha)
2004	7368	2013	38600
2005	25802	2014	41174
2006	15228	2015	47197
2007	21895	2016	42641
2008	32289	2017	57454
2009	18666	2018	25334
2010	13249	2019	22419
2011	19045	2020	47001
2012	21026		

Hızla artmakta olan bu tahsisler; 2012 ile 2020 yılları arasındaki dokuz yılda toplam 51.663 izin ve bu izinlerle verilmiş olan 342.846 hektar alana ulaşmıştır. Bu verilere göre yılda ortalama 5.740 izin işleminde 38.094 hektar orman alanı ormancılık dışı amaçlar için tahsis edilmektedir (**Tablo 3.3; Şekil 3.4**). Oysa aynı yıllar arasında toplam 24.357 yangın çıkmış ve bu yangınlarda toplam 87.342 hektar büyüklüğündeki orman alanı yanmıştır. Yani yılda ortalama 2.706 orman yangınında, 9.704 hektar orman alanı

Şekil 3.3. 6831 sayılı Orman Kanunu'nun 16,17/3 ve 18. Maddelerine göre orman alanlarında ormancılık dışı amaçlar için verilen toplam izinler (ha).

yanmıştır. Bu durumda yangın sayısı, her yıl verilen orman izinlerinin yarısına bile ulaşmamaktayken, izinlerle tahsis edilen orman alanları her yıl yanan orman alanlarının dört katına ulaşmaktadır. Yani halkın dikkatini yangınlar kadar çekmese bile her yıl yanan orman alanlarının 4 katı miktarındaki orman alanı bu tür tahsislerle yok edilmektedir. Üstelik yangınlarla yanan alanlar, kendiliğinden tekrar orman ekosistemlerine dönüşebilirken, halk arasında “Dumansız Yangın” olarak adlandırılan bu tür tahsislerle yok edilen orman alanlarının tekrar orman alanlarına dönüşmesi çok zor olmaktadır. Üstelik üzerine otel, golf sahası, termik santral,

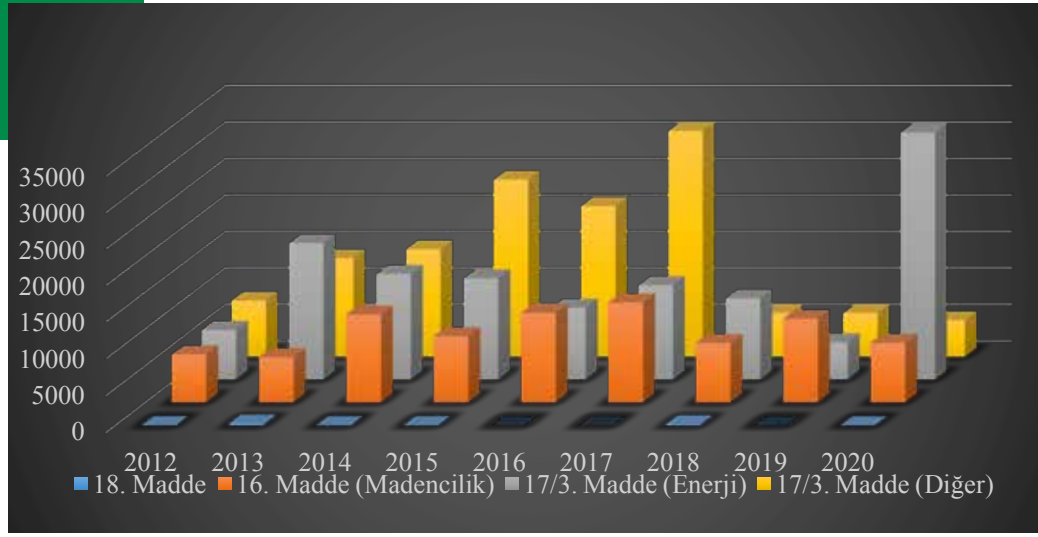
maden ocağı, yol, havalimanı vb. tesisler yapılan orman ekosistemlerinin tekrar orman alanına dönüşmesi mümkün değildir.

2012 ile 2020 yılları arasındaki dokuz yıllık dönemde en çok verilen izinler Orman Kanunu'nun 17. maddesine göre verilen enerji dışındaki diğer (savunma, ulaşım, haberleşme, altyapı vb.) izinlerdir. Sayısı 17.074'e ulaşan bu izinlerle, 128.712 hektar orman alanı farklı amaçlar için tahsis edilmiştir. İkinci sırada Orman Kanunu'nun 17. Maddesine göre verilen enerji izinleri gelmektedir. Bu dönemde 10.331 izinle toplam 126.296 hektar orman alanı enerji tesisleri için tahsis edilmiştir (Tablo 3.4).

Tablo 3.3. Orman Kanunu'na göre ormancılık dışı amaçlar için orman alanlarından verilen izinler (OGM, 2022).

Yıllar	16. Madde (Madencilik)		17/3. Madde (Enerji)		17/3. Madde (Diğer)		18. Madde		Toplam	
	Adet	ha	Adet	ha	Adet	ha	Adet	ha	Adet	ha
2012	2811	6543	647	6736	1664	7680	35	67	5157	21026
2013	2210	6168	976	18641	2004	13495	206	296	5396	38600
2014	3547	11956	981	14417	2333	14732	851	69	7712	41174
2015	2507	9002	840	13829	2161	24283	203	83	5711	47197
2016	2648	12193	1110	9795	2294	20639	88	14	6140	42641
2017	2806	13604	1101	12877	2124	30960	84	13	6115	57454
2018	2068	8073	888	11093	2037	5974	23	194	5016	25334
2019	1845	11390	484	5068	1081	5949	31	12	3441	22419
2020	2276	8109	3304	33840	1376	5000	19	52	6975	47001
Toplam	22718	87038	10331	126296	17074	128712	1540	800	51663	342846

Şekil 3.4. 6831 sayılı Orman Kanunu'nun 16,17/3 ve 18. Maddelerine göre orman alanlarında ormancılık dışı amaçlar için verilen izinler (ha).

Tablo 3.4. Orman Kanunu'nun 17/3 maddesine göre orman alanlarında enerji üretimi ve iletimi için verilen izinler (ha) (OGM, 2022).

	2012		2013		2014		2015		2016		2017		2018		2019		2020		Toplam	
	Adet	Alan	Adet	Alan	Adet	Alan	Adet	Alan	Adet	Alan	Adet	Alan	Adet	Alan	Adet	Alan	Adet	Alan	Adet	Alan
Rüzgâr ölçüm direği	93	64	70	53	92	62	38	19	61	39	43	30	33	33	36	31	33	71	499	402
Hidroelektrik santrali	77	616	123	1648	80	3004	80	1726	82	795	76	1021	44	844	37	679	65	364	664	10697
Rüzgâr enerji santrali	25	306	41	536	88	1555	67	1126	63	768	42	648	25	219	29	557	100	1869	480	7584
Termik santrali	-	-	1	5	-	-	5	205	5	119	4	151	3	105	-	-	-	-	18	585
Nükleer enerji santrali	1	14	-	-	-	-	2	1	1	1	1	968	-	-	-	-	-	-	5	984
Enerji iletim hatları	321	3241	510	9842	426	3897	394	4218	560	3595	647	6276	591	4974	311	3336	2879	30113	6639	69492
Petrol arama	8	35	1	1	3	29	2	2	2	4	4	153	9	31	1	23	6	115	36	393
Petrol işletme	-	-	1	2	1	6	1	2	-	-	-	-	-	-	8	29	11	24	22	63
Petrol tesis	1	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	2
Petrol altyapı tesis	2	35	-	-	-	-	8	18	-	-	-	-	-	-	1	1	-	-	11	54
Petrol boru hattı	-	-	-	4	1	5	15	6	22	1	2	1	-	-	-	-	3	18	20	58
Doğalgaz	10	47	27	150	28	71	30	262	42	259	48	319	32	431	23	158	21	60	261	1757
Baraj	25	1865	33	4565	45	2669	53	4754	28	1374	25	782	11	287	14	6	887	226	17197	
Gölet	84	512	169	1839	214	3123	155	1481	260	2819	210	2527	139	4169	38	240	180	319	1449	17029
17/3 Enerji izinleri (Top)	647	6736	976	18641	981	14417	840	13829	1110	9795	1101	12877	888	11093	484	5068	3304	33840	10331	126296

2004 yılında yürürlüğe giren 5177 sayılı yasayla büyük ölçüde değişikliğe uğrayan 3213 sayılı Maden Yasası ile en çok korunması gereken ormanlarda bile taşocağı dahil her türlü maden arama ve işletme olanağı getirilmiştir. Orman alanlarındaki madencilik çalışmalarının kolaylaştırılmasından sonra dünyanın sayılı ekosistemine sahip olan Kazdağları, Artvin Cerattepe gibi yörelerin yerli ve yabancı firmaların kullanımı için gözden çıkarıldığı kamuoyunun gündemine defalarca gelmiştir. Orman kaynaklarından sürdürülebilir nitelikte ürün ve hizmet üretimi sağlamak yerine, ormanı yok etmek pahasına altında barındırdığı maden kaynaklarının

kısa sürede değerlendirip paraya dönüştürülmesini amaçlayarak 2004 yılında yapılan bu değişiklik (2005'te Madencilik Faaliyetleri İzin Yönetmeliği'nin yürürlüğe girmesinden sonra), etkisini 2007 yılında göstermeye başlamıştır. 2003-2006 yılları arasındaki dört yıllık sürede orman alanlarında verilen maden işletme izni sayısı yılda ortalama 1218'den 2007 yılında 2089'a, maden tesis izni sayısı 576'dan 2211'e yükselmiştir. Aynı dönemde maden işletme izin alanı; 3637 hektardan, 11168 hektara, maden tesis izin alanı da 434 hektardan, 2146 hektara çıkmıştır (Tablo 3.5). Bu durumda Maden Yasası ve yönetmeliğindeki değişikliklerden sonra

maden işletme ve tesis sayı ve alanlarının önceki dört yılın ortalamasının dört katına kadar çıktığı görülmektedir (Atmış, 2017).

Tablo 3.5. 2004-2020 arasındaki maden izin sayısı ve alanları (Atmış, 2017; OGM, 2022)

Yıllar	Adet	ha	Yıllar	Adet	ha
2004	1111	3558	2013	2210	6168
2005	2065	4257	2014	3547	11956
2006	2350	4689	2015	2507	9002
2007	3042	7907	2016	2648	12193
2008	4262	10693	2017	2806	13604
2009	3420	8041	2018	2068	8073
2010	2811	5440	2019	1845	11390
2011	*	*	2020	2276	8109
2012	2811	6543	Toplam	22718	87038

*2011 yılına ilişkin veri bulunamamıştır.

Enerji Bakanlığı'na bağlı Maden ve Petrol İşleri Genel Müdürlüğü (MAPEG) senenin farklı dönemlerinde, sayısı 700-800'ü bulan maden ihalelerine çıkmaktadır. Örneğin MAPEG'in 766 maden arama ve işletme sahasını konu alan 24 Ağustos 2020 ile 28 Eylül 2020 tarihleri arasında yapılan ihalelerini mercer altına alırsak; bu ihalelerin toplam 893 bin hektarlık alanı kapladığı ve bu büyüklüğün ülke yüzölçümünün %1,14'üne denk geldiği ortaya çıkmaktadır. Bu ihalelerde maden arama ve işletme ihalesine çıkılan 68 il içinde maden sahası sayısı Sivas'ta 73, Kahramanmaraş'ta 56, Eskişehir'de 39'a ulaştığı görülmektedir. Sadece bu ihalelerde Kahramanmaraş toplam alanının %4,9'u, Sivas, Erzincan ve Elâzığ illerinin %3,7'si madencilik için ruhsatlandırılmıştır. Senenin farklı dönemlerinde rutin olarak yapılan bu ihalelerin sadece bir tanesinde bile bir ilde bu kadar çok sayıya ve alansal orana ulaşıyor olması sorunun büyüklüğünü ortaya çıkarmaktadır (Atmış, 2022).

İhaleye çıkarılan maden arama ve işletme sahaslarının koordinatları incelendiğinde, bu alanların çoğunlukla orman veya mera alanlarına denk geldiği, tarım alanlarının da bu alanlar içinde yer aldığı görülmektedir. Kısacası ülkenin ormanları, meraları

ve ovaları yerle bir edilerek "kalkınma" çabası içine girilmiştir. Örneğin; ihracat gelirlerinin artırılması hedeflenerek mera ve ormanlardan altın, gümüş, bakır, kurşun, mermer gibi ürünlerin çıkartılıp yurtdışına hammadde veya yarı mamul madde olarak satılması son yıllarda hız kazanmıştır. Bir diğer önemli neden inşaat sektörünün talepleridir. İnşaat sektöründe ihtiyaç duyulan mermer, taş, çimento, demir, mıcır, bakır vb. malzemelerin yasal düzenlemelerle rahatlıkla mera ve orman alanlarından çıkartılması sağlanmaktadır. Bu uygulamalar ülke ekonomisinin lokomotifleri olarak varsayılan inşaat sektörünün maliyetlerini düşürerek sektörü ayakta tutmak uğruna yapılmaktadır. Öyle maden sahaları oluşmuştur ki, İstanbul, Bursa, İzmir gibi inşaat sektörünün yoğun olduğu bölgelerin çevresindeki mera ve ormanlar delik deşik edilmiş ve bu alanlardan çıkarılan malzemeler inşaat sektörüne ucuz hammadde olarak verilmektedir. Yine ekonomiye güç katacağı sanılan bir boyut da var olduğu uzun yıllardan beri bilindiği halde rantabl (karlı) olmadığı için yer altında bırakılan düşük kalorili kömür rezervlerinin, termik santrallerde yakılınca büyük bir rant yaratacağı anlaşılınca yeni bir hazine bulmuş gibi yağmalanmaya başlanmış olmasıdır (Atmış, 2022).

TEMA Vakfı'na göre (TEMA, 2020); Maden ve Petrol İşleri Genel Müdürlüğü (MAPEG) Kazdağları'nda toplam 1.294.335 hektar büyüklüğündeki çok sayıda alana maden ruhsatı vermiştir. Bunlar; alan ihalesi ile arama ve işletme sahaslarındaki 1.634 ayrı ruhsattan oluşmaktadır. Bu durumda Kazdağları'nın %79'u (aktif ruhsatlar ve ihale alanları) madencilik için ruhsatlandırılmıştır. Ruhsatların farklı arazi kullanım türlerine göre dağılımına bakıldığında, çalışma alanındaki orman varlığının %80'inin madencilik yapılabilecek alan olarak belirlendiği ve tüm orman varlığının sadece %20'sinin herhangi bir ruhsat sınırına henüz dahil edilmemiş olduğu anlaşılmaktadır. Yine TEMA Vakfı'nın diğer çalışmalarına göre; Muğla ormanlarının %65'i, Ordu ilinin korunan alanlarının %91'i, Erzincan ve Tunceli'nin meralarının %65'i, bu illerin ormanlarının 52'sine maden ruhsatı verilmiştir. TEMA Vakfı'nın son çalışmasına göre (TEMA, 2022) ise; inceleme için doğal varlıklar bakımından oldukça zengin bir ekosisteme, güçlü tarımsal

üretim ve turizm potansiyeline sahip oldukları için adeta özellikle seçilmiş olan 24 ilde; ormanlar, korunan alanlar (milli park, sit alanı vb.), tarım alanları ve kültür varlıkları ile ilişkisi olan yaklaşık 20 bin maden ruhsatı incelenmiş ve çalışmaya dahil edilen illerin ortalama ruhsatlılık oranı %63 olarak bulunmuştur. İnceleme yapılan iller içinde ruhsatların en yoğun olduğu il olarak; %92'si madenlere ruhsatlı olan Kütahya ili tespit edilmiştir. Kütahya'yı, Çanakkale-Balıkesir (%79) ve Uşak (%80) illeri izlemektedir. Vakfa göre; incelenen 20 bin ruhsatın 14.967'si (%75) henüz MAPEG tarafından ihale edilmemiştir. Bunların hepsinin ihale edilip, işletmeye açılması durumunda ülkedeki tarım alanı, mera ve ormanların çok büyük zarar göreceği kesindir.

Tüm bu bilgilere rağmen; Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı ile Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği tarafından hazırlanmış olan 2020 yılı Türkiye Madencilik Gelişim Raporu'nda (TOBB, 2021) yer alan "Orman Genel Müdürlüğü'nün gelirlerinin %90'ını madencilik sektöründen sağlanmasına rağmen, madencilik sektörü orman arazilerinin sadece binde yedisini kullanmaktadır" şeklindeki ifadedden, madencilik sektörünün günümüze kadar yapmış olduğu orman yıkımından bir ders çıkarmadığı anlaşılmaktadır. Orman Genel Müdürlüğü'nün gelirlerinin %90'ının madencilik tahsis edilmiş orman alanlarından sağlandığı şeklindeki gerçeğe uymayan bu bilginin hangi kaynağa dayandığı bilinmemektedir. Bundan öte; on binlerce farklı tahsisle, yüzbinlerce hektarlık orman alanını yok eden maden tahsislerini, sanki ormanların bir kenarından tek bir parça olarak yararlanılacakmış gibi, binde oranlarıyla çok küçük göstermeye çalışan bu yaklaşım, madencilik sektörünün faili olduğu orman yıkımını çok daha ilerilere taşımak istediğinin göstergesidir. Bu cüretkâr yaklaşımın sahibi olan maden sektörünün yıllık kazancı 2020 yılı rakamlarına göre 59,2 milyar TL iken, kamunun sahip olduğu orman ve mera gibi alanlardan elde ettiği bu gelirden devlet hazinesine ödediği devlet hakkı geliri sadece 1,9 milyar TL, yani yıllık gelirinin sadece %3,2'sidir.

Madencilik Sektörünün iştahını kabartanın milli ve yerli üretim olarak slogana dönüştürülerek

"ülkeye kazanç sağlıyoruz" söyleminden çok, kendi şirketlerinin kazancını arttırmak olduğunu anlatmak için bir örnek vermek gerekirse Kastamonu'nun İnebolu ilçesinde tamamı orman alanı olan 99,77 hektarlık bir alanda kurulmak istenen bir mermer ocağı verilebilir. Bu mermer ocağının ÇED Başvuru Dosyasına göre (JURA, 2021); yıllık işletme gideri 6 milyon TL, işletme geliri 100 milyon TL olacak olan proje kapsamında ilk yıl işletme giderlerine ek olarak yatırım giderleri de olacağı, fakat yapılan hesaplamalar sonucu yatırımın ilk yılında kendini amorti ederek kara geçeceği belirlenmiştir. Yani mermer ocağı işletmecisi yatırımı yaptığı yıl kara geçecektir. Yapılan hesaplara göre; 100 milyon içinde 6 milyon TL işletme gideri, 5 milyon TL devlet payı, 27,5 milyon TL kurumlar vergisi olmak üzere 38,5 milyon TL yıllık masraf ve vergilere harcadığı halde işletmeci firmanın yıllık net karı 61,5 milyon TL olacaktır. Anadolu coğrafyasının dağılımı, taşını, merasını, ormanını, akarsularını yok etmek pahasına bu kadar şevkle işe girişilmesinin asıl nedeni işte budur. "Yatırımı" yapacak şirket koyduğu bütün parayı bir yıl içinde amorti edecek ve sonrasında hiçbir riske girmeden parasına para katacaktır. Bu süreçte yok olacak olan doğal varlıkların, bu şirket sahiplerinin ve bu eko-kırımı izin veren devletin gözünde hiçbir değeri olmayacaktır.

3.3. Orman Dışına Çıkarma

Kamuoyunda 2/B olarak bilinen uygulama, orman dışına çıkarma açısından hem ilk akla gelen hem de en önemli yere sahip olmaktadır. 1970 yılında o zaman yürürlükte olan 1961 Anayasası'nın 131'inci maddesi değiştirilerek "Anayasanın yürürlüğe girdiği tarihten önce bilim ve fen bakımından orman niteliğini tam olarak kaybetmiş olan tarla, bağ, meyvelik, zeytinlik gibi çeşitli tarım alanlarında veya hayvancılıkta kullanılmasında yarar bulunan topraklarla şehir, kasaba ve köy yapılarının toplu olarak bulunduğu yerler" in orman sınırları dışına çıkarılması olanaklı hale getirilmiştir. 1973 yılında çıkarılan 1744 Sayılı Yasa ile 6831 Sayılı Orman Yasası'nın 2. maddesinde yapılan değişikliklerle orman sınırları dışına çıkarma uygulamaları başlatılmıştır (Erdönmez ve Yurdakul Erol, 2021).

1961 Anayasası'na konulduğunda 15.10.1961'den önce "bilimsel olarak orman niteliğini kaybetmiş alanlar" olarak verilen orman dışına çıkarma tarihi, 1982 Anayasası'nda ve 6831 sayılı Orman Yasası'nda 31.12.1981 olarak değiştirilerek, aradaki dönemde orman açanlar ödüllendirilmiştir. 1982 Anayasası'nın 169. maddesinde "Devlet ormanlarının mülkiyeti devrolunamaz... Bu ormanlar zamanaşımı ile mülk edinilemez..." der. Bu açık hükümden dolayı, orman işgali yapanlara bu yerler zaman aşımıyla verilemediği için bu yerleri önce orman dışına çıkarıp, işgalcilerine öyle vermek için bulunan formül gereği Anayasa'nın aynı maddesine "Orman olarak muhafazasında bilim ve fen bakımından hiçbir yarar görülmeyen, aksine tarım alanlarına dönüştürülmesinde kesin yarar olduğu tespit edilen yerler ile 31 Aralık 1981 tarihinden önce bilim ve fen bakımından orman niteliğini tam olarak kaybetmiş olan tarla, bağ, meyvelik, zeytinlik gibi çeşitli tarım alanlarında veya hayvancılıkta kullanılmasında yarar olduğu tespit edilen araziler, şehir, kasaba ve köy yapılarının toplu olarak bulunduğu yerler dışında, orman sınırlarında daraltma yapılamaz." diye bir hüküm eklenmiştir. Kamuoyunun 2/B olarak bildiği bu uygulama gereği, 1973 yılından günümüze kadar 626 bin hektar orman "Bilim ve fen bakımından orman niteliğini kaybettiği" gerekçesiyle orman dışına çıkarılmış ve 2012 yılında yürürlüğe giren 6292 sayılı kanunla da bu yerler işgalcilerine öncelik tanınarak, parayı yatıranın mülkiyetine devredilmiştir.

Orman dışına çıkarmanın yeni bir halkası olarak ise 2018 yılının nisan ayında torba yasanın içine serpiştirilen birkaç maddeyle ormanlarımızın önemli bir kısmını yok edecek bir düzenleme yapıldı. Orman Yasası'na eklenen Ek Madde 16 ile Bakanlar Kuruluna/Cumhurbaşkanına istediği orman alanını orman rejimi dışına çıkartma yetkisi verildi. Kanunun uygulama yönetmeliğinin çıkması beklenmeden 4 il ve 23 yerde Bakanlar Kurulu kararıyla, Cumhurbaşkanlığı sistemine geçişten sonra da 2 il ve 6 yerde de Cumhurbaşkanlığı kararıyla binlerce hektar orman alanı EK 16. maddeye göre orman dışına çıkarılmıştı bile. Konuyu bilen herkesin Anayasa'ya aykırı olduğu konusunda hem fikir olduğu bu değişiklik, ana muhalefet partisi tarafından iptal istemiyle Anayasa Mahkemesi'ne

taşınmış olduğu halde, Anayasa Mahkemesi 16 Temmuz 2020'de vermiş olduğu kararda bu iptal istemini "oybirliğiyle" reddetti

Bu ek maddede; "...bilim ve fen bakımından orman olarak muhafazasında hiçbir yarar görülmeyen ve tarım alanına dönüştürülmesi de mümkün olmayan yerler ile bu maddenin yürürlüğe girdiği tarihte üzerinde yerleşim yeri bulunan ya da yerleşim yeri oluşturulması uygun olan taşlık, kayalık, verimsiz ve fiilen orman vasfı taşımayan alanlar..." içinde Cumhurbaşkanınca belirlenecek alanların orman dışına çıkarılacağı ve orman sınırları dışına çıkartılan alanın iki katından az olmamak üzere yeni orman tesis edileceği yazmaktadır. Aslında ister iki kat, isterse 10 kat olsun bir yerdeki doğal orman alanını yok ettiğinizde, yapılan yeni ağaçlandırmalarla onu geri getiremeyeceğinizi, ormanların ağaç toplulukları olmaktan öte bir ekosistem olduğunu, bir orman ekosisteminin oluşması için onlarca yıl geçmesi gerektiği çoğu kişi tarafından bilinmektedir.

Ek 16. madde Anayasa'ya aykırıdır. Çünkü Anayasa'da orman dışına çıkarılabilecek alanlar açıkça yazmaktadır. Tarım dışında farklı alan kullanımları için orman dışına çıkarma işlemi ancak o alan 31 Aralık 1981 tarihinden önce orman niteliğini kaybetmişse mümkün olabilmektedir. Bu tarihten sonra sadece "...tarım alanlarına dönüştürülmesinde kesin yarar olduğu tespit edilen yerler..." orman alanı dışına çıkarılabilir ve sadece tarım yapmak amacıyla kullanılabilir. Bu alanlar "tarım alanına dönüştürülmesi de mümkün olmayan" yerlerse, tarım dışı amaçlarla da kullanılması mümkün değildir. Geriye "...bu maddenin yürürlüğe girdiği tarihte üzerinde yerleşim yeri bulunan ya da yerleşim yeri oluşturulması uygun olan taşlık, kayalık, verimsiz ve fiilen orman vasfı taşımayan alanlar..." kısmı kalıyor. Hiç kimse Anayasa'da "...31 Aralık 1981 tarihinden önce bilim ve fen bakımından orman niteliğini tam olarak kaybetmiş..." ibaresi yer aldığı sürece, orman alanlarını bir kanun maddesiyle orman dışına çıkarıp, nirengi noktası olarak da 19 Nisan 2018 tarihini belirleyemez. Hatta bununla da yetinmeyip belirttiğiniz tarihte "...üzerinde yerleşim yeri bulunan ya da yerleşim yeri oluşturulması uygun olan taşlık, kayalık, verimsiz ve fiilen orman vasfı taşımayan alanlar..." şeklindeki ucu açık, her yana çekilebilir

bir ibareyi de kanunlaştırılmaz. Böyle bir ibare; ormanda gözüne kestirdiğini yeri getir, ben oraya “taşlık, kayalık, verimsiz ve fiilen orman vasfı taşımayan alan” muamelesi yaparak, önce orman sınırı dışına çıkarıp, sonra sana devrederim demekten başka bir anlama gelmez. İlgili yönetmelikte orman dışına çıkarılacak yerlerin çevre ve şehircilik il müdürlükleriyle, milli emlak müdürlükleri tarafından talep edileceğinin yazması tam da bu anlama gelmektedir.

Anayasa'nın 169. maddesinde “Ormanlara zarar verebilecek hiçbir faaliyet ve eyleme müsaade edilemez” hükmünü yok sayan Anayasaya aykırı bu tür bir düzenlemenin; Anayasa'ya aykırı olduğunu hiç sorgulamadan TBMM'deki milletvekilleri tarafından kanun olarak çıkarılması ve Anayasa Mahkemesi üyelerinin de bu aykırılığı görmezden gelmesi hem ormanlarımızın korunması hem de hukuk sistemimizin sağlıklı işlenmesini olanaksız hale getirmektedir.

Orman sadece ağaç değildir. Orman; canlı ve cansız varlıklardan oluşan bir ekosistemdir. Örneğin; ülke ormanları ciddi bir biyoçeşitliliğe sahiptir ve içinde 494 kuş ve 169 memeli hayvan türünü barındırmaktadır. (Özkazanç vd., 2017). Bu ekosistemin hâkim unsuru olan ağaçlar olmasa da orası yine orman sayılır. Bilindiği gibi Orman Kanunu'nun birinci maddesinde orman tanımlanırken “Tabii olarak yetişen veya emekle yetiştirilen ağaç ve ağaçlık toplulukları yerleriyle birlikte orman sayılır” der. Yani sadece üzerindeki ağaçlar değil, altındaki toprak da ormandır. Bir ormandaki bütün ağaçlar yanıp yok olsa da madencilik vb. amaçlarla kesilip yok edilse de oradaki toprak kaldırılıp altındaki maden çıkarılmış olsa da orası halen hukuken ormandır. Bir yerin orman vasfını kaybetmesi eğer insanlar üzerine beton dökmemişse, yanardağdan gelen lavlar üstünü kapatmamışsa veya ırmağın önu heyelanla kapanıp geride kalan ormanlar su altında kalmamışsa bilimsel olarak da mümkün değildir.

Tüm bu gerçeklere rağmen, önce bakanlar kuruluna, cumhurbaşkanlığı sistemine geçtikten sonra da Cumhurbaşkanına istediği alanları orman dışına çıkarma yetkisi veren EK-16. madde uygulamasına göre; yasanın yürürlüğe girdiği 2018 yılından 30 Mart 2022 tarihine kadar İstanbul, Kocaeli, İzmir, Kütahya, Bursa, Kastamonu, Manisa, Mersin, Ankara, Muğla, Hatay, Karabük, Osmaniye ve Artvin illerinde toplam 928 hektar orman alanı orman sınırları dışına çıkarılmıştır (Tablo 3.6.).

Tablo 3.6. 2018-30 Mart 2022 tarihleri arasındaki EK-16. Madde uygulamaları.

İl	Mevkii		Miktar (ha)	Tarih (Resmî Gazete)
	İlçe	Mahalle Köy		
Kastamonu	Merkez	Halife	39.2	05.01.2022
	Tosya	Karasapaca	27.74	
	Hanönü	Hanönü	0,08	
Manisa	Demirci	Eskihisar	0.48	05.01.2022
	Yunusemre	Emlakdere	0.31	
		Kayapınar	0.06	
Mersin	Yenişehir	Çavak	21.45	06.01.2022
	Mezitli	Bozön	5.39	
	Bozyazı	Tekmen	0.9	
	Çamlıyayla	Çayrekinliği	0.09	
	Mut	Narlı	0.09	05.06.2021
	Akdeniz	Evcı	7.88	
	Mezitli	Mezitli	4.37	
Ankara	Kızılcahamam	Kurbanlı	0.024	07.10.2020
		Eskişehir	0.72	07.10.2020
		Kurbanlı	93.87	18.04.2019
Ankara	Kızılcahamam	Yenice	0.98	06.01.2022
		Akçay	0.016	
Muğla	Seydikemer	Menekşe	7.73	05.06.2021
Kütahya	Tavşanlı	Aydınlar	6.69	08.05.2021
Osmaniye	Düziçi	Alibozlu	70.55	
Karabük	Merkez	Kale	5.06	
		Kayı	1	
Hatay	İskenderun	Bitişik	29.12	26.11.2020
Artvin	Merkez	Çayağzı Seyitler	77.30	
İzmir	Bayraklı	Bayraklı	375.36	
Bursa	İnegöl	Hamzabey	13.7	26.11.2020
		Yenişehir	Çayırılı	
İstanbul	Sultanbeyli		20.3	2018/12020
	Maltepe		1.34	
Kocaeli	Dilovası		7.87	sayılı
		Gebze		
	Başiskele		3.15	Bakanlar Kurulu Kararı
İzmir	Gaziemir		1.71	
	Aliğa		2.34	
Kütahya	Tavşanlı		53.5	
TOPLAM			928.05	

8 Nisan 2022 tarihinde TBMM tarafından kabul edilen ve 15 Nisan 2022 tarihinde Cumhurbaşkanı tarafından onaylanarak yürürlüğe giren “7394 sayılı Hazineye Ait Taşınmaz Malların Değerlendirilmesi ve Katma Değer Vergisi Kanununda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun ile Bazı Kanunlarda ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun” a göre; üzerinde yerleşim yeri bulunduğu gerekçesiyle EK-16. madde ile orman sınırları dışına çıkarılan orman alanlarının ‘hak sahibi’ olarak tanımlanan işgalcilerine satışı olanaklı hale getirilmiştir. Bu yasaya göre bu alanların işgalcilerine satışının 2/B ile orman dışına çıkarılan alanların satışını düzenleyen mevzuata göre yapılması kararlaştırılmıştır. Muhtemeldir ki bu yolla hazineye gelir elde edilmesi amaçlanmaktadır. Bu satışların ülkeye bir şey kazandırmadığı bilinmektedir. Çünkü daha önce 2/B ile orman dışına çıkarılan alanların satışından 25 milyar ABD doları bekleyen iktidarın, hedeflenenden çok daha küçük miktarda 1 milyar ABD dolarına bile ulaşmayan bir miktarda gelir kazanmıştır. Buna karşılık işgalcilerin bu alanları devletten çok ucuza alarak, çok büyük rantlar sağladığına şahit olunmuştur.

Bu uygulamayla orman alanı üzerinde ev, bina vb. yaparak halkın ormanını işgal edenler cezalandırılmaları gerekirken 2/B uygulamasında olduğu gibi ödüllendirilmiş olacaktır. Bu düzenleme 2018 yılına kadar orman işgali yapanları ödüllendiren bir düzenleme olduğu gibi, bu yolla yeni orman işgallerini de teşvik edecek, bu ödüllendirmeden cesaret alanlar ormanları işgal etmeye devam edecektir. Çünkü Anayasaya aykırı olduğunu bile bile orman talanını teşvik ederek, rant ve oy sağlamak için her türlü hukuksuz düzenlemeyi yapmaktan çekinmeyen bir siyasi iradenin varlığı devam ettiği sürece, rant avcısı talancıların da devreye girmesi kaçınılmaz olmaktadır.

Anayasa'nın 169'uncu maddesi, devleti ormanları korumak ve sahalarını genişletmekle görevlendirmiştir. Oysa yukarıda açıklanan yeni kanun, korumak bir yana ormanları işgal edenleri ödüllendirmekte ve yeni işgalleri teşvik etmektedir. Devletin yapması gereken orman alanlarını işgal edenlerle işgale izin veren ya da göz yuman veya görevini eksik yapan kamu görevlilerini

cezalandırmak, işgal edilen orman alanlardaki yapıları yıkarak o alanları yeniden ormanlaştırmaktır.

Bu yeni kanunla çok daha fazla orman alanında ormansızlaşma ve orman bozulması yaşanacağı açıktır. Yasa yapıcıları ve siyasi irade; bu tür talanların önünü açacak düzenlemelerden uzak durmalı ve Paris İklim Anlaşması ile “Glasgow Liderlerinin Ormanlar ve Arazi Kullanımı Deklarasyonu”na attığı imzalara sahip çıkarak, ülke ormanlarının bu tür talanlardan korunmasını sağlayacak önlemleri bir an önce almalıdır.

Burada bir daha hatırlatmakta yarar vardır. Orman içi açıklıklar ormanın bir parçasıdır ve yaban hayvanları için beslenme ve su içme alanıdır. En fazla canlı türü sık orman alanlarında değil, EK-16. madde ile yerleşime açılması öngörülen taşlık, kayalık gibi açık alanlarda olur. Örneğin dağ keçisi gibi birçok sayıda canlı türü kayalık habitatlarda yaşar. Bu alanlar biyolojik çeşitlilik açısından sıcak noktalar. Bu alanların yapılaşması durumunda bu alanlardaki biyolojik çeşitliliğin yok olacağını farkında olmak gerekir. Diğer taraftan bu alanlarda hiç ağaç yok deyip orman dışına çıkarırsanız, orada kurulacak yerleşime ulaşmak için yapılacak yol için de yine ağaçların kesileceğini, su, elektrik vb. altyapı tesisleri için ormanların yerle bir edileceğini de bilmeniz gerekir. Yine orman içine yapılacak bu yeni yerleşimlerin yangın riskini artıracakını göz önünde tutmak ve artık dillerden düşmeyen iklim krizinin en önemli nedenlerinden birinin ormansızlaşma olduğunu unutmamak gerekir.

3.4. Ormanlarda Parçalanma

Orman parçalanması, bitişik ormanların diğer arazi kullanım türleriyle karışarak daha küçük parçalara ayrılması olarak tanımlanmaktadır (WRI, 2021). Orman Genel Müdürlüğü'nün yayımladığı “Sürdürülebilir Orman Yönetimi Kriter ve Göstergeleri 2019 Türkiye Raporu”nda yer alan (OGM, 2020); “Orman parçalanması, sürekli habitatın daha küçük ve daha izole parçalara bölünmesi ormanların özelliklerini ve bağlantılarını derinden değiştirmiş ve ciddi biyolojik çeşitlilik kayıplarına neden olmuştur. Ormanın parçalanması, habitatın değişmesini, orman alanı ve bağlantı kaybını,

orman parçalarının artan izolasyonunu ve orman parçası kenarları boyunca insan arazi kullanımlarına daha fazla maruz kalmayı birlikte getirir. Orman parçalanması, habitatlar ve orman ekosistem hizmetleri üzerindeki etkileriyle geri kalan orman parçalarının yapısında ve işlevlerinde uzun vadeli değişiklikler başlatır. Orman parçalanması genellikle ormandan diğer arazi kullanımlarına dönüşümünün ilk aşamasında gerçekleşir, genden ekosistem düzeyine kadar hemen hemen tüm ekolojik süreçleri ile bitki ve hayvan popülasyonunun bileşimini ve dinamiklerini etkiler. Ayrıca hayvancılık ve vahşi yaşam arasındaki etkileşimi ve buna bağlı hastalık bulaşma riskini artırabilir.” şeklindeki ifadeler ülke ormanlarındaki parçalanmanın geldiği boyut hakkında önemli ipuçları vermektedir.

Aslında hazırlanan bu raporda, her ne kadar ormanlardaki parçalanmanın çok tehlikeli olduğu bu şekilde anlatılsa da bu parçalanmanın gerçek nedenlerinin ve bu parçalanmanın boyutlarını ölçecek veri ve analizlerin göz ardı edildiği fark edilmektedir. Yani raporda parçalanma başlığı altında verilen tablo ve rakamlarla Türkiye ormanlarındaki parçalanmaya ait asıl göstergeler perdelenmeye çalışılmıştır. Raporda ormanlarımızdaki parçalanma hakkında sadece 2018 ile 2019 yılları arasındaki değişime ait veriler tablo halinde karşılaştırılmıştır. Bu veriler yorumlanırken de oldukça önemli sayılabilecek bir gösterge olan büyüklüğü 10 hektardan küçük olan orman alanlarının sayısının bir yıllık kısa bir süre içinde 839 adet artmış olması pek önemsenmeden geçiştirilmiştir. Fakat 1.000 hektardan büyük orman parçalarının sayısı çok küçük ölçüde artmış olduğu halde, bu “artış eğiliminin” büyük orman parçalarının sayısının giderek daha da arttırdığını gösterdiği abartıyla iddia edilmiştir. Üstelik bu söylemin devamında son yıllarda yapılan orman içi ağaçlandırma ve yapay gençleştirme çalışmalarıyla bu iyileşmenin sağlandığı yönünde son dönemde iktidarın ısrarla sürdürdüğü “Bizim dönemimizde yaptığımız rekor seviyedeki ağaçlandırmalarla ormanlarımızı artırdık” şeklindeki algı oluşturma çabalarına katkı yapmaya da çalışılmıştır.

Raporda 2008 yılına da kısa bir atıf yapılmış ve o yıl 10 hektardan küçük parça sayısının 100.628

iken bu sayının 2019 yılında 120.789 olarak gerçekleştiği, bu durumun özellikle 10 hektardan küçük orman parçalarının sayısının artarak devam ettiğini gösterdiğine değinilmiştir. Sadece bu rakamlara bakıldığında raporun gerçekleri ortaya koymaya çalıştığı düşünülebilirdi. Fakat Orman Genel Müdürlüğü'nün 2009 yılında yayımladığı “Sürdürülebilir Orman Yönetimi Kriter ve Göstergeleri Raporu 2008” e bakıldığında ise (OGM, 2009); 2008 yılındaki 10 hektardan küçük orman parça sayısının 2019 yılı raporunda iddia edildiği gibi 100.628 değil, 55.484 olduğu, yani ormanlarımızdaki 10 hektardan küçük parçaların 11 yıl gibi kısa bir süre içinde rekor bir oranla %118 artarak 55.484'ten 120.789'a çıktığı görülebilmekteydi. Kısacası yeni raporda gizlenmeye çalışılan bu oran büyük bir orman yıkımının en büyük kanıtlarından biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu arada bu tabloda 1000 hektardan büyük orman alanlarının sayısının %16, 100 hektar ile 999 hektar arasındaki ormanların sayısının %42 ve 10 hektar ile 99 hektar arasındaki ormanların sayısının da %11 azalmış olduğu görülmektedir. Bu veriler büyük orman alanlarının çok kısa bir süre içinde parçalanarak çok daha küçük parçalara bölündüğünü kanıtlamaktadır. Yine tabloya bakınca ülkemiz ormanlarının tamamının 2008 yılında 101.890 parçayken sadece 11 yıllık süre içinde %56 artarak 158.519 parçaya ulaştığı korkunç gerçeğiyle karşılaşılmaktadır (**Tablo 3.7.**). Fakat 11 yıl önce yayımlanmış olan rapordaki bilgilerin, kamuoyunu yanıltmak için yeni raporda bilinçli olarak mı değiştirilmiş olduğu, yoksa teknik bir hata mı yapılmış olduğu bilinmemektedir. İster kamuoyu yanıltılmaya çalışılmış, isterse de teknik bir hata yapılmış olsun, ortaya çıkan bu durum ülke ormanlarının büyük bir hızla parçalara ayrıldığının ve yok oluşa doğru sürüklendiğinin ormancılık yönetimi tarafından da farkına varıldığını göstermektedir.

3.5. Sonuç

Ortaya konulan tüm bu veriler ve yapılan tespitlerden sonra, ülke ormanlarının iddia edildiği gibi çok iyi bir durumda olduğunu söylemek çok zordur. Aksine ülkedeki ormansızlaşma miktarı her geçen gün artmakta ve ormansızlaşmayı önlemekle görevli

Tablo 3.7. Ormanlarda parçalanma (OGM, 2009; OGM, 2020).

	2008	2019	2008-2019	
	Parça Sayısı	Parça Sayısı	Değişim	
	Adet	Adet	Adet	Yüzde (%)
10 ha'dan küçük	55484	120789	65305	118
10 ha-99 ha	33829	30116	-3713	-11
100 ha-999 ha	11163	6427	-4736	-42
1000 ha'dan büyük	1414	1187	-227	-16
Toplam	101890	158519	56629	56

olan kurumlar bu tehlikenin farkında değilmiş gibi davranmaktadır. Hiçbir kurum ve kişi, ülkede giderek şiddetini arttıran ormansızlaşmaya karşı duyarsız kalma rahatlığına sahip değildir. Yukarıda vardığı tehlikeli seviye ortaya konan ormansızlaşma konusunda önleyici tedbirlerin bir an önce alınması ve hayata geçirilmesi gerekmektedir.

Ormansızlaşma sadece ormanların yok olması anlamına gelmemektedir. Ormansızlaşmayla birlikte ormanların ürettiği birçok ekosistem hizmeti de ortadan kalkmaktadır. İklim değişikliğiyle birlikte şiddetini arttıran sel ve taşkın felaketleri ile heyelanlar ormansızlaşma arttıkça daha da sık görülmeye başlanacaktır. Bir taraftan adı

ormansızlaşma veya orman bozulması koyulmasa bile ülkenin birçok yerinde, çeşitli demokratik kitle ve örgütleri ve yerel topluluklar gözleriyle şahit oldukları orman kayıplarına karşı farklı şekillerde tepkilerini dile getirmekte ve çeşitli mücadeleler örgütlemektedir. Fakat diğer taraftan ormanların yönetiminden sorumlu olanlar bu tepkileri göz ardı etmektedir. Demek ki ormancılık meslek örgütleri de dahil olmak üzere tüm toplum kesimlerinin seslerinin daha yüksek seviyede çıkması bu sorunun tüm vatandaşların ortak sorunu olduğunun bilincine ulaşılması gerekmektedir. Ancak o zaman ormansızlaşmayı önleme konusunda ciddi adımlar atılabilecektir.

Kaynaklar

Akkemik, Ü., Tolunay, D., Atmiş, E., Erdönmez, C. ve Kurdoğlu, O., 2019. Akademisyenlerden “Ormanın Çağrısı”. <https://beyond.istanbul/akademisyenlerden-orman%C4%B1n-%C3%A7a%C4%9Fr%C4%B1s%C4%B1-1279644057f> (Erişim: 22.10.2019).

Atmiş, E., 2017. Türkiye’de Politika, Toplum ve Ormancılık. İçinde: Ormancılık Politikaları ve Orman Köylülerinin Durumu. Yayına Hazırlayanlar: Kula, O. B., Durmuş, Ş., CHP Yayını. Yayın No: 2. ISBN 978-605-8596-87-0. S. 41-68. Ankara.

Atmiş, E., 2022. Rahatı Kaçan Orman-Ormansızlaşma Hakkında Yazı ve Söyleşiler. Yeni İnsan Yayınları. 157 S. İstanbul.

Erdönmez, C. ve Yurdakul Erol, S. 2021. Türkiye’de Ulusal Ormancılık Politikasının Tarihsel Gelişimi Açısından Bir Dönüm Noktası: 1255 Sayılı Yasa. Bartın Orman Fakültesi Dergisi, 23(1): 182-201

FAO, 2020a. Global Forest Resources Assessment 2020: Main Report. 164 S. Roma. <https://doi.org/10.4060/ca9825en> (Erişim; 16.02 2022)

FAO, 2020b. Global Forest Resources Assessment 2020: Turkey Report. 64 S. Roma. <https://www.fao.org/common-pages/search/en/?q=Global%20Forest%20Resources%20Assessment%202020%3A%20Turkey%20Report> (Erişim; 16.02 2022)

Günşen, H.B. ve Atmiş, E. 2019. Analysis of forest change and deforestation in Turkey. International Forestry Review, 21(2): 182-194. DOI: <https://doi.org/10.1505/146554819826606577>

JURA, 2021. Ece Mermer Tur. San. Ve Tic. Ltd. Şti.S.201801233 (Er.3374167) Ruhsat Numaralı Iı-B Grubu Maden (Mermer) Ocağı ÇED Başvuru Dosyası. Jura Madencilik Mühendislik Müşavirlik San. Ve Tic. Ltd. Şti. tarafından hazırlanmıştır. 109 S. Ankara

OGM, 2009. Sürdürülebilir Orman Yönetimi Kriter ve Göstergeleri 2008 Yılı Raporu. Orman Genel Müdürlüğü Strateji Geliştirme Dairesi Başkanlığı yayını. 142 S. Ankara.

OGM, 2020. Sürdürülebilir Orman Yönetimi Kriter ve Göstergeleri 2019 Türkiye Raporu. Orman Genel Müdürlüğü Strateji Geliştirme Dairesi Başkanlığı yayını. 215 S. Ankara

OGM, 2022. Orman Genel Müdürlüğü 2020 Yılı Resmi Ormancılık İstatistikleri. <https://www.ogm.gov.tr/tr/e-kutuphane/resmi-istatistikler> (Erişim: 04.04.2022).

Özkazanç, N.K., Horasan, M., Ateşoğlu, İ. 2017. Bartın-Sökü Yaban Hayatı Geliştirme Sahasında Fotokapan ile tespit edilen büyük memeli yaban hayvanları. Journal of Bartın Faculty of Forestry, 19(1), 290-300., Doi: 10.24011/barofd.309233

TEMA, 2020. Kazdağları Yöresi’nde Madencilik. TEMA Vakfı Yayını. Nisan 2020. 39 S. İstanbul.

TEMA, 2022. Türkiye Maden Ruhsatlarının Tehdidi Altında: 24 İlde 20 Bine Yakın Maden Ruhsatı. TEMA Vakfı Basın Bülteni (22.04.2022). <https://www.tema.org.tr/basin-odasi/basin-bultenleri/turkiye-maden-ruhsatlarinin-tehdidi-altinda> (Erişim; 23.04.2022)

TOBB, 2021. Türkiye Madencilik Sektörü Gelişim Raporu 2020. Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği yayını. 175 S. Ankara

Tolunay, D., 2017. Dünyada ve Türkiye’de Ormansızlaşma. İçinde: Ormancılık Politikaları ve Orman Köylülerinin Durumu. Yayına Hazırlayanlar: Kula, O. B., Durmuş, Ş., CHP Yayını. Yayın No: 2. ISBN 978-605-8596-87-0. S. 153-192. Ankara.

WRI, 2022. Global Forest Review (Küresel Orman Değerlendirmesi). World Resources Institute (Dünya Kaynakları Enstitüsü) WEB Sitesi. <https://research.wri.org/gfr/data-methods> (Erişim. 16.02.2022)

©H. BATUHAN GÜNŞEN

Ülke genelinde yaşanan orman alanı artışı ormanlardaki ağaç serveti ve cari artıma da yansımaktadır. Bu artışların odun üretimine yansıması olağandır. Ancak, özellikle son yıllarda odun üretim miktarlarında yaşanan artışlar alan, servet ve artımda yaşanan artışların çok üzerine çıkmış durumdadır.

BÖLÜM 4 TÜRKİYE'DE ORMAN BOZULMASI

Bölüm Editörü: Ünal AKKEMİK

4.1. AŞIRI ODUN ÜRETİMİ

MUSTAFA KÖMÜRLÜ, ERDOĞAN ATMIŞ, MURAT ALAN ve SEDAT ONDARAL

4.1.1. Giriş

Birleşmiş Milletler Genel Kurulu, 2012 yılında 21 Mart gününü Uluslararası Ormanlar Günü (International Day of Forests) olarak ilan etmiştir. Bu günde, tüm orman tiplerinin önemi hakkında farkındalık yaratmaya yönelik yerel, ulusal ve uluslararası düzeylerde etkinlikler yapılmaktadır. Uluslararası Ormanlar Günü için her yıl farklı bir tema seçilmektedir. 2022 yılının dünya genelindeki teması; “Ormanlar ve Sürdürülebilir Üretim ve Tüketim” olarak seçilmiştir. Bu temanın sloganı da “İnsanlar ve Gezegen İçin Sürdürülebilir Odunu Seç” olarak belirlenmiştir (UN, 2021). Son yıllarda odun kullanımının çeşitlenmesi ve oduna talebin artmış olmasının özellikle doğal ormanlar üzerinde yaratacağı baskıya dikkat çekmek için seçilen bu tema ve slogan, odunu daha çevre dostu bir şekilde üretme ve tüketmenin gezegen ve sakinleri için hayati önem taşıdığına işaret etmektedir. Bu yaklaşımla odun kaynağının yani ormanların sürdürülebilir bir orman yönetimi anlayışıyla korunması amaçlanmaktadır.

Aslında Türkiye Ormanlılar Derneği, bu konunun uluslararası ölçekte gündeme getirilmesinden üç yıl önce 2019 yılında düzenlemiş olduğu panelin sonunda; “Türkiye orman alanları ve servetinin arttığı öngörüsüyle amenajman plan etaları ve yıllık programlar sürekli artırılmaktadır. Amenajman planlarına göre gelecek yıllarda yapılması gereken üretimlerin bir an önce yapılmasına çalışılmaktadır. Sonraki yıllarda yapılması gereken gençleştirme ve bakım çalışmaları öne alınırken, gençlik çağındaki orman alanları “endüstriyel ağaçlandırma” oluşturma gereğiyle tıraşlama kesilmektedir.” ifadelerinin

de içeren bir sonuç bildirisi yayımlamıştı (TOD, 2019). Ülkede henüz kimsenin aşırı odun üretimi ve bunun nedenleri hakkında bilgi sahibi olmadığı bir zamanda bu toplantı sonrasında açıklanan bu bildiri ve panel kitabında yazarlar önemli bir uyarı niteliği taşıyordu (TOD, 2020). Ne yazık ki bu uyarılara rağmen, ormancılık örgütü odun üretimini aşırı şekilde artırmaya devam etti.

Bu bölümde; aşırı odun üretimi hakkındaki gelişmelerin vardığı yeni aşama ortaya konulacak ve aşırı odun üretiminin kimlerin çıkarına, hangi gerekçelerle ve hangi yöntemlerle yapıldığı, orman ekosistemlerimizin geleceğini ne şekilde tehdit ettiği ve bu tür uygulamaların ormancılık tekniğini ve bilimini nasıl yok saydığı açıklanmaya çalışılacaktır.

4.1.2. Orman Varlığındaki Değişim ile Odun Üretimi Arasındaki İlişkiler

Resmi verilere göre; Türkiye ormanları alan, servet ve yıllık cari artım açısından 1973 yılından beri artış göstermekte olduğu bilinmektedir. Bu artış ikinci orman varlığı verilerinin yayınlandığı 1999 yılından beri ormanlarda yapılan odun üretimini artırmak için gösterilen dayanaklardan biridir. Bu yaklaşım, bir yandan orman amenajman plan etalarının artırılmasına, diğer yandan da üst bürokrasi aracılığıyla yapılan plan dışı üretim artışı baskısına kaynaklık etmiştir. Fakat orman varlığındaki rakamsal artışlar ileri sürülerek amenajman plan etalarının ve üretimin artırılmakta olmasının doğru bir uygulama olup olmadığı, ne yazık ki ormancılık meslek kamuoyunda pek tartışılmamıştır (Kömürlü, 2020).

Orman varlığının değişimiyle ilgili rakamların niteliği irdelenmeden ve ormanlarımızın yapısal durumu

hakkında yeterince bilgi sahibi olmadan, eta ve üretim miktarlarının merkezi kararlarla artırılmakta olması orman ekosistemi üzerinde telafisi olmayan zararlara neden olmaktadır. Mevcut ormancılık yönetimi akademisyenlerin ve meslek örgütlerinin karşı çıkmasına rağmen, üst makamların dikte ettiği kararları uygulamakta bir sakınca görmemektedir. Sadece orman varlığıyla ilgili rakamlara dayanılarak eta ve üretim miktarlarının artırılmasının bilimsel dayanağı yoktur. Ayrıca, üretimlerin önemli ölçüde kontrolsüz yapıldığı ve üretim tekniklerinin tam olarak uygulanmadığı da görülmektedir. Bu ise orman ekosistemlerine zarar veren bir başka olgudur.

Orman varlığımızla ilgili değerler ulusal orman envanteri rakamlarına dayanmamaktadır. Bu değerler, yenilenen orman amenajman planlarına dayanılarak, ülke ölçeğindeki toplam değerlerin kısmen güncellenmesiyle elde edilmektedir. Bu nedenle rakamsal veriler ormanların durumunu tam olarak yansıtmamaktadır. Planı yenilenen alanlar arttıkça, orman varlığımızla ilgili toplam rakamlar da değişmektedir. 1973 sonrasındaki orman varlığı değerlerini elde etmek için kullanılan amenajman plan verileri, standart ölçütlere göre derlenmemiştir. Bu nedenle, bazı rakamlar yanıltıcı sonuçlar doğurarak, olması gerekenin üzerinde artışlara yol açmaktadır.

1973 ve 1991 amenajman yönetmeliklerinde normal kapalı orman (verimli orman) sınıflandırmalarında önemli bir farklılık bulunmaktadır. 1973 yılına ait Amenajman Yönetmeliği'nde %0-10 kapalı alanlar çok bozuk; %11-40 kapalı alanlar bozuk; %41 ve daha fazla kapalı alanlar ise normal kapalı orman olarak değerlendirilmişken 1991 yılında değiştirilen yönetmelikte, "çok bozuk" kavramı kaldırılmış, %0-

10 kapalı alanlar bozuk orman (boşluklu kapalı alan); %11 ve daha fazla kapalı alanlar ise normal kapalı orman (verimli orman) olarak değerlendirilmiştir. Diğer anlatımla, idari bir düzenleme sonrasında; daha önce bozuk statüsünde değerlendirilen %11-40 kapalı (1 kapalı) alanlar 1991'de yeni yönetmeliğin yürürlüğe girmesiyle birlikte verimli orman olarak değerlendirilmiştir. Böylelikle, verimli orman alanı, olduğundan daha yüksek gösterilmiştir. Bu ise, servet ve artım değerlerini de artırmıştır (**Tablo 4.1.1**). Bu durum 1973 ve 1999 Türkiye orman varlığı değerleri karşılaştırıldığında ortaya çıkmaktadır. 1991 öncesinde bozuk gösterilen alanlar, daha sonra 1 kapalı verimli orman olarak değerlendirildiğinde; sistematik örnek alanlar alınarak envanter yapılmış ve daha yüksek, sağlıklı servet-artım değerleri ortaya çıkmıştır. Bu nedenle, verimli ormanlardaki servet ve artım değerlerindeki artış oranı, alan artış oranlarından fazla olmuştur (Kömürlü, 2020).

Bunun dışında idari kararlar nedeniyle, meşcere haritalarında en küçük bölmecik büyüklüğünün 3 hektardan 0,5 hektara düşürülmesiyle ortaya çıkan verimli alanlar vardır. Özellikle, "bozuk" ve "çok bozuk" orman rumuzlu alanlar ile açıklık alanların içerisinde bulunan çok sayıda parçalı alan; plan yenilemeleri sırasında, bölmecik büyüklüklerinin 0,5 hektara kadar düşürülmesiyle birlikte verimli orman rumuzuyla gösterilmiştir. Bu nedenle de verimli alan, servet ve cari artım rakamları artmıştır. Yani orman alanlarıyla ilgili olarak kullanılan rumuzların ve tanımlamaların idari kararlarla değiştirilmesinden kaynaklanan artışlar söz konusudur. Bu yöndeki idari kararlar, zaman içerisinde ormancılık anlayışının değişmesi ile toplumsal taleplerin miktar ve çeşitliliğinin artmasıyla ortaya çıkmıştır.

Tablo 4.1.1. 1973-1999 yılları arasında alan, servet ve yıllık artım değişimi (Kömürlü, 2020)

Envanter Yılı	Alan m ³		Servet m ³		Artım m ³	
	Verimli	Bozuk	Verimli	Bozuk	Verimli	Bozuk
1973	8.856.457	11.342.839	847.033.015	88.479.135	25.604.869	2.458.336
1999	10.027.568	10.735.680	1.113.612.229	87.179.408	31.306.039	2.963.611
Artış	1.171.111		266.579.214		5.701.170	505.275
Azalış		607.159		1.299.727		
%	13	5	31	1	22	21

Örneğin; önceleri “çok bozuk” ve “bozuk” olarak nitelendirilen makilik alanlar için kullanılan BKbT ve Bdy benzeri rumuzlar yerine 2012 yılından itibaren “Maka” ve “Maka3” rumuzları kullanılarak bu alanlar verimli alanlara katılmış, kayın ağaç türünde tümüyle; daha sonra da meşede olmak üzere, baltalık işletme şekli terk edildikten sonra; BbT, BKbT gibi bozuk baltalık rumuzları yerine “Kna”, “Kna3”; “Ma0”, “Ma”, “Ma3” ve “Mab3” gibi rumuzlar verilmiştir. Bunun sonucunda, yenilenen planlarda verimli koru alanlarının oranı artarken, bozuk baltalıkların oranı azalmıştır. Bu örneklerle benzer nedenlerle; 1973 envanter verilerine göre; ormanlık alan içerisindeki baltalık oranı %46 iken, 2020 yılında %6’ya düşmüştür. Boşluklu kapalı (bozuk) orman alanı oranı ise 1973 verilerine göre %56 iken, %42’ye düşmüştür. Bu şekilde orman alanlarının farklı şekilde sınıflandırılması sonucu verimli alan ve koru ormanı oranlarının oranı artmıştır. Verimli ormanların rakamsal artışı ise servet ve cari artım rakamlarının gerçek değerlerde gösterilmesini sağlamıştır (Kömürlü, 2020).

Türkiye ormanlardaki servet ve cari artımdaki gerçek artış şu ise şekilde açıklanabilir: Ormanlardaki alan artışı; köylerden kentlere göçler nedeniyle, tarım ve mera alanlarının artık tarım ve hayvancılık yapılmadığı için kendiliğinden ormana dönüşmesinden kaynaklanmaktadır. Ağaçlandırma ve ıslah çalışmaları ise düşük oranlarda olsa da orman alanı artışında pay sahibidir (Atmış, 2021). Alan artışı, toplam servet ve cari artım rakamlarının artmasında da rol oynamıştır. Bunun yanında, süreç içinde göçler sonucu orman köylerinin boşalmasıyla ormanlardan yapılan yasa dışı yararlanmanın azalması gibi nedenler ormanlardaki servet birikimini artırmıştır. Son otuz yıl içinde doğal gaz ve kömür kullanımının yaygınlaşması da ormanlar üzerindeki yakacak odun baskısını önemli oranda azaltmıştır.

Diğer yandan 1961 sonrasında başlayan planlı dönemle birlikte; birinci periyodik planlar uygulamaya konulurken, ormanlardaki yol ağı da büyümeye ve bakir orman alanlarına ulaşmaya başlanmış, bakım ve gençleştirme alanları olarak geniş bakir orman alanları üretime açılmıştır. Fakat bu süreçte gençleştirme çalışmalarında

hedeflenen başarı sağlanamamıştır. Gençleştirme çalışmalarındaki yetersizlik nedeniyle ortaya çıkan yaşlanmış ve servet miktarı optimalin üzerinde olan yaşlı orman alanları, toplam orman varlığı değerlerinde servet artışı olarak ortaya çıkmaktadır. Bu durum ormancılığımız açısından arzu edilen bir durum olmadığı gibi, bir başarısızlık olarak kabul edilmektedir. Bu durumda son hasılat etası hedefleri gerçekleştirilemediği için ortaya çıkan üretim açığını gidermek için bakım etaları artırılmıştır. Fakat bu uygulama sırasında bakım alanlarına yapılan aşırı müdahale nedeniyle bazı kesimlerde ormanların kapalılığı kırılmış; biyolojik çeşitlilik zarar görmüş, toplam cari artımın artış trendi yavaşlamış; genel ortalama artım düşmüştür. Orman ekosistemlerine zarar vermekte olan bu yanlış uygulamalar gelecek yıllarda ortaya çıkacak üretim kaybı nedeniyle, ülke ekonomisine de zarar verecektir. Yine azımsanmayacak oranda, gençlik getirilen alanın bakımlarının geciktirilmesi ve yeterince korunuyor olmaması yüzünden yabancılaştıran ve kendi kaderine terk edilen alanların varlığı da yarattığı ekolojik sorunlar kadar, ekonomik kayıplara da yol açmaktadır.

Türkiye ormanlarının alan, servet ve yıllık cari artım bakımından artmakta olması, Türkiye geneli için ele alındığında olumlu bir gelişmedir. Ancak verimli ormanların önemli bir kısmının “1” ve “2” kapalı (gevşek ve orta kapalı) meşcerelerden oluştuğu da göz ardı edilmemelidir. “3” kapalı (tam kapalı) ormanların önemli bir kısmı dahil; Türkiye ormanları genellikle optimal servet ve artımın altında hasılat değerlerine sahiptir. Bu arada, ormancılık amacı dışında yapılan tahsisler; enerji, altyapı, eğitim, sağlık vb. gibi nedenlerin ormanları parçalı hale getirdiği ve orman ekosistemini yok ettiği de göz ardı edilmemelidir. 2020 yılı itibarıyla 748 bin hektara (tüm ormanların %3,3’ü) ulaşan ormanların ormancılık dışı amaçlarla kullanılmasına bu kadar hızlı bir şekilde devam edilmesi durumunda yakında Türkiye’deki orman ekosistemlerini paramparça olarak görmek ihtimal dahilindedir (Atmış, 2020).

Yukarıda açıklanan bilgiler de dikkate alındığında, orman varlığımızla ilgili alan, servet ve cari artım değerlerindeki değişimlerin Türkiye’nin her yerinde aynı seyirde olmadığı anlaşılmaktadır. Bu nedenle,

üretim hedeflerinin bölgeler arasındaki farklılıkları gözetmeden orman varlığıyla ilgili toplam rakamlara dayanılarak belirlenmekte olması da bir başka sorun olarak ortaya çıkmaktadır.

4.1.3. Cari Artım, Eta ve Üretim İlişkileri

Rakamlarda görülen orman varlığı ve cari artım artışı, kaçınılmaz olarak amenajman planlarında öngörülen etalar ile cari artım değerlerinin karşılaştırılmasını gündeme getirmiştir. Önceki dönemlerde, orman amenajman planları yapılırken birtakım kaygılar ve ihtiyat öngörülerıyla, artım değerlerinin oldukça altında ara hasılat etası öngörülmüştür. Bahsedilen bu dönemde, özellikle genç meşcereler için olmak üzere, öngörülen ara hasılat etaları kamu ormancılık örgütü üst yönetimi ve taşra birimleri tarafından yetersiz bulunmuştur. Yaşanan bu süreç, amenajman plan etalarının artırılması yönünde baskı yaratmıştır. Bu baskının görünür nedenleri olmasına karşın; plan yapımıcısı başmühendisliklerden sorumlu Orman İdaresi ve Planlama Dairesi, bilimsel temele dayanması gereken reformları ve eğitim çalışmalarını yapmayarak, başmühendislikleri üretim yanlısı piyasacıların hedef tahtasına oturtmuştur. Bu arada ortaya çıkan üretim azlığında, gençleştirme çalışmalarındaki başarısızlıkların büyük rolü olduğu gerçeği göz ardı edilmiştir. Orman varlığıyla ilgili verilerin teknik açıdan doğru bir şekilde analiz edilmeden üretimin artırılması ulusal ormancılık amaçlarının gerçekleştirilmesi açısından büyük sorun yaratmaya başlamıştır. Dikili Kabuklu Gövde Hacmi (DKGH) olarak üretim yıllık programları 2000-2003 yıllarında ortalama 9 milyon metreküpken üretim artışı periyoduna girilmiştir. 2017-2021 arasında,

sırasıyla 20.500.000 m³, 25.000.000 m³, 30.000.000 m³, 32.000.000 ve m³, 36.000.000 m³ şeklinde artırılmıştır. 2022 yılında ise hedef 37.000.000 metreküptür. Gelecek yıllarda da bu artış trendinin devam edeceği belirtilmektedir.

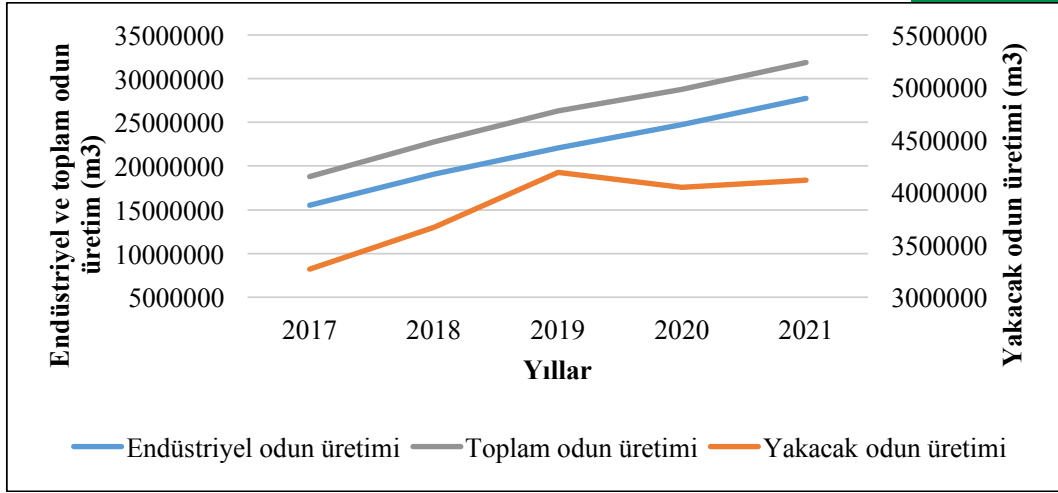
Odun üretimindeki aşırı artışın seyrini anlamak için 2005 yılındaki üretim miktarına bakmak yeterlidir. Orman Genel Müdürlüğü'nün resmi verilerine göre; 2005 yılında Türkiye ormanlarından 13,9 milyon m³ odun üretimi yapılmışken, bu rakam 2017 yılında 18,8 milyon m³, 2021 yılında ise 31,9 milyon m³'e ulaşmıştır. 2005 ile 2017 yılları arasındaki 12 yılda aşırı denilebilecek bir seviyede (%35) artırılan üretim miktarı; sadece 2017 ile 2021 yılları arasındaki son dört yıl içinde ise daha da aşırı bir şekilde (%69,5) artırılmıştır (**Tablo 4.1.2; Şekil 4.1.1**). Odun üretiminin çok kısa süreler içinde bu şekilde rekor oranlarla artırılmış olması ormanlarımızın geleceğini ciddi derecede tehdit etmektedir (Atmış, 2020; OGM, 2022). Burada son dört yıl içinde daha önceki yıllar içinde azalmakta olan yakacak odun üretiminin %25,9, endüstriyel odun üretiminin de %78,7 artmış olduğunu hatırlatmakta yarar vardır.

Son yıllarda odun üretiminde yapılan artışın, ormanlarımızdaki ağaç servetindeki cari (yıllık) artımla ilişkisini öğrenmek için öncelikle bu iki değişkendeki yıllara göre değişimlere bakmak gerekir. Odun üretimindeki artışı sorgulamak için; 2012 ile 2021 yılları arasındaki cari artım ve odun üretimi miktarları karşılaştırıldığında; 2012 yılında 41 milyon metreküp olan cari artım miktarının, 2021 yılında 47,6 milyon metreküpe, 19,3 milyon metreküp olan odun üretimi miktarının ise 31,9 milyon metreküpe çıktığı görülmektedir. Bu verilere göre 2012 ile 2021 yılları arasında cari artım miktarı %16 artarken, odun üretimi miktarındaki artış ise

Tablo 4.1.2. Son dört yıl içinde odun üretimindeki değişim (Atmış, 2020; OGM, 2022).

	2017 (m ³)	2018 (m ³)	2019 (m ³)	2020 (m ³)	2021 (m ³)	2017-2021 Değişim (%)
Endüstriyel odun	15.521.622	19.080.137	22.113.249	24.751.066	27.735.268	78,7
Yakacak odun	3.269.735	3.667.841	4.192.349	4.047.510	4.115.687	25,9
Toplam üretim	18.791.357	22.747.978	26.305.597	28.798.576	31.850.955	69,5

Şekil 4.1.1. Son dört yıl içinde odun üretimindeki değişim.

%65 olmuştur. Bu rakamlara göre 2012, 2015, 2018 ve 2021 yıllarında üretim/artım oranı sırasıyla %47, %44 %48 ve %67 olmuştur. Oysa bu oran kontrol örneği olarak alabileceğimiz 2005 yılında %38'di (Tablo 4.1.3). Rakamlara göre 2005 ile 2021 yılları arasında yıllık cari artım sadece %31 artarken, odun üretimi %130 artmıştır. Yani 16 yıllık çok kısa süre içinde ülkedeki odun üretimi yıllık cari artımın artışının dört katından fazla bir ölçüde artmıştır.

Tablo 4.1.3. Artım ve üretim arasındaki ilişkiler

Yıl	Artım (m³)	Üretim (m³)	Üretim/Artım (%)
2005	36.282.291	13.850.553	38
2012	41.025.353	19.248.871	47
2015	45.904.083	20.404.838	44
2018	47.000.000	22.747.978	48
2021	47.600.000	31.850.955	67

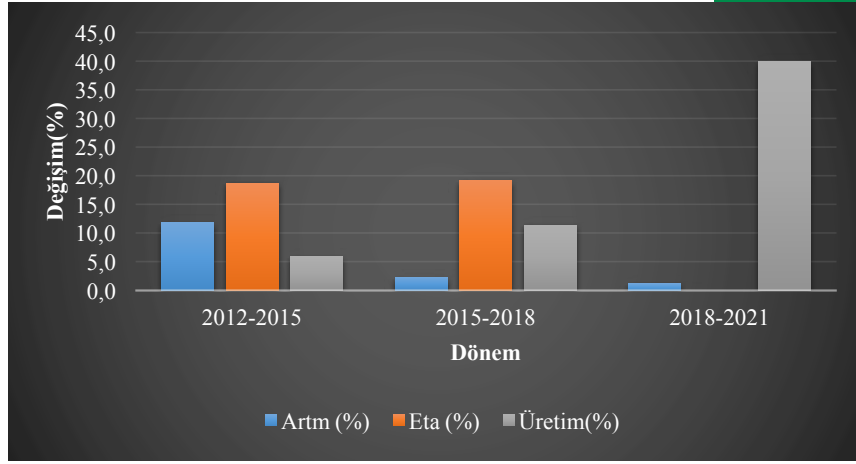
Oranlar özellikle 2018 yılından itibaren üretim artışının aşırı düzeyde olduğunu açık bir şekilde göstermektedir. Bu artışın yıllık cari artım üzerinde oluşturduğu baskıyı açıklamak için artım ve üretim miktarlarının 2012, 2015, 2018 ve 2021 yılları arasındaki değişim oranları karşılaştırılırsa; üretim miktarının 2012 ile 2015 yılları arasında %6; 2015

ile 2018 yılları arasında %11,5; 2018 ile 2021 yılları arasında da %40 arttığı görülmektedir. Böylece, 2015 ile 2021 yılları arasındaki aşırı üretim artışının, yıllık cari artışı olumsuz etkilediği ve 2012'den 2015'e %11,9 olan yıllık cari artımdaki artış oranının, ikinci dönemde %2,4'e, üçüncü dönemde de %1,28'e kadar düştüğü görülmektedir. (Tablo 4.1.4; Şekil 4.1.2). Yıllık cari artımın artış oranındaki gerçekleşen aşırı düşüş eğilimi böyle devam ederse, yıllık cari artımdaki değişim bir süre sonra negatif bir seyir izleyecektir. Ormanlık alandaki ortalama cari artımı hektarda 2,06 metreküp olan ülkemizde, cari artım artış oranının azalmakta oluşu, ulusal ormancılık amaçlarının ve imzalanmış bulunan uluslararası sözleşmelerin hayata geçirilmesini zorlaştıracaktır.

Tablo 4.1.4. Üç yıllık dönemlerde artım, eta ve üretim miktarlarının değişim oranları.

Yıl	Artım (m3)	Artım (%)	Eta (m3) *	Eta (%)	Üretim (m3)	Üretim (%)
2012	41.025.353		13.414.927		19.248.871	
2015	45.904.083	11,89	15.942.459	18,84	20.404.838	6,01
2018	47.000.000	2,39	19.014.320	19,27	22.747.978	11,48
2021	47.600.000	1,28	X*	X*	31.850.955	40,02

*2021 yılının eta miktarı henüz açıklanmış olmadığı için değerlendirmeye alınmamıştır.

Şekil 4.1.2. Artım, eta ve üretim miktarlarındaki değişim oranları.

Yukarıdaki tablo ve şekilde görüldüğü gibi Ankarada hazırlanan yıllık üretim programları, amenajman planı etaları toplamının çok üzerine çıkarılmaktadır. 2021 yılı eta miktarları henüz açıklanmamış olduğu için OGM'nin 2020 yılına ait verilerine bakıldığında; amenajman planı etasının 21.340.612 m³ olmasına rağmen, 27.786.699 m³ odun üretimi yapılmış olduğu görülmektedir. Bu rakamlara göre; 2020 yılında amenajman planında belirlenmiş olan eta miktarından 6.446.087 m³ daha fazla miktarda ağaç kesilmiştir. Bu fazlalık sıklık bakımı, ilk aralama, endüstriyel ağaçlandırma, rehabilitasyon ve olağanüstü eta adı altında yapılan üretimlerden kaynaklanmıştır. Bu isimlerle ormana yapılan müdahalelerin amacı dışına çıkılarak yapıldığına ve olağanüstü eta adı altında ormandan çıkarılan miktarların plan etalarına mahsup edilemediğine ilişkin izlenimler bulunmaktadır.

Prensipte, ekonomik fonksiyonlu ormanlarda etanın belirlenmesinde servet ve cari artım önemli parametrelerdir. Ormanların servet ve artımı optimal değerlerden uzak değilse, eta belirlenirken yıllık cari artım ölçüt olarak alınabilir. Ancak ekonomik işlev esas alınarak planlanan bu ormanların lokal ekolojik koşulları, ikinci derecede ekolojik amaçları ve risk faktörleri de dikkate alınarak belirli bir ihtiyat da bırakılmalıdır. OGM verilerine göre; 2020 yılı itibarıyla normal kapalı ormanların toplam yıllık cari artımı 45,4 milyon m³tür. 7,2 milyon hektarı bulan ekonomik fonksiyonlu normal kapalı

alanların amenajman plan etası aşağıdaki tabloda görüldüğü gibi 18,3 milyon m³tür. Ekonomik fonksiyonlu normal kapalı alanların toplam verimli ormana oranı %54; yıllık cari artımı 24,5 milyon m³ ve hektardaki yıllık cari artımı ise 3,4 m³tür. Bu cari artıma karşın, planlarda öngörülen hektardaki eta (18,3/7,2) 2,5 m³tür. 7,2 milyon hektar ekonomik fonksiyonlu normal kapalı orman için öngörülen bu eta makul karşılanabilir. Çünkü, ortaya çıkan tablo, amenajman planlarında öngörülen yıllık etanın, yıllık cari artımın oldukça altında olduğunu göstermektedir. Diğer yandan 2020 yılı bütçesinde gösterilen amenajman planı etası aşağıdaki tabloda gösterildiği gibi, 22,3 milyon m³ken, gerçekleşme 31,7 milyon m³tür (Tablo 4.1.5). Bu miktarın %82'si ekonomik fonksiyonlu normal kapalı ormanlara aittir. Bu durumda ekonomik fonksiyonlu normal kapalı ormanlarda gerçekleşen üretim miktarı 26 milyon m³tür. Bu ise, hektarda 3,6 m³ üretim demektir. Bu durumda yıllık olarak, plan etası 2,5 m³/ha, cari artım 3,4 m³/ha iken, gerçekleşen üretim 3,6 m³/ha'dır. Görüldüğü gibi, ekonomik fonksiyona sahip ormanlarda üretim miktarı hem yıllık cari artımı hem de plan etasını geçmekte ve bu ormanlar göz göre göre tahrip edilerek verimlilikleri düşürülmektedir.

Üretim amaçlı (ekonomik fonksiyonlu) ormanlar toplam ormanlık alanın %42'sini oluşturmaktadır. Üretim amaçlı 9,7 milyon ha orman alanının 2,5 milyon ha'ı boşluklu kapalıdır. Kalan normal

Tablo 4.1.5. 2020 yılı ormanlık alanların ana fonksiyonlara dağılımı, eta ve üretim miktarları (OGM, 2022).

Ana Fonksiyonlar	Normal Kapalı (ha)	Boşluklu Kapalı (ha)	Toplam (ha)	%	Eta Miktarı (m ³)	%	Dikili damga (m ³)	%
Ekonomik ¹	7.178.776	2.517.380	9.696.156	42,3	18.274.005	82	25.994.000	82
Ekolojik ²	4.856.960	6.263.785	11.120.745	48,5	2.892.107	13	4.121.000	13
Sosyokültürel ³	1.228.693	887.406	2.116.099	9,2	1.110.568	5	1.585.000	5
Toplam	13.264.429	9.668.571	22.933.000	100	22.276.680	100	31.700.000	100

kapalı 7,2 milyon ha alanın içinde gevşek kapalı, kapalılık oranı %11-40 arasında olan alanlar da bulunmaktadır, ancak bu alanın genişliği hakkında ayrıntılı bilgi yoktur. Gevşek kapalı bu alanlarda amenajman planı eta vermemektedir; bu alanlarda rehabilitasyon adı altında üretim yapılmaktadır. Ekonomik, ekolojik ve sosyokültürel fonksiyonlara sahip olan ve kapalılığı %41 ve üzeri olan 13,3 milyon ha alan üretim programına alınmaktadır. Bu alanların cari artımı 45,4 milyon m³ olduğu için bu alanlarda amenajman planının öngördüğü 22,3 milyon m³ eta makul görülebilir, fakat 2020 yılında 31,7 milyon m³ dikili damga yapılmıştır. Bu durumda yapılan dikili damga miktarı öngörülen etayı %40 aşmıştır.

1 Ekonomik Fonksiyonlar: Ekonomik fonksiyon görmek üzere ayrılan ormanlar ekonomik değeri olan odun ham maddesi ve odun dışı ürün üretimini sağlayan, ulusal ve uluslararası ekonominin bu ürünlere olan talebini sürekli olarak karşılamak üzere işletilen alanlardır. Bu fonksiyona ayrılan orman alanları, her çeşit ve kalitede yuvarlak odun üretilen doğal ormanlar ile endüstriyel ağaçlandırmalar ve enerji ormanlarını kapsar. Bu alanlardan tomruk ve direk ile sanayi, kağıtlık, lif yonga ve yakacak odunu, biyokütle vb. ürünler üretilir (OGM, 2014 299 sayılı tebliğ).

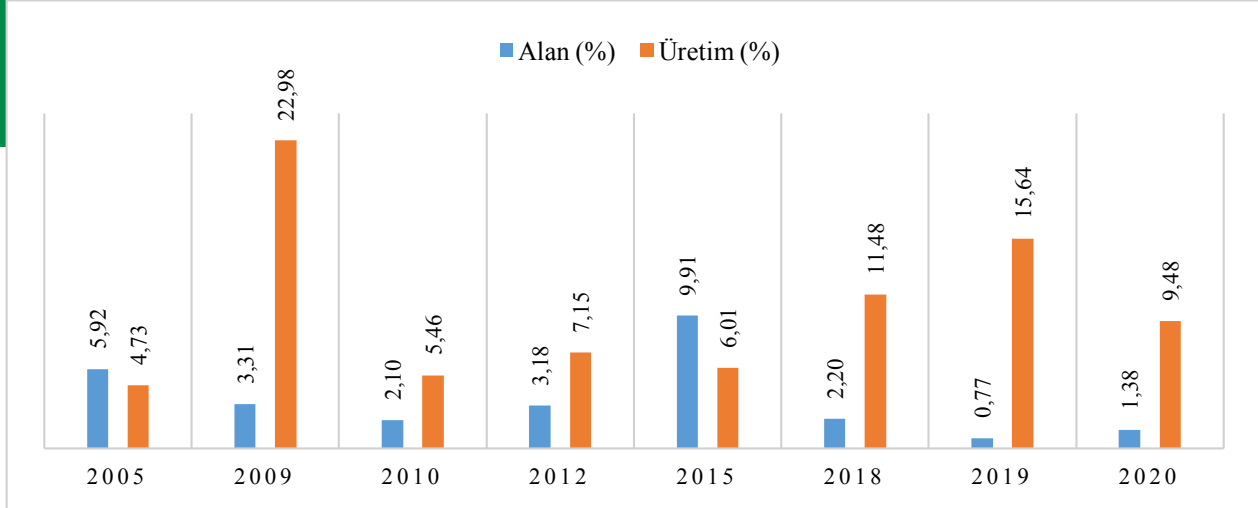
2 Ekolojik Fonksiyonlar: Doğal, bilimsel, estetik, biyolojik, ekolojik, jeolojik, tarihi, kültürel ve ender bulunma özelliklerinden dolayı değerli olan orman alanları ile yetişme ortamı şartlarındaki olumsuzluklar sebebi ile yapısı bozulmuş orman alanları koruma altına alınır. Orman alanı bazı özelliklerinden dolayı değerli bulunduğu için korunabileceği gibi ekolojik şartlarındaki olumsuzluklar sebebi ile de korunabilir (taşlık, kayalık alanlar, çok sarp, dik eğimli yerler, alpin zona yakın orman alanları vb.). Özgün nitelikli böyle alanlar fonksiyonel planlama yaklaşımıyla doğayı koruma alanları olarak ayrılır (OGM, 2014 299 sayılı tebliğ).

3 Sosyokültürel Fonksiyonlar: Hidrolojik Fonksiyon, Toplum Sağlığı Fonksiyonu, Estetik Fonksiyon, Ekoturizm ve Rekreasyon Fonksiyonu, Ulusal Savunma Fonksiyonu, Bilimsel Fonksiyon (OGM, 2014 299 sayılı tebliğ).

2021 yılı için de benzer karşılaştırma yapılacak olursa daha kötü bir tablo ile karşılaşılacağı çok açıktır. Çünkü 2021 yılındaki üretim miktarı önceki yıla göre daha da artırılmıştır ve bu artış oranı cari artımın artış oranından çok daha fazladır.

Bu konuya farklı bir açıdan yaklaşıldığında ise alanda görülen artış yüzdesi ile odun üretimindeki artış yüzdesi aynı grafikte birleştirilmiştir. Yani grafikte orman alanı ve odun üretimi için 2005 yılında gösterilen artış yüzdeleri, 1999 ile 2005 arasında görülen farklılığın, 1999 yılına oranlanmasıyla ortaya çıkan değerdir (**Şekil 4.1.3**). Örnek verilirse; 2015 yılında önceki döneme göre alan miktarındaki artış yaklaşık %10 olurken, üretim artışı %6 düzeyinde kalmıştır. 2018, 2019 ve 2020 yılları için ise alan miktarındaki artış %2,20, 0,77 ve 1,38 olurken, odun üretim miktarındaki artışlar sırasıyla %11,48, 15,64 ve 9,48 olmuştur. Oransal olarak yapılan bu karşılaştırmada 2019 yılında, üretimdeki artışın (15,64/0,77), alan miktarındaki artışın oransal olarak yaklaşık 20 katına çıktığı görülmektedir. Ormanların verim gücünün bu kadar kısa sürelerde 20 kat artırılmasının mümkün olmadığı çok açıktır. Dolayısıyla alan ve üretimin alansal karşılaştırılmasında üretimin alana göre çok fazla arttığı görülmekte olduğu için “alan arttığı için üretimin arttı” varsayımının gerçeği yansıtmadığı ortaya çıkmaktadır.

Diğer yandan, ekolojik ve sosyokültürel fonksiyonlara ayrılarak yönetilen orman alanlarının pek çoğu iklim, fizyografik ve toprak şartları yönünden çok hassas ekosistemlerdir. Bu ormanlar genellikle 1000 metrenin üzerinde yer almaktadır. Topoğrafyası fazla eğimli ve toprak derinliği genelde orta

Şekil 4.1.3. Üretim (normal kapalı) ormanlarında alan artış oranı ile üretim miktarında artış oranları.

derecede ve yerine göre sığ olduğu için bu alanlar; erozyon, sel ve taşkınlara açık alanlardır. Bu nedenle yüksek dağ ormanları, odun üretimindeki kazancı artırmak yerine doğal çevrenin korunmasında, tabii afetlere karşı mücadelede ve hidrolojik dönüşümün düzenlenmesinde hayati öneme sahiptir. Bu alanlarda, optimal kuruluş değerleriyle ilgili az sayıda araştırma vardır; ancak çoğu kesimde en yüksek düzeyde sürdürülebilir göğüs yüzeyi amaçlanır. Bu durumda eta belirlenirken cari artım ölçütü olarak alınmaz. Bu açıdan bu alanlar için planlarda öngörülen etalar tartışma konusu değildir. Bu alanlarda sorun, amenajman metotlarının tartışılması ve önemli oranda yaşlı meşcerelerden oluşmasına karşın gençleştirme çalışmalarının yapılamamasıdır. Ancak bu sorunlar çözülebilirse, yapılacak başarılı gençleştirme çalışmaları ve mekanizasyon olanaklarının artırılmasıyla birlikte üretim bir miktar artırılabilir. Bu ise uzun yıllar ciddi hazırlık gerektiren bir konudur.

4.1.4. Aşırı Odun Üretim Nedenleri

Ülkemizde endüstriyel odun olarak en fazla üretimi yapılan üç üretim çeşidinin 2017 ile 2021 yılları arasındaki dört yıllık dönemde üretim miktarlarındaki değişim şu şekilde olmuştur. 2017 yılında; 2 milyon 169.000 m³ olan kağıtlık odun üretimi %105,3 artarak 4 milyon 453.000 m³e, 5

milyon 474.000 m³ olan tomruk üretimi %88,7 artarak 10.327.000 m³e, 6.494.000 m³ olan lif yonga odunu üretimi %60 artarak 10.388.000 m³e ulaşmıştır (Tablo 4.1.6).

Özellikle tomruk, ahşap ve odun esaslı levha sektörleri kapasitelerini, arz talep ilişkilerini ve ülke orman ekosistemine verilecek zararları gözetmeden hızla arttırmaktadır. Odun üretimindeki aşırı artışın nedeninin; ahşap esaslı levha sektörünün hammadde gereksiniminin daha ucuz şekilde karşılanması isteği olduğu iddia edilmektedir (Atmış, 2020). Gerçekten de; 2018 yılından sonra Türk Lirası'nın döviz türleri karşısında değerini hızla yitirmeye başlaması ve odun hammaddesi ithalatına bağlı olarak plansız şekilde üretim kapasitesini arttırmakta olan, başta odun esaslı levha sektörü olmak üzere, orman ürünleri sanayisine ucuz hammadde sağlama isteği odun üretimindeki aşırı artışa neden olmaktadır. Örneğin; çok kısa süre içinde üretimde 14 milyon m³ kapasiteye ulaşmış olan lif levha ve yonga levha sektörleri, MDF/HDF levha üretiminde Avrupa'da 1. dünyada 2. sırada, yonga levha üretiminde Avrupa'da 3. ve dünyada 5. sırada yer almaktadır. Fakat bu sektörler, hammaddenin pahalı olmasından da yakınarak; "Orman Genel Müdürlüğü'nün üretim kalitesini artırması, standardizasyon çalışmalarını tamamlaması, orman yollarını tüm yıl kesintisiz açık tutabilmek için gerekli araç gereç ekipmanın

Tablo 4.1.6. Endüstriyel odun üretim rakamları, 2017-2021 (OGM, 2022).

Ürün/yıl	Birim	2017	2018	2019	2020	2021	2017-2021 değişim (%)
Tomruk	m ³	5.474.260	7.152.776	8.514.026	9.790.637	10.327.486	88,7
Tel Direk	m ³	60.610	71.147	58.333	68.298	99.211	63,7
Maden Direk	m ³	561.967	731.604	929.259	1.070.533	1.254.837	123,3
Sanayi Odunu	m ³	752.253	875.403	1.008.952	1.092.798	1.195.476	58,9
Kağıtlık Odunu	m ³	2.169.059	2.874.882	3.175.505	3.609.978	4.453.280	105,3
Lif Yonga Odunu	m ³	6.494.371	7.361.714	8.417.096	9.105.038	10.388.354	60,0
Sırık	m ³	9.102	12.611	10.078	13.784	16.624	82,6
Toplam	m³	15.521.622	19.080.137	22.113.249	24.751.066	27.735.268	78,7

yenilenmesi ve orman yollarının yapılmasını, üretimin artırılması için tıpkı Finlandiya'da yapıldığı gibi ağaçlandırma ormancılığına geçilmesini" talep etmektedir (MNLSD, 2019). Diğer yandan biyokütle enerji üretim tesislerinde odun yakmaya yönelik girişimler de ülke ormanları için büyük bir tehdit oluşturmaktadır.

Zaten Orman Genel Müdürlüğü 2019–2023 Stratejik Plan'ında (OGM, 2018); "2010-2012 dönemi endüstriyel odunda gerçekleşen arz açığının ortalama 2 milyon m³ kadarı ithalatla karşılanmıştır. 2013- 2016 döneminde ithalatla karşılanan arz açığı 1,8 milyon m³ iken, 2017 yılı sonunda arz açığının karşılanması için 1,3 milyon m³ ithalat yapılmıştır. Odun ürünü kullanan sektörün ihtiyaç duyduğu hammaddenin yerli kaynaklardan karşılanabilmesi için 2018 yılında devlet ormanlarından 24 milyon m³ odun üretimi planlanmıştır." şeklindeki bilgiler yer almaktadır. Bu bilgilere göre; ormancılık sektöründe ülkedeki odun üretimini artırmaya yönelik, ithal ikamesine dayalı politikaların uygulanmasına karar verildiği anlaşılmaktadır. Fakat 2010 yılında 2 milyon m³ olan odun ithalatı miktarı günümüzde sıfırlanmış olsaydı bile, ithal etmekten vazgeçilen odun miktarı, Türkiye'de odun üretiminde yaşanan artışın çok küçük bir kısmını oluşturmaktadır. Bu konudaki ayrıntılı bilgiler "6. Orman Endüstrisinin Arz Talep İlişkileri" başlığı altında yer almaktadır.

4.1.5. Odun Üretimini Artırmak İçin Başvurulan Yöntemler

Orman endüstri sektörünün talep ettiği hammaddeyi ucuza temin etmek için ülke ormanlarından yapılan odun üretimini bir anda arttırmaya kalkınca, bunun amenajman planlarında bir karşılığı olmadığı görülmüştür. Bu yüzden hedeflenen odun üretimi miktarına ulaşmak için bu planlarda yer almayan farklı yöntemlere başvurulmaktadır. Bu arada verimliliği sağlamak ve orman ürünlerinin kalitesini koruyarak zayıtı azaltmak için uygulamaya konulduğu iddia edilen dikili ağaç satışı uygulamaları yeteri kadar denetlenemediği ve orman köylüsünü dışlayarak müteahhitlerin önünü açan bir uygulama haline geldiği için hem ormanlara zarar vermeye hem de orman köylüsünü ormancılık çalışmalarından uzaklaştırmaya başlamıştır. Ayrıca bu konuda gündeme gelen ormancılık personelinin de karıştığı usulsüzlük haberleri yaygınlaşmıştır. Diğer yandan doğal ormanları korumak için yaygınlaştırılacağı ifade edilen endüstriyel ağaçlandırmaların, doğal ormanlar kesilerek yapılıyor olmasının da yine ahşap esaslı levha sektörünün talep ettiği odun miktarını bir an önce karşılamak için başvurulan bir yöntem olduğu söylenebilir (Atmış, 2020). Burada bazılarını kısaca değindiğimiz odun üretimi artırmak için kullanılan, fakat çoğu ormancılık bilimine ve tekniğine uygun olmayan yöntemler başlıklar halinde şu şekilde ele alınabilir.

4.1.5.1. Mevzuatta Yer Almayan Emirler

Son yıllarda odun üretimini artırmak için; odun üretimi miktarları yukarıdan aşağıya doğru, bölge ve işletme müdürlüklerine oradan da işletme şeflerine dikte edilmekte; daha sonra tüm teşkilat, bu rakamlarının gerçekleştirilmesine odaklanmaktadır. 2000'li yılların başlangıcındaki üretim programlarının dört katını bulan üretim hedeflerinin gerçekleştirilmesi işi, işletme şefleri için ağır çalışma temposunu gerektirmektedir.

Plan yapımında baz alınacak işletme amaçlarının belirlenmesiyle ilgili ilke ve ölçütlerin değiştirilmesi yanında; ara ve son hasılat etalarının artırılabilmesi için özellikle son dört yıl için bir başka kontrol mekanizması da oluşturulmuştur. Buna göre; "statülü alanlar hariç; plan ünitesinde ekonomik fonksiyonlu normal kapalı ormanlık alanlar toplamının, plan ünitesi toplam alanın %60'ından aşağı olmayacağı; ara hasılat etasının, ekonomik fonksiyonlu 2-3 kapalı ormanlarda, bu alanlardaki yıllık artımın yüzde kırkıdan; plan ünitesi toplam etasının ise, toplam yıllık artımın yüzde altmışından aşağı olmayacağı..." şeklinde yönetmelik ve tebliğlerde yeri olmayan emirler verilmektedir. Bu yetmediği için, diğer yandan etaların plan değişiklikleriyle artırılması yoluna gidilmektedir. Oysa, Orman Kanunu'nun 26. Maddesi gereğince, devlet ormanlarında yapılacak üretimin, bakanlıkça tespit olunacak esaslar çerçevesinde ve amenajman planlarına göre yapılması gerekmektedir. Bakanlığın tespit ettiği esaslar ise 2008 de yenilenmiş bulunan Amenajman Yönetmeliğinde (Ekosistem Tabanlı Fonksiyonel Planlama Orman Amenajman Yönetmeliği) ortaya konulmuştur. Yapılan uygulamalar bu yasal düzenlemelerle uyumlu değildir. Bu tür uygulamalarla hem mevzuat hem de planlar hükümsüzleştirilmektedir.

"Üst yönetimden dikte edilen" üretim hedeflerin gerçekleştirilmesi, planlı ormancılık anlayışıyla örtüşmesi mümkün değildir. Bu nedenle, öncelikle mevzuatın bu yanlış uygulamalara uydurulması sağlanmaktadır. "Planların öngördüğü etaların uygulamaya konulmasıyla ilgili" olarak 2012 yılında çıkarılan "Orman Amenajman Planlarının Uygulanmasına Ait Usul ve Esaslar" ismiyle 295 sayılı tebliğ, bu türden uygulamaların önünü açmaktadır. Bu tebliğde plan değişiklikleriyle ilgili olarak, "...

amenajman planının öngörüsü ile silvikültürel istekler bakımından ormanın gerçek ihtiyacı arasında belirgin uyumsuzluk bulunduğu anlaşılması ya da planın uygulanmasıyla sonradan giderilmesi çok güç sonuçlar ile karşılaşılacağı fark edilmesi halinde amenajman planlarında gerekli değişiklikler yapılır" şeklinde hüküm vardır. Tebliğe göre, plan değişikliğini onaylayan makam orman bölge müdürlükleridir ve bu birimlerin yapacağı değişikliğin miktarı ve şeklinde bir sınır yoktur. Amenajman planlarında eta verilmiş ya da verilmemiş olan "a", "ab" ve "b" çağındaki genç meşcerelere plan değişikliği prosedürüne bile gerek kalmadan, istenilen müdahalenin yapılacağı hükmü de bulunmaktadır. Diğer gelişme çağındaki meşcerelerde de plan değişikliği yapılarak, artımın "iki katına kadar ilave yapılarak" veya bu da yetmiyorsa "istenildiği kadar" eta alınabilmektedir. "Karışık meşcerelerin bakım uygulamasında mevcut karışımın devamlılığı sağlanacaktır" şeklindeki ifadeden sonra, ilginçtir ki, bu ifadeyle hiç bağdaşmayan, "karışık meşcere tiplerinde belirlenen ara hasılat kesim miktarının ağaç türlerine dağılımı bağlayıcı değildir" hükmü gelmektedir. Bu tebliğe göre, planlamanın üzerine oturduğu ve "devamlılık ünitesi" olarak tanımlanan "işletme sınıflarının" bile değiştirilebileceği hükmü vardır. Böylelikle planlamanın tüm ilke ve hedefleri de ortadan kaldırılmış olmaktadır.

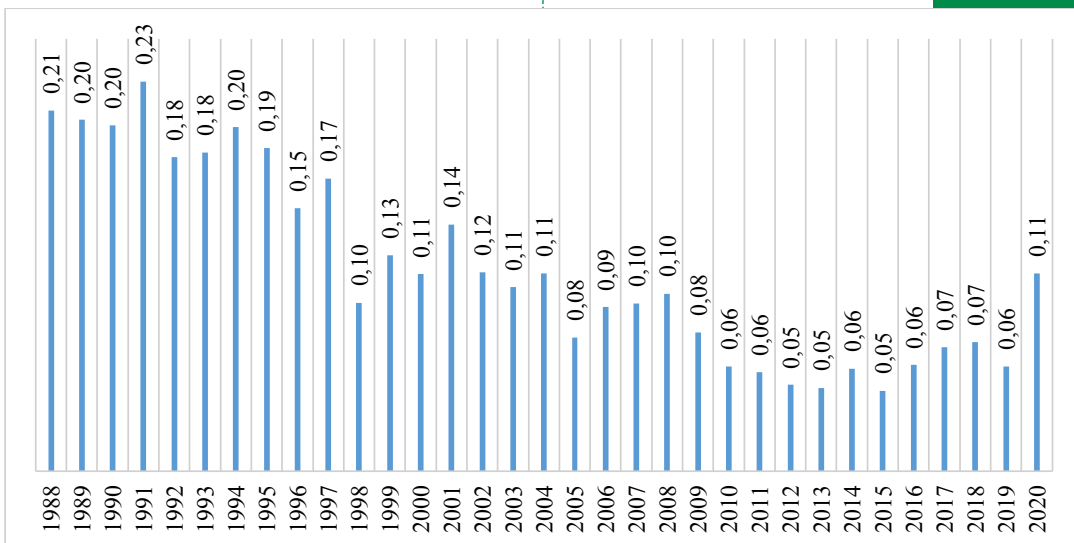
Aynı yaşlı ormanlarda son hasılat etasının alındığı gençleştirme çalışmalarının son yıllarda bazı bölge müdürlüklerinde *her yıl* büyük alanlarda gerçekleştirildiği görülmektedir. Gençleştirme uygulamasına başlanılan bu bölge müdürlüklerinde tohumlama kesimlerinin bol/zengin veya iyi tohum yıllarına dayandırılmadığı akla gelmektedir. Zira aynı ağaç türünde aynı yörede birbirini takiben her yıl bol tohum yılı olması mümkün değildir. Halbuki tohumun gerek miktar gerekse nitelik (çimlenme yüzdesi yüksekliği vb.) olarak azamisinin olduğu yıllarda tohumlama kesiminin yapılması gençleştirme çalışmalarının gelecekteki başarısı için şarttır. Gençleştirme koşulları oluşmadan, son hasılat etası adı altında yapılan kesimler konusunda uygulamacı meslektaşlarımız üzerindeki baskılar son yıllarda daha da artarken, alınacak ara hasılat etasında sınıra gelinmiş olması, orman köylülerinin bile tepkilerine yol açmıştır.

4.1.5.2. Ara Hasılat Etasının Artırılması

1990 sonrasında, gençleştirme çalışmaları ve alınabilecek son hasılat etası göz ardı edilerek; bakım etalarının artırılması yoluyla, piyasa ihtiyaçları karşılanmaya çalışılmıştır. Bu arada, ortaya çıkan başarısızlıklar görülse de gençleştirme alanlarındaki sorunların çözümüyle uğraşılmamıştır. O günlerden bugüne kadar bakım alanları üzerindeki üretim baskısı *artarak* devam etmektedir. En yüksek genel ortalama artımı, yani verimliliği sağlayabilmek için elimizdeki en önemli araç olan ve orman fakültelerinde öğretilen “mutedil alçak aralama” ve “mutedil yüksek aralama” kavramları unutulmuştur. Bunun yerine genç ormanlarda tepe çatılarının temasını hemen hemen kesen; eşit aralık mesafede fertler bırakılmak üzere şiddetli aralamalar yapılmaktadır. Böylelikle, tez elden lif yongalık endüstriyel odun üretimi gerçekleştirilmeye çalışılmaktadır. Bu yöndeki baskılar, son dört yılda önceki dönemleri aratacak noktaya gelmiştir. Şiddetli bakım müdahaleleri sonucu, kapalılığı düşürülen ormanlarda toprak, ışık ve su verimli bir şekilde kullanılmamaktadır. Özellikle (ab), (b) ve (bc) gelişme çağındaki genç meşcerelerde “hızla kapatıyor” düşüncesiyle, yapılan şiddetli bakım müdahaleleri sonrasında; kırılan kapalılık en iyimser tahminle ancak beş yılda kapatılmakta ve saha tam kapalı konuma gelinceye kadar aradan geçen sürede önemli ekolojik ve ekonomik kayıplar

ortaya çıkmaktadır. Sonuçta, ekonomik fonksiyonlu ormanların yönetim amacına ters bir şekilde genel ortalama artımı düşürülmüş olmaktadır.

Gençleştirme çalışmalarının 1988 yılından 2015 yılına kadar sürekli bir düşüş yaşadığı, oranın 0,21’den (%21), 0,05’e (%5) kadar indiği görülmektedir. 2016 yılından sonra ise bu eğilimin tersine döndüğü ve bu oranın 2020 yılında %11’e yükseldiği görülmektedir (**Şekil 4.1.4**). Genel olarak 1988’den 2015 yılına kadar olan düşüş eğilimin nedeninin gençleştirme çalışmalarında görülen başarısızlık olduğu öne sürülmektedir. Gerçekte ise, bu yolla; koşulların uygun olup olmadığına bakılmaksızın hazırlama, tohumlama, ışıklandırma kesimleri adı altında üretim hedeflerine ulaşmaya çalışılmaktadır. Yine de bakım çalışmalarının, aşırı odun üretimi yapabilmek için daha uygun olduğu varsayılabilir. Eğer bu varsayım geçerli ise aşırı odun üretimi yapmak amacıyla bakım yapılmış ormanlık alanları, artım ve üretim kapasitesi düşerek, azalma ve sonuçta üretim yapılamayan bozuk nitelikli (kapalılığı kırılmış) orman alanlarına dönüşebilecektir. Eğer bu varsayımı kabul etmiyorsa OGM’nin bu alanları bilim insanlarının ve uzmanlarının incelemesine açması veya daha bilgilendirici istatistik erişimleri sağlaması uygun olacaktır. Örneğin mevcut istatistiklerle, 2020 yılında gençleştirme alanlarındaki önceki yıllara göre iki kata varan oransal artışı açıklamak olası değildir.

Şekil 4.1.4. Gençleştirme çalışmalarının bakım çalışmalarına oranındaki değişimler (OGM, 2022).

4.1.5.3. Endüstriyel Ağaçlandırmaların Odun Üretimini Artırmak İçin Devreye Sokulması

Ağaçlandırma, odun hammaddesi üretimi, toprak ve su koruma, çevre ıslahı ve düzenlemesi, ormanın ekolojik işlevlerinden yararlanma ve rekreasyon amaçları ile yapılabilmektedir (Ürgeç ve Çepel, 2011). Dünyada 2020 yılı itibarı ile 294 milyon ha olan ağaçlandırma alanının toplam ormanlık alanın %7'sini oluşturduğu, buna karşın, ağaçlandırmaların dünya endüstriyel odun üretiminde, toplam üretiminin %50'sine, hatta Güney Amerika'da %90'nına ulaştığı belirtilmektedir (FAO, 2020; Alan, 2021). Diğer yandan endüstriyel ağaçlandırmaların doğal ormanlardan yuvarlak odun üretimini %26 azalttığı ileri sürülmektedir (Buongiorno ve Zhu, 2014).

Orman Genel Müdürlüğü, kısa süre içerisinde kendisinden istenen üretim artışını sağlamak için endüstriyel ağaçlandırmayı da kullanmıştır. Bu nedenle aslında doğal ormanlar üzerindeki üretim yükünü azaltması için oluşturulması gereken endüstriyel ağaçlandırma projeleri yanlış uygulanmaya başlanmıştır. Türkiye'de endüstriyel ağaçlandırmaya uygun saha olarak nitelendirilen alan miktarı 2013 yılında 165 bin ha iken, 2021'de 330 bin hektara çıkarılmıştır (OGM, 2018). Alan seçiminde etüd-planlama süreçlerinin yeterince devreye sokulmadığı, bu nedenle başarısız endüstriyel ağaçlandırmalar yapıldığı ve endüstriyel ağaçlandırma yapılacağı iddiasıyla tıraşlanan ormanlardan ciddi miktarda odun üretimi yapıldığı yönünde meslek kamuoyunun çok güçlü görüşleri vardır. Bu durumda, OGM tarafından dokuz yıl içerisinde olumlu sonuç alınan endüstriyel ağaçlandırma alanlarının ormancılık kamuoyu ile paylaşılması konu hakkındaki tereddütleri giderecektir.

Bir ağaçlandırma türü olan endüstriyel ağaçlandırma "1. bonitet ve 2. bonitetin üst sınırındaki alanlarda kurulan, kalite üretiminden çok kitlesel üretime yönelik, alan hazırlığının ve bakımların mekanizasyonla yapıldığı, hızlı gelişen türlerin kullanıldığı, genetik açıdan ıslah edilmiş tohumlardan elde edilen veya vejetatif üretime ile elde edilen fidanlarla dikimlerin yapıldığı, daha geniş dikim aralıkları, gerektiğinde

sulama, gübreleme ve budama uygulanan, yüksek artımlı ve kısa idare süreli ağaçlandırmalardır" biçiminde tanımlanmaktadır (Ürgeç, 1998; Boydak ve Çalışkan, 2014). Bu tanımdan, endüstriyel ağaçlandırmaların, verimli alanlarda, ıslah edilmiş materyal kullanılan ve kısa yönetim süreleri ile yönetilen, yoğun silvikültür uygulanan kitlesel odun üretimine yönelik ağaçlandırmalar olduğu anlaşılmaktadır. Bu kapsamda OGM tarafından bir "Endüstriyel Ağaçlandırma Çalışmaları Eylem Planı (2013-2023) hazırlanmıştır (OGM, 2013). Eylem Planı, kızılçamın 145 000 ha, diğer türlerin de (sahil çamı, kavak, dişbudak ve okaliptüs) yaklaşık 20.000 ha olarak toplamda 165.000 ha alanda endüstriyel ağaçlandırma yapılmasını hedeflemiştir ve yıllık ağaçlandırma miktarı yaklaşık 6.000 ha olarak planlanmıştır. Fakat endüstriyel ağaçlandırmaların uygulamaya başlandığı yıl olan 2013 yılında 2.479 ha gerçekleşme olmuş, 2018 yılına kadar yaklaşık her yıl 5 bin hektar endüstriyel ağaçlandırma için tıraşlama kesimler yapılmış, 2019 yılında 12.077 ha, 2020 yılında 19.312 ha 2021 yılında ise 24.058 ha'lık sahada endüstriyel ağaçlandırma kurmak için tıraşlama kesim yapılmıştır (3. Bölüm Şekil 3.2). Bu hızlı artışla sadece 2018 ile 2021 yılları arasındaki üç yıllık sürede endüstriyel ağaçlandırma kurmak için tıraşlanan alanların yıllık miktarı 5 katına ulaşmıştır. Başta belirli bir seviyede giden endüstriyel ağaçlandırma kurma çalışmalarının, özellikle piyasanın isteğine göre aşırı artırılan odun üretimine paralel olarak artmaktadır. Bundan da asıl amacın; endüstriyel ağaçlandırma kurmaktan çok, endüstriyel ağaçlandırmalara yer açma bahanesiyle mevcut orman alanlarının bir an önce tıraşlanarak ağaçların tamamen kesilmesi ve odun artışına katkı sağlama isteği olduğu ortaya çıkmaktadır. Bu da endüstriyel ağaçlandırmaların mevcut orman alanlarındaki odun üretimini artırmak için kullanılan bir araç olduğu kuşkusunu artırmaktadır.

Endüstriyel ağaçlandırma miktarında bu artışa karşın, diğer ağaçlandırma miktarlarında oldukça fazla düşme görülmektedir. 2019 yılına kadar toplam ağaçlandırma (ağaçlandırma ve endüstriyel ağaçlandırma toplamı) yıllık 40 000 ha düzeylerinde iken toplam ağaçlandırmanın 2019 yılında 17.871 ha, 2020 yılında ise 28.632 ha, 2021 yılında da 35.371 ha olduğu görülmektedir (Alan,

2021, OGM, 2022). Bu ağaçlandırma rakamlarının içinde endüstriyel ağaçlandırma miktarları da yer almaktadır. Bu durumda 2019 yılında yapılan 17871 ha'lık ağaçlandırmanın 12.077 ha'ı, 2020'de yapılan 28632 ha'lık ağaçlandırmanın 19312 ha'ı ve 2021'de yapılan 35371 ha'lık ağaçlandırmanın 24058 ha'ı endüstriyel ağaçlandırma kurmak amacıyla yapılmış ve verimli doğal orman olan sahalar tıraşlanarak oluşturulmuştur. Böylece o yıl yapılan odun üretim miktarı da artırılması sağlanmıştır. Oysa dünyada endüstriyel ağaçlandırmaların miktarı, örneğin 2012 yılı için 54,3 milyon hektar iken toplam ağaçlandırma 270,6 milyon hektar olmuştur (Barua vd., 2014; Keenan vd., 2015). Bu durumda endüstriyel ağaçlandırmalarının toplam ağaçlandırmaya oranı dünyada %20 olmaktadır. 2019 yılına kadar Türkiye'de endüstriyel ağaçlandırma, toplam ağaçlandırmanın yaklaşık %10'unu oluştururken 2020 yılında %67'sine, 2021 yılında da %68'ine ulaşmıştır. Bu veriler amacın ağaçlandırma olmadığını, endüstriyel ağaçlandırmaların mevcut ormanları bir an önce kesip odun üretimi yapmak amacıyla kullanıldığını göstermektedir.

Orman alanlarını tıraşlayarak oluşturulacak olan endüstriyel ağaçlandırmaların, orman bozulmasını ve ormansızlaşmayı artıran bir uygulama olduğu bilinmektedir. Örneğin; Dünya Kaynakları Enstitüsü'nün Küresel Orman İnceleme Raporu'na (WRI, 2022) göre; dünyada 2001 ile 2015 yılları arasında gerçekleşen ormansızlaşmanın 1,8 milyon hektarı lif yonga üretimi için kurulan endüstriyel ağaçlandırmalar nedeniyle meydana gelmiştir. Çünkü ağaçlandırmalar hızlı gelişen ve tek türle yapılan ağaçlandırmalardır. Bu durum, yukarıda endüstriyel ağaçlandırma tanımında da belirtilmektedir. Binlerce yılda oluşmuş, yüzlerde farklı türü bir araya getiren orman ekosistemlerini yok ederek, tek ağaç türüyle sadece odun üretmek için oluşturulan ağaçlık alanlar bir orman ekosistemi olarak sayılmamakta ve bir ağaç tarlası olmaktan öteye gidememektedir.

4.1.5.4. Milli Parklarda Odun Üretiminin Başlatılması

Ülkedeki odun üretimi artırmak için başvuru bir diğer yöntem de üretim dışı bırakılmış olan milli parklarda odun üretimi planlamalarına başlanmıştır.

olmasıdır. Eldeki bilgilere göre; Köprülü Kanyon Milli Parkı'nda 9.477 m³, Termessos Milli Parkı'nda 176 m³, Beyşehir Milli Parkı'nda 5.703 m³, Kızıldağ Milli Parkı'nda 9.520 m³ ve Kovada Milli Parkı'nda 948 m³ yıllık odun üretimi için eta (yıllık kesim) verilmiştir. Beyşehir Gölü Milli Parkı ve Kızıldağ Milli Parkı Amenajman Planları 2021 yılında onaylanmıştır. Bu alanların sınırlarında yapılan değişiklikler ile ilgili orman işletmesinin üretim ormanları milli park alanına dahil edilmiş, ancak ilave edilen alanları da içeren ve bu alanlarla ilgili plan karar ve hükümlerini içeren Uzun Devreli Gelişim Planı (UDGP) revizyonu henüz yapılmamıştır. Bu alanların amenajman planlarında son hasılat etasının belirlenmiş olması çok olumsuz bir tablo ortaya çıkarmaktadır. Üretim ormanı değil de korunan alan olarak yönetilmekte olan bu alanların odun üretimi mantığı ile planlatılmış olması korunan alan yönetimi anlayışına hem hukuki hem de bilimsel açıdan uygun değildir (TOD, 2020).

Flora zenginliğinin sürekliliğinin sağlanması, in-situ (yerinde) korunması, yaşadığı ekosistemlerin dayanıklı kalması açısından milli parklar son derece önemlidir. Çünkü üretim, kesim, aralama-ışıklandırma gibi bakım çalışmalarının olmadığı, açıklıkları ve orman dokusuyla birlikte doğal yapının korunduğu milli parklar, flora ve fauna zenginliğinin önemli sığınak alanlarıdır. Milli parklar aynı zamanda, biyolojik çeşitlilik süreçlerinin tanımlanabileceği, gelecekte yapılacak bilimsel çalışmalar için süreç dinamiklerinin en iyi gözlemlenebileceği alanlardır. Ekosistem çeşitliliğinden gen çeşitliliğine kadar tüm canlı unsurların henüz tam olarak bilinmediği milli parklar ülkemiz orman alanlarının %4'ü (907.500 ha) kadar bir alanı kaplamaktadır. Milli parklar içinde yer alan ormanların toplam orman alanına oranı ise sadece %1,3 (304.000 ha)'tür. Türkiye Ormancılar Derneği 2021 yılında yapmış olduğu açıklamayla bu alanların sermayeye ucuz hammadde sağlamak için gözden çıkarılmasının sakıncalarına dikkat çekmiş ve milli parklar ile diğer korunan alanların mutlaka odun üretimi dışında tutulması konusunda kamuoyunu bilgilendirmiştir (TOD, 2021).

4.1.5.5. Dikili Satışların Artırılması

Ülkedeki aşırı odun üretimine paralel olarak; 2017 yılında toplam odun satışı içindeki dikili satışların

oranı %21 iken; bu oran 2021 yılında %40,3'e yükselmiştir. Satılan dikili gövde miktarı ise, 2017 yılında 4.087.000 m³'ken; 2021 yılında 13.361.000 m³'e ulaşmıştır. Dikili satış artış oranındaki artış dört yılda %227'ye ulaşmıştır (OGM, 2022). Daha çok, orman içi ve kenarında köylerde iş gücünün yeterli olmadığı, orman kooperatiflerinin güçlü olmadığı yörelerde uygulanan dikili satış uygulamaları genellikle ormanlar üzerinde olumsuz etkiye sahiptir. Bakım alanları için orman amenajman planlarında öngörülen ara hasılat etaları genellikle bozuk nitelikte, mağlup ve hastalıklı fertlerden oluşmakta olup; bu ağaçların ticari değeri çok azdır. Dikili ağaç damgaları bu kriterlere uygun olarak yapıldığında bu bölmelere alıcı bulmak oldukça zordur. Bu nedenle, genellikle; dikili satışların yapılmaya başlandığı yıllardan beri, "dikili satış yapılacak bölmelere özel" dikili damga yapılması gerekmektedir.

Bunun yanında, ticari bir faaliyet olan dikili satış uygulamalarının çok iyi denetlenmesi gerektiği halde, çeşitli nedenlerle bu denetim mümkün olmamakta; makta muayene raporları sağlıklı bir şekilde yapılamamaktadır. Bu arada üretim hazırlıkları, dikili damga, kesme, boylama, maktadan çıkarma ve nakliyat işlerinde çalışacak ara eleman sayısı da yetersiz olunca, başta ağaç devirmeleri olmak üzere, üretim sırasında ormana ve orman ürünlerine verilen zararlar önlenememektedir.

Ormanların sürekliliğinin sağlanması için yapılan en önemli silvikültür faaliyetlerinden olan gençleştirme çalışmalarının belli bir zaman dilimi içinde yapılması ve üretim faaliyetleri esnasında getirilmiş olan gençliklere zarar verilmemesi çok önemli bir konudur. Ancak her yıl artırılmakta olan dikili satış ihalesini alanlar tarafından bu hassasiyet gösterilmeyerek pazarlama durumu ve bazı prim alma süreleri neden gösterilerek gençleştirme takvimine uygun olmayan zamanlarda üretim yapılarak gençleştirme çalışmasının tehlikeye atıldığı yerler de vardır.

4.1.5.6. Biyokütle Santralleri İçin Odun Üretimi

Yenilenebilir bir enerji üretim yöntemi olarak tanıtılan biyokütle enerjisinin odun hammaddesi

açısından potansiyeli oldukça sınırlıdır. Buna rağmen ülkenin pek çok yerinde biyokütle santralleri kurulmaktadır. Bu durumda bu alanda değerlendirilecek biyokütle miktarının artırılması gerekmesine karşın; yürürlüğe girdiği yıllarda 5346 sayılı "Yenilenebilir Enerji Kaynaklarının Elektrik Enerjisi Üretimi Amaçlı Kullanımına İlişkin Kanun" da biyokütle; "İthal edilmemek kaydıyla; kentsel atıkların yanı sıra bitkisel yağ atıkları, tarımsal hasat atıkları dahil olmak üzere tarım ve orman ürünlerinden ve bu ürünler ile atık lastiklerin işlenmesi sonucu ortaya çıkan yan ürünlerden elde edilen kaynakları ve sanayi atık çamurları ile arıtma çamurlarını..." şeklinde tanımlanırken, Yonga Levha Sanayicileri Derneği ve odun endüstri kuruluşlarının meslek örgütlerinin yaptığı lobi faaliyetleriyle bu tanımdaki "orman ürünlerinden" ibaresinin yerini "endüstriyel odun dışındaki orman ürünleri" ibaresi almıştır. Bu düzenlemeyle orman endüstrisinin hammadde olarak kullandığı endüstriyel odunun biyokütle santrallerinde yakılmasının önüne geçilmiştir. TOBB Orman Ürünleri Meclisi ile MDF ve Yonga Levha Sanayicileri Derneği Başkanı Haluk Yıldız, Dünya Gazetesine verdiği röportajda (Munyar, 2020); "Devletin Biyokütleyle dayalı santrallerin ürettiği elektrikle ilgili kilowatsaat başına 13.6 dolar/cent alım garantisi verdiğini ve bu garantinin 10 yıl devam edeceğini, tanımdaki 'orman ürünleri' bölümünün temsil ettiği MDF ve Yonga Levha sektörü açısından risk yarattığını düşündüklerini, kurların o gün bulunduğu seviyenin "biyokütle" santrallerinde tomruk bile yakılmasının fizibl hale getirdiğini, bunu iktidara ve kamuoyuna anlatmak için 'Biyokütle Enerji Tesislerinin Orman Ürünleri ve Mobilya Sektörleri ile İstihdama ve Çevreye Olumsuz Etkileri' adlı bir rapor hazırladıklarını" açıklamıştır. Farklı iki sektör arasındaki çekişmeyi ortaya koyan bu ifadeler ormanlarımızı bekleyen tehlikeyi de haber vermektedir. Çünkü biyokütle santrallerinin bu şekilde önünün kapatılmış olması, bu sektörün orman ürünlerinden daha fazla yararlanmak için yeni yollar keşfetmesini zorunlu hale getirmektedir. Mersin Erdemli'de 2021 yılının yaz aylarında yapılan yoğun Ardıç kesimleri de bunlardan biridir. Erdemli ilçesi Güzeloluk yaylasında yapılan ardıç kesimleri kamuoyunun gündemine yoğun şekilde gelmiştir. Bu sahadan kesilen Ardıç odunlarının önemli bir

bölümünün Karaman'daki bir biyokütle santraline satıldığı ve bu santralin deposunda stoklandığı kayıtlara geçmiştir.

Türkiye Ormanlılar Derneği; ardıc ağaçlarında silvikültürel tekniklere uygun olmayan bir biçimde başlatılan ve kamuoyunda biyokütle santralleri için hammadde amacıyla yapıldığı düşünülen bu uygulamanın diğer ağaç türlerini de içine alması durumunda hem ormanlarımızdaki ağaç servetinin azalacağını ve orman ekosistemleri daha fazla zarar göreceğini hem de biyokütle tesisleri orman ürünleri sektörünün hammaddesini kullanır hale geldiği için orman endüstrisi sektörünün hammadde temininin zora gireceği tespitini yapmıştır. Bu bakımdan biyokütle santrallerinde endüstriyel odun kullanımının önünü açacak uygulamalar, ormanlar üzerinde var olan baskıyı çok daha fazla artıracaktır.

Ardıc ağacıyla başlayan bu uygulamanın diğer ağaç türlerinde de devam ettirilmeye başlanması ihtimal dahilindedir. Bu kapsamda ormancılık örgütünün makiler hakkında yaptığı yeni düzenlemelerin, biyokütle santrallerinde maki ağaç ve ağaççıklarının yakılmasının önünü açacağına ilişkin kuşkuları artırmaktadır.

4.1.5.7. Üretimi Artırmak İçin Kullanılan Diğer Yöntemler

Odun üretimini artırmak için başvuru alan orman ekosistemine zarar verecek oldukça fazla yol ve yöntem bulunmaktadır. Bunların bazıları şöyledir.

- Orman amenajman planlarında eta öngörülen “ab” ve “b” çağındaki meşcerelere, “sıklık bakımı” ve “ilk aralama” ismiyle yapılan müdahaleler, plan etalarına bağlı kalmaksızın şiddetli şekilde yapılmaktadır.
- Koruma altına alınarak iyileşebilecek alanlarda “rehabilitasyon çalışmaları” adı altında yapılan abartılı müdahalelerle önemli miktarlarda üretim yapılmaktadır.
- Bunların dışında ibreli aynı yaşlı meşcerelerde “meşcere altı temizliği” adı altında, ölçmekte olan 1,30 m'deki çapı 7,9 cm'den ince 4. ve 5. sınıf bireyler ormandan üretim ödenekleri çerçevesinde çıkarılmaktadır. Bu tarz temizleme

amaçlı kesimlerinin 7,9 cm'den ince 4. ve 5. sınıf gövdelerle sınırlı kalması amaç olarak belirtilmiş olsa da amacı dışına çıkılarak daha kalın ve kaliteli gövdeler de ormandan çıkarılmaktadır.

- “Olağanüstü eta” adı altında yapılan kesimler artık “olağan” hale gelmiş görünmektedir. Ayrıca, bu yolla çıkarılan dikili gövde hacimlerinin yıllık ara ve son hasılat etalarından düşülmesi konusunda duyarlı davranılmamaktadır. Konuyla ilgili 295 sayılı tebliğ hükümleri tam olarak uygulanmamaktadır. Örneğin, 2019 yılı programı için bölge müdürlükleri teklifleri toplamı, 28.605.000 m³'ken; bunun içindeki olağanüstü üretim etası 3.586.363 m³'tür. Bunun toplam program teklifine oranı yaklaşık %12,5'tir. Aynı oran 2020 yılı için %11,5'tir. Bunlar çok yüksek, abartılı ve kuşku yaratacak rakamlardır. Bunların gerekçeleri ve bu yolla yapılan üretim miktarlarının yıllık üretimden düşüldüğü bilgileri ormancılık meslek kamuoyu ile paylaşılmalıdır.

4.1.6. Orman Endüstrisinin Arz Talep İlişkileri

Ülkede odun üretiminin aşırı bir şekilde artırılmasının en önemli gerekçesinin; 2018 yılından sonra Türk lirasının Euro, ABD doları ve diğer döviz türleri karşısında değerini hızla yitirmeye başlaması ve odun hammaddesi ithaline bağlı olarak plansız şekilde üretim kapasitesini artıran başta lif levha sektörü olmak üzere orman ürünleri sanayine ucuz hammadde sağlama isteği olduğu yukarıda belirtilmişti. Bu iddiayı temellendirebilmek için ormancılık endüstrisinin son yıllardaki arz talep ilişkilerini irdelemek yararlı olacaktır.

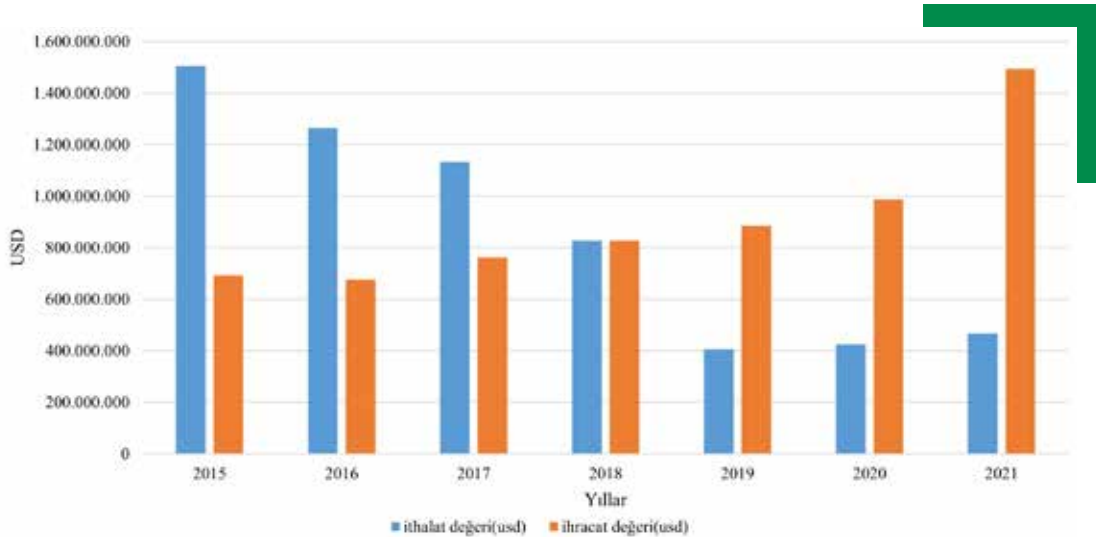
Odun esaslı ürünlerin 2015-2021 yılları arasını kapsayan verileri **Tablo 4.1.7**'de yer almaktadır. Tabloda görüldüğü üzere toplam odun esaslı üretim yıldıan yıla artan bir eğilim göstermektedir. Toplam üretimini oluşturan kalemlerden levha sektörünün üretimi incelendiğinde ise bu sektörde genel itibarıyla belirtilen yıllar arasında ciddi bir değişim olmamıştır.

BÖLÜM 4.1. - AŞIRI ODUN ÜRETİMİ

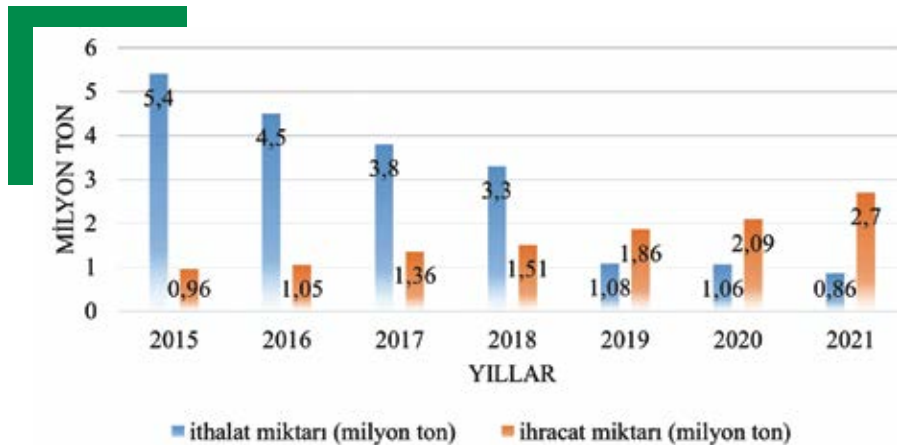
Tablo 4.1.7. Türkiye’de odun esaslı ürünlerin üretim miktarları (FAO, 2022).

Yıl	Levha ürünleri (m ³)	Toplam Odun Esaslı üretim (m ³)
2015	9.431.000	43.014.800
2016	9.756.000	45.175.800
2017	9.346.000	43.251.800
2018	9.586.000	46.945.800
2019	9.586.000	47.241.800
2020	9.156.000	48.204.800

Odun esaslı ürünlerin 2015-2021 yılları arasında kapsayan TÜİK verilerinin işlenmesi sonucu ulaşılan dış ticaret verileri **Şekil 4.1.5**'te verilmiştir. Veriler incelendiğinde, 2015 yılından 2021 yılına kadar geçen sürede dolar bazında ihracat miktarı artarken ithalat miktarında azalma olduğu ve 2018 yılında değerler eşitlendikten sonra ilerleyen yıllarda ihracatın ithalatı geçtiği bariz bir şekilde görülmektedir. Yine **Şekil 4.1.6**'da görülebileceği üzere ihracatın zaman içerisinde miktar (milyon ton) olarak da ithalatı geçtiği görülmektedir. Bu dengenin değişiminin bir sonucu olarak odun hammaddesi bazında bakıldığında TÜİK dış ticaret verilerine dayanarak söylenebilir ki odun ve odun esaslı ürünlerde iç pazarın karşıladığı bir hammadde tedariki söz konusudur.

Şekil 4.1.5. 2015-2021 Arası odun bazlı ürünlerde ithalat ve ihracat dengesinin değişimi (USD) (TÜİK, 2022).

Şekil 4.1.6. Odun ve odun esaslı ürünlerin 2015-2021 yılları arası dış ticaretinin değişimi (Milyon Ton) (TÜİK, 2022).

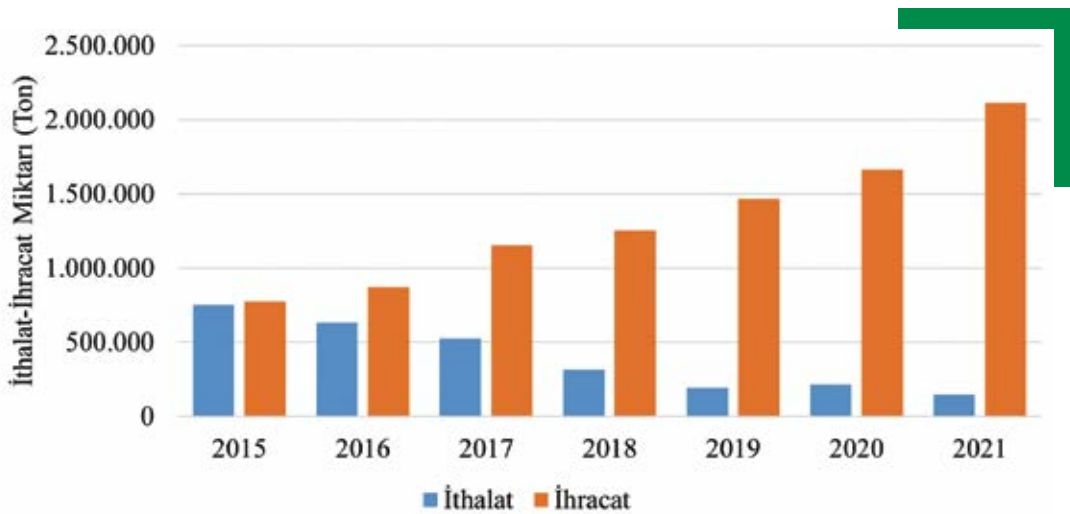
Odun ve odun esaslı ürünlerin 2015-2021 yılları arasındaki dış ticarete konu olan değişim verileri **Tablo 4.1.8**'de görülmektedir. Tablo incelendiğinde finansal ve miktar olarak ithalat ihracat dengesindeki değişimin ihracat lehine çok açık ve artan bir ivmeyle gerçekleştiği görülmektedir. 2015 yılında 1 milyar 505 milyon ABD doları karşılığında odun ve odun esaslı ürün ithal edilirken bu miktar 467 milyon ABD dolarına düşmüştür. Buna karşılık 2015 yılında 693 milyon ABD doları karşılığında ihracat yapılırken, bu miktar 1 milyar 494 milyon dolara çıkmıştır. Aynı ürünler 2015 yılında 5,4 milyon ton ithal, 0,96 milyon ton ihraç edilirken, 2021 yılında 0,86 milyon ton ithal, 2,7 milyon ton ihraç edilmiştir. Bu değişimler, daha önce iddia ettiğimiz gibi, 2018 yılından başlayarak Türk lirasının döviz karşısında aşırı değer yitirmesinin odun ve odun ürünleri ithalatını hızla azaltırken, ihracatını hızla artırdığının, buna karşılık olarak da bu ürünlerin ülke içindeki tüketimini

karşılıklı ve ihracat rakamlarını yükseltmek için Türkiye ormanlarında yapılan odun üretiminin hızla artırılarak, orman ekosistemlerinin hızla yıkıma uğratıldığının çok önemli göstergeleridir.

Kapasitesini çok kısa bir süre içinde yıllık 14 milyon m³'e çıkararak lif levha ve yonga levha sektörleri, MDF/HDF levha üretiminde Avrupa'da 1. dünyada 2. sırada, yonga levha üretiminde Avrupa'da 3. ve dünyada 5. sırada yer almakla övünmektedir (MNLSD, 2019). Bu yüzden arz talep ilişkilerini incelerken bu sektörleri mercek altına almak yararlı olacaktır. Bu sektör; odun esaslı yonga levha, lif levha ve kontrplak-kontralam, ham halde yonga levha, lamine edilmiş lif levhadan parkeler, yüzeyleri emprenyeli kağıtla kaplanmış lif ve yonga levhalar ile çeşitli işlemlerle yüzeyleri kaplanmış levha ürünleri üretmektedir. Levha ürünlerinin 2015-2021 yılları arasında gerçekleşen dış ticaretlerine dair veriler **Şekil 4.1.7**'deki grafikte verilmiştir.

Tablo 4.1.8. Odun ve odun esaslı ürünlerin 2015-2021 yılları arası dış ticaretinin değişimi (TÜİK, 2022).

Yıllar	İthalat değeri (USD)	İhracat değeri (USD)	İthalat miktarı (milyon ton)	İhracat miktarı (milyon ton)
2015	1.505.204.523	692.628.012	5,40	0,96
2016	1.265.052.556	675.872.756	4,50	1,05
2017	1.132.786.152	762.894.062	3,80	1,36
2018	827.892.670	826.615.109	3,30	1,51
2019	405.913.868	885.012.352	1,08	1,86
2020	424.478.202	987.730.859	1,06	2,09
2021	467.690.655	1.494.035.453	0,86	2,70

Şekil 4.1.7. Odun esaslı levha ürünlerinin 2015-2021 yılları arası dış ticaret değişimi (TÜİK, 2022).

BÖLÜM 4.1. - AŞIRI ODUN ÜRETİMİ

Odun esaslı levha ürünlerinin 2015-2021 yılları arasında gerçekleşen odun ve odun esaslı ürünlerinin dış ticaretindeki yeri ihracat tarafına pozitif ayrılırken, 2021 yılına gelindiğinde 2,7 milyon ton ile toplam odun ve odun esaslı ürünlerinin gerçekleşen ihracatının 2,1 milyon tonu levha ürünlerinden oluştuğu görülmektedir. Duruma dolar bazında bakıldığında ise 2021 yılında gerçekleşen levha ürünleri ihracatı 1,03 milyar dolarken, aynı yıl odun ve odun esaslı ürünlerin ihracat değeri ise 1,49 milyar dolar düzeyindedir (Tablo 4.1.9).

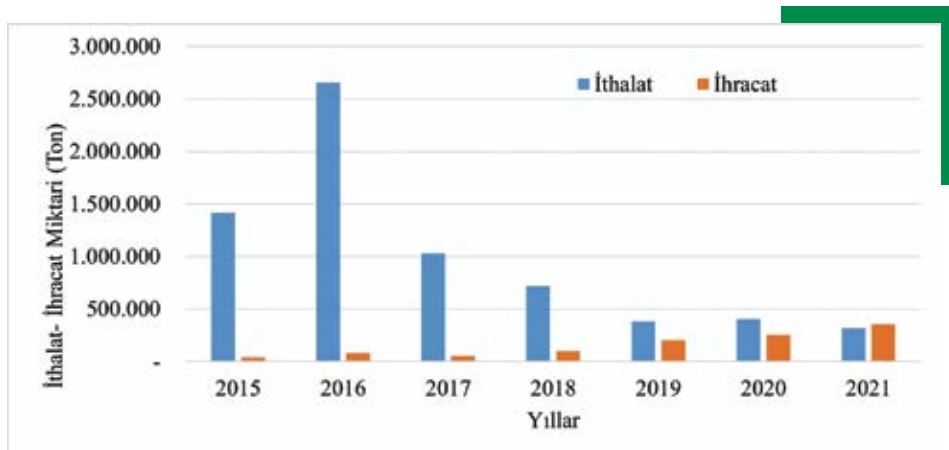
Tomruk ve kereste halinde odunun 2015-2021 yılları arasında ait dış ticaret Tablo 4.1.10 ve Şekil 4.1.8'de yer almaktadır. 2015 yılında 40 bin ton olan ihracat miktarı 2021 yılına gelindiğinde artarak 354 bin ton seviyesine çıkmıştır. 2015 yılında tomruk ve kereste halinde ithal edilen odun miktarı 1,4 milyon tondan 2016 yılında 2,6 milyon tona yükselmiş fakat 2021 yılına gelindiğinde 316 bin tona kadar düşmüştür. Bu şekilde, 2016 yılında 2,6 milyon ton olan tomruk ve kereste ithal miktarı, 2021 yılında 316 bin tona kadar düşerek 354 bin ton olan ihracatın gerisine düşmüştür.

Tablo 4.1.9. Odun esaslı levha ürünlerinin 2015-2021 yılları arası dış ticaret değişimi (TÜİK, 2022)

Yıl	İhracat (Ton)	İthalat (Ton)	İhracat (Dolar)	İthalat (Dolar)
2015	774.964	751.214	408.830.471	571.431.921
2016	871.001	632.660	426.608.555	511.491.849
2017	1.155.189	526.268	504.077.510	439.531.793
2018	1.252.663	314.014	549.509.525	218.897.959
2019	1.465.827	192.916	575.825.183	105.349.270
2020	1.666.831	213.577	672.495.312	129.415.937
2021	2.113.506	145.412	1.031.985.321	126.757.270

Tablo 4.1.10. Tomruk ve kereste halinde odun ürünlerinin 2015-2021 yılları arası dış ticaret değişimi (TÜİK, 2022).

Yıl	İhracat (ton)	İthalat (ton)	İhracat (Dolar)	İthalat (Dolar)
2015	40.031	1.416.439	53.605.380	434.143.650
2016	79.971	2.658.305	100.399.130	787.152.861
2017	54.488	1.030.368	57.446.838	354.237.593
2018	98.644	718.218	61.677.310	267.538.246
2019	200.626	384.194	85.620.434	165.712.160
2020	252.435	405.008	93.354.888	171.111.535
2021	354.416	316.551	152.009.374	175.165.956

Şekil 4.1.8. Tomruk ve kereste halinde odun ürünlerinin 2015-2021 yılları arası dış ticaret değişimi (TÜİK, 2022).

4.1.7. Sonuç ve Öneriler

Türkiye ormanlarında gerçekleşen cari artımı sanki ormanların tamamı (23,1 milyon ha) verimli ormanmış gibi değerlendirerek, giderek artan bir biçimde üretime dönüştürmek yanlış bir yaklaşımdır. Ayrıca “orman alanları artıyor bu nedenle üretimde artıyor” yaklaşımının da yanlış bir yaklaşım olduğu da görülmektedir. Odun üretiminin cari artıma oranının her geçen yıl daha da artması ormanlarda göğüs yüzeyinin giderek azalmasına ve üretim ormanlarının üretme gücünün düşmesine yol açmaktadır.

Son yıllarda yıllık olarak gerçekleşen odun üretiminin planlanan odun üretimini (eta) oldukça aşması ve odun üretiminin yıllık artış oranının yıllık cari artımdaki artış oranının 30 katından fazlasına ulaşması, yıllık cari artımın giderek oransal olarak azalmasına neden olmaktadır. Bu gidişle yıllık cari artımdaki değişim kısa bir süre sonra negatif bir seyir izleyecektir. Diğer yandan ekonomik fonksiyona sahip verimli ormanlarda yıllık cari artımdan (3,4 m³/ha) daha fazla miktarda yapılan odun üretimi (3,6 m³/ha) nedeniyle odun serveti azalacaktır.

Özellikle son dört yıl içinde, odun üretim miktarının, orman alanı miktarındaki artış oranının çok üzerinde bir artış gösterdiği bilinmektedir. Bilindiği gibi; Türkiye’de 10.000.000 m³’ü aşan yıllık üretim miktarlarıyla en çok üretim tomruk ve lif-yongada yapılmaktadır. Sadece son dört yıl içinde (2017-2021) tomrukta %88,7, lif-yonga odununda da %60 düzeyinde rekor artışlar yaşanmıştır. Gençleştirme çalışmalarının giderek azalması da göz önüne alındığında, tomruk üretiminin artışının bu kadar yüksek olması, kalın çaplı ağaçların üretiminde artış olduğu eğilimini güçlendirmektedir. Bu durum yaşlı ormanlarda bakım kapsamında üretim yapıldığını akla getirmektedir.

Diğer yandan; tomruk ve kereste odununun 2015 yılında 40 bin ton olan ihracat miktarının 2021 yılına gelindiğinde artarak 354 bin tona çıkması, yine 2015 yılında 1,4 milyon ton olan ithalat miktarının da 2021 yılında 316 bin tona düşmüş olması ülkedeki odun üretim ve tüketimi ile uluslararası odun ticareti konularında uygulanan yanlış politikaları kanıtlar niteliktedir. Gelişmiş ülkeler kendi orman

ürünleri endüstri sektörleri gelişmiş olsa bile, kendi ülkelerindeki orman ekosistemlerini korumak için odun üretimini belli bir seviyede tutarak, tomruk ve kereste ithalatından gümrük vergisi almayarak bu ürünlerin hammadde olarak ithalini teşvik ederek aldığı ürünleri işlemekte ve ürettiği mamul ürününün bir kısmını iç piyasaya vermekte, fazlasını da ihraç ederek ülkeye katma değer kazandırmaktadır. Türkiye ise son yıllarda tıpkı Güney Amerika ve Afrika kıtasındaki ülkeler gibi kendi ormanlarına odun üretimi amacıyla kalıcı zararlar verecek şekilde yüklenmektedir.

Son yıllarda meydana gelen aşırı odun üretiminin nedeni; 2018 yılından sonra Türk lirasının döviz türleri karşısında değerini hızla yitirmeye başlaması ve bu ekonomik kriz öncesinde odun hammaddesi ithalatına bağlı olarak plansız şekilde üretim kapasitesini arttırmış olan orman endüstrisi sanayisine ucuz hammadde sağlama isteğidir. Ayrıca biyokütle enerji üretim tesisleri de ülke ormanlarından yoğun miktarda yakacak odun talep ediyor olması da bir başka nedendir. Bu sektörler ucuza hammadde veya yakacak odun temini ve kazançlarını arttırmalarının sağlanması için ülke ormanlarının kurban edilmesine fırsat verilmemelidir.

Sınırlı bir orman kaynağına sahip olan Türkiye’de, bu sektörlerin odun talebinin sadece ülke ormanlarından sağlanması mümkün değildir. Çünkü diğer ülkeler daha fazla ormana sahip oldukları ve ciddi miktarda odun ithal ettikleri halde ormanlarını korumak için orman endüstri sektörlerinin kapasitesini arz talep ilişkilerine göre belirlemekte ve kendi ormanlarını yok edecek yöntemlerden uzak durmaktadır. Ülkenin doğal varlıklarını yok ederek büyüyen sektörlerin, eğer bu şekilde devam ederlerse bir süre sonra ülkedeki doğal varlıkların üretim gücünü azalacaklarını bilmeleri ve bunun hem kendileri hem de ülke açısından ne tür zararlar doğuracağına farkına varmalarında yarar vardır. Eğer bu sektörler bu çelişkiyi daha önce sorgulamış olsaydılar, şu an aşırı odun üretimi artışı sonucu hızla yok edilmekte olan orman ekosistemleri tartışılıyor olmazdı.

Ülke düzeyindeki üretim miktarları, imzalanmış bulunan uluslararası sözleşmeler, ulusal ormancılık amaçları ile bölgesel ve yerel amaçlar dikkate

alınarak aşağıdan yukarıya silsile izleyerek ortaya çıkarılmalıdır. Orman amenajman planları ülkemizin kabul etmiş olduğu uluslararası sözleşmeler ile ulusal mevzuat ve ormancılık amaçlarının dikte ettiği ilkeleri dikkate alarak düzenlenmektedir. Bu nedenle yıllık üretim programları, katıksız bir şekilde amenajman planlarına uyacak şekilde yapılması gerekirken, artık ilk aralama, sıklık bakımı, meşçere altı temizliği, koruya tahvil, rehabilitasyon ve olağanüstü eta şeklindeki artık birer norm haline getirilmiş plan dışı uygulamalarla yapılmaktadır. Genç meşçerelerin büyüme performansı yöresel olarak artık belli olduğu halde ilk aralama ve sıklık bakımı uygulamalarıyla ormandan çıkarılabilecek miktarları planlarda dikte edilmemekte, olağanüstü olaylar nedeniyle yapılacak uygulamalar hakkında plan öngörülleri belli olduğu halde bunlara uyulmamaktadır. Baskı altında çıkış yolu arayan uygulamacı meslektaşlarımız için, tekniğine uygun olmayan; uzun vadeli hedeflere ters, kamu yararını yok sayan istek ve emirler, bu meslektaşlarımızca uygulanmak zorunda kalmaktadır.

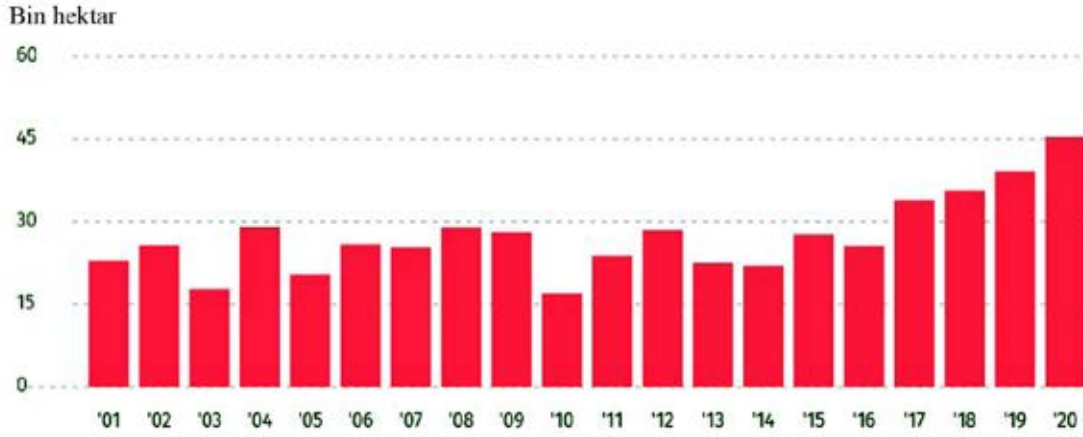
Üretim miktarlarının belirlenmesinde esas olan amenajman plan verileridir. Bu konuda uygulanabilecek esneklik de yine bu planlarda öngörülebilir. Üretimde yıllara bağlı esneklik; olsa olsa gelecek yıllara ait etaların daha önceki yıllarda alınmasıdır. Bu durumda yılı gelmeden yapılacak üretim gelecek yıllarda, o yılın üretiminden düşülecektir. Bu tür uygulamalar, değişik yaşlı ormanlarda ve aynı yaşlı ormanların bakıma ayrılmış kesimlerinde geçerli olsa da öngörülmesi ve uygulanması oldukça zordur. Gençleştirme alanlarında son hasılat etasının yıllara dağıtılması konusunda uygulama birimleri yetkili olup burada tek koşul, bu üretimin gençliğin getirilmesine hizmet edecek şekil ve zamanda yapılmasıdır.

Meslektaşlarımızın silvikültür ve amenajman ilkelerini yok sayarak, orman ekosistemlerine zarar verecek uygulamalara olur vermek zorunda kalmasının nedeni; ormancılık örgüt yapısında yapılan değişikliklerle, mesleki dayanışma ruhunun ve liyakatın ortadan kaldırılmış olması olduğunu burada hatırlatmak yararlı olacaktır.

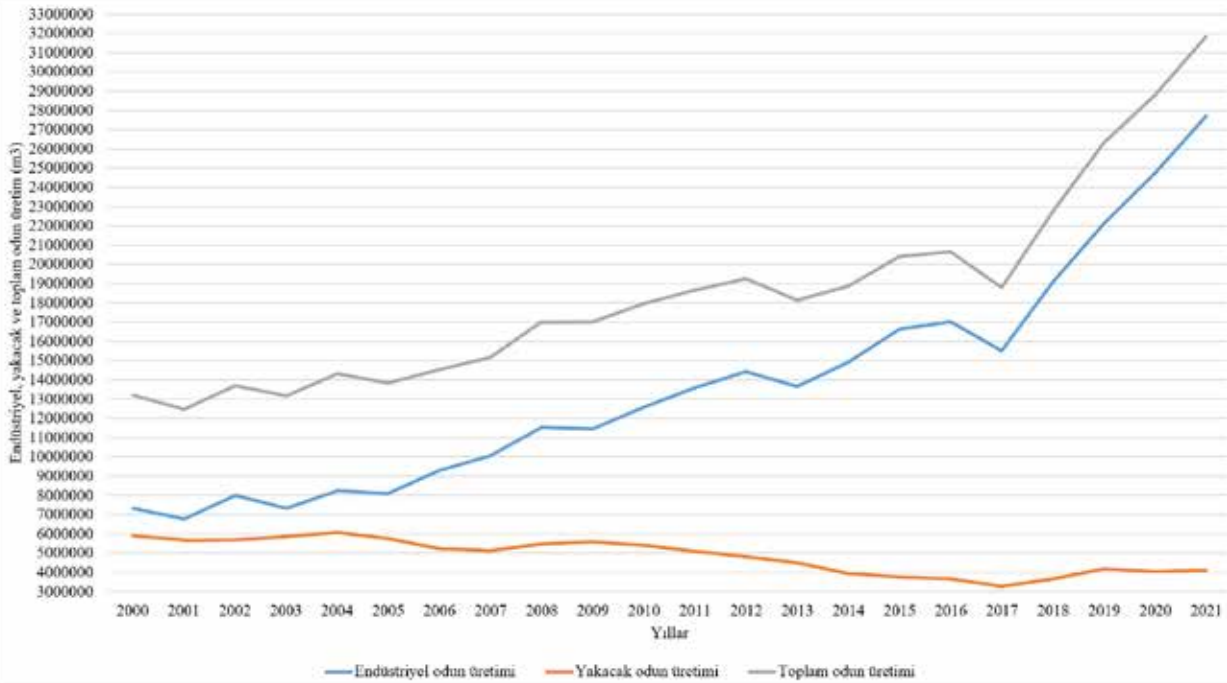
“Ormanlarımızın yayıldığı dağlık arazideki yetişme ortamı özellikleri daha fazla odun ham maddesi üretimine elvermemektedir. Bu durumda odun ham maddesini kullanacak sanayinin de Türkiye'nin odun üretimine göre kurulması gerekmektedir. Diğer bir anlatımla; Türkiye ormanları verim/üretim dengesini bozacak bir kesim/üretim programına zorlanamaz. Türkiye bu şekilde bir aşırı faydalanmaya zorlanırsa, kapalılığını kaybeder. Yüksek yağışlar yüzeysel akışa ve sellere dönüşür. Türkiye ormancılığının görevi; ‘Ormanların verimi üstünde (Tahammülünü zorlayarak)’ kesim yapıp, hesapsızca kurulmuş olan sanayiye desteklemek değildir. Türkiye ormancılığının asıl görevi; ‘dağlık arazi yapısına uygun olarak ormanların yetişmesini, yetiştirilmesini, toprakların korunmasını, sellerin önlenmesini sağlamak ve bu görevlerin elverdiği ölçüde odun hammaddesi üretimidir.’” (Kantarıcı ve Çetin, 2019).

Aşırı odun üretiminin orman ekosistemlerine ve ülke ormancılığına verdiği bu zararları, Dünya Kaynakları Enstitüsü (World Resources Institute)'nin Küresel Orman Değerlendirmesi raporlarında Türkiye ile ilgili verdiği bilgiler de doğrulamaktadır (WRI, 2022). Enstitü linklerinde yer alan grafiklere göre Türkiye orman örtüsündeki kayıplar 2018 yılından sonra hız kazanmıştır (**Şekil 4.1.9**). İlginç olan Türkiye'deki odun üretiminin de 2018 yılından sonra hız kazanmış olması ve iki grafiğin de birbirini andırıyor olmasıdır (**Şekil 4.1.10**). Yine Dünya Kaynakları Enstitüsü'ne göre (WRI, 2022); Türkiye'de 2001 yılından 2020 yılına kadar 545.000 ha orman örtüsü kaybı yaşanmıştır. Bu da orman örtüsünde %5,4'lük bir azalmaya eşdeğerdir. Yine Enstitü'nün verilerine göre; 2019 yılında 36,1 bin hektar olan örtü kaybının 33,8 bin hektarının ormancılık faaliyetleri sonucu meydana geldiğinin iddia edilmesi, bir ormancılık faaliyeti olan odun üretiminin bu kayıptaki etkisini ortaya koymaktadır. Kısacası silvikültür ve amenajman esaslarına göre değil de piyasanın isteklerine göre miktarı belirlenen odun üretiminin orman ekosistemi üzerinde yarattığı kayıplar, biz göremesek bile uydular aracılığıyla tüm dünya tarafından görülmektedir.

Şekil 4.1.9. Son 20 yılda Türkiye’de orman örtüsü kaybı (WRI, 2022).

Şekil 4.1.10. Son 20 yılda odun üretimindeki değişim (Atmış, 2020; OGM, 2022).

Son yıllarda piyasanın isteklerine göre aşırı şekilde artırılan ve orman ekosistemlerinde aşırı şekilde bozulmasına hatta ormansızlaşmaya yol açan odun üretimi modelinden bir an önce vazgeçilmelidir. Bu kapsamda ülkede odun üretiminin daha sağlıklı bir temele oluşturulması için aşağıdaki öneriler dikkate alınmalıdır;

1. İşin doğasından kaynaklanan nedenler ve personel yetersizliği nedeniyle önemli

usulsüzlüklerle karşılaşılmakta olan dikili satışlar ormanlara zarar da verebilmektedir. Bu nedenle, dikili satış miktarları etkili bir kontrolü yapılabilecek miktarlara kadar düşürülmeli ve devlet orman işletmeciliğini devreden çıkaracak yaklaşımlardan bir an önce vazgeçilmelidir.

2. Bakım ve gençleştirme uygulamalarında orman ekosistemin en uygun şekilde yönetilmesi açısından durumun yeniden

değerlendirilmesine ve ormancılık tekniklerine uygun bir orman yönetimi için OGM'nin daha çok bilgi paylaşmasına gereksinim vardır.

3. Ağaçlandırmalarla kazanılan ormanların, dünya ormanlarının sadece %7'sini kapladığı halde, odun üretiminin önemli bir kısmını sağladığı ve doğal ormanlara yapılan baskıyı azalttığı bilinmektedir. Bu nedenle ağaçlandırma ve endüstriyel ağaçlandırmanın Türkiye ormanlarında da aynı yaklaşımla ele alınması gereklidir. Endüstriyel ağaçlandırmaların, mevcut orman alanlarının tıraşlanıp, endüstriyel ağaçlandırmaya dönüştürülmesi gibi kısa vadede odun üretimini arttırmak gibi girişimlere bir paravan olarak kullanılması yerine, dünyada uygulanmakta olan teknik ve yöntemleri kullanarak uzun dönem için devreye sokulması gereklidir. Bu tür ağaçlandırmalar için orman dışı alanların (hazine arazileri, terkedilen tarım ve mera alanları) da kullanılması bir politika olarak benimsenmelidir.
4. Ülke orman ürünleri endüstrisinin gelişmesi tüm toplumun yararına. Fakat bunu ülke orman ekosistemlerine zarar verecek şekilde sağlamaya çalışmak akıl dışıdır. Orman ürünleri endüstrisi yapacağı kapasite artışını, hammaddeyi sadece ülke ormanlarından sağlayarak değil, ithal edeceği tomruğu işleyerek, mamul ürünü hem ülke gereksinimi için kullanacak hem de ihraç edecek katma değer üretimine yönelik hazırladığı orta ve uzun dönemli planlara dayandırmalıdır. Odun kökenli ürünlerin ithal ve ihracatıyla ilgili hedef ve politikalar, belli şirketleri memnun etmekten çok, orman kaynaklarımızın kapasiteleri de göz önünde tutularak topluma hizmet edecek bir yapıya

kavuşturulmalıdır. Bunun için her şeyden önce şeffaf ve katılımcı bir yönetim anlayışı gereklidir. Bu kapsamda tomruk, kereste ve lif yonga odunu ithalatı teşvik edilmeli, bu tür ürünlerin ihracatına kesinlikle izin verilmemelidir.

5. Ormancılık çalışmalarının tek beklentisinin ormandan sağlanacak gelir olmadığını, aksine orman ekosistemlerinin varlığının sağlıklı bir şekilde devamının sağlanması olduğunu bütün ormancılar bilir. Ormancılık etkinliklerinin koruma, bakım, geliştirme noktasında artırılması gerekirken, ormanların korunması yerine, "ekonomik büyüme" için gözden çıkarılması hedefinin iktidarlar tarafından ortaya konulması kabul edilemez bir durumdur. Ormanlarımız için büyük bir yıkım getirecek bu tür girişimlerin bir an önce durdurulması, ancak ormancı meslek örgütleri, medya, doğa koruma örgütleri ve halkın yoğun ilgi ve mücadelesiyle sağlanabilecektir.

Kaynaklar

Alan, M. 2021. Amerika Birleşik Devletleri'nin güney eyaletlerinde yapılan ağaçlandırmaların Türkiye açısından değerlendirilmesi. *Ormancılık Araştırma Dergisi*, 8(1), 42-53.

Atmiş, E., 2020. Türkiye Orman Varlığıyla İlgili Değişimler ve Nedenleri, (İçinde: TOD, 2020. Türkiye Ormancılar Derneği'nin 95. Kuruluş Yıldönümünde: Orman Varlığımız ve Ormancılık Üretim Faaliyetleri, Editör: K. Ok), ISBN: 978-975-93478-8-8, S: 9-25, Ankara.

Atmiş, E., 2021. Türkiye'de Ormansızlaşmanın Boyutları. *Elektrik Mühendisliği Dergisi*. Sayı: 469. Kasım 2021. S: 16-21

Barua, S. K., Lehtonen, P., Pahkasalo, T., 2014. Plantation vision: potentials, challenges and policy options for global industrial forest plantation development. *International Forestry Review*, 16(2), 117-127.

Buongiorno, J., Zhu, S. 2014. Assessing the impact of planted forests on the global forest economy. *New Zealand Journal of Forestry Science* (Vol. 44, No. 1, pp. 1-9).

Boydak, M., Çalışkan S. 2014. Ağaçlandırma. OGM-VAK, 712s, İstanbul.

FAO, 2020. Global Forest Resources Assessment 2020: Main report. Rome. <https://doi.org/10.4060/ca9825en> (Erişim: 12.12.2020)

FAO, 2022. FAOSTAT, DATA: Forestry Production and Trade 2022. <https://www.fao.org/faostat/en/#data/FO> (Erişim: 15.02.2022)

Kantarci, D. ve Çetin, M. E., 2019. T.C. Orman Genel Müdürlüğü Isparta Orman Bölge Müdürlüğü'ndeki Endüstriyel Ağaçlandırma Çalışmaları Hakkında Görüş. (Basılı Değildir)

Keenan, R. J., Reams, G. A., Achard, F., de Freitas, J. V., Grainger, A., Lindquist, E., 2015. Dynamics of global forest area: Results from the FAO Global Forest Resources Assessment 2015. *Forest Ecology and Management*, 352, 9-20.

Kömürlü, M., 2020. Orman Amenajman Planları, Uygulamalar ve Orman Varlığımız. (İçinde: TOD, 2020. Türkiye Ormancılar Derneği'nin 95. Kuruluş Yıldönümünde: Orman Varlığımız ve Ormanlık Üretim Faaliyetleri, Editör: K. Ok), ISBN: 978-975-93478-8-8, S: 26-41, Ankara.

MNLSD, 2019. Levha Sektör Analizi. MDF ve Yonga Levha Sanayicileri Derneği Yayını. <https://www.orsiad.com.tr/levha-sektor-analizi.html> (Erişim: 09.02.2019)

Munyar, V., 2020. Elektrik için odun da yanarsa, 10 milyar dolarlık orman sektörü riske girer. *Dünya Gazetesi*. 01.12.2020. <https://www.dunya.com/kose-yazisi/elektrik-icin-odun-da-yanarsa-10-milyar-dolarlik-orman-sektoru-riske-girer/601965> (Erişim: 22.12.2020)

OGM, 2013. Endüstriyel Ağaçlandırma Çalışmaları Eylem Planı (2013-2023).

OGM, 2014. Ekosistem Tabanlı Fonksiyonel Orman Amenajman Planlarının Düzenlenmesine Ait Usul ve Esasları Tebliği

OGM, 2018. Orman Genel Müdürlüğü Stratejik Plan 2019-2023. Orman Genel Müdürlüğü Yayını. 60 S. Ankara.

OGM, 2022. Orman Genel Müdürlüğü İstatistikler. <https://www.ogm.gov.tr/tr/e-kutuphane/resmi-istatistikler> (Erişim; 04.04.2022)

TOD, 2019. Aşırı Odun Üretimi Ormanları ve Ormanlığı Bitirir. Orman Varlığımız ve Ormanlık Üretim Faaliyetleri Paneli Sonuç Bildirgesi (26 Aralık 2019). Türkiye Ormancılar Derneği WEB Sitesi. https://www.ormancilarderneği.org/icerik_detay.asp?Icerik=1657 (Erişim 28.12.2019)

TOD, 2020. Türkiye Ormancılar Derneği'nin 95. Kuruluş Yıldönümünde: Orman Varlığımız ve Ormanlık Üretim Faaliyetleri, Editör: K. Ok, ISBN: 978-975-93478-8-8, 82 sayfa, Ankara.

UN, 2021. United Nations International Day of Forests 21 March. Birleşmiş Milletler WEB Sitesi. <https://www.un.org/en/observances/forests-and-trees-day> (Erişim; 22.12.2021)

Ürgenç, S., 1998. Ağaçlandırma tekniği (Yenilenmiş ve genişletilmiş ikinci baskı) İ.Ü. Orman Fakültesi Yayını No.3994/441, 600s., İstanbul.

Ürgenç, S. ve Çepel N., 2011. Ağaçlandırmalar için tür seçimi, tohum ekimi ve fidan dikiminin pratik esasları. TEMA Vakfı Yayınları No: 33.

TÜİK, 2022. Türkiye İstatistik Kurumu, İstatistikler, Dış Ticaret İstatistikleri. <https://data.tuik.gov.tr/Kategori/GetKategori?p=dis-ticaret-104&dil=1> (Erişim: 07.02.2022)

WRI, 2022. Global Forest Review (Küresel Orman Değerlendirmesi). World Resources Institute (Dünya Kaynakları Enstitüsü) WEB Sitesi. <https://research.wri.org/gfr/data-methods> (Erişim. 16.02.2022).

Endüstriyel ağaçlandırmaların odun üretimini artırmak amacıyla devreye sokulması, 2013-2023 yılları için hazırlanmış olan Endüstriyel Ağaçlandırma Çalışmaları Eylem Planındaki bütün hedefleri bozmuştur. 30 yıllık yönetim süresine göre belirlenmiş kesim düzeninin bütünüyle dışına çıkmıştır. Diğer taraftan özel ağaçlandırma çalışmaları orman varlığını artırma amacından özel kişi ve kurumlara devlet ormanlarında arazi tahsisi uygulamasına dönüşmüştür.

©H. BATUHAN GÜNŞEN

BÖLÜM 4 TÜRKİYE'DE ORMAN BOZULMASI

4.2. ENDÜSTRİYEL AĞAÇLANDIRMA VE ÖZEL AĞAÇLANDIRMANIN ORMANSIZLAŞMA BOYUTU

MURAT ALAN, ALİ KAVGACI VE CİHAN ERDÖNMEZ

4.2.1. Giriş: Kavramsal Çerçeve

Cumhuriyet döneminde ağaçlandırmaların orman yönetiminin gündemine ağırlıklı olarak girmesi 1955 yılında "Ağaçlandırma ve Kavakçılık Teknik Kongresi"nin yapılması ile gerçekleşmiştir. Bu tarihten sonra ormancılıkta ağaçlandırma açısından da örgütlenme gündeme gelmiş, ormancılık örgütü her dönem ağaçlandırmayı önemsemiş, ağaçlandırmalar yapılması için programlar yapmış ve programları büyük oranda gerçekleştirmiştir. Bu gerçekleştirmelerin en üst düzeye çıktığı yıl ise 119.369 ha ağaçlandırma ile 1988 yılı olmuştur. Türkiye'de ağaçlandırma adı altında klasik ağaçlandırma, endüstriyel ağaçlandırma, özel ağaçlandırma ve gelir getirici tür ağaçlandırmalarından söz edilmektedir. Konunun uluslararası bağlamda kullanılan kavramlarla ilişkisini kurmak açısından tanımlarla işe başlamak daha doğru olacaktır. Ancak bu şekilde var olan kavram kargaşasına son verilebileceği ve böylece konunun daha net tartışılması ve bu konuda doğru iletişim kurulmasının sağlanabilecektir.

Ülkemizde ağaçlandırma için kullanılan kavramların uluslararası dile uygun olmasını sağlamak için FRA (2020)'daki ağaçlandırma ile ilgili kavramların temel alınması yararlı olacaktır. Bu kapsamda orman tipleri kategorisinde, yapay orman (planted forest) genel olarak "ağırlıklı olarak dikim ve/veya ekim yoluyla oluşturulan orman" şeklinde tanımlanmakta ve dikim ve ekim kaynaklı ağaçların son hasılatındaki oranının yüzde 50'den fazla olması ile baltalık olarak kullanılan alanların ekilmiş ve dikilmiş olması koşullarını içermektedir. Bu tanımlamalarla bağlantılı olarak endüstriyel ağaçlandırma (plantation forest) ise "yoğun bir şekilde yönetilen,

bir veya iki tür, aynı yaş sınıfı ve düzenli aralık kullanılan yapay orman" olarak tanımlanmaktadır. Ayrıca odun, lif ve enerji üretimi için kısa yönetim süreli ağaçlandırma diye nitelenmektedir. Koruma ve ekosistem restorasyonu ile klasik ağaçlandırmalar endüstriyel ağaçlandırmaya dahil değildir.

Orman genişletme kategorisinde orman dışı ağaçlandırma (aforestation) "farklı bir arazi kullanımı altında olan arazide dikim ve/veya ekim yoluyla orman kurulması, orman dışı arazinin ormana dönüştürülmesi" olarak tanımlanmaktadır (FRA, 2020). Orman içi ağaçlandırma ise (reforestation) "orman olarak sınıflandırılan arazilerde dikim ve/veya ekim yoluyla ormanın yeniden kurulması" olarak tanımlanmaktadır. Orman içi ağaçlandırma olarak arazi kullanımında herhangi bir değişiklik olmaması, geçici olarak servetsiz kalan orman alanları ile orman örtüsü olan alanlarda yapılması ve orijinal olarak dikim veya ekimden gelmiş baltalıkları içermesi öngörülmektedir.

Bu tanımlardan orman içi ve orman dışı ağaçlandırmalar için Türkiye'de genel olarak ağaçlandırma terimi kullanılmaktadır. Yine yoğun silvikültür kullanılan, kısa yönetim süreli ve odun hammaddesi üretmek amacı ile yapılan ağaçlandırmalar, uluslararası tanımlamaya uygun olarak endüstriyel ağaçlandırma olarak kabul edilmektedir. Özel ağaçlandırmalar ise Türkiye'de uygulandığı biçimiyle çoğunlukla orman içi ağaçlandırmalar olarak nitelendirilebilir. Özel ağaçlandırmalar, özel kişi veya kuruluşların kendi arazilerinde veya orman dışı hazine arazilerinde yapıldığında ise orman dışı ağaçlandırma olarak nitelendirilmektedir. Özel ağaçlandırmalarda kullanılan türlere göre endüstriyel ağaçlandırmalar

yapmak da olasıdır. Ancak, FRA (2020)'de genellikle özel ağaçlandırma (private plantation) ve gelir getirici tür ağaçlandırması kavramı kullanılmamaktadır.

Türkiye'de 1946'dan günümüze kadar yapılan ağaçlandırma çalışmaları içinde endüstriyel ağaçlandırmalar, odun hammadde talebinin karşılanması çerçevesinde özellikle 1960'lı yıllardan sonra sürekli gündemde olmuş ağaçlandırmalardır (Boydak ve Çalışkan, 2014). Yine aynı dönemlerde sınırlı sayıda kurum ve kuruluş özel ağaçlandırma çalışması yapmıştır. Bunların odun hammaddesini karşılamaya yönelik olduğu görülmektedir. Ancak 1986 yılında başlayan ve günümüze kadar sürdürülen özel ağaçlandırma çalışmalarının orman alanlarını artırmaya yönelik olmadığı, tersine bu uygulamayla orman alanlarını tarım yapılmak üzere daralttığı düşünülmektedir. Bu çerçevede endüstriyel ağaçlandırmalar ve özel ağaçlandırmaların Türkiye'deki durumları değerlendirilerek, bu ağaçlandırma yöntemlerindeki yanlış uygulamaların yol açtığı ormansızlaşma ve orman bozulması ortaya konmuştur.

4.2.2. Endüstriyel Ağaçlandırma

Türkiye'de ağaçlandırmaların başlangıcı 1946 yılına kadar uzanmaktadır ve başlangıçtan 2020 yılı sonuna kadar 2,5 milyon ha ağaçlandırma yapılmıştır (Alan, 2021; OGM, 2022). Ağaçlandırmalar için teknik düzeyde bilinçli çalışmalar ve ağaçlandırma için örgütsel yapılanmaların ise 1955 yılında Ankara'da yapılan "Ağaçlandırma ve Kavakçılık Kongresi"nden sonra gerçekleştiği belirtilmektedir (Boydak ve Çalışkan, 2014). Bu çalışmalar sonucu sağlanan birikimle 1966 yılında Orman Mühendisleri Odası tarafından düzenlenen "Orman Mühendisliği 1. Teknik Kongresi" yapılmış, bu kongreyi 1968 yılında İstanbul Üniversitesi, Orman Fakültesinde yapılan geniş katılımlı "Ağaçlandırma, Planlama-Etüt ve Proje Semineri" izlemiştir (Boydak ve Çalışkan, 2014). Özellikle bu seminer, uygulamacılar, araştırmacılar ve akademisyenlerin katılımıyla yapılan ağaçlandırma çalışmalarına ivme kazandırarak, planlı döneme girilmesinin de katkısıyla ülke ormancılığında ağaçlandırmanın ormancılık yönetimindeki öneminin artmasına yol açmıştır. Bunun ardından 1969 yılında Ağaçlandırma ve Erozyon Kontrolü

Genel Müdürlüğü'nün kurulması ile de örgütsel anlamda ilerleme sağlanmıştır (Gümüş, 2014).

Ağaçlandırmalarda yoğun gelişmelerin yaşandığı süreçte, İzmit Kavak Fidanlık Müdürlüğü, 1962 yılında İzmit Kavakçılık Araştırma Enstitüsü Müdürlüğü'ne dönüştürülmüş, 1963 yılından itibaren her yıl hızlı gelişen türler ile yılda 5000 ha ağaçlandırma yapılması hedefi I. Beş Yıllık Kalkınma planında yer almıştır. Bu çerçevede 2000 yılına kadar 300.000 ha alanda endüstriyel ağaçlandırma yapılması, 1966 yılında yapılan "Orman Mühendisliği 1. Teknik Kongresi" kararları içinde yer almıştır (Boydak ve Çalışkan, 2014). Görüleceği üzere ülkemizde ağaçlandırma çalışmaları, ormancılığın gündeminde sürekli yer almış, endüstriyel ağaçlandırma da bu gündemde kendisine yer bulmuştur. Ancak endüstriyel ağaçlandırma konusunda ilk kapsamlı ve uygulamaya dönük çalışma Endüstriyel Ağaçlandırma Eylem Planı (2013-2023)'nin hazırlanmasıdır (OGM, 2013). Bu Eylem Planı ile endüstriyel ağaçlandırma özellikle kızılçam olmak üzere sahil çamı, dişbudak, kavak ve okaliptüs türlerinde bir kesim planı (30 yıllık döngü oluşacak şekilde) dahilinde 2013 yılından beri uygulanmaktadır.

4.2.2.1. Dünyada Endüstriyel Ağaçlandırma

Dünyada ağaçlandırma çalışmaları 1900 öncesi, 1900-1945, 1945-1980 ve 1980 günümüz olarak 4 döneme ayrılmıştır. Bu çerçevede 1967 yılında yapılan "Yapay ormanlar ve Onların Endüstriyel Önemi Üzerine FAO Dünya Sempozyumu" 40 ülkenin katılımıyla yapılmış, bu kongrede ağaçlandırmaların tüm dünyada genişlemekte olduğunu doğrulayan ve ağaçlandırmaların önemini vurgulayan 2000 sayfalık doküman ortaya çıkarılmıştır (Evans, 2009; Alan, 2020). Yine 2006 yılında "Küresel Yapay Orman Tematik Çalışması: Sonuçlar ve Analiz" adlı çalışma ile dünyadaki ağaçlandırmaların nitelik ve niceliklerinin belirlenmesi, ağaçlandırmalardaki gelişimlerin bölgesel ve küresel analizi gerçekleştirilmiştir (Alan, 2020). Ağaçlandırma üzerine sağlanan ilerleme ve gelişmeler sonunda, 1990-2015 yılları arasında yılda ortalama 3,3 milyon ha ağaçlandırma miktarına ulaşılmıştır (Alan, 2020). Dünyada bugüne kadar

bütün ağaçlandırmaların toplamı 294 milyon ha'ya ulaşmış ve ağaçlandırmalardan üretilen endüstriyel odunun miktarı ise toplam üretimin yaklaşık %50'sine, hatta Güney Amerika'da %90'nına ulaşmıştır (Payn vd., 2015; Alan, 2021). 2012 yılında ağaçlandırmalardan en çok yuvarlak odun üretimi yapan ilk 5 ülke ABD (141,5 milyon m³), Brezilya (131,9 milyon m³), Çin (64,2 milyon m³), Hindistan (43,1 milyon m³) ve Şili (38,4 milyon m³) olmuştur (Payn vd., 2015). İlk 20 ülke içerisinde sonuncu olan Portekiz ise 9,6 milyon m³ ile son sırada yer almakta, Türkiye ilk 20 ülke sıralamasında yer almamaktadır. Ağaçlandırmalardan en çok üretim yapan ABD'de (özellikle güney eyaletleri), dünyanın en ileri genetik ıslah çalışmaları yapılmakta ve bu çalışmalardan elde edilen sonuçlar ağaçlandırmalarda kullanılmaktadır (Işık ve McKeand, 2019; Alan, 2021). ABD'nin Güney Eyaletlerinde ağaçlandırmalarda yoğun silvikültür teknikleri ve genetik ıslah çalışmalarının kullanılması sonucu 1950'li yıllarda yaklaşık 810.000 ha olan ağaçlandırma miktarı, 13.000.000 ha'ya ulaşmış, benzer biçimde 6 m³/ha olan yıllık artım da yaklaşık 5 kat artarak, 28 m³/ha'ın üzerine çıkmıştır (Alan, 2021). Ağaçlandırmalardan en çok üretimi gerçekleştiren ve dünyanın odun deposu (wood basket) olarak bilinen ABD'nin güney eyaletlerinde yapılan ağaçlandırmalar genelde endüstriyel ağaçlandırmalar olup, kullanılan yoğun silvikültür (gübreleme, sürgün kontrolü gibi) ve genetik ıslah çalışmaları sonunda yönetim süreleri 50 yıldan (doğal orman), 18 yıla (ağaçlandırmalar) indirilmiştir (Alan, 2020; 2021).

Dünyada endüstriyel ağaçlandırmaların miktarı, 2012 yılı için 54,3 milyon hektar iken toplam ağaçlandırma 270,6 milyon hektar olmuştur (Barua vd., 2014, Keenan vd., 2015). Dolayısıyla 2012 yılında endüstriyel ağaçlandırmalarının toplam ağaçlandırmalara oranı dünyada %20 olmuştur. Günümüzde dünyada endüstriyel ağaçlandırmaların 131 milyon hektara ulaştığı ve toplam ağaçlandırmaların %45'ni oluşturduğu görülmektedir (FAO, 2020). Ayrıca endüstriyel ağaçlandırmaların, toplam ağaçlandırmalara oranının bölgelere ve kıtalara göre değiştiği, Güney Amerika'da %99, Asya %67, Orta ve Kuzey Amerika %32 ve Avrupa'da %6 olduğu, dünyadaki toplam ormanlık alana oranının ise %3 olduğu

görülmektedir. Bu bilgilerden, en az endüstriyel ağaçlandırma oranının Avrupa'da görüldüğü, dünyada ise endüstriyel ağaçlandırmalarda artış olduğu, odun hammaddesinin karşılanmasında endüstriyel ağaçlandırmaların payının giderek arttığı anlaşılmaktadır.

4.2.2.2. Türkiye'de Endüstriyel Ağaçlandırma

Endüstriyel ağaçlandırma⁴, Türkiye ormancılığında hep gündemde olmuş, hızlı gelişen türlerle endüstriyel ağaçlandırmalar yapılması yönünde hedefler konulmuştur (Boydak ve Çalışkan, 2014). İlk kapsamlı, yersel dağılımları da yapılmış plan ise 2013 yılında yürürlüğe girmiştir (OGM, 2013). Endüstriyel Ağaçlandırma Çalışmaları Eylem Planı (2013-2023) adı verilen bu plan, yaklaşık olarak, kızılçamda 145.000 ha, sahilçamında 14.000 ha, dişbudakta 3.000 ha, kavak ve okaliptüste ise 1000'er ha olmak üzere toplam 165.000 ha endüstriyel ağaçlandırma yapılmasını, yıllık ağaçlandırma miktarının ise yaklaşık 6.000 ha olmasını hedeflemiştir. Yine yönetim süresinin 30 yıl olmasını, 2013-2022 arasında 57.000 ha 2023-2032 arasında 52.000 ha ve 2033-2042 arasında 52.000 ha endüstriyel ağaçlandırma yapılmasını programlamıştır. Böylece uygulama dönemlerinin sonunda, 30 yıllık yönetim süresine göre yıllık yaklaşık 6.000 ha kesim düzeninin oluşturulması öngörülmüştür. Eylem Planı %88 ile kızılçam en ağırlıklı tür olmuş, orman bölge müdürlüğü ve işletme müdürlüğü temelinde endüstriyel ağaçlandırmaların yersel dağılımları yapılmıştır (OGM, 2013; Alan, 2021). Endüstriyel ağaçlandırmanın I. ve II. bonitet (verimli) alanlarda yapılması ve arazi eğiminin ise %0-30 arasında olması programlanmıştır. Eylem Planı ile kapalılığı 2 (%41-70) ve 3 (%71-100) olan koru ormanlarının da endüstriyel ağaçlandırmalar yapılmak üzere kullanılacağı anlaşılmaktadır. Diğer yandan, Türkiye'de Eylem Planına göre

4 Endüstriyel ağaçlandırmalar "1. bonitet ve 2. bonitetin üst sınırındaki alanlarda kurulan, kalite üretiminden çok kitlesel üretime yönelik, alan hazırlığının ve bakımların mekanizasyonla yapıldığı, hızlı gelişen türlerin kullanıldığı, genetik açıdan ıslah edilmiş tohumlardan elde edilen veya vejetatif üretime ile elde edilen fidanlarla dikimlerin yapıldığı, daha geniş dikim aralıkları, gerektiğinde sulama, gübreleme ve budama uygulanan, yüksek artımlı ve kısa idare süreli ağaçlandırmalardır" (Ürgenç, 1998; Boydak ve Çalışkan, 2014).

yapılması hedeflenen toplam 165.000 ha endüstriyel ağaçlandırma miktarının toplam ormanlık alanın %0,7'sini oluşturduğu görülmektedir.

Türkiye'de odun hammaddesi açığı bulunmaktadır ve bunun yıllık 1,6 milyon m³ olduğu belirtilmektedir (ÖİK, 2014). Diğer yandan 2018 yılında normal kapalı (verimli) ormanlardan 121 m³/ha servete karşılık 2 m³/ha ortalama artım sağlanabilirken (TOD, 2019), bu değerlerin sırasıyla 2020 yılında 122 m³/ha ve 2 m³/ha olduğu gözlenmektedir (OGM, 2022). Bu yapıyla, Türkiye ormanlarının üretim gücünün fazla olmadığı anlaşılmaktadır. Diğer yandan 1946 yılından 2020 yılına kadar 2,5 milyon ha ağaçlandırma yapılmıştır (OGM, 2022). Ancak amenajman planlamasında ağaçlandırmalara dönük bilgi sağlamayı (envanter) amaçlayan bir düzenleme bulunmamaktadır. Dolayısıyla yapılan bu ağaçlandırmaların servet ve artım bilgileri bilinmemekte, doğal ormanlarla birlikte değerlendirilmektedir. Genelde ağaçlandırmalar odun hammaddesi üretimi açısından doğal ormanlara göre üstünlük sağlamaktadır. Nitekim, yapılan hasılat araştırmalarında kızılçamda, doğal ormanlarda I. bonitet alanlar için 35 yaşında servet 183 m³/ha olurken (Erkan, 1996), bu miktar ağaçlandırmalar için 289 m³/ha olmuştur (Usta, 1991). Artımlar da sırasıyla 10 m³/ha ve 15 m³/ha olmuştur. Üstelik hasılat araştırması yapılan ağaçlandırmalarda birim alandan yapılan üretimin artmasını sağlayan ıslah edilmiş materyal kullanılmamıştır. Dünyadaki ağaçlandırmaların odun üretimindeki etkinliği ile kızılçamda yapılan hasılat araştırmalarının sonuçları örtüşmektedir. Bu durumda ağaçlandırma ve özellikle odun üretim amaçlı kurulan endüstriyel ağaçlandırmaların Türkiye'deki odun hammaddesi açığına katkı sağlamak ve doğal ormanlar üzerindeki üretim baskısının azaltılmasında kullanılması, dolayısıyla Türkiye orman yönetiminin temel bileşeni olması gerektiği düşünülmektedir (Alan, 2021). Nitekim, Türkiye Ormancılar Derneği tarafından hazırlanmış olan raporda odun hammaddesi üretimini artırmak için seçenekler üzerinde durulmuş ve endüstriyel ağaçlandırmanın bu konudaki önemi şu şekilde vurgulanmıştır: “Özellikle; en kısa zaman süresinde en fazla odun üretimi amacıyla, verimli alanlarda ve hızlı gelişen türlerin ıslah edilmiş dikim materyalleri

ile tesis edilen endüstriyel orman ağaçlandırmaları, odun arz açığının kapatılması için elimizdeki en önemli alternatif olarak görünmektedir.” (TOD, 2019). Kızılçamda ıslah çalışmalarının yapılacak endüstriyel ağaçlandırmalar için etkinliği de Şıklar vd. (2017) tarafından açıklanmıştır.

4.2.2.3. Endüstriyel Ağaçlandırma ve Orman Bozulması

Endüstriyel Ağaçlandırma Çalışmaları Eylem Planı (2013-2023), 2013 yılında uygulamaya konulmuş ve 2021 yılı sonu itibarı ile gerçekleştirmeler 3. Bölümde yer alan **Şekil 3.2**'de verilmiştir. 2013-2018 yılları arasında yıllık endüstriyel ağaçlandırma gerçekleştirme miktarının 4.986 ha (2018) ile 6.611 ha (2015) arasında olduğu ve yıllık hedef olan 6.000 ha ile uyumlu olduğu görülmektedir (2013 yılı uç bir değer olarak düşünülmüştür). Ancak, OGM Stratejik Planı (2019-2023), endüstriyel ağaçlandırma hedefini 330.000 ha olarak değiştirmiş, yani Eylem Planı hedefi (165.000) ikiye katlanmıştır (OGM, 2018). Bu hedefin bir yansıması olarak, Eylem Planında %0-30 olan eğim oranı da %0-50'ye çıkarılmıştır. Dolayısıyla 2019 yılında Eylem Planı hedefinin 2 katı, 2020'de de 3 katı, 2021'de ise 4 katı gerçekleştirme olmuştur. Bu gerçekleştirmelerin bir sonucu olarak 2013-2022 arasında 57.000 ha olan kesim düzeninin 2021 sonu itibarı ile çok üzerine çıkmış, 85.000 ha'ya ulaşılmıştır. Diğer bir anlatımla endüstriyel ağaçlandırmanın 30 yıllık yönetim süresine göre planlanmış kesim düzeni ve sürekliliği bozulmuştur. Bu eğilimin devam edeceği, 2022 yılında da yıllık hedefin çok üzerinde gerçekleştirme olacağı göz önüne alınırsa, kesim düzeninin kalmadığı, Eylem Planı revize de edilmediğine göre gelecek dönemin (2023-2032) kesimlerinin de yapıldığı görülmektedir. Bu durumda ya endüstriyel ağaçlandırma için daha fazla alan ayrılarak, kesim düzeni 30 yıllık yönetim süresine göre yeniden düzenlenecek veya uzun yıllar faaliyet yapılmadan beklemek gerekecektir. Aksi durumda endüstriyel ağaçlandırma alanlarında eylem planında oluşturulmuş olan süreklilik bozulacaktır.

Orman Genel Müdürlüğü neden böyle bir yol izlemektedir? Oluşturduğu kesim düzenini neden bozmaktadır? “4.1. Aşırı Odun Üretimi” başlığı

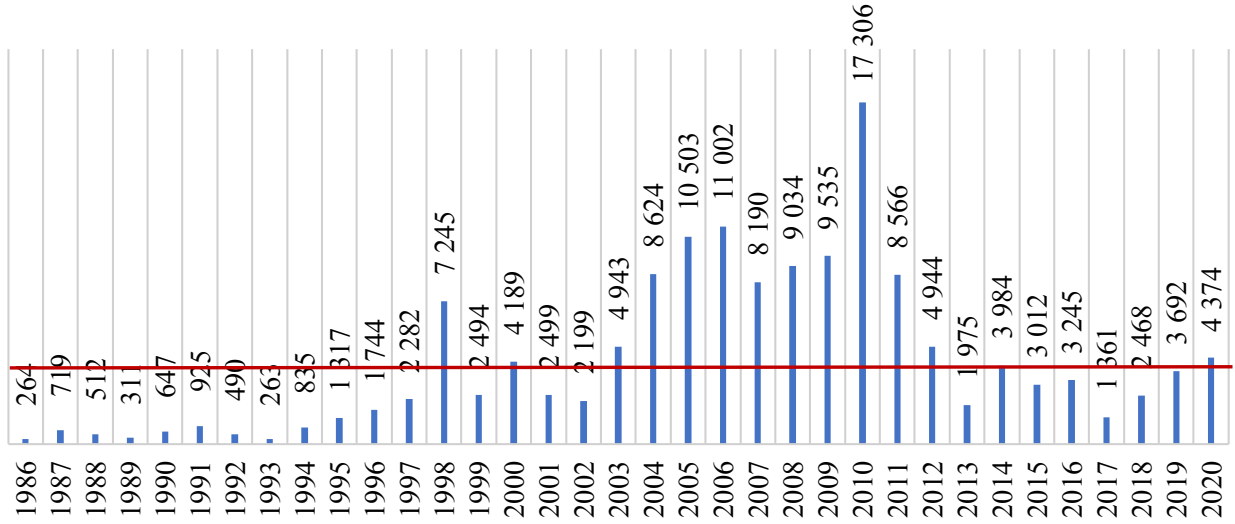
altında açıklandığı üzere, özellikle döviz kurundaki yükselme ile Türkiye ormanları üzerinde üretim baskısı olduğu, hatta geçmiş yıllara göre üretim miktarında belirgin bir yükselme olduğu OGM istatistiklerinden anlaşılmaktadır (OGM, 2022). Endüstriyel ağaçlandırma için kullanılabilir alanlar I. ve II. bonitet (verimli) alanlardır. Özellikle kızılçamda 2 (%41-70) ve 3 (%71-100) kapalı ormanlar da endüstriyel ağaçlandırma yapılmak üzere kullanılabilirliği yukarıda belirtilmiştir. Dolayısıyla 2 ve 3 kapalı ormanlar tıraşlanmakta ve bu alanların, endüstriyel ağaçlandırma hedefinin çok üzerinde (2-4 katı) kitlesel üretim yapılmak üzere kullanıldığı anlaşılmaktadır. Son yıllarda normal ağaçlandırma miktarlarının düşmesi de bu kanıyı güçlendirmektedir. 2019 yılında ağaçlandırma (endüstriyel ve diğer ağaçlandırma) toplamı 17.871 ha olurken, 2020 yılında 28.632 ha ve 2021 yılında da 35.371 ha olmuştur. Bu yıllarda sırasıyla endüstriyel plantasyon miktarları da 2019'da 12.077 ha, 2020'de 19.312 ha ve 2021'de 24.058 ha olmuştur (Alan, 2021; OGM, 2022). Bu durumda endüstriyel ağaçlandırmanın toplam ağaçlandırmaya oranı 2019 yılı için %68, 2020 yılı için %67'ye ve 2021 yılı için de %68'e yükselmiştir. Oysa son üç yıldan önceki yıllarda endüstriyel ağaçlandırmanın toplam ağaçlandırmaya oranı %10 civarında seyretmiştir. Dünyada 2020 yılındaki endüstriyel ağaçlandırmaların toplam ağaçlandırmalara oranının %45 olduğu daha önce belirtilmişti. Bu durumda oransal olarak, 2019 ve 2020 yıllarında Türkiye'de oransal olarak, dünya ortalamalarının çok üzerinde bir oranda endüstriyel ağaçlandırma yapıldığı görülmektedir. Bu inceleme ve değerlendirmeler bu oranın önümüzdeki yıllarda daha da artacağını göstermektedir. Diğer yandan uygulamada, bu artış doğrultusunda personel artışı yapılmadığı ve ıslah edilmiş materyal planlamasının yeniden düzenlenmediği de dikkate alındığında endüstriyel ağaçlandırmaların kitlesel odun üretimini artırmak üzere bir araç olarak kullanıldığı anlaşılmaktadır. Eğer istatistiklerin gösterdiği gibi değilse, yani farklı bir durum varsa, OGM kesim düzeni konusunda kamuoyuna bilgi vermeli ve Eylem Planında öngörüldüğü şekilde kesim düzeninin korunduğunu göstermelidir. Bunlara ek olarak, 2022 yılındaki endüstriyel ağaçlandırma yaşları dikkate alınarak, 2013 yılından bu yana 9 (~3000 ha), 8 (~5000 ha), 7 (~7000 ha) yaşına ulaşmış

endüstriyel ağaçlandırmaların durumu, ilgili tüm kesimlerle (üniversiteler ve araştırma kuruluşları, STK'lar, basın-yayın kuruluşları vb.) paylaşılabilir. Böylece bugüne kadar yapılmış ağaçlandırmaların amacı ve tekniğine göre yapıldığı gösterilebilir. Yoksa OGM'nin istatistikleri, endüstriyel ağaçlandırma çalışmalarına, orta vadede odun üretimini arttırmak için değil de çok kısa sürede (hatta hemen) potansiyel endüstriyel ağaçlandırma sahalarını tıraşlayarak aşırı odun üretimi yapmak için başvurulduğunu net olarak göstermektedir.

4.2.3. Özel Ağaçlandırmaların Türkiye'deki Durumu

Türkiye'de ormanların tamamına yakını (%99,9) devlet mülkiyetindedir. Fakat farklı dönemlerde özel ağaçlandırma deneyimleri yaşandığı bilinmektedir. Türkiye'de özel kuruluşlarca yapılan ağaçlandırmalara, 1960'lı yıllarda, Kav Kibrit Fabrikası, 1975 yılında ORMA ve 2005 yılında ENAT tarafından gerçekleştirilen ağaçlandırmaların örnek gösterilebileceği belirtilmektedir (Boydak ve Çalışkan, 2014). Denizli'nin Çal ilçesinde sahipli arazide yapılan özel ağaçlandırma çalışmaları ile İzmir'de Bergama ilçesinin Kozak yaylasında yapılan fıstıkçamı ağaçlandırmaları istisnai olarak değerlendirilecek özel ağaçlandırma çalışmalarıdır. Ülke çapında en iyi bilinen ve en başarılı olduğu düşünülen Çal örneğinde bile yapılan toplam özel ağaçlandırma miktarını 1.471 ha düzeyinde kaldığı görülmektedir (Erdönmez vd., 2020).

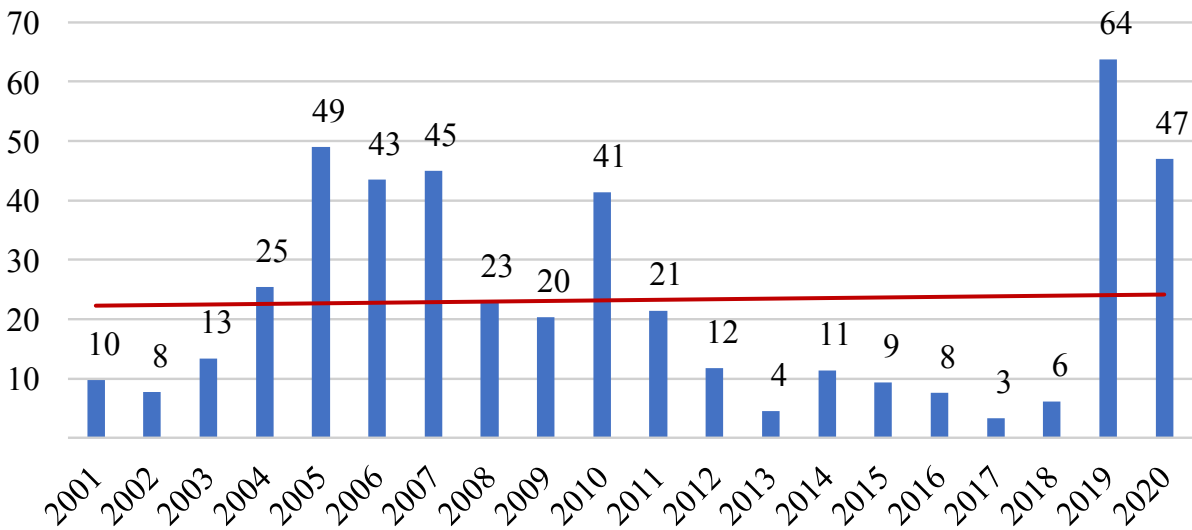
Türkiye'de yasal altyapısı oluşturulmuş özel ağaçlandırma çalışmaları 27.08.1984 tarih ve 18502 sayılı Resmî Gazetede yayımlanan Ağaçlandırma Yönetmeliğinin yürürlüğe girmesinden sonra başlamıştır (Özkurt ve Yeşilkaynak, 2009). Özel ağaçlandırmaların uygulamaya aktarılmasının başlangıcının ise 1986 yılı olduğu bilinmektedir (OGM, 2022). Özel ağaçlandırmaların 2020 sonu itibarıyla 145.693 hektara ulaştığı ve yapılan ortalama yıllık özel ağaçlandırma miktarının ise 4.163 ha olduğu görülmektedir (**Şekil 4.2.1**). Özel ağaçlandırmalar en yüksek miktara 2017 yılında ulaşırken, en düşük miktar ise 1986 yılında gerçekleşmiştir. Yıllık ortalama 10.345 ha ortalama ile 2004-2011 arasındaki yıllar özel ağaçlandırmaların en yüksek miktarlara ulaştığı dönem olmuştur.

Şekil 4.2.1. Türkiye’de özel ağaçlandırmaların yıllara göre değişimi (OGM, 2022).
*Kırmızı çizgi yıllık ortalamayı (4163 ha) göstermektedir.

2001 ile 2020 yılları arasındaki 20 yıl dikkate alındığında, yıllık olarak yapılan özel ağaçlandırma miktarlarının, Orman Genel Müdürlüğü (OGM) tarafından yapılan ağaçlandırma miktarlarına (endüstriyel ağaçlandırma hariç) oranının %3 ile %64 arasında değiştiği görülmektedir (Şekil 4.2.3). Bu dönemde özel ağaçlandırma miktarlarının OGM ağaçlandırma miktarlarına oranı ortalama %20’dir. 2001-2018 arasında OGM ağaçlandırmasının yıllık ortalaması 35.388 ha iken, 2019 yılında

5.794 ha, 2020 yılında 9.320 ha ve 2021 yılında 11.313ha olduğu görülmektedir. Dolayısıyla, özel ağaçlandırmanın genel ağaçlandırmaya oranında 2019 ile 2021 yılları arasında OGM’nin yaptığı ağaçlandırma miktarında görülen düşüşten kaynaklı olarak yükselme olmaktadır. Oysa bu yıllar arasında özel ağaçlandırma miktarlarının fazla değişmediği ve ortalama 4.000 ha civarında seyrettiği görülmektedir (Şekil 4.2.2).

Şekil 4.2.2. Yıllara göre özel ağaçlandırma alanlarının devlet ağaçlandırma (endüstriyel ağaçlandırma hariç) alanlarına oranı (%) (OGM, 2022). *Kırmızı çizgi doğrusal eğilimi göstermektedir.

4.2.3.1. Özel Ağaçlandırma Alanları, Kullanılan Türler ve Yapılabilecek Tesisler

Özel ağaçlandırma alanı olarak kullanılabilir alanlar, 23.03.2020 tarih 7310 sayılı Özel Ağaçlandırma Tamimi'nde belirtilmiştir. Buna göre devlet ormanlarında kadastro çalışmalarında orman sınırları içinde kalan ve amenajman planlarında verimli orman sayılmayan alanlar, özel ağaçlandırmalarda kullanılabilir. Ayrıca, hazine arazilerinde Milli Emlak Genel Müdürlüğü mevzuatına göre özel ağaçlandırma için uygun alanlar ve sahipli arazilerde tapu senedi olan taşınmazlar özel ağaçlandırmalar kapsamına alınmıştır. Özel ağaçlandırmaya konu edilemeyecek alanlar ise 21 madde ve alt maddeler halinde verilmiştir.

Özel ağaçlandırmalar için kullanılabilir alanların alt sınırı, devlet ormanlarında 0.5 ha, hazine arazilerinde 2.0 ha, üst sınırlar ise aynı sırayla 50 ha ve 300 ha olarak belirtilmiştir. Devlet arazilerinde OGM tarafından belirlenecek yıllık bedellerin, özel ağaçlandırma yapanlar tarafından ödeneceği belirtilmektedir.

1986 yılından 1998 yılına kadar geçen sürede daha çok asli orman ürünü veren çam, meşe, göknar, sedir vb. türler kullanıldığı için özel ağaçlandırmaların ilgi görmediği, 1998 yılında yapılan yönetmelik değişikliği ile orman ağacı türlerine ceviz, kestane, zeytin ve harnup gibi türlerin de eklendiği görülmektedir (Özkurt ve Yeşilkaynak, 2009). Özel ağaçlandırmalar için kullanılabilir türler yürürlükte olan 7310 sayılı Tamim ekinde (Ek-17) verilmiştir. Tür listesinde odun ürünü ve odun dışı orman ürünü için kullanılabilirler ayrılmıştır. Odun ürünü için kullanılabilir türler de hızlı gelişen ve diğerleri olarak ayrılmıştır. Odun dışı orman ürünü verenler arasında sayılan türler içinde nar, incir, zeytin gibi türler de sayılmıştır. Ek-17'de sayılan türlerde uygulanacak aralık mesafeler için EK-16'da bilgi verilmektedir. Bu listede olmayan türler için OGM'nin kullandığı aralık mesafeler önerilmektedir. Bu listede ceviz için 8x8 veya 12x12 m, zeytin için 5x5 veya 8x8 m, incir için 5x5 veya 6x6 m aralık mesafe, Antep fıstığı için ise sulu ve kuru koşullar olarak çok sayıda aralık mesafe verildiği dikkat çekmektedir.

Ceviz, kestane, nar, zeytin, Antep fıstığı, harnup gibi türler tarımsal üretimde kullanılmaktadır. Bu türler Tamimde EK-17'de verilmektedir. Orman ağaçlarında iyi bir ekosistem oluşması için kapalılığın sürdürülmesi gerekmektedir. Böylece hem toprakta iyi bir mikroorganizma etkinliği olmakta hem de odun üretimi açısından bireyler arası rekabet oluşturularak gövde üretimi gerçekleştirilmektedir. O nedenle de orman ağaçlarında dar aralık mesafeleri uygulanmaktadır. Genellikle makinalı bakım yapılması için 3 m aralık kullanılırken, mesafeler daha dar, örneğin kızılçam 3x2 m, karaçam 3x1,5 m meşe 2x1,50 m dikilmektedir. Özel ağaçlandırmaya konu edilen EK-17'de sayılan türler ise orman ağaçlarının aksine meyve üretimi için daha çok ışık alması sağlanmakta, dolayısıyla geniş aralık mesafe (en azı 5x5 m) ile yetiştirilmektedir. Bu yaklaşımla ormanlık alanlar tarım bitkileri için kullanılmakta, dolayısıyla orman alanları bu uygulamayla tarım alanlarına dönüştürülmektedir.

Ormanlar ekolojik bir sistemdir. Söz konusu yaklaşımla bir orman ekosistemi oluşturmak mümkün değildir. Bu kapsamda yapılan çalışmalar ancak meyvecilik olarak isimlendirilebilir ve kurulan tesis de bir meyve bahçesi olabilir. Nitekim, OGM'nin mevcut özel ağaçlandırma yaklaşımıyla kamuoyunda yaratmış olduğu yanlış etki, 2021 yılında meydana gelen orman yangınları sırası ve sonrasında kendini göstermiştir. Bu yaklaşım sonucunda, yangına uyumlu ekosistemler olan kızılçam ormanlarının yerine meyve ağaçlarıyla dikimler yapılması geniş kitlelerce önerilmiş ve uzun zaman gündemi meşgul etmiştir. Oluşan bu yanlış algının halen kırıldığını söylemek de mümkün değildir.

Tamimde özel ağaçlandırma alanlarında her bir bölümü 250 m² kadar olabilen toplamda 2.000 m² olabilecek prefabrik hangar-depolar, 10 ha ve üzeri alanlarda 100 m² kadar bekçi evleri de yapılabileceği belirtilmektedir. Bu tesisler için elektrik tesisleri de yapılabileceği belirtilmiş, ayrıca havuz vb. yapılması da alan büyüklüğüne göre öngörülmüştür. Bu tesisler de yine orman alanlarının amacı dışında kullanılmasına hizmet edebilecek tesisler niteliğindedir. Bu tür tesislerin çoğu devlet eliyle (OGM) yapılan ağaçlandırmalarda kullanılmaması, fakat özel ağaçlandırmalarda bu tür tesislere

“ihtiyaç” duyulması, konunun ne kadar dikkatsizce ele alındığı hakkında ipucu vermektedir. Diğer yandan özel ağaçlandırma için verilen alanların devredilebilmesi, yeni ortaklar alınabilmesi ve bu alanların kullanıcılarının mirasçılara da geçebilmesi ortadaki suiistimali daha da açığa çıkarmaktadır.

4.2.3.2. Özel Ağaçlandırmaların Tarihsel Gelişimi

Osmanlı İmparatorluğu devlet yapısı İslam Hukukunu temel aldığından toprakta özel mülkiyet sınırlı kalmış, doğal olarak özel orman mülkiyeti de toplam orman varlığı içerisinde çok küçük oranlara sahip olmuştur. Baskın devlet orman mülkiyeti ve 3116 Sayılı ilk Orman Yasası ile benimsenen devlet orman işletmeciliği, ağaçlandırmalar da dâhil ormancılıkla ilgili her türlü çalışmanın devlet tarafından yapılması sonucunu doğurmuştur. Bu nedenle Türkiye’de uzun yıllar kayda değer özel ağaçlandırma çalışması yapılmamıştır.

1980’li yıllarla birlikte özel ağaçlandırma çalışmalarının yaygınlaştırılması için önemli bazı adımlar atıldığı görülmektedir. Bu adımlar aşağıda maddeler halinde sıralanmıştır:

- 1983 yılında çıkarılan 2896 Sayılı Yasa ile 6831 Sayılı Orman Yasası’nın 57’nci maddesi değiştirilmiş ve hazine ve orman arazilerinde gerçek ve tüzel kişiler tarafından ağaçlandırma çalışması yapılması olanaklı hale getirilmiştir.
- 27.08.1984 tarih ve 18502 sayılı Resmî Gazetede yayımlanan Ağaçlandırma Yönetmeliği ile özel ağaçlandırmalar için gerekli yasal altyapı tamamlanmış ve 1986 yılında da fiilen özel ağaçlandırma çalışmalarına başlanmıştır.
- Buna rağmen özel ağaçlandırma çalışmaları ilgi görmeyince 1984, 1987, 1989 ve 1994 yıllarında söz konusu yönetmelikte yapılan değişiklikler ile özel ağaçlandırma çalışmaları daha cazip hale getirilmeye çalışılmıştır.
- Özel ağaçlandırma çalışmalarında beklenen ilgi yine olmayınca 23 Şubat 1998 tarih ve 23267 Sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan yeni Ağaçlandırma Yönetmeliği’nin 14’üncü

maddesiyle devlet ormanlarında asli orman ürünü veren ağaç türlerinin yanı sıra tali orman ürünü veren orman ağacı ve ağaççıklarından ceviz ile yetişme ortamı şartları açısından doğal olarak yetişen kestane, antepfıstığı (menengiç, sakız ağacı) zeytin, mahlep ve harnup türleri kullanarak özel ağaçlandırma yapılmasına izin verilmiştir. Ek olarak orman arazilerinde asli ağaç türünün altında ikinci tür olarak defne, güvey otları, kekik, gebere, adaçayı, kuşburnu vb. tıbbi ve aromatik bitkilerle, süs veya boya bitkilerinin yetiştirilmesinin mümkün olduğu ifade edilmiştir. Aynı yönetmelikte hazine ve sahipli arazilerde de ceviz, kestane, antepfıstığı (menengiç, sakız ağacı) zeytin, mahlep, harnup ile defne, güvey otları, kekik, gebere, adaçayı, kuşburnu vb. tıbbi ve aromatik bitkilerle, süs ve boya bitkisi türleriyle de özel ağaçlandırma yapılabileceği ifade edilmiştir. Bu değişiklik sonrasında özel ağaçlandırma çalışmalarında oransal olarak bir artış gerçekleşmiştir.

Özel ağaçlandırma çalışmalarının bazı bölgelerde diğer bölgelere göre daha fazla ilgi gördüğü dikkat çekmektedir. Yapılan bir araştırmanın sonuçlarına göre; özel ağaçlandırma çalışmaları tarımsal üretimin yüksek ve altyapının daha gelişmiş olduğu kırsal bölgelerde daha yaygındır (Erdönmez ve Ok, 2010). **Tablo 4.2.1**’de 2020 yılı sonu itibariyle en fazla özel ağaçlandırma yapılan 20 il gösterilmiştir.

Tablo 4.2.1’den de görülebileceği gibi en çok özel ağaçlandırma yapılan iller içerisinde Kahramanmaraş-Sivas hattının doğusunda ve Karadeniz bölgesinde hiçbir il bulunmamaktadır. Büyük çoğunlukla Marmara, Ege ve Akdeniz kıyı şeridinde yer alan bu 20 ilde yapılan özel ağaçlandırmalar (102.615 ha) ülke genelinde yapılan bütün özel ağaçlandırmaların (145.696) %70’ini oluşturmaktadır.

Özel ağaçlandırma çalışmaları çoğunlukla orman arazilerinde yapılmakta ve tür seçiminde ceviz, badem, harnup, biberiye ve kekik gibi ekonomik getirisi yüksek tarım bitkileri öne çıkmaktadır (Özkurt ve Yeşilkaynak, 2009; Pezikoğlu vd., 2012; Gençay, 2020).

Tablo 4.2.1. En fazla özel ağaçlandırma yapılan 20 il (OGM, 2022).

Sıra	İl	Alan (ha)	Sıra	İl	Alan (ha)
1	İzmir	11.386	12	Tekirdağ	3.961
2	Sivas	10.768	13	Denizli	3.798
3	Balıkesir	9.138	14	Antalya	3.278
4	Manisa	6.835	15	Muğla	3.021
5	Mersin	6.552	16	Aydın	2.687
6	Edirne	6.352	17	İstanbul	2.681
7	Konya	6.182	18	Kahramanmaraş	2.107
8	Adana	5.160	19	Uşak	2.050
9	Ankara	4.978	20	Burdur	1.853
10	Bursa	4.947		20 il toplamı	102.615
11	Çanakkale	4.881		Türkiye Toplamı	145.696

Özel ağaçlandırmalarla ilgili son dönemde yaşanan değişiklikler

Ağaçlandırma Yönetmeliği'nde 23 Ekim 2019 tarihinde (Resmî Gazete Sayısı: 30927) özel ağaçlandırmalarla ilgili köklü değişiklikler yapılmıştır. Bu değişikliği takiben OGM tarafından yayımlanan 7310 Sayılı Özel Ağaçlandırma Tamimi ile değişiklikler uygulanmaya başlanmıştır. Bu değişiklikler aşağıda kısaca özetlenmiştir:

- Ağaç tanımında kullanılan 8 m kriteri 5 m'ye düşürülmüş, ağaççık tanımı da buna bağlı olarak değişmiştir.
- Devlet ormanlarında yapılacak özel ağaçlandırma çalışmaları için arazi kullanım bedeli getirilmiştir.
- Orman idaresince devlet ormanlarında köy tüzel kişilikleri adına özel ağaçlandırma çalışması yapılması olanaklı hale getirilmiştir.
- Sakız ağacı ile yapılacak özel ağaçlandırma çalışmaları, 'deniz kıyı kenar çizgisinden itibaren kara yönünde yatay olarak 2000 metrelik mesafe içinde bulunan yerler ile tabii göl kıyı kenar çizgisinden itibaren kara yönünde yatay olarak 500 metrelik mesafe içinde bulunan yerlerdeki devlet ormanlarında özel ağaçlandırma ve özel imar-ihya çalışmasına izin verilmemesi' kuralından muaf tutulmuştur.

- Sahipli arazilerde yapılacak özel ağaçlandırma çalışmalarında tek parselde aranan 0,5 hektarlık alt limit tek parsel veya bitişik parseller toplamı olarak değiştirilmiştir.
- Uygulama projelerinin özel ormancılık bürolarınca yaptırılması zorunluluğu getirilmiştir.
- Uygulama projelerinin köy tüzel kişilikleri adına orman idaresince yapılabileceği hükmü kaldırılarak bu projelerin köy tüzel kişilikleri adına da özel ormancılık bürolarınca yapılması zorunlu olmuştur.
- Devlet ormanlarında yapılan özel ağaçlandırma çalışmalarında alt tür olarak kullanılacak olan tıbbi, aromatik, yumru ve soğanlı bitkilerin yörede doğal olarak yetişen türler arasından seçilmesi zorunluluğu kaldırılmıştır.
- Benzer şekilde, devlet ormanlarındaki açıklıklarda toplam proje alanının %5'ini geçmemek kaydıyla tıbbi, aromatik, soğanlı ve yumru bitkilerin yetiştirilmesine verilen izinde yörede doğal olarak yetişen türlerin seçilmesi zorunluluğu da kaldırılmıştır.
- Proje alanında yapımına izin verilen tesislerle ilgili olarak;

- Hazineye ait arazilerdeki projelerde tesis yapabilmek için aranan imar planı dışında yer alma şartı kaldırılmıştır.
- Tesis alanının proje yatay alanının %0,1'ini ve 3000 m²'yi geçmeme koşulu kaldırılmıştır.
- Devlet ormanlarında yapılan proje alanlarında inşa edilebilecek tesislere; işleme amaçlı tesisler (bıçkı, hızar vb.), prefabrik bekçi evi, taşınabilir tuvalet ve don kırıcı tesisler eklenmiştir.
- Köy tüzel kişiliklerince yapılan proje alanlarında amenajman planlarının orman idaresince ücretsiz olarak yapılması seçeneği kaldırılmıştır.
- Proje sahalarının proje sahibi tarafından korunması gereğine işaret eden hüküm yönetmelikten çıkarılmıştır.

4.2.3.3. Özel Ağaçlandırmaların Sosyo-ekonomik Açıdan Değerlendirilmesi

Anayasa'nın 169'uncu maddesi devlete 'ormanları koruma ve sahalarını genişletme' görevi vermiştir (Madde 169/1). 6831 Sayılı Orman Yasası'nın özel ağaçlandırmalara dayanak sağlayan 57'nci maddesi de özel ağaçlandırmaların amacının 'orman sahasını artırmak' olduğunu açıkça vurgulamaktadır. Belirtilen maddenin konuyla ilgili birinci fıkrası aşağıya olduğu gibi aktarılmıştır:

Orman sahasını artırmak maksadıyla, orman sınırları içinde yangın ve çeşitli sebeplerle meydana gelmiş açıklıklarda, verimsiz, vasıfları bozulmuş ve amenajman planlarında toprak muhafaza karakteri taşımadığı halde muhafazaya ayrılmış orman alanları ile, Devlete ait olup orman yetişme muhiti şartları bakımından elverişli olan yerlerde; köy tüzelkişilikleri ve diğer gerçek ve tüzelkişiler tarafından Orman Genel Müdürlüğüne uygun görülecek planlara göre ağaçlandırma yapılabilir.

Bu halde, 1986 yılından günümüze kadar yapılan özel ağaçlandırma çalışmaları hem nitelik hem de nicelik olarak Anayasa'ya ve Orman Yasası'na uygun değildir. Şöyle ki; 1986 yılından 2020 yılı sonuna kadar yapılan toplam özel ağaçlandırma miktarı

yaklaşık 146 bin hektardır. Oysa yalnızca 2011-2020 yılları arasındaki 10 yıllık dönemde devlet (OGM) tarafından yapılan ağaçlandırma miktarı yaklaşık 395 bin hektardır (OGM, 2021). Üstelik yapılan özel ağaçlandırma çalışmalarının çok büyük bir bölümü bozuk olarak nitelenen orman alanlarında yapılmaktadır. Yani zaten orman olan alanlarda bu çalışmalar yapılmaktadır. Ayrıca, ağaçlandırmalarda kullanılan bitki türleri son 20 yılda orman ağaçlarından büyük ölçüde tarımsal ürün veren ağaçlara, çalılara ve otsu bitkilere dönmüştür. Yani yapılan özel ağaçlandırma çalışmaları orman sahasını artırmak bir yana var olan orman alanlarının orman olma niteliklerini bozar durumdadır.

Ağaçlandırma Yönetmeliği'nde (Madde 8) 2019 yılında yapılan değişiklikle, sakız ağacı ile yapılacak özel ağaçlandırma çalışmaları 'deniz kıyı kenar çizgisinden yatay olarak 2.000 metre mesafede bulunan, göl kıyı kenar çizgisinden ise yatay olarak 500 metre mesafede bulunan devlet ormanlarında özel ağaçlandırma çalışması yapılamaz' sınırlamasından muaf tutulmuştur. Öncelikle bu değişiklik kıyılardan yararlanmada kamu yararı önceliğini öngören Anayasa'nın 43'üncü ve 3621 Sayılı Kıyı Yasası'nın 5'inci maddesine açıkça aykırıdır. Ayrıca sakız ağacı yetiştiriciliği ve sakız üretimi ile ilgili olarak geçmiş yıllarda yapılan girişimler ekolojik ve kültürel nedenlerle başarılı olamamıştır. Bu nedenle sakız ağacı ile yapılacak özel ağaçlandırma çalışmalarına getirilen bu muafiyet ağaç yetiştirmek ve sakız üretmekten daha çok belirli kesimlere kıyı alanlarında yasa dışı fırsatlar yaratmak olarak değerlendirilebilir.

Yönetmelik değişikliği ile köy tüzel kişiliklerine amenajman planları ve uygulama projelerinin yapılmasında orman idaresince verilen desteğin kaldırılmış olması da önemli sorun başlıklarından biridir. Oysa Orman Yasası'nın 59'uncu maddesinin 2'nci fıkrasında kendi arazilerinde ağaçlandırma yapmak isteyen gerçek kişiler ile özel hukuk tüzel kişilerine orman idaresinin bu konularda yardımda bulunması hükme bağlanmışken köy tüzel kişiliklerinden bu yardımın esirgenmesi olumsuz bir adımdır. Eğer orman idaresinin iş yükü sorun olarak görülüyorsa, zaten Anayasadaki ve yasadaki amaçlara uygun olmayan özel ağaçlandırma

çalışmalarında bunca yıl ısrar edilmiş olmasının bir anlamı kalmamaktadır.

Son olarak; yine Ağaçlandırma Yönetmeliği'nde 2019 yılında yapılan değişiklikle özel ağaçlandırma sahalarında yapılaşmaya dönük olarak verilen izinlerin genişletilmiş olduğunu ve işlemlerin kolaylaştırıldığını hatırlatmakta yarar vardır.

4.2.4. Sonuç

Ormanların birçok işlev ve hizmeti bulunmaktadır. Odun hammaddesi üretimi de bu hizmetlerin en önemlilerinden birisidir. Dünyada ormanların odun üretim hizmetlerinden yararlanmanın en önemli kaynağı ağaçlandırmalardır. Dünya genelinde ormanlar içindeki payı %3 olan endüstriyel ağaçlandırmalar odun üretimi amacıyla kurulmaktadır.

Türkiye'de ağaçlandırma ve doğal ormanlara yönelik karşılaştırmalı bir envanter bulunmamaktadır. Kızılçamda yapılan hasılat araştırmaları, ağaçlandırma yoluyla oluşturulmuş ormanların doğal ormanlardan yaklaşık %50 daha fazla artım ve servete sahip olduğunu göstermektedir.

Türkiye'de ilk kapsamlı ve etütlere dayalı çalışma olarak, Endüstriyel Ağaçlandırma Çalışmaları Eylem Planı hazırlanmış ve 2013 yılında uygulamaya konulmuştur. Eylem Planı ile toplam orman alanının %0,7'sini oluşturan 165.000 ha alanda endüstriyel ağaçlandırma yapılması hedeflenmiştir. 2019 ve 2021 yıllarında yıllık ~6000 ha olarak öngörülen hedefin sırasıyla 2-4 katına çıkan gerçekleştirmeler

olmuştur. OGM'nin istatistiklerine göre bu artışın artarak süreceği düşünülmektedir.

Endüstriyel ağaçlandırmaların da içinde yer aldığı ağaçlandırmalarla kazanılmış ormanların toplamı, dünya ormanlarının %7'sini oluşturmaya karşılık, toplam odun üretiminin yaklaşık %50'sini karşılamaktadır. Endüstriyel ağaçlandırmaların, dünyada olduğu gibi Türkiye'de de birim alandaki odun üretimini artırmak ve doğal ormanlar üzerindeki üretim baskısını azaltmak için kullanılması gerekmektedir.

Son yıllarda endüstriyel ağaçlandırma için hedeflenen alan miktarı her yıl için 2-4 kat artırılmıştır. Böylece Eylem Planı'nda öngörülen kesim düzeni bozulmuş olduğu halde, bunun yerine yeni bir kesim düzeni de oluşturulmamıştır. Bu durumda, endüstriyel ağaçlandırma yüksek kapalıdaki ormanların (2 ve 3 kapalı) tıraşlama kesilip üretim için kullanıldığı bir araç haline getirilmiştir.

Türkiye ormancılığında özellikle odun hammaddesi ile ilgili sorunların çözümü için endüstriyel ağaçlandırmanın da içinde olduğu ağaçlandırmanın orman yönetiminin bir bileşeni olması gerekmektedir. Bu sağlandıktan sonra, endüstriyel ağaçlandırma alanları belirlenmeli, kesim düzeni oluşturulmalı ve endüstriyel ağaçlandırma alanlarında üretim hedefine yönelik yoğun silvikültürel uygulamalar yapılmalıdır. Böylece, endüstriyel ağaçlandırmaların dünyada olduğu gibi bilimsel gerekler ve tekniklere göre yapılması sağlanmış olacaktır. Aksi halde endüstriyel

© H. Baruhan GÜNSHEN

ağaçlandırma çalışmaları, odun üretimi artışı için bir kılıf olmaktan öteye gidemeyecek ve doğal ormanları korumak yerine, orman bozulmasına hizmet etmeye devam edecektir.

Ne yazık ki, özel ağaçlandırma çalışmaları Anayasa ve Orman Yasası tarafından tanımlanan 'orman sahasını artırma' amacından uzaklaşmıştır. Bütün teşviklere rağmen özel ağaçlandırma çalışmalarının miktarının belirli seviyenin altında kalması bir yana, özel ağaçlandırmalar orman içi açıklıklarda tarım arazisi ve konaklama yerleri oluşturmaya dönüşmüştür. Bunun ekolojik ve toplumsal açıdan olumsuz sonuçlar doğuracağı açıktır.

Özel ağaçlandırmalarda önerilen tarım bitkileri ve bunların aralık mesafeleri dikkate alındığında orman ağaçları için ağaçlandırmalarda kullanılan aralık mesafelerin oldukça üzerinde olduğu görülmektedir. Orman ağaçlarında özellikle odun üretimi için kullanılan aralık mesafelerin dar olması, ışık rekabetinin kullanılarak, boy (gövde) üretimini artırma amacı taşımaktadır. Tarımda ise üretim, bol ışık ve dallanmaya dayanmaktadır. Dolayısıyla özel ağaçlandırma için ayrılan orman alanları bu şekilde bir tarım alanına dönüşecek ve bu da orman bozulmasına ve orman alanlarının (ekosistemlerinin) azalmasına yol açacaktır.

Özel ağaçlandırma çalışmalarının devlet desteğiyle başladığı 1986 yılından 2020 yılı sonuna kadar toplam 145.693 ha özel ağaçlandırma yapılırken, Orman Genel Müdürlüğü aynı dönemde 1.536.430 ha ağaçlandırma yapmıştır. Bu dönemde özel ağaçlandırmaların yıllık ortalaması 4.163 ha olarak gerçekleşmiştir. Bu durumda özel ağaçlandırmalar OGM tarafından yapılan ağaçlandırmaların yaklaşık %9,5'i kadardır. Bu açıdan bakıldığında, bu tür özel ağaçlandırmalara gerek duyulmadan, OGM'nin iyi bir planlama ile bu ağaçlandırmaları da rahatlıkla yapabileceği anlaşılmaktadır.

Ağaçlandırma her bir aşaması dikkatle yürütülmesi gereken detaylı, teknik bir çalışmadır. Dolayısıyla uygun tohum hasadı, tohum çıkarılması, gerektiğinde tohumun depolanması, uygun fidanlık teknikleri ile fidan yetiştirilmesi, ağaçlandırma alanlarında kullanılacak türlerin seçimi, seçilen türde uygun orijinde yetiştirilmiş fidanların kullanımı, tekniğine uygun şekilde arazinin hazırlanması ve tekniğine uygun şekilde fidanların dikilmesi ile sonuçlanan bir

dizi teknik uygulama gerektirmektedir. OGM'nin de bu konuda tesisleri, araçları, birikimli ve deneyimli personeli bulunmaktadır. Özel ağaçlandırma yapan kişi ve kuruluşların ise ağaçlandırma konusunda birikim ve deneyimleri tartışmalı bir konudur. O bakımdan orman ağaçları kullanılsa bile özel ağaçlandırma uygulamaları ile orman alanlarının ekonomik ve verimli değerlendirilmesi tartışmalı hale gelmektedir.

Özel ağaçlandırma için kullanılacak hazine arazilerinin de OGM tarafından değerlendirilerek orman dışı ağaçlandırma kapsamında kullanılması ve böylece orman alanlarının yapılacak bu tür uygulamalarla artırılması, mevcut koşullarda çok daha uygun olacaktır.

Orman ağaçları uzun ömürlü bitkilerdir. Odun üretimi için kavak vb. türlerde 10 yıla kadar yönetim süreleri kullanılabilmesine karşın, kızılçam için 30 yıl (son zamanlarda ağaçlandırmalar için kabul edilmiş) yönetim süresi kullanılmaktadır. 7310 Sayılı Tamimde ise özel ağaçlandırma alanlarının devredilmesi, ortak alınması ve miras yoluyla devredilmesi söz konusu olabilmektedir. Bu durum da özel ağaçlandırmalar ormanların işletme hakkından öte mülkiyet olarak da azalmasına ve özelliklerinin bozulmasına yol açmaktadır.

Köy tüzel kişiliklerinin ve özellikle orman köylerinin özel ağaçlandırmalar yoluyla orman kurması ve bu ormanlardan gelir elde etmesi amacından uzaklaşmış olması da bir başka sorun olarak karşımıza çıkmaktadır.

Özel ağaçlandırmalar konusunda atılan her adımın ve yapılan her değişikliğin, yeni ağaçlandırmalarla orman alanları kazanma amacından çok, toplumun belirli kesimlerine orman alanı tahsis ederek, onlara ayrıcalık yaratmak gibi bir amaca doğru evrilmesi kabul edilemez bir durumdur.

Kaynaklar

Alan, M., 2020. Silviculture and tree breeding for planted forests. *Eurasian Journal of Forest Science*, 8(1): 74-83.

Alan, M., 2021. Amerika Birleşik Devletleri'nin güney eyaletlerinde yapılan ağaçlandırmaların Türkiye açısından değerlendirilmesi. *Ormanlık Araştırma Dergisi*, 8(1): 42-53.

- Barua, S. K., Lehtonen, P., Pahkasalo, T., 2014.** Plantation vision: potentials, challenges and policy options for global industrial forest plantation development. *International Forestry Review*, 16(2): 117-127.
- Boydak, M., Çalışkan, S., 2014.** Ağaçlandırma. OGEMVAK, 712s, İstanbul
- Erdönmez, C., Ok, K., 2010.** Determination of socio-economic factors affecting private plantations in Turkey. *African Journal of Agricultural Research* 5 (11): 1162-1167.
- Erdönmez, C., Ertuğrul, H., Çuvaç, F., Afacan, M., 2020.** Çal ve civarında devletten başkası tarafından yapılan ağaçlandırmalar sonucu oluşan ormanlar ve ağaçlık alanların sorunları ve çözüm yollarına ilişkin çalışma grubu raporu. *Orman ve Av*, 98 (2): 4-11.
- Erkan, N., 1996.** Kızılçamda (*Pinus brutia* Ten.) meşcere gelişiminin simülasyonu. Ormançılık Araştırma Enstitüsü, Teknik Bülten No: 1, 148 s., Elâzığ.
- Evans, J., 2009.** The history of tree planting and planted forests. In: Evans J. (Ed.), *PLANTED FORESTS Uses, Impacts and Sustainability* (Vol. 213, pp. 5–22). Rome, Italy: CABI International and FAO.
- FAO, 2020.** Global Forest Resources Assessment 2020: Main report. Rome.
- FRA, 2020.** Global Forest Resources Assessments, Term and Definitions. Food And Agriculture Organization of The United Nations.
- Gençay, G., 2020.** The legal framework of private afforestation: The case of Turkey. *Land Use Policy*, 96: 104673.
- Gümüç, C., 2014.** Osmanlıdan günümüze ormançılık politikalarının ormançılık örgütlenmesi üzerine etkileri ve güncel sorunlar. II.Ulusal Akdeniz Orman ve Çevre Sempozyumu, Isparta, Türkiye, 22-24 Ekim 2014, ss.477-489.
- Işık, F., McKeand, S., 2019.** Fourth cycle breeding and testing strategy for *Pinus taeda* in the NC State University Cooperative Tree Improvement Program. *Tree Genetics & Genomes*, 15, 70 (2019). <https://doi.org/10.1007/s11295-019-1377-y>
- Keenan, R. J., Reams, G. A., Achard, F., de Freitas, J. V., Grainger, A., Lindquist, E., 2015.** Dynamics of global forest area: Results from the FAO Global Forest Resources Assessment 2015. *Forest Ecology and Management*, 352, 9-20.
- OGM, 2013.** Endüstriyel Ağaçlandırma Çalışmaları Eylem Planı (2013-2023).
- OGM, 2018.** Orman Gene Müdürlüğü Stratejik Plan (2019-2023) [https://www.ogm.gov.tr/ekutuphane/StratejikPlan/Orman%20Genel%20%BCd%C3%BCrl%C3%BC%C4%9F%C3%BC%20Stratejik%20Plan%20\(2019-2023\).pdf](https://www.ogm.gov.tr/ekutuphane/StratejikPlan/Orman%20Genel%20%BCd%C3%BCrl%C3%BC%C4%9F%C3%BC%20Stratejik%20Plan%20(2019-2023).pdf) (Erişim tarihi 04.04.2022)
- OGM, 2022.** Orman Genel Müdürlüğü (OGM) web sitesi. <https://www.ogm.gov.tr/tr/e-kutuphane/resmi-istatistikler> (Erişim tarihi: 04.04.2022)
- ÖİK, 2014.** Özel İhtisas Komisyon Raporu: sürdürülebilir orman yönetimi (2014-2018). Kalkınma Bakanlığı Yayın No: KB: 2872 - ÖİK: 722
- Özkurt, A., Yeşilkaynak, B., 2009.** Özel ağaçlandırma çalışmalarının sosyal ve ekonomik boyutu: Mersin örneği. II. Ormançılıkta Sosyo-Ekonomik Sorunlar Kongresi, 19-29 Şubat 2009, Isparta, 65-73.
- Payn, T., Carnus, J. M., Freer-Smith, P., Kimberley, M., Kollert, W., Liu, S., Orazio, C., Rodriguez, L., Silva, L. N., Wingfield, M. J., 2015.** Changes in planted forests and future global implications. *Forest Ecology and Management*, 352, 57–67. <https://doi.org/10.1016/j.foreco.2015.06.021>
- Pezikoğlu, F., Öztürk, M., Tosun, İ., 2012.** Türkiye’de ceviz ve badem üretimi, özel ağaçlandırma kapsamındaki durumu ve pazarlama koşulları. 10. Ulusal Tarım Ekonomisi Kongresi, 5-7 Eylül 2012, Konya, 839-843.
- Şıklar, S., Öztürk, H. ve Alan, M., 2017.** Kızılçam (*Pinus brutia* Ten.) Genetik İslah Çalışmalarının Endüstriyel Ağaçlandırmaların Verimliliğine Etkisi. 2023’e Doğru 4. Doğa ve Ormançılık Sempozyumu. S:71-82.
- TOD, 2019.** Orman Genel Müdürlüğüne uygulanmakta olan “Endüstriyel Ağaçlandırma Çalışmaları Eylem Planı” üzerine değerlendirmeler ve öneriler. Türkiye Ormanlılar Derneği, https://www.ormancilarderneği.org/dosyalar/files/Endustriyel_Agaclandirma_Raporu.pdf (Erişim tarihi 04.04.2022)
- Usta, H., 1991.** Kızılçam (*Pinus brutia* Ten.) ağaçlandırmalarda hasılat araştırmaları. Ormançılık Araştırma Enstitüsü, Teknik Bülten No: 219, 138 s. Ankara.
- Ürgenç, S., 1998.** Ağaçlandırma tekniği (Yenilenmiş ve genişletilmiş ikinci baskı) İ.Ü. Orman Fakültesi Yayını No.3994/441, 600s., İstanbul.

Türkiye'de çölleşmenin önlenmesi ve biyolojik çeşitliliğin korunması çalışmalarında önemli sorunlar yaşanmaktadır. Bu açıdan bazı yasal düzenlemelerde ve o yasal düzenlemelerde son zamanlarda yapılan değişikliklerde ciddi açıklar bulunmaktadır.

©ÜNAL AKKEMİK

BÖLÜM 4

TÜRKİYE'DE

ORMAN

BOZULMASI

4.3. ÇÖLLEŞME VE BİYOLOJİK ÇEŞİTLİLİK KAYBI

ÜNAL AKKEMİK VE ALİ KAVGACI

4.3.1. Giriş

Jeolojik, paleontolojik, arkeolojik ve güncel antropolojik, flora ve fauna çalışmaları Anadolu'nun her açıdan büyük bir zenginliğe sahip olduğunu ortaya koymuştur. İklim çeşitliliği beraberinde yaşam çeşitliliğini de getirmiştir. Jeolojik çağlara ilişkin çalışmalar, günümüzdeki zenginliğin oluşmasına ışık tutmuş ve Anadolu'nun Eosen'den itibaren (yaklaşık 50 milyon yıldan günümüze) büyük değişimler geçirdiğini ve tropik yağmur ormanlarından kurak iklimlere kadar defalarca iklim ve biyolojik çeşitliliğinde değişimler olduğunu göstermiştir. Son arkeolojik çalışmalarda ise Avrupa'nın ilk yerleşimi olarak kabul edilen Yarımburgaz Mağaralarındaki insan yaşam izlerinin 600 bin yıla kadar gittiği ve Anadolu'da, özellikle son 10 bin yıllık dönemde kesintisiz bir şekilde insan yerleşimleri olduğu ortaya konmuştur.

Bilindiği gibi insan-doğa ilişkisi tarih boyunca farklı düzeylerde ve yoğunlukta yaşanmıştır. Tarihsel kaynaklarda yoğun ormanların olduğu belirtilmiş, günümüzde ise yerleşim yakınlarında kalıntı ormanlar (Demirtaş vd., 2019), değişen flora ve fauna ile tek bireyler halinde ağaçlar kalmıştır. Bu anlamda özellikle Ankara çevresinin önemli bir değişim geçirdiği kent yakınları ile tarım alanları arasında kalmış olan kalıntı ormanlardan anlaşılmaktadır.

Anadolu'da değişim artan nüfus ve uygulanan politikalarla daha da hızlanarak devam etmektedir. Bu değişimin yönü ne yazık ki nitelikli ormanların bozulması, ormansızlaşma, arazi kullanımında doğal yapıdan yapay alanlara doğru dönüşüm şeklinde olup çölleşmeye ve biyolojik çeşitlilikte ciddi boyutlara ulaşan zararlara neden olmuş ve hala olmaya devam etmektedir.

Ülkemizin içinde bulunduğu kuzey enlemlerinde kumul çölleri son derece sınırlı olup çölleşme ifadesi, insan kaynaklı etkiler sonucunda ormansızlaşma, arazi ve toprağın bozulması ve verimsizleşmesi, yine insan kaynaklı iklimdeki kuraklaşmayla doğal yaşam alanlarının flora ve faunasının bozulmasıdır.

Ülkemiz ormanlarında insan kaynaklı arazi bozulması ve çölleşmeye neden olan ve bunun sonucunda da biyolojik çeşitlilik kaybını artıran çok sayıda etken vardır. Bunlar;

1. Biyolojik çeşitlilik kavramının eksik veya yanlış ele alınması.
2. ÇED raporlarındaki bilimsel ve etik sorunlar.
3. Ormandan verilen izinler (madencilik, enerji vb) ve ormanların parçalanması.
4. İklim değişikliği, kentleşme ve insan kaynaklı orman yangınları.
5. Yanlış ağaçlandırma uygulamaları ve mekanizasyon.
6. Tabiat Parkı, Milli Park ve Kent (Şehir) Ormanı tanımları ve rekreasyonel kullanımla ilgili çelişkiler.

Bu bölümde; Türkiye'deki çölleşme riski, kavramlar, ÇED raporları, izinler, iklim değişikliği, ormancılık uygulamaları ve kuraklık etkisiyle biyolojik çeşitliliğin nasıl etkileneceği, bu konuda yapılan çalışmalar, mevcut durum ve gelecekte olabilecek sorunlar ve çözüm önerileri ele alınmıştır.

4.3.2. Çölleşme

Çölleşme ve Erozyonla Mücadele Genel Müdürlüğü'nün Çölleşme ile Mücadele Ulusal Strateji Belgesi (2013-2023)'te çölleşme, "Kurak, yarı kurak ve kuru alt nemli alanlarda iklim değişimleri ve

insan aktivitelerinin de dahil olduğu çeşitli etmenlerin sonucunda oluşan “Arazi Bozulumu”dur.” şeklinde tanımlanmıştır.

TÜBA Türkçe Bilim Terimleri Sözlüğünde ise “Çölleşme; Aşırı otlatma, ormansızlaştırma, yanlış tarım ve sulama uygulamaları ya da iklim değişikliği gibi nedenlerle kurak bölgelerde toprağın susuzlaşması ve çöl haline gelme süreci” şeklinde tanımlanmıştır.

Tanımlarda da görüldüğü gibi kuzey enlemlerde ve genel olarak Akdeniz iklimi etkisi altında olan ülkemizdeki çölleşme insan etkisiyle arazinin doğal yapısının bozulması, ormanların zarar görmesi, azalması, dönüşmesi, tarımsal alanlarda alan kaybı, susuzluk ve genel anlamda kuraklık etkisiyle tarımsal üretimde azalmadır.

Çölleşme ve Erozyonla Mücadele Genel Müdürlüğü bünyesinde hazırlanan “Çölleşme İle Mücadele Ulusal Strateji Belgesi (2013-2023)” adlı çalışmada “Sürdürülebilir çevre ve doğal kaynak yönetiminde, koruma, geliştirme ve faydalanma dengesi içinde kuraklığın olumsuz tesirlerinin ve çölleşmenin (arazi bozulumu) azaltıldığı ve etkilenen arazilerin iyileştirildiği, kırsal kalkınmanın sağlandığı ve uluslararası iş birliğinin geliştirildiği önder bir Türkiye.” şeklinde bir vizyon ve “Bilinçlendirme, kapasite ve teknoloji gelişimi, mali kaynak tahsisi vasıtasıyla, kuraklığın olumsuz etkilerini ve çölleşmeyi azaltan, bozulan arazilerin iyileştirilmesine yönelik ve kırsal kalkınmaya katkı sağlayan, yerel katılımı ve uluslararası diyalogu geliştiren politika ve programları uygulamak.” şeklinde bir misyon belirlenmiştir.

Türkiye’de Çölleşme Riski

Ülkemizde binlerce yıldan bu yana devam eden insan yerleşimleri, iklimle birlikte orman yapısında ve biyolojik çeşitliliğin oluşması üzerine önemli bir etki yapmıştır. İnsanın doğa ile ilişkisi barınak, gıda vb. şekillerde insan ihtiyacını karşılama doğrultusunda olduğundan insanın doğa üzerindeki etkisi daha çok ekosistemlerin bozulumu şeklinde gerçekleşmiştir. Öte yandan planlı bir doğal varlık yönetimi ise doğadan sürdürülebilir bir şekilde faydalanmayı gerektirmektedir. Bu ise doğal varlıkların yapısını bozmadan ve onun üretiminin üstünde bir faydalanmadan kaçınarak olmalıdır.

Ancak bu açıdan da ülkemiz doğal varlıkları üzerindeki yönetim anlayışının uygun bir şekilde gerçekleştiğini söylemek mümkün değildir. Nitekim ormanlaştırma ile ilgili başarı, ağaçlandırmalarla yapılan alan artımıyla ilişkilendirilmiş olup mevcut orman yapısındaki bozulma ya da orman ekosistemlerinin diğer ekosistemlere ve alan kullanımlarına dönüşümü göz ardı edilmektedir.

Bir taraftan süregelen iklim değişimi doğal varlıklar ve karasal ekosistemler üzerinde olumsuz etki yaparken, diğer taraftan yönetsel faaliyetlerin de baskı unsuru olarak gerçekleşmesi, arazi bozulması ve dolayısıyla çölleşmeyi tetikleyen bir durumun ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Bilindiği üzere biyolojik çeşitlilik; genetik çeşitlilik, tür çeşitliliği, ekosistem çeşitliliği ve tüm bunların içinde bulunduğu süreç çeşitliliğinin bütünüdür ifade eden bir kavramdır. **Bu kapsamda biyolojik çeşitliliği koruma ya da doğa korumadan bahsederken asıl olarak korunması gereken yaşam alanının korunması gerektiğidir.** Ancak yaşam alanının onu meydana getiren tüm süreçlerle birlikte bir bütün halinde korunmasıyla gerçek anlamda bir doğa korumanın mümkün olacağı aşikârdır. Bu şekilde türler ve bu türleri meydana getiren genetik yapılar korunabilecek ve sistemin işleyişi en az zararlarla devam edebilecektir.

Çölleşme ve Erozyonla Mücadele Genel Müdürlüğü bünyesinde oluşturulan “Çölleşme ile Mücadele Ulusal Strateji Belgesi (2013-2023)” adlı çalışmada belirtilen misyon ve vizyon ifadelerinde ve devamındaki çölleşmeye ilgili hedefler çerçevesinde ülkedeki çölleşmeye karşı etkili bir önlem alınacağı belirtilmektedir. Buna karşın uygulama bunun tersi yöndedir. Çünkü tanımlarda da belirtildiği gibi çölleşme arazi bozulumunu ifade etmektedir. Bu doğrudan bir bitki örtüsünün ortadan kalkması şeklinde olabileceği gibi bitki örtüsünün yapısının bozulması ya da form değiştirmesi şeklinde de olabilir. Örneğin, **bir orman ekosisteminin çalı vejetasyonuna ya da çalı vejetasyonunun çayır ekosistemlerine dönüşümü gibi bir değişim de bozulmadır.** Ülkemizde de bu tür arazi bozulmalarını oldukça geniş alanlarda görmek mümkündür. Örneğin **bugün maki olarak bilinen birçok çalı ekosistemi sert yapraklı ormanların**

ya da kızılçam ormanlarının çeşitli antropojen etkiler nedeniyle yapılarının bozulması sonucunda oluşmuştur. Yine aynı şekilde garik veya frigana olarak adlandırılan ve Akdeniz Bölgesinde denize yakın kesimlerde yayılış gösteren kısa boylu çalılıkların birçoğu da yine daha boylu sert yapraklı türlerin ortadan kalkması sonucunda meydana gelmiş vejetasyon tipleridir. Benzer bir durum step alanları içinde geçerlidir. Bugün step olarak bilinen birçok alanın geçmişte meşe ormanı veya karaçam ormanı olduğu bilinmektedir. Dağların zirvesine doğru var olan orman sınırının aşağılara çekilmesi ve onun yerine alpin çayır ve çalılıkların alması da bu duruma başka bir örnektir.

Görüldüğü üzere çölleşme doğrudan yaşam alanını ve dolayısıyla biyolojik çeşitliliği etkilemektedir. Bununla birlikte çölleşmenin hızının artmasındaki nedenlerden biri olan iklim değişimi üzerinde de çölleşmenin ters bir etkisi bulunmaktadır. Çölleşmeyle birlikte ekosistemlerin karbon depolama miktarları düşmekte ve açık alan koşullarının oluşması nedeniyle ışınım artmaktadır. Bu ise iklim değişimi açısından olumsuz bir durumun ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Bu nedenle çölleşme, biyolojik çeşitlilik kaybı ve iklim değişimi arasında karşılıklı kompleks bir ilişki söz konusudur.

Ülkemizde çölleşme riski mevcut olup önemli boyutlardadır. İlki hızlı bir şekilde ilerleyen küresel iklim değişikliği ile meydana gelen veya gelmekte olan kuraklaşma ve nem kaybı, ikincisi de doğal orman, mera ve tarım alanlarının yapılaşması ve arazi dönüşümü ile bozulmasıdır. Bu iki ana etkenle ülkemizde çölleşme riski her geçen gün daha da yükselmektedir.

4.3.3. Biyolojik Çeşitlilik

Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi kapsamında yapılan resmi tanımında “Biyolojik çeşitlilik”, *“diğerlerinin yanı sıra kara, deniz ve diğer su ekosistemleri ile bu ekosistemlerin bir parçası olduğu ekolojik kompleksler de dahil olmak üzere tüm kaynaklardan canlı organizmalar arasındaki farklılaşma anlamındadır; türlerin kendi içindeki ve türler arasındaki çeşitlilik ve ekosistem çeşitliliği de buna dahildir”* şeklinde yapılmaktadır. Ülkemizde Çevre Kanunu Madde

2'deki tanımı ise *“Ekosistemlerin, türlerin, genlerin ve bunlar arasındaki ilişkilerin tamamı”* şeklindedir. TÜBA Türkçe Bilim Terimleri Sözlüğünde Biyolojik Çeşitlilik *“Coğrafi bir alanda canlıların farklılığını, değişkenliğini ve sayıca zenginliğini belirten, yeryüzünde ya da bir bölgede bulunan genlerin, türlerin, ekosistemlerin ve ekolojik olayların bütünü; eşanlam: biyoçeşitlilik, canlı çeşitliliği”* şeklinde tanımlanmıştır. Görüldüğü gibi biyolojik çeşitlilik terimi, belirli bir zaman diliminde ve belirli bir mekândaki tüm canlıların, bu canlıların bulunduğu ekosistemlerin ve canlı türlerinin genetik çeşitliliğinin tamamıdır.

Biyolojik çeşitliliğin unsurları olan türler, farklı ekosistemler üzerinde bulunmaktadır. Ekosistemler dinamik ve canlı sistemler olduğu için sistemi oluşturan tüm unsurlar birbirine bağlı bir şekilde yaşamlarını sürdürmektedir. Örneğin biyolojik çeşitliliğin bir parçası olan bir karaçam ormanında, farklı ve benzer genetik dizilimlere sahip karaçam ağaçları, karaçam ağaçlarının kabukları ve gövdeleri üzerinde yaşayan yosunlar, likenler, mantarlar, toprağında yaban hayatı, mikroorganizmalar, sürüngenler gözle görülebilen ve görülemeyen canlılar, kuşlar, böcekler, otsu bitkiler şeklinde birbirinden çok farklı canlılar birlikte ve farklı oranlarda birbirine bağlı olarak biyolojik çeşitliliği oluştururlar.

Böyle bir sistemde herhangi bir canlının zarar görmesi biyolojik çeşitliliğin de bozulmasına ya da değişmesine neden olur. Örneğin sistemden karaçam ağaçlarının çıkarılması, ağaç gövdesi, gölgesi ve köklerine bağlı olarak yaşayan tüm diğer canlıların da yok olmasına neden olur. Karaçam yerine başka bir ağacın gelmesi ise biyolojik çeşitlilikte değişime neden olur. Örneğin çamların kesilip, yerine ardıç ağaçlarının getirilmesi burada ardıç kuşlarının da artmasına ve beraberinde bilemediğimiz oranda farklı canlıların gelmesine ve popülasyonların değişmesine neden olur.

O nedenle biyolojik çeşitlilik belirli bir zaman diliminde ve belirli bir alandaki canlıların farklılığını, değişkenliğini ve sayıca zenginliğini belirten, yeryüzünde ya da bir bölgede bulunan genlerin, türlerin, ekosistemlerin ve ekolojik olayların bütününe ifade eder. Bundan dolayı da biyolojik

çeşitlilik; oldukça hassas ve kırılabilir bir yapıya sahip olanlarla oldukça dirençli bireylerin mücadelesinin bir bütünüdür. Böylece biyolojik çeşitliliğin unsurları; çölleşme, iklim değişikliği, kuraklık, bunlara bağlı olarak tür değişimi, kaybı, bozulması ile adaptasyon geçirmesi gibi nedenlerden etkilenmekte, farklı koşullarda ya yok olmakta ya da değişim geçirerek sistemin bir parçası olmayı sürdürmektedir.

Türkiye'nin Biyolojik Çeşitliliği

Avrupa ve Asya kıtaları arasında bir köprü olan ülkemizin konumu ve dağlık yapısı nedeniyle iklimsel ve coğrafi özellikleri kısa aralıklarla değişmektedir. Türkiye'nin biyolojik çeşitliliği konumu nedeniyle küçük bir kıtanınkiyle karşılaştırılabilir niteliktedir. Zohary (1973) biyolojik zenginliğinden dolayı ülkemizi "Küçük Asya Kıtası" olarak nitelendirmiştir. Ülkedeki topraklar; ormanlar, dağlar, bozkırlar, sulak alanlar, kıyı ve deniz ekosistemleri ve bu sistemlerin farklı form ve kombinasyonlarından oluşur. Bu olağanüstü ekosistem ve habitat çeşitliliği, beraberinde önemli bir ekosistem ve tür çeşitliliğini üretmiştir.

Küçük Asya, Asya'nın güneybatı kesiminde yer alan ve günümüz Türkiye'sinin çoğunu içeren coğrafi bir bölgedir. Bölgeye ilişkin en eski referans, Hititlerin yaşadığı ve 'Hatti Ülkesi' olarak bilinen Akad Hanedanlığı'na (MÖ 2334-2083) ait tabletlerden gelmektedir.

Hititler, bölgeye 'Assuwa' (veya daha önce, Aswiya) olarak atıfta bulundular; bu, aslında sadece Kayster nehrinin deltasının etrafındaki alanı belirledi, ancak tüm bölgeye uygulanmaya başladı. Assuwa, daha sonra Romalıların bölgeyi belirlediği için 'Asya' adının Bronz Çağı kökeni olarak kabul edilir. Yunanlılar tarafından 'Anadolu' (kelimenin tam anlamıyla, Yunanistan'ın doğusundaki topraklar için 'güneşin doğduğu yer') olarak adlandırıldı.

(https://www.worldhistory.org/Asia_Minor/)

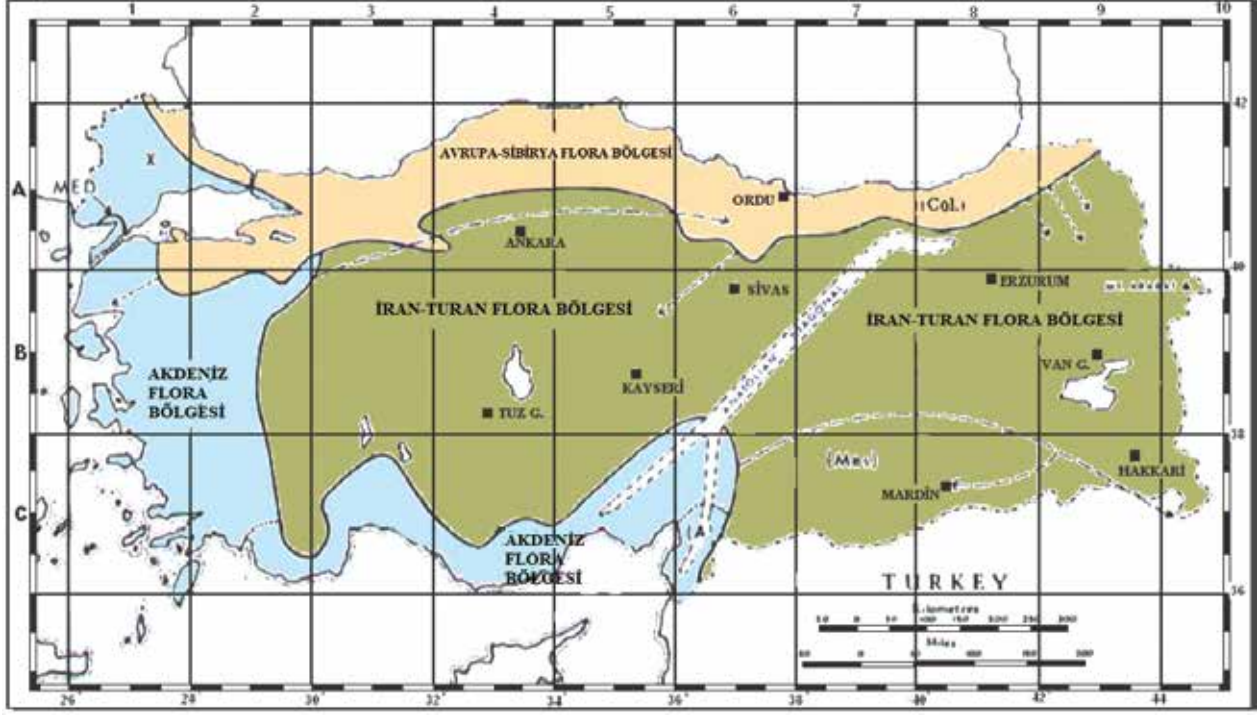
WWF tarafından ülkemizde 122 önemli bitki alanı tespit edilmiştir. Bunlar ekosistemlerin çeşitliliği ve bu ekosistemlere bağlı olarak türlerin zengin olduğu hassas alanlardır (Özhatay vd., 2008).

Doğa Derneği tarafından ülkemizde 305 Önemli Doğa Alanı (ÖDA) tespit edilmiştir. Bu alanların toplam yüzölçümü 20.280.149 hektar olup Türkiye'nin %26'sını kaplamaktadır. ÖDA kriterleri kapsamına giren toplam 2996 tür bulunmaktadır. Bunlar içerisinde 2259 türü bitkiler oluşturmaktadır. Bölgesel olarak incelendiğinde de 305 ÖDA'dan 73'ü Akdeniz Bölgesindedir. Ülkemizdeki bilinen türlerden 451'i dünya üzerinde sadece Türkiye'de tek bir noktada yaşamaktadır. Bu zenginlikleri oluşturan en önemli nedenlerden birisi ekosistemlerin çeşitli ve özellikle Akdeniz Bölgesinde karanın büyük bir denizle çevrili olmasıdır.

Türkiye'nin Flora Bölgeleri

Dünya üzerinde ana iklim kuşaklarına bağlı olarak birbirinden farklı fizyonomik karakterlere sahip vejetasyon yapıları meydana gelmiştir ve bunların üç tanesi ülkemizde sınır oluşturmuştur (Şekil 4.3.1).

1. Karadeniz Bölgesi boyunca uzanan Avrupa-Sibirya Flora Bölgesi: Yıllık yağış miktarının yüksek olduğu ve belli oranlarda yağışın yıl boyu devam ettiği bir bölge olup nemli türler ve bunlarla birlikte yaşamını sürdüren faunanın bulunduğu alanlardır.
2. Orta, Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesini içine alan İran-Turan Flora Bölgesi. Karasal iklim koşullarına sahip, orman örtüsünün seyrek olduğu, daha çok çalılar ve özellikle de kurakçıl karakterdeki otsu bitkilerle temsil edilmektedir.
3. Akdeniz Flora Bölgesi Akdeniz ve Ege Bölgeleri ile kısmen Marmara çevresini içine alan bölge olup alçak kesimlerde sık ya da seyrek Akdeniz sert yapraklı ormanlar, kızılçam ve yüksek kesimlerde de yer yer seyrek ya da sık karaçam, Toros sediri, kokulu ardıç, Toros göknarı, andız, boylu ardıç gibi iğne yapraklı diğer türlerden oluşan geniş ormanlık alanlar ile kaplıdır.

Şekil 4.3.1. Türkiye'nin flora bölgeleri (Davis, 1965).

Ekosistem çeşitliliği

Ülkemizde ve dünyanın birçok bölgesinde insan ve iklim değişikliği etkisiyle çölleşme riski bulunmaktadır. Çölleşme riskiyle karşı karşıya olan canlı türlerinin çeşitliliği farklı yetişme ortamlarının bulunduğu bölgelerde daha yüksektir. Ülkemiz ormanlar, dağlar, ovalar, akarsular, kumullar, kayalık ve kurak alanlar gibi birbirinden çok farklı yetişme ortamlarına ve iklim çeşitliliğine sahiptir. Bu zenginliği sağlayan ekosistemler aşağıda özetlenmiştir.

- Ormanlar: Ülke topraklarının 23,1 milyon hektarı ormanlık alanlardan oluşmaktadır. Farklı iklim koşulları altında gelişen ormanlar bölgesel, yükselti ve bakı farklılıklarına göre farklı kapalılık derecesine sahip farklı ağaç türlerinden oluşmakta ve buna bağlı olarak da zengin bir biyolojik çeşitliliğinin oluşmasını sağlamaktadır.
- Akdeniz sert yapraklı ormanları: Orman Yasası başta olmak üzere birçok kaynakta Akdeniz çevresinde bulunan alanlar makilikler olarak değerlendirilmektedir. Kızılcamların

üst tabakayı oluşturduğu bu alanlarda yer yer kızılcamlarla, yer yer de 1 m'den 8-9 m'ye kadar boylara ulaşan sert yapraklı ve herdem yeşil türlerin oluşturduğu bir yapıdır. Endemizm açısından çok değerli olan bu alanlarda yapılacak her türlü faaliyette biyolojik çeşitlilik öncelikli olarak dikkate alınmalıdır. Örneğin *Sideritis* (dağ çayı), *Rhamnus* (cehri, kördiken) ve *Phlomis* (çalba) gibi cinslerin endemik türlerinin en yoğun olduğu alanlar bu alanlardır. Bu nedenle bunların öncelikli olarak alanlarıyla birlikte korunması gereklidir.

- Alpin alanlar: Yüksek dağlık kesimlerdeki ağaç sınırının üzerinde bulunan ve soğuk koşullara uyum sağlamış otsu bitkilerin yayılış yaptığı bu alanlar, biyolojik çeşitliliğe önemli bir katkı sağlamaktadır.
- Açık, taşlık ve kayalık alanlar: Ülkemizde biyolojik çeşitliliğin en yüksek olduğu alanlardır. Başta bitki türleri olmak üzere, bunlarla birlikte yaşamını sürdüren sürüngenler, kuşlar, kelebekler ve böcekler gibi canlı gruplarının da çeşitliliğinin arttığı alanlardır.

- Sulak ve ripariyan alanlar: Bütün akarsu kenarları, deniz ve göl kıyı şeritleri ile taban suyunun yılın büyük bir bölümünde yüksek olduğu alanlar olup bu koşullara uyum sağlamış nemcil türlerin bulunduğu alanlardır.
- Çayırliklar: Nemli düzlükler ve taban suyu seviyesinin yüksek olduğu bu alanlar ülkemizde yaylalar, taban düzlükleri gibi farklı yükseltilerde bulunmakta ve nemli koşullara uyum sağlamış türlerden oluşmaktadır. Bu alanlarda genellikle ağaç örtüsü bulunmamakta ya da çok seyrek olup otsu bitki çeşitliliği yüksektir.
- Kumullar: Kumul alanlar, toprak bakımından fakir ve suyun derinlerde olduğu yaşam açısından zorlayıcı koşullara sahip alanlardır. Deniz kıyılarında bulunan kıyı kumulları ve Karapınar kumulları gibi iç kesimlerde bulunan kumullar olarak ikiye ayrılır. Her ikisinde de farklı ve kumul koşullarına uyum sağlamış bitkiler yetişmektedir. Özellikle kıyı kumullarında buralara özgü zengin bir bitki çeşitliliği bulunurken fauna çeşitliliği açısından zengin değildir.

Tür çeşitliliği

Biyolojik çeşitlilik unsurları ile ilgili ülkemizde halen büyük bir bilgi eksikliği vardır. Karasal ekosistemlerde en fazla bilinenler bitki türleri, memeli türler, kuşlar, mantarlar, likenler ve yosunlar gibi canlı gruplarıdır. Bununla birlikte ekosistem çeşitliliği de ana hatlarıyla bilinmektedir. Buna karşın, genetik çeşitlilik, mikroorganizmalar, süreçler ve süreçler arasındaki etkileşimler bilinmemektedir.

Genel olarak biyolojik çeşitlilik kavramı ve korunması sadece bilinen türler üzerine yoğunlaştığından son derece yetersiz kalmakta ve yapılan uygulamalarla süreçlerde neyin kaybolduğu ya da dönüştüğü bilinmemektedir.

Bilinen canlı gruplarına ilişkin aşağıdaki rakamlar da göstermektedir ki, ülkemiz gerçek anlamda bir biyolojik çeşitlilik merkezidir ve bilinen türlerin yeterince korunması, bilinmeyen türler, genler ve süreçlerin de korunmasına önemli katkı sağlayabilecektir.

- Türkiye'de doğal yetişen 11707 takson bulunmaktadır (Ekim, 2014) ve bunun da yaklaşık %34'ü endemiktir. Bu sayılar her geçen gün artmaktadır. Türkiye tür çeşitliliği ve endemizm düzeyi ile ılıman bölgedeki ülkeler arasında en zengin floraya sahiptir. Yapılan bilimsel çalışmalarla Türkiye'de halen neredeyse haftada bir yeni bitki türü keşfedilmektedir. Bununla birlikte, yaklaşık 1000 endemik bitki türü yok olma tehdidi altındadır ve IUCN kırmızı liste kriterlerine göre kritik (CR), tehlikede (EN) veya duyarlı (VU) olarak sınıflandırılmaktadır.
- Mantar çeşitliliği: Ülkemizde yaklaşık 2400 makrofungus türü olduğu tahmin edilmekte ve bu sayı yapılan çalışmalarla artmaktadır. Cıvık mantar taksonlarının sayısı da 2013 yılına kadar 241 olarak tespit edilmiştir (Işıoğlu, 2014). Yeni çalışmalarla bu sayı daha da artacaktır.
- Liken çeşitliliği: Ülkemizde yaklaşık 2000 liken türünün yaşadığı tespit edilmiştir (Çobanoğlu, 2021). Bu sayının 3000 civarında olduğu tahmin edilmektedir (Türk, 2014).
- Karayosunları çeşitliliği: Ciğerotlarından 164, Boynuzotlarından 4 ve Yapraklı karayosunlarından 660 olmak üzere toplam 828 tür bulunmaktadır (Erdağ, 2014).
- Alg çeşitliliği: Türkiye'nin çeşitli bölgelerindeki tatlısu ortamlarında toplam 1293 takson tespit edilmiştir (Gönüloğlu vd., 1996). Türkiye'nin denizel bentik florasındaki algler ise toplam 720 takson kadardır (Gönüloğlu vd., 2014).
- Omurgasız (çekirge, örümcek, kelebek, sinek, solucan, böcek, ahtapot, yengeç, istakoz, midye vb.) canlı çeşitliliği: Türkiye'deki toplam omurgasız türü sayısı yaklaşık 19.000'dir ve bunun yaklaşık 4.000 türü/alttürü endemiktir (IUCN, 2021).
- Omurgalı (balıklardan karasal hayvanlara kadar) canlı çeşitliliği: Bugüne kadar tespit edilen toplam omurgalı türü sayısı yaklaşık 1.500'dür. Omurgalılardan 70'i balık türü de dâhil olmak üzere 100'den fazla tür endemiktir. Anadolu, Alageyik ve Sülün'e ev sahipliği yapmaktadır. Türkiye'nin dünyadaki iki büyük kuş göç yolu üzerinde yer alması, onu kuşlar için önemli bir

beslenme ve üreme alanı haline getirmektedir (IUCN, 2021).

- Asya, Afrika ve Avrupa olmak üzere üç kıtanın kavşağında bulunan Türkiye, son derece zengin kuş çeşitliliğine ev sahipliği yapmaktadır. Türkiye'de toplam 485 kuş türü kaydedilmiştir. Bu, Avrupa kuş türlerinin yaklaşık %70'ini oluşturmaktadır.

Biyolojik çeşitliliğin korunması

Ülkemizde biyolojik çeşitliliğin korunması konusunda sıkıntılar bulunmaktadır. Şekercioğlu vd. (2011) ülkemizdeki biyolojik çeşitliliğin korunmasını: *“Türkiye, biyolojik çeşitlilik ve habitatın korunmasında 163 ülke arasında 140. sırada yer almaktadır. Binlerce yıllık insan faaliyetleri, insan uygarlığının en eski yerleşim yerlerinden biri olan Anadolu'nun orijinal kara ve deniz ekosistemlerini önemli ölçüde değiştirmiştir. Bununla birlikte, biyolojik çeşitliliğe yönelik en büyük tehditler 1950'den bu yana, özellikle son on yılda meydana geldi. Türkiye'nin toplam orman alanı 1973'ten bu yana %5,9 artmasına rağmen, endemik zengin Akdeniz makileri, otlaklar, kıyı alanları, sulak alanlar ve nehirler yok olurken, aşırı otlatma ve yaygın erozyon stepleri ve meraları bozmaktadır. Özellikle su kullanımıyla ilgili mevcut “kalkınmacı saplantı”, kırsal alanlardan şehirlere büyük ölçekli göçü zorlarken, kalanların çoğunu ortadan kaldırmakla tehdit etmektedir. Mevcut planlara göre, 2023 yılına kadar Türkiye'nin nehirleri ve akarsuları, elektrik, sulama ve içme suyu için yaklaşık 4000 baraj, derivasyon ve hidroelektrik santrali ile dolacaktır. Kontrolsüz kentleşme, baraj inşaatı, sulak alanların kurutulması, avlanma ve aşırı sulama biyolojik çeşitlilik için en yaygın tehditlerdir”* şeklinde değerlendirmiştir. Her ne kadar orman alanları rakamsal olarak artıyor görünse de nitelik olarak bozulduğu, biyolojik çeşitlilik kayıplarına hassas hale geldiği ve çölleşmeyle karşı karşıya olduğu bilinmektedir.

Biyolojik çeşitliliğin önemli unsurlarından biri olan kuşların önemli bir kısmı göç halindedir. Ülkemiz dünyanın en önemli kuş göç yolu rotalarından üçüne ev sahipliği yapmaktadır. Bunlar Boğaziçi (İstanbul), Doğu Karadeniz Dağları (Çoruh Vadisi dahil) ve Amanos Dağları (Belen Geçidi dahil)

bu üç alan göçlerin yoğunlaştığı yerlerdir. Bunlar içerisinde özellikle İstanbul'da aşırı kentleşme, yapılaşma ve mega projelerle kuş göçleri üzerinde belirgin bir olumsuz etkiye neden olmaktadır. Türkiye'de yaşayan 20 kuş türü, küresel ölçekte yok olma tehlikesiyle karşı karşıyadır.

Doğa Derneği tarafından verilen bilgilere göre Türkiye kuşları hakkındaki bilimsel bilgileri temel alarak, son 15 yılda kuşların izlenmesi ve korunması konusunda kapsamlı bir koruma programı geliştirilmiştir. Doğa Derneği'nin kuş koruma programı, kuş gözlemciliği topluluğunun gelişiminin desteklenmesini, uzun vadeli izleme programları aracılığıyla kuş koruma biliminden yararlanılmasını, yerinde türlerin korunması eylemlerinin üstlenilmesini ve Önemli Kuş Alanları (ÖKA)'nın ve uçuş yollarının korunmasını içermekte ve kuşlarla ilgili bilgi düzeyinin artmasına önemli katkılar sağlamaktadır.

Biyolojik çeşitliliği koruma kanunları

Ülkemizde biyolojik çeşitlilik çeşitli uluslararası sözleşmeler ve yerel yasalarla büyük oranda korunmaktadır. Buna karşın başta maden ve turizm teşvik yasaları olmak çeşitli yasa ve yönetmeliklerdeki hükümler nedeniyle sözleşmelerdeki koruyucu hükümler boşa düşürülmekte ve biyolojik çeşitlilik büyük bir tehditle karşı karşıya bırakılmaktadır.

Geçtiğimiz yıllarda meclise getirilen ve tekrar gündeme gelmesi olası olan “Tabiatı ve Biyolojik Çeşitliliği Koruma Kanunu Taslağı” onaylanırsa tehlike daha da büyüyecektir. Bu yasa taslağı ile (1) önemli kavramların tanımlanması muallak yapılmış, “sürdürülebilirlik”, “koruma kullanma dengesi”, “üstün kamu yararı” ve benzeri kavramlar yetersiz tanımlanmış, (2) ülkemizde 1000'in üzerindeki “Doğal Sit” statüsü kaldırılarak, tahribin önünün açılmasına neden olacak hükümlere yer verilmiş ve (3) yasal olarak maden, kentleşme, enerji vb yatırımlar doğayı ne ölçüde tahrip ederse etsin ayrıcalık kazanacak maddelere dâhil edilmiştir.

Aslında bu taslak bir kenarda tutulurken, çölleşme ve biyolojik çeşitlilik kaybına yol açan kanun ve yönetmelikler parça parça resmî gazetelerde yayınlanmaktadır. Birkaç örnek aşağıda verilmiştir.

- Turizm Teşvik Yasası kapsamında, Turizm öncelikli alanların belirlenmesi ve bu alanlardaki izinler Turizm Bakanlığına verilmiş ve çölleşmeye davet çıkarılmıştır.
- Ek 16.Madde ile biyolojik çeşitlilik unsurlarından çalı ve otsu bitkilerin en yüksek olduğu buna bağlı olarak da mikro ve makro faunanın birlikte evrimleştiği açık, taşlık ve kayalık alanlarla ile makilikler yapılaşmaya konu edilmiş ve kolaylıkla orman dışına çıkarılır hale getirilmiştir. Bu kanunla arazi dönüşümü ve bozulması çok daha vahim olup toprağın ve üzerindeki flora ve faunanın tümüyle yok olmasına yol açacak bir uygulama olacaktır. 15 Nisan 2022'de yürürlüğe giren 7394 sayılı kanunla, 6292 sayılı “Orman Köylülerinin Kalkınmalarının Desteklenmesi ve Hazine Adına Orman Sınırları Dışına Çıkarılan Yerlerin Değerlendirilmesi ile Hazineye Ait Tarım Arazilerinin Satışı Hakkında Kanuna” bir ek madde eklenerek, Orman Kanunu'nun EK-16 maddesine göre orman dışına çıkarılacak taşınmazların, “6292 sayılı kanunun 2/B alanlarında kalan taşınmazların satışına ilişkin hükümleri kıyasen uygulanmak suretiyle hak sahiplerine doğrudan satışı” düzenlenmiştir. Böylece orman işgalcileri bir kez daha ödüllendirilmiştir.
- Yerel bazda, örneğin İstanbul'daki orman varlığı, verilen izinler ve orman bozulması giderek artmıştır. Örneğin İBB verilerine göre halen İstanbul'da orman kadastrosu içerisinde olup 17,95 ha depolama ve lojistik tesis, 505,49 ha katı atık depolama, 6.244,84 ha havaalanı, 3.382,86 ha maden çıkarım ve işletme alanı, 715,10 ha yol alanı, 158,43 ha üniversite, 183,50 turizm alanı gibi çok farklı tahsislerle yaklaşık 20.000 ha orman ekosistemi resmen olmasa da fiilen orman alanı dışına çıkarılmış bulunmaktadır. Bu alanlarda ciddi miktarda biyolojik çeşitlilik kaybı yaşanmış ve alanın özelliğine göre orman, sulak alan, açık alan gibi farklı koşullarda gelişen bitki türleri ve bunlara bağlı yaşamlarını sürdüren faunanın yerini ruderal alanlar (çöplükler ve terk edilmiş yerler) ve bitkiler almıştır.

4.3.4. ÇED Raporları ile Biyolojik Çeşitlilik İlişkisi

Ülkemizdeki kanunlar ve bilimsel metinlerde biyolojik çeşitlilik kapsamlı bir şekilde tanımlansa da uygulamada biyolojik çeşitlilik teriminin sadece belirli canlı gruplarının tür çeşitliliğine indirildiği görülmektedir (Sevgi, 2020). Yapılan ve yetkililer tarafından da onaylanan sayısız ÇED raporunun hazırlanmasında biyolojik çeşitliliğin tespiti başlıklarına yer verilmesine karşın uygulamada sadece ana hatlarıyla bitki tür çeşitliliği ve bunlar içerisinde endemik olanlar, kuş, memeli ve çift yaşamlılar gibi birkaç canlı grubunun tür sayısının belirlenmesiyle sınırlıdır (Sevgi vd., 2020). Yapılan bir çalışmada 52 ÇED raporu incelenmiş ve bunların tamamına yakınında bitkiler, kuşlar, memeliler ve iki yaşamlılar belirlenirken, böcekler dört, karasal eklem bacaklılar, virüsler, karayosunları, likenler, mantarlar ise sadece birer raporda yer aldığı tespit edilmiştir. Bunların da önemli kısmı az sayıda literatüre dayalı olarak verilmiştir (Sevgi vd., 2020). Diğer canlı grupları için de durum benzerdir. ÇED raporlarının hazırlanmasında biyolojik çeşitlilik kavramı belirgin şekilde yanlış kullanılırken bunların tamamının bakanlıkların ilgili birimleri tarafından kabul edilerek onaylanması da ayrı bir problem oluşturmaktadır. Sevgi vd. (2020) bu durumun etik ihlal açısından değerlendirilmesi gerektiğini ifade etmişlerdir.

Çevresel Etki Değerlendirme Yönetmeliği çevreyi etkilemeye devam ediyor

25.11.2014 tarih ve 29186 sayılı Resmî Gazetede yayınlanan Çevresel Etki Değerlendirmesi Yönetmeliği; 4.Madde g bendinde “zararın kabul edilebilir düzeyde olduğu alanlarda ÇED gerekli değildir” kararını bakanlık vermektedir. Ülkemizde bu madde ne yazık ki sıklıkla uygulanmış ve çoğu projede “ÇED gerekli değildir” kararı verildikten sonra çevreye verdiği zararlardan dolayı bu kararlar yargı süreçleri sonucu reddedilmiştir. Ama hala, yüzlerce ÇED gerekli değildir kararı verilen proje nedeniyle doğal flora ve fauna büyük zarar görmeye ve ormanlar parçalanmaya devam etmektedir.

EK-1 Liste 27/a maddesinde; 25 hektar ve üzeri arazi yüzeyindeki madencilik faaliyetlerinde ÇED gerekli iken bunun altında olanlarda yoğun madencilik faaliyetleri yapılmaktadır. Bu madde kullanılarak faaliyetler için izinler 25 hektarın altındaki parçalar halinde alınmakta ve biyolojik çeşitliliğe ciddi boyutlarda zarar verilmektedir.

Gerek ülkemizde gerekse dünyada doğa koruma denilince çoğunlukla hassas ve nadir olan bir türün korunması ve devamlılığı anlaşılmaktadır. Bu nedenle eğer o bitki veya hayvanın dışarıda bir alanda muhafazası mümkünse yaşam alanıyla ilgili olarak kolaylıkla bir alan kullanım değişimi kararı verilebilmektedir. Ancak bu şekilde o bitki ya da hayvanın bir parçası olduğu ve onun var olmasına neden olan bütün bir yaşam alanı ortadan kalkmaktadır ve bu durum doğa koruma kapsamında hiç önemli olmamaktadır. Bununla birlikte o bitki ya da hayvan türü için sunulan alternatif yaşam alanının ne kadar uygun olduğu hususu da şüpheli bir durumdur. Alan kullanım değişimiyle birlikte ortaya çıkan parçalılık durumunun ekosistemin ya da peyzajın tamamı üzerinde yapmış olduğu olumsuz etkiler ise tamamen göz ardı edilmektedir. Bu durum planlamalarda hiçbir şekilde ele alınmamaktadır.

Oysaki biyolojik çeşitlilik tanımına uygun bir ÇED hazırlama süreci olsaydı, yosun, liken, mantar, alg, bitki memeliler, omurgasızlar, çift yaşamlılar gibi tüm canlıların tür sayısı, bunların bulunduğu ekosistemlerin çeşitliliği ve birbiri ile olan etkileşimleri ile bunları oluşturan gen havuzlarının çeşitliliğinin tümüyle ortaya konması gerekirdi. Tanıma uygun bir değerlendirme yapılmadığından ekosistemler hızlı bir şekilde bozulmakta ve ormanlık alanlarda ciddi boyutlara ulaşan bir ormansızlaşma yaşanmaktadır.

ÇED raporlarında biyolojik çeşitlilik teriminin yanlış kullanımı yeterli değilmiş gibi belirlenen endemik türlerin yerinde korunması yerine taşınması gündeme getirilmekte ve bu şekilde ülkemizin değişik bölgelerinde yaşam alanları bozulan endemik ve nadir türlerin yaşam alanları giderek daralmaktadır. Örneğin; dünya üzerinde sadece İstanbul-Başakşehir kırsal alanlarında bulunan sultan pelemiri bitkisinin yaşam alanı daralmış, belirlenen 11 noktadan 3-4 tanesi Çam-Sakura Şehir

Hastanesi ve diğer yapılarla yok olmuştur. **Burada esas olan endemik ve nadir türlerin tohumlarının toplanarak başka yerlerde yaşatılması ya da tohum bankalarında korunması değil, ortaya çıktığı ekosistemiyle (yaşam ortamıyla) birlikte korunmasıdır.**

“Ex situ” koruma adı altında türlerin taşınması ve taşındıkları yerlerde yetiştirilmesi uygulaması, örneğin Cerattepe ve Kazdağlarındaki maden arama çalışmalarında olduğu gibi varlığı araştırılmamış biyolojik çeşitliliğin unsurları yanında bulunmuş olanların dahi yerinde korunmamasına yol açmaktadır. Biyolojik çeşitlilik yukarıda da açıklandığı gibi türler, bunların yaşam alanları, genleri ve etkileşimlerinin toplamıdır. Bu çeşitliliğin bir unsuru olan endemik ve nadir türlerin alanda bulunması, mevcut ÇED uygulamasına göre bir anlam ifade etmemekte ve bulunması durumunda taşınması yoluna gidilmektedir.

Endemik ve nadir bitki türleri, özel koşullarda oluşmuş, doğal zenginliğin ve doğadaki ekosistem dengesinin bir unsurudur. Bunların sadece tür olarak başka bir alanda korunması gerçek bir koruma uygulaması değildir. Bunların oluştukları yaşam ortamı ile korunması esastır. Endemik bir türün ortaya çıkma süreçleri, ortaya çıkışında hangi kelebek ya da böcek türüyle etkileşim halinde olduğu, ekosistemin hangi basamağında ne tür bir işlevi olduğu bilinmemekte ve ÇED raporlarıyla da bunların saptanması olanaklı değildir. O nedenle, böylesine hassas ekosistemlerin barındırdıkları tüm canlı gruplarıyla birlikte korunması esastır.

Benzer flora kayıpları büyük kentlerin çevresinde, maden sahalarında (Kazdağları, Sütçüler, Artvin-Cerattepe gibi) sıklıkla yaşanmaktadır. Bu alanlarda yapılan madencilik faaliyetlerinde sadece biyolojik çeşitlilik kavramı içerisinde sadece bir canlı grubunu temsil eden ağaçlar ortadan kaldırılmamaktadır. Ağaçların yanında otsu bitkiler, çalılar, sürüngenler, kuşlar, memeliler, böcekler, özetle yaşam döngüsüne katılan tüm canlı grupları da zarar görmektedir. O nedenle kavramlar kullanılırken içi boşaltılmamalıdır. ÇED raporlarının hazırlanması sürecinde eğer biyolojik çeşitliliğin saptanması talep ediliyorsa; biyolojik çeşitliliğin tüm unsurlarının belirlenmesi ile bunlar arasındaki etkileşiminin saptanması ve

zarar görüp görmeyeceği irdelenmelidir. Eğer sadece flora ve bazı fauna türleri belirlenecekse de o zaman talep edilen şeye biyolojik çeşitlilik denmemelidir.

Benzer bir uygulama da 2007 yılında başlayan “Nuh’un Gemisi Ulusal Biyolojik Çeşitlilik Veritabanı Oluşturma Projesi”dir. 2013 yılında ise Odun Dışı Orman Ürünleri Daire Başkanlığı bünyesinde Doğa Koruma ve Milli Parklar il müdürlükleri aracılığıyla özel firmalara ihale usulü ile ülke genelinde il il yaptırılan “Ulusal Biyolojik Çeşitlilik Envanter ve İzleme Projesi” ile önemli bir ilerleme sağlanmıştır. Ancak, bu çalışmalarda da biyolojik çeşitlilik kavramı tür saptamaya indirgenmiş ve sadece belirli canlı gruplarına ait türler saptanmıştır. Çalışmaların “Biyolojik çeşitlilik envanter çalışmaları il bazında yapılmakta olup çalışılan ilde yer alan her bir 1:25.000 ölçekli paftadan hem damarlı bitkiler hem de omurgalı hayvanlar için veriler toplanmakta ve bu paftalar bazında sistematik örnekleme gerçekleştirilmektedir.” şeklinde yapıldığı belirtilmiştir (<http://www.nuhungemisi.gov.tr/Home/Production>). Bu çalışmalar kapsamında illerdeki bazı endemik ve nadir türler izleme kapsamına alınarak, her yıl belirli günlerde araziye gidilerek türlerin mevcut durumları raporlanmaktadır.

Bu uygulama da ne yazık ki biyolojik çeşitliliği korumaya ve devamlılığını sağlamaya dönük bir yapı içermemekte, başta İstanbul olmak üzere kentleşmenin yoğun olduğu alanlarda, sadece türlerin izlenmesi ve raporlanması durum tespitinden öteye gidememektedir. Örneğin; İstanbul’da 56 endemik türden sadece 4 tanesi izleme kapsamına alınmış fakat bunların izlenmeye başladıkları zamandan günümüze kadar olan durumları kamuoyuyla paylaşılmamıştır. Ülke genelinde hangi illerde hangi türlerin izlendiği ve izleme sonuçlarına göre bunlardaki durumun ne olduğu bilinmemektedir. O nedenle ülkemizde biyolojik çeşitliliğin unsurlarından çoğu canlı grubu için ulusal düzeyde yeterli bilgi yokken bitki, kuş, memeli, mantar, liken, yosun ve böcek gibi bazı canlı türlerinin listesi oluşturulmaya başlanmış, endemik olanların da izlemeye alındığı belirtilmiş ancak henüz daha somut bir sonuç toplumla paylaşılmamıştır.

4.3.5. Ormanlardan Verilen İzinler ve Biyolojik Çeşitlilik Üzerine Etkisi

Orman Mektebi Alisi 1857 yılında kurulduktan sonra Orman ve Maadin (Maden) Mektebi olarak eğitim hayatını sürdürmüş ve uzun yıllar orman ve madencilik hem iç içe hem de çatışan bir alan olmuştur. Doğal kaynakların sürdürülebilir kullanımında bir denge kurulması, yerüstündeki kaynak değerlerin önemli olduğu alanlarda yeraltı kaynaklarının işletilip işletilmemesine karar verilmesi durumu akademi, toplum ve şirketleri uzun süredir karşı karşıya getirmektedir. Bu tür yatırımların tartışmalara yol açmasının ana nedenleri;

- Gürültü ve hava kirliliğine yol açmaları
- Su kaynaklarını kurutmaları
- Ormanları ve doğal ekosistemleri parçalamaları
- Yaban hayatını tahribata uğratmaları
- Doğal alanlarda arazi dönüşümüne yol açmaları
- Biyolojik döngüyü bozmaları
- Sağlık açısından risklere yol açmaları
- Ekosistem hizmetlerini sekteye uğratmaları
- Orman yangınlarına yol açmaları olarak sayılabilir.

Ülkemizde enerji nakil hatları, kamu binaları, turizm ve endüstri tesisleri, otoyollar, HES, RES, maden, taş-kum ocakları, akaryakıt istasyonları gibi nedenlerle “kamu yararı” adı altında izinler verilmektedir.

Bu bağlamda ülkemizin özellikle Marmara, Ege ve Akdeniz Bölgesinde kıyı kesimleri en fazla izne konu olan alanlara sahiptir. Orman Genel Müdürlüğü 2019 Yılı Sürdürülebilir Orman Yönetimi Raporu ve 2021 yılı Sayıştay raporlarında ormancılık dışı amaçlar için verilen kullanım izinlerinin ormanlardaki parçalanmayı hangi boyutlara getirdiği belirtilmiştir. TEMA Vakfı’nın değişik iller için hazırlanmış olduğu raporlarda da birçok ilin toplam alanının yarısından fazlasının maden arama ve işletme çalışmaları için ruhsatlandırılmış olduğunu göstermektedir.

Bütün bu izinler aslında sağlıklı bir çevrede yaşaması gereken tüm canlı grupları için önemli bir stres

kaynağı, bitkisel yaşam için de arazi bozulması ve çölleşme nedenidir.

4.3.6. İklim Değişikliği

Çağımızın en önemli sorunlarından birisinin ***insan kaynaklı iklim değişikliği*** olduğu bilinmektedir. İklim değişken bir olay olup uzun dönem içerisinde sıcaklığın ve yağışın artması ya da azalması şeklinde doğal süreçlerinde değişimler geçirmektedir. Buna karşın 1850'li yıllardan itibaren iklimdeki değişim normal sürecin dışında giderek hızlanmış ve günümüzdeki hızı daha da arttığından tüm canlı ve insan yaşamını etkiler hale gelmiştir.

İklim değişikliği ülkemizde kuraklık ve afetler başta olmak üzere ciddi olumsuzluklara yol açmaktadır. Bu olumsuzlukların etkisiyle ortaya çıkan sonuç ise çölleşme ve biyolojik çeşitliliğin zarar görmesi ya da yer yer yok olması anlamına gelmektedir.

İklim değişikliğinin olumsuz etkileri;

- Akdeniz havzasında türlerin yaşam alanlarının bozulması
- Geçmişteki sığınak noktalarına çekilmesi
- Türlerin göçleri
- Mevcut ağaçların tohum veriminde azalma
- Yangın rejimlerinin değişmesi
- Böcek ve mantar hastalıklarının artması sonucunda tür bileşimlerinde değişimler
- Kentleşmenin etkisiyle şiddetinin artması şeklinde sıralanabilir.

İklim değişiminin bitkiler ve vejetasyon yapısı üzerindeki etkilerinin temel olarak, ortalama sıcaklıklardaki değişimden hareketle güneyden kuzeye ve alt yükseltilerden üst yükseltilere doğru bir göç şeklinde gerçekleşeceği öngörülmektedir. Buradan hareketle, daha kurak koşullara uyum sağlamış bitki ve vejetasyonların alanlarında bir genişleme olabileceği düşünülebileceken, nemli ve ılıman kuşakta yer alanların ise yayılışlarının daralacağı ya da tamamen ortamdaki uzaklaşabilecekleri bir durum ortaya çıkabilecektir (Akyol ve Örucü, 2019; Acar ve Usta Baykal, 2020;

Dağtekin vd., 2020). Bu değerlendirme elbette simülatif bir yaklaşım içermekte olup, bitkilerin ve birlikteliklerinin genetik miras ve ekosistemin kompleks yapısı içinde geliştirebilecekleri potansiyel uyum yetenekleri bu değerlendirmenin dışında kalmaktadır.

İklim değişimine bağlı olarak ülkemizdeki karasal ekosistemlerde meydana gelebilecek değişimler değerlendirildiğinde şu sonuçlara ulaşmak mümkündür:

Akdeniz fitocoğrafik bölgesinde termo-mediteran ve meso-mediteran olarak isimlendirilen alt ve orta yükselti kuşağında genel olarak sert yapraklı türlerin egemen olduğu orman ve çalılar ile kızılçam ormanları egemendir. Mevcut değişim kapsamında bu ekosistemlerin yukarı ve iç kesimlere doğru yayılış alanlarını genişletmeleri beklenmektedir. Buna karşın iç ve daha üst kesimlerde yayılış gösteren karaçam, Toros sediri ve Toros göknarı ormanlarının ve bunlara bağlı yayılış gösteren bitkilerin yayılışlarında daralmalar ve hatta değişim hızı beklenilenden fazla olursa yok oluşlar görülebilecektir. Bununla birlikte alt yükseltilerde yayılış gösteren ekosistemlerin önemli bir bölümünü oluşturan frigana, garik ve makilikler yayılış alanlarını artıracaklarından karbon stoğu açısından yutak alan miktarında da kayıplar olacaktır. Bu ise iklim değişimi açısından negatif etkilerin oluşmasına neden olacak bir gelişme olarak karşımıza çıkabilecektir. Öte yandan bu ekosistemler yangınla evrimleşmiş ekosistemler olup iklim değişimi ve insan etkileri kapsamında değişen yangın rejimine bağlı olarak daha sıklıkla ve daha yüksek şiddette yangınlara maruz kalacaktır. Bu da yine çoğunlukla alan bozulması yani çölleşme ile sonuçlanacak durumların oluşmasına neden olacaktır.

Benzer şekilde ülkemizin çoğunlukla kuzey bölgelerinde egemen olan Avrupa-Sibirya flora bölgesinde alt yükseltilerde yayılış yapan, Akdeniz Bölgesinin sert yapraklı türlerince zengin ve kışın yaprağını döken türlerin karışıma girdiği ve pseudo-maki olarak adlandırılan çalı vejetasyonunun da üst yükseltilere doğru yayılışını genişletme potansiyeli bulunmaktadır. Nitekim iç bölgelere doğru var olan kalıntı sert yapraklı ormanlar ve kızılçam ormanlarının varlığı böyle bir ilerlemenin

olabileceğine işaret etmektedir (Kelkit vadisi ve Karabük'teki kızılçam ormanları ve sert yapraklı orman ve çalılıkların varlığı gibi). Benzer şekilde nem isteği yüksek yetişme ortamlarının karakter bitkileri olan kayın, gürgen, ladin, Karadeniz göknarı gibi türlerin egemen olduğu ormanların yayılış alanlarında da bir daralma söz konusu olabilecektir. Bu ormanların yerine kuraklığa görece olarak daha dayanıklı, sapsız meşe, Türk meşesi, Macar meşesi, tüylü meşe ve karaçam gibi türlerin egemenliğinde bir orman yapısının yerleşmesi mümkün görünmektedir. Bu bölgede de çalı ekosistemlerinin ve görece olarak daha düşük üretim gücüne sahip termofil karakterdeki ormanların alanlarının genişlemesi karbon birikimi açısından daha zayıf bir yapının oluşmasına neden olabilecektir.

Iran-Turan fitocoğrafik bölgesinin egemen olduğu İç, Orta ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde ise çalı ekosistemlerinin kurak çayır ekosistemlerine dönüşmesi ve böylece çayır ekosistemlerinin daha geniş alanlara yayılması ihtimali bulunmaktadır. Böylece çok geniş alanlarda oldukça homojen bir vejetasyon yapısı oluşacak ve biyolojik çeşitlilikte derin kayıplar yaşanabilecektir. Bu bölgelerde var olan ve zaten iklimin ekstrem karakteriyle, insanın aşırı kullanımı sonucunda varlığı gerilemiş ve kuruluğu bozulmuş meşe ormanlarıyla karaçam ormanlarının da tamamen ortadan kalkması veya yayılışlarının iyice gerilemesi durumuyla karşılaşılabilir.

4.3.7. Çölleşme-Biyolojik Çeşitlilik- Ekosistem Hizmetleri-İklim Değişikliği İlişkisi

Ekosistem hizmetleri olarak kabul edilen değerlerin tamamı aslında biyolojik çeşitliliğin bir sonucudur. Bitkiler doğadaki ana üreticiler durumundadır. Bitkisel ve hayvansal organik maddelerin ayrışması mikro ve makro ayrıştırıcıların zenginliğini belirlemektedir. Bu ise toprak oluşumu ve yapısı üzerinde dolayısıyla besin döngüsü üzerinde etkili olmaktadır. Bu kapsamda çölleşme ve onun ardındaki iklim değişimi ve insan kaynaklı faktörler biyolojik çeşitlilik kaybına ve onun sağladığı hizmetlerin ortadan kalkmasına ya da zayıflamasına neden olmaktadır. Bu durum aynı zamanda iklim değişimin hızının artması ve çölleşme olarak

karşımıza çıkmaktadır. Nitekim doğal ekosistemler dünyanın karbon stoklarıdır. Çölleşmeyle birlikte karasal ekosistemlerin sahip olduğu bu karbon atmosferde serbest kalabilir ve bu da iklim değişimini tetikleyici bir unsur olarak karşımıza çıkabilir (MEA, 2005). Bu kapsamda iklim değişimi, biyolojik çeşitlilik kaybı, çölleşme arasındaki bu kompleks ve karşılıklı ilişkinin sonuçlarının ne olacağını kestirmek olumsuz yönde pek de mümkün olmayabilir. İklim değişimi, biyolojik çeşitlilik kaybı ve çölleşme arasındaki bu ilişkiler ağı Şekil 4.3.2'de açık bir şekilde ortaya konulmuştur.

4.3.8. Makineli Ağaçlandırma ve Derin Toprak İşlemenin Biyolojik Çeşitlilik Üzerindeki Etkisi

Ormancılık uygulamalarının en önemli çalışma alanlarından biri ağaçlandırmalardır. Verimsiz orman alanlarının iyileştirilmesi, yangın sonrası restorasyon ya da rehabilitasyon uygulamalarında ağaçlandırma tekniğine uygun şekilde çalışmalar yapmak önemlidir. Ağaçlandırma çalışmaları ile temelde yaşam alanının yeniden tesis edilmesi hedef alındığından, uzun dönemde biyolojik çeşitliliğin yeniden tesis edilmesi planlanmaktadır. Bu kapsamda sahanın potansiyel biyolojik çeşitliliğinin korunmasına yönelik bir uygulamadır. Ancak özellikle yoğun mekanizasyon eşliğinde gerçekleştirilen ağaçlandırma çalışmaları ile yetişme ortamının biyolojik ve ekolojik yapısında bir takım yıkıcı etkiler meydana gelebilmektedir. Bu durum özellikle üst toprak katına bağımlı olan türler ve onların popülasyonları açısından hayati olabilmektedir. Bu kapsamda doğa koruma ve yetişme ortamı açısından hassas olan bölgelerde yapılacak ağaçlandırma çalışmalarının hassasiyetle gerçekleştirilmesi gerekir. Ancak özellikle son yıllarda gelişen makine teknolojisi ve onun getirmiş olduğu görece çalışma kolaylığından dolayı ağaçlandırmalarda mekanizasyon uygulamalarının yetişme ortamı ve biyolojik çeşitlilik üzerinde kısa ve uzun dönemli olumsuz etkiler yaratacak şekilde gerçekleştirildiği görülmektedir. Bu durum özellikle yangın sonrası restorasyon çalışmalarında yoğun olarak karşılaşılan bir durum olup, yoğun toprak erozyonu, doğal çimlenme kayıpları ve yangın

Şekil 4.3.2. Biyolojik çeşitlilik kaybının ana bileşenleri ve çölleşme. *

*Şekildeki yeşil kutular ana biyolojik çeşitlilik bileşenleri ve kırmızı kutular da biyolojik çeşitlilik kaybından etkilenen ana hizmetler (Millenium Ecosystem Assessment, 2005'ten Türkçe'ye çevrilmiştir.)

sonrası erken dönemi bir avantaj olarak kullanan türlerin popülasyonlarının azalmasıyla sonuçlanan süreçlere neden olabilmektedir.

Ağaçlandırmaların flora üzerine etkisi yönünde birçok çalışma yapılmıştır. Örneğin; Fıstıkçanı ağaçlandırma sahalarında doğal ve yapay olarak gençleştirilen sahalardaki tür çeşitliliği ve zenginliği karşılaştırılmış ve doğal sahaların bitki tür çeşitliliği daha yüksek bulunmuştur (Tecimen vd., 2017).

4.3.9. Korunan Alan ve Rekreasyon Alanlarındaki Kullanımların Biyolojik Çeşitlilik Üzerine Etkisi

Ülkemizde, insanların ormanlık alanlarda rekreasyon ihtiyaçlarını karşılamak üzere Mesire Yerleri oluşturulmakta ve bu alanlara insanların günlük ihtiyaçlarını karşılayacak günübirlik tesisler yapılmaktadır.

Mesire Yeri: "Toplumun çeşitli dinlenme, eğlenme ve spor ihtiyaçlarını karşılamak, yurdun güzelliğine

katkı sağlamak ve turistik hareketlere imkân vermek maksadıyla, gerekli yapı, tesis ve donatılarla kullanıma ayrılan, halkın günübirlik veya geceleme ihtiyaçlarını karşılayan, rekreasyonel ve estetik kaynak değerlerine sahip orman rejimine tabi sahaları" şeklinde tanımlanmıştır (Resmî Gazete Tarihi: 05.03.2013 Resmî Gazete Sayısı: 28578).

Bununla birlikte, aynı ihtiyaçları karşılamak üzere milli parklar ve tabiat parkları da tesis edilmiştir.

2873 Sayılı Milli Parklar Kanunda milli park; "bilimsel ve estetik bakımından, milli ve milletlerarası ender bulunan tabii ve kültürel kaynak değerleri ile koruma, dinlenme ve turizm alanlarına sahip tabiat parçalarını" ve Tabiat parkları; "bitki örtüsü ve yaban hayatı özelliğine sahip, manzara bütünlüğü içinde halkın dinlenme ve eğlenmesine uygun tabiat parçalarını ifade eder" şeklinde tanımlanmıştır.

Milli parklar ve tabiat parkları, Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü'nün bünyesindeki koruma alanlarıdır. Bu koruma alanlarının ayrılmasında temel kriterlerden birisi de flora ve

fauna açısından zengin olmalarıdır. Ancak bu alanlarda otel yapımlarına kadar çok değişik tesislere izin verilmektedir. Bir yandan bu alanların zengin bir flora ve faunaya sahip olması istenirken, diğer yandan tesislerin yapılması büyük bir çelişkidir.

Halen fiili kullanım değerlendirildiğinde, milli parklar ve tabiat parklarında flora ve fauna çok ciddi bir şekilde zarar görmekte ve tür çeşitliliği çok hızlı bir şekilde azalmaktadır.

4.3.10. Sonuç ve Öneriler

Çölleşme, biyolojik çeşitlilik kaybındaki en önemli nedenlerden biri olan öncelikle çölleşmeye neden olan faktörlerin ortadan kaldırılması için adımların atılması gereklidir. Bu bağlamda,

- Mevzuatta değişiklikler yaparak biyolojik çeşitlilik kaybına yol açacak tüm uygulamalar en aza indirilmelidir. Milli parklar biyolojik çeşitlilik süreçlerinin doğal dinamikleri içerisinde devam ettiği alanlar olup insanların bu alanlar içindeki rekreatif ihtiyaçları bunun için ayrılmış sınırlı alanlarda karşılanmalıdır.

- Kavram ve tanımlar tekrar ele alınarak daha doğru ve kapsayıcı tanımlar yapılmalıdır. Biyolojik çeşitlilik başta ÇED raporları olmak üzere çoğu uygulamada eksik ve yetersiz bir içerikle kullanılmaktadır. Bu tür kullanımlar daha bilimsel ve terimlerin anlamlarına uygun bir şekilde yapılmalıdır.
- ÇED Raporlarıyla ilgili mevzuat ve uygulamalar için biyoloji çeşitliliğe zarar veren çözüm önerileri yerine kalıcı ve bilimsel öneriler geliştirilmelidir.
- Biyolojik çeşitliliğin önemi ve gelecek kuşaklara aktarılmasında toplumsal bilinç düzeyinin artırılması yönünde çaba harcanmalıdır.
- Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü tarafından 81 ilde devam eden tür koruma faaliyetleri eksik olup sadece türün varlığı ve yokluğuna odaklanılmış durumdadır. Esas olan nadir ve endemik olan bu türlerin alanlarıyla birlikte korunması ve buna uygun bir izleme yapılmasıdır.

- Diğer yandan bir türü korumak biyolojik çeşitliliği korumak anlamına gelmemektedir. Biyolojik çeşitlilik bir alandaki ekosistemlerin, türlerin, genlerin ve süreçlerin çeşitliliği olduğu için bu çeşitlilik içerisinde dar bir alanda bir türü alarak yıllık olarak varlığı ve yokluğunu gözlemlemek sürecin bütününe korumaktan uzak olduğundan biyolojik çeşitlilik gerçek anlamıyla (tanımıyla) ele alınmalıdır.

Kaynaklar

Acar, P., Usta Baykal, N., 2020. Climate change effects on the distribution of Turkish Salix species. BAHÇE 49 (Özel Sayı 1: II. Uluslararası Tarım Kongresi (UTAK 2019)): 159–165.

Akyol, A., Örucü, Ö. K., 2019. Investigation and evaluation of stone pine (*Pinus pinea* L.) current and future potential distribution under climate change. CERNE 25 (4): 415-423

Çobanoğlu, G., 2021. Geçmişten bugüne İstanbul liken çalışmaları üzerine bir derleme. *Bağbahçe Bilim Dergisi*, 8 (1): 259-266.

Dağtekin, D., Şahan, E.A., Denk, T., Köse, N., Dalfes, H.N., 2020. Past, present and future distributions of Oriental beech (*Fagus orientalis*) under climate change projections. PLoSONE 15(11): e0242280. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0242280>

Davis, P.H. 1965. Flora of Turkey and The East Aegean Islands. Edinburgh University Press, Vol. 1., Edinburgh.

Demirtaş, A., Açıkgoz, A., Avcıoğlu, B., Avcıoğlu Çokçalışkan, B. vd. 2019. İç Anadolu'nun Kalıntı Ormanları. Kırsal Çevre Yayınları No.19, Ankara.

Ekim, T., 2014. Damarlı Bitkiler. (Eds. Güner, A. Ekim, T.) Resimli Türkiye Florası Cilt 1, İş Bankası Kültür Yayınları, 159-162.

Erdağ, A., 2014. Karayosunları. (Eds. Güner, A. Ekim, T.) Resimli Türkiye Florası Cilt 1, İş Bankası Kültür Yayınları, 153-157.

Gönüloğlu, A., Koray, T., Taşkın, E., 2014. Algler. (Eds. Güner, A. Ekim, T.) Resimli Türkiye Florası Cilt 1, İş Bankası Kültür Yayınları, 141-144.

Gönüloğlu, A., Öztürk, M., Öztürk, M., 1996. A checklist of the freshwater algae of Turkey. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Fen Dergisi*, 7(1): 8-48.

İşiloğlu, M., 2014. Mantarlar. (Eds. Güner, A. Ekim, T.) Resimli Türkiye Florası Cilt 1, İş Bankası Kültür Yayınları, 145-148

IUCN, 2021. *The IUCN Red List of Threatened Species*. Version 2021-3. <https://www.iucnredlist.org>. Accessed on [day month year].

MEA, 2005. Millennium Ecosystem Assessment. Ecosystems and Human Well-being: Desertification Synthesis. World Resources Institute, Washington, DC.

Özhatay, N., Byfield, A., Atay, S., 2008. Türkiye'nin 122 Önemli Bitki Alanı. WWF Türkiye.

Sevgi, O., 2020. Canlı çeşitliliği teriminin kullanımları üzerine. *Avrasya Terim Dergisi*, 8(3): 146-156.

Sevgi, O., Beşkardeş, V., Velioglu, N., 2020. Çevresel Etki Değerlendirilmelerinde Canlı Kavramının Kullanımı Bağlamında Yaşanan Etik İhlaller. *İş Ahlakı Dergisi*, 12(2): 15-62.

Şekercioğlu, HÇ., Anderson, S., Akçay, E., Bilgin, R., Emreçan, Ö., Semiz, G., Tavşanoğlu, Ç., Yokeş, M.B., Soyumert, A., İpekdal, K., Sağlam, İ.K., Yücel, M., Dalfes, H.N., 2011. Turkey's globally important biodiversity in crisis. *Biological Conservation*. 144 (12): 2752-2769.

Tecimen, B., Sevgi, O., Akkaya, M., Sevgi, E., Kızıllarlan Hançer, Ç., Altundağ Çakır, E., 2017. Comparison of species richness and diversity at natural stands and plantations of stone pine (*Pinus pinea* L.). *Pak. Journal of Botany*, 49 (5): 1743-1748.

Türk, A., 2014. Likenler. (Eds. Güner, A. Ekim, T.) Resimli Türkiye Florası Cilt 1, İş Bankası Kültür Yayınları, 149-151.

Zohary, M., 1973. Geobotanical Foundations of the Middle East. Vol. 1-2, Gustav Fischer Verlag Press, Stuttgart, Swets & Zeitlinger, Amsterdam.

Korunan alan sistemi içerisinde yer alan milli parklar, tabiatı koruma alanları, tabiat parkları ve yaban hayatı geliştirme sahaları gibi orman alanlarının yönetiminde yaşanan sorunlar da orman bozulmasına yol açan temel nedenlerden biridir.

©H. BATUHAN GÜNŞEN

BÖLÜM 4 TÜRKİYE'DE ORMAN BOZULMASI

4.4. KORUNAN ALANLAR VE REKREASYONEL KULLANIMLAR

ÇİHAN ERDÖNMEZ VE ERDOĞAN ATMIŞ

Doğadan topluma çok farklı ekosistem hizmetleri sağlayan korunan alanlar, biyoçeşitliliği artırmakta, iklim değişikliğinin olumsuz etkilerini azaltmakta ve doğa koruma politikalarının temelini oluşturmaktadır. Korunan alanlar, dünya karasal alanlarının %15,1'ini (20,4 milyon km²) kaplamaktadır (Protected Planet, 2020). Fakat ne yazık ki, tüm dünyada doğal kaynaklar; özellikle gelişmekte olan ülkelerin toprakları ve korunan alanları üzerinde, asla sürdürülebilir olmayan, doğal/kültürel çevreyi tam anlamıyla yok eden ve “yatırım” adını kullanan kimi ulusal, fakat çoğunlukla uluslararası anlayışın tehdidi ve saldırısı altındadır. Bu tehdit ve tahripler, bağlayıcı niteliğe sahip ulusal/uluslararası koruma hukukunun varlığına rağmen önlenememektedir (Kurdoğlu, 2007). WWF (2010)'a göre de “Yasalarca güvence altına alınmış ve koruma amaçlı yönetilen coğrafi alanlar” olan korunan alanlar, kullanma yerine koruma amaçlı ayrılan alanlar oldukları ve kamu yararı ve insan yaşamı açısından korunması gerektiği halde son yıllardaki politikalarla, büyük bir hızla kullanıma ve bu amaçla da yatırıma açılmaya başlanmıştır.

4.4.1. Türkiye’de Korunan Alan Sistemi ve Korunan Alanlar

Türkiye'nin korunan alan sisteminin temelleri ormancılık örgütü tarafından ormancılıkla ilgili yasal düzenlemeler aracılığıyla atılmıştır. 1924 yılında yasalaşan 504 sayılı “Türkiye’de Mevcut Bilumum Ormanların Fenni Usulü İdare ve İşletmeleri Hakkında Kanun”, bazı orman alanlarının “Muhafaza Ormanı” olarak ayrılmasını öngörmüştür (Özdönmez vd., 1989). 1937 yılında yasalaşan 3116 Sayılı Orman Yasası'nın 43'üncü maddesinde ilk

kez muhafaza ormanının yasal tanımı yapılmıştır. Korunan alan sisteminin ilk uygulaması olan ilk muhafaza ormanı ise 2 Kasım 1950 tarihinde ilan edilen yaklaşık 5 bin 400 hektar büyüklüğü sahip olan Belgrad Ormanı'dır (Özdönmez ve Şad, 1983).

Daha sonra, 1956 yılında çıkarılan 6831 Sayılı Orman Yasasıyla Türkiye’de ilk kez olmak üzere bazı alanların milli park olarak koruma altına alınmasını sağlayan düzenleme yapılmış ve iki yıl sonra, 1958 yılında Yozgat Çamlığı Türkiye'nin ilk milli parkı olarak ilan edilmiştir. 1983 yılında yürürlüğe giren 2873 Sayılı Milli Parklar Kanunu, tamamıyla korunan orman alanlarının yönetimi için düzenlenmiş ilk yasadır.

Yine 1983 yılında yasalaşan 2864 Sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu ile Türkiye’de korunan alan sisteminde ikinci bir eksen oluşmuştur. İlk eksen korunan orman alanlarını ve ilgili ormancılık örgütlerini içine alırken ikinci eksen ise 2864 Sayılı Kanun ve onun etrafında şekillenen eksendir. Burada ormansızlaşma ile ilişkisi açısından ilk eksenin değerlendirmesi yapılacaktır. Aşağıdaki tabloda korunan orman alanlarının koruma statülerine göre sayı ve alanlarının 2000-2020 yılları arasındaki değişimi gösterilmiştir (Tablo 4.4.1).

Genel olarak değerlendirildiğinde korunan orman alanlarının 2000-2010 arası dönemde hem sayı hem de alan olarak arttığı görülmektedir. Buna karşılık sonraki 10 yıllık dönem olan 2010-2020 arasında ise sayı artışı devam ediyor olmasına karşın alan artışının neredeyse durmuş olduğu dikkat çekmektedir. Diğer yandan, kullanmaya göre koruma işlevinin en fazla öne çıktığı tabiatı koruma alanları her iki onar yıllık dönemde de alan olarak azalmış, üstelik ikinci on

Tablo 4.4.1. Korunan orman alanlarının sayısı ve alan olarak değişimi (DKMP, 2022; OGM, 2022)

Korunan alan statüsü	2000		2010		2020	
	Sayı	Alan (ha)	Sayı	Alan (ha)	Sayı	Alan (ha)
Milli park	33	684.265	41	865.801	45	907.320
Tabiatı koruma alanı	33	64.353	31	48.067	31	46.461
Tabiat parkı	16	69.227	40	74.529	250	107.632
Tabiat anıtı	58	343	105	5.551	115	9.393
Muhafaza ormanı	47	173.599	54	251.366	54	247.708
Yaban hayatı geliştirme sahası*	-	-	79	1.201.032	84	1.158.820
Toplam	187	991.787	350	2.446.346	579	2.477.334

*: İlk uygulama 2005 yılına aittir.

yılda tabiatı koruma alanı sayısı aynı kalmasına karşın alan azalması yaşanmıştır. Bu, bazı tabiatı koruma alanlarının sınırlarında daraltma yapıldığı anlamına gelmektedir. 20 yıllık dönemde tabiatı koruma alanı sayısı 33'ten 31'e düşerken, alan azalması çok daha şiddetli olmuş ve tabiatı koruma alanlarının toplam yüzölçümü yaklaşık 64 bin hektardan 48 bin hektara gerilemiştir. Oransal olarak yüzölçümü azalması %25,3'tür. Diğer bir söyleyişle 20 yıllık dönemde etkili koruma statüsü olan tabiatı koruma alanlarının her dört metrekaresinden biri koruma statüsünü kaybetmiştir.

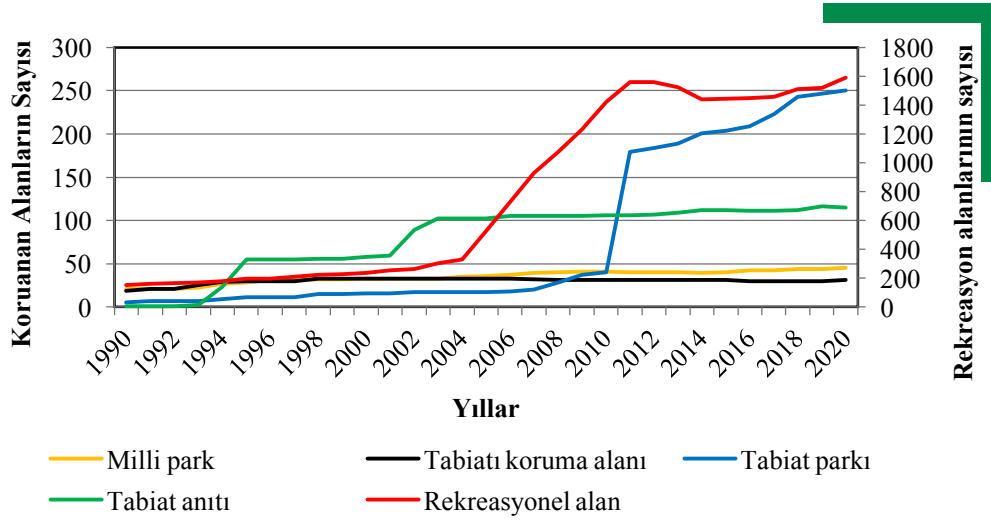
Bir diğer önemli koruma statüsü olan muhafaza ormanlarının 2000-2010 arasındaki sayı ve alan artışı sonraki 10 yıllık dönemde durmuş, hatta alan olarak küçük de olsa bir azalma meydana gelmiştir. Koruma işlevi açısından bir diğer önemli statü olan yaban hayatı geliştirme sahalarındaki değişim ise, bu statü 2005 yılında uygulamaya girdiği için yalnızca 2010-2020 arası için değerlendirilebilmektedir. Bu dönemde yaban hayatı geliştirme sahaları sayı olarak artıyor görünmesine karşın alan olarak azalmıştır. Yaban hayatı geliştirme sahası sayısı 79'dan 84'e çıkarken toplam alan yaklaşık olarak 1 milyon 201 bin hektardan 1 milyon 158 bin hektara gerilemiştir. Diğer bir söyleyişle bir yaban hayatı geliştirme sahasının ortalama büyüklüğü yaklaşık 15 bin 202 hektardan 13 bin 795 hektara düşmüştür.

20 yıllık dönem boyunca hem sayı hem alan olarak artan koruma statüleri ise milli parklar, tabiat

parkları ve tabiat anıtlarıdır. Bu üç koruma statüsü de diğer üç statüye göre korumadan çok kullanma işlevine ağırlık vermeleri ile ön plana çıkmaktadır. Koruma işlevinin en az kullanma işlevinin en çok olduğu tabiat parkları ise sayı olarak da alan olarak da en çok artan korunan alan statüsü olarak ön plana çıkmaktadır. 2000 yılında 16 olan tabiat parkı sayısı 2020 yılında 250'ye yükselmiş; toplam alan ise %55,4'lük artış ile yaklaşık 69 bin hektardan 107 bin hektara çıkmış olmasına rağmen tabiat parkı sayısındaki artış %1500'e yaklaşmıştır. Bir diğer söyleyişle 2000 yılında bir tabiat parkının ortalama alan büyüklüğü yaklaşık 4 bin 300 hektarken 2020 yılında yaklaşık 430 hektara gerilemiştir. Yani tabiat parklarının ortalama alan büyüklüğü 20 yılda yaklaşık %90 oranında azalmıştır. Bu azalmanın temel nedeni orman içi mesire yerlerinin bir günde alınan kararlarla tabiat parkına dönüştürülerek yoğun rekreasyonel kullanıma açılmış olmasıdır. Nitekim Tekin vd., (2014)'nın farklı tabiat parklarını inceleyen çalışmasının bulgularına göre; araştırma kapsamında incelenen tabiat parkları ile mesire yerleri arasında nitelik olarak bir fark saptanmamıştır. Kullanıcılar benzer şekilde düzenlenmiş olan her iki alan tipini de aynı amaçla kullanmaktadır.

Şekil 4.4.1. incelendiğinde 1990'dan 2020 yılına kadar rekreasyonel kullanım açısından öne çıkan korunan orman alanları (tabiat parkları ve tabiat anıtları) ile doğrudan rekreasyon alanlarının sayısındaki artış açık bir şekilde izlenmektedir.

Şekil 4.4.1. Korunan alanların sayısal değişimi (DKMP, 2022; OGM, 2022)

4.4.1.1. Korumadan Kullanmaya Dönüşen Korunan Alan Yönetimi Anlayışı

Bütün bunlar son yıllarda izlenen politikaların 'korunan' korunan alanlardan daha çok 'kullanılan' korunan alanları artırmak amacına yöneldiğini ortaya koymaktadır. Bu kullanımlar da rekreatyoneel amaçlarla gerçekleşen kullanımlar olmakta ve orman alanlarında pek çok tesis ve altyapı çalışmasının yapılmasının yolunu açmaktadır. Bu eğilim orman alanlarının, envanter kayıtlarında azalma gibi bir sonuç doğurmamakla birlikte, bu alanlarda nitelik kayıplarına yol açmaktadır.

Korunan alanların korumadan çok kullanıma yönelik olarak yönetildiğine dair şu tespitler yapılabilir (Atmış, 2018):

- Özellikle turizm amaçlı yapılaşmalar nedeniyle korunan alan sınırları daraltılmakta veya değiştirilmektedir.
- Turizm ve maden tahsislerini kolaylaştırmak için yapılan düzenlemeler, korunan alanlarda nitelik bozulmasına yol açmaktadır.
- Bazı korunan alan statülerinin izin vermediği uygulamalar, o korunan alanın statüsünün değiştirilmesiyle hayata geçirilebilmektedir. Örneğin üç tabiatı koruma alanı milli parka dönüştürülmüştür. Bunlardan biri daha sonra mahkeme kararıyla tabiatı koruma alanı statüsüne tekrar kavuşmuştur. Gelibolu Yarımadası

Tarihi Milli Parkı'nın 2014 yılında Çanakkale Savaşları Gelibolu Tarihi Alan Başkanlığı'na dönüştürülmesiyle birlikte, milli park statüleri de değiştirilmeye başlanmıştır. 2019 yılında Göreme Tarihi Milli Parkı alan başkanlığına dönüştürülmüştür. Uludağ Milli Parkı'nı alan başkanlığına dönüştürme girişimleri ise bu kitap yazıldığı sıralarda hız kazanmış durumdadır.

- Korunan alanları planlama çalışmalarının kimler tarafından yapılacağı piyasa koşulları tarafından belirlenmektedir.
- Korunan alanların yönetiminden sorumlu olan Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü'nün birçok konudaki yetkilerinin başka kurumlara devredilmesi veya korunan alan sınırları dışındaki faaliyetler konusunda söz sahibi olmaması, korunan alan yönetiminin etkinliğini azaltmaktadır.
- 2007 yılından sonra gündeme getirilen yeni tabiat parkları anlayışı korumadan çok rekreatyoneel kullanımı öne çıkaran bir anlayışa sahiptir.
- Korunan alanların oluşturulmasında ve statülerin belirlenmesinde öncelikle geçerliliği tüm ilgi grupları tarafından kabul edilecek bilimsel kriterler henüz oluşturulamamıştır.

Diğer yandan, korunan alanlarda nitelik kaybına yol açan en önemli etkenlerden biri de etkin bir ziyaretçi yönetim sisteminin bulunmayışıdır. Örneğin

aynı zamanda bir muhafaza ormanı olan Belgrad Ormanı içerisindeki tabiat parkları ile ilgili olarak belirlenmiş bir ziyaretçi sınırlaması olmadığından, özellikle bahar ve yaz aylarında gerçekleşen aşırı ve kontrolsüz kullanımlar orman ekosisteminde ciddi bozulmalara yol açmaktadır.

4.4.1.2. Tabiat Parklarının Korumadan Kullanmaya Değişimi

Yukarıda bahsedilen tabiat parklarının hem niteliksel hem de niceliksel olarak değişimi konusunu bu başlık altında irdelemek yararlı olacaktır. 1983 yılında ilki ilan edilen tabiat parklarının tanımı, her ne kadar dinlenme ve eğlenme fonksiyonlarını içerse de 2007 yılına kadar korunan alan niteliği ağır basmaktaydı. Fakat 2007 yılından sonra adeta 2873 sayılı Milli Parklar Kanunu'nun öngördüğü tabiat parkından farklı, ancak aynı ismi taşıyan yeni bir alan kullanımına başlanmıştır. Bu gelişme doğrultusunda 2008 yılında tabiat parklarının hem sayısı hem de alansal büyüklüğü açısından önemli bir değişim yaşanmıştır. İlk tabiat parkının kurulduğu 1983 yılından 2008 yılına kadar geçen sürede toplam 70.173 ha alan kaplayan 20 tabiat parkı ilan edilmişken, 2008 ile 2020 yılları arasındaki 12 yıllık kısa sürede 36.602 ha alana sahip 227 tabiat parkı ilan edilmiştir. Burada en büyük kırılma 2011 yılında yaşanmıştır. O yıl bir gün içinde 138 adet mesire yerinin “mesire yeri” statüsü iptal edilmiş ve bu alanlar “tabiat parkı”na dönüştürülmüştür. 2008 yılı öncesi tabiat parkı ortalama alanı 3.509 ha iken, bu yıldan sonra kurulanların ortalama alan büyüklüğü 161 hektara düşmüştür (Atmış vd., 2020).

Bu değişimden sonra tabiat parklarının koruma değerlerinin anlaşılması ve yönetim etkinliğinin sağlanmasında eksiklikler yaşanmaktadır. Bu nedenle tabiat parklarının koruma işlevinden öte sadece rekreasyonel işlevler için planlanıp, bu çeşit küçük alanlar olarak yönetilmesi korunan alanların niteliğinin sorgulanmasına da neden olmaktadır (Kuvan, 2012). Tabiat parklarının sayısının hızla arttırılmasına rağmen alanlarının küçültülmesi ve bu alanların yönetiminin özel sektöre devredilmesi bu alanlarda yaşanan bozulma ve nitelik kayıplarının en önemli nedenleridir.

İşletmesi özel sektöre devredilen tabiat parklarında, sadece giriş ücretlerinin işletmeciye yetmeyeceği düşüncesiyle alanda sunulan hizmetlerin çeşitlendirilerek işletmeciye rant sağlamak amacıyla, tabiat parklarında kafe, restoran, kapalı düğün salonu, kır bahçesi düğün salonu vb. birçok tesis inşa edilerek, alanlar betonlaştırılmakta ve yoğun kullanımlara konu olmaktadır. Bu tür yaklaşımlar tabiat parklarının halk tarafından bir korunan alan olmaktan çok, bir ticari işletme ve bir eğlence bahçesi olarak algılanmasına yol açmaktadır.

Mesire yerlerini tabiat parkına dönüştürme akımının bir diğer örneği de 2011 yılında muhafaza ormanı statüsündeki 5387 ha alana sahip Belgrad Muhafaza Ormanı'nın 234.57 ha'nının (%5) muhafaza ormanı olma statüsüne son verilerek 9 farklı tabiat parkına dönüştürülmüş olmasıdır. 2,9 ha ile 67,3 ha arasındaki büyüklükleriyle, normal tabiat parkı büyüklüğüne göre oldukça küçük olan bu yeni tabiat parklarının yönetimleri farklı ilçe belediyelerine devredilerek hem siyasi hem de ekonomik rant sağlanmaya çalışılmıştır.

Bu gibi siyasi ve ekonomik rant sağlama girişimine örnek olarak Belgrad Ormanları'nın 1500 dönümlük (150 ha) kısmının 2008 yılında ‘Fatih Ormanı Tabiat Parkı’na dönüştürülmesi de gösterilebilir. Tabiat parkına dönüştürülmüş olan bu alanın işletilmek üzere AKC Petrol Ürünleri Sanayi ve Ticaret Ltd. Şirketi'ne ‘29 yıl süreyle’ tahsis edilmesi ve daha sonra Çevre ve Şehircilik Bakanlığı tarafından 29.08.2012 tarihinde onaylanan 1/1000 ölçekli imar planı ile imara (yapılaşmaya) açılmış olması son derece çarpıcıdır (Altaylı, 2012). Adı geçen şirketin Ağaoğlu Şirketler Grubuna bağlı olması, aynı grubun tabiat parkına komşu alanda “1453 Maslak” adını taşıyan dev bir inşaat projesi yürütüyor olması ve patron Ali Ağaoğlu'nun bu inşaat projesini tanıtmak için hazırlanan reklam filminde, Fatih Ormanı Tabiat Parkı'nda at üstünde dolaşarak, bu tabiat parkının sadece inşa edilmekte olan “1453 Maslak” kapsamındaki binalarda yaşayanların kullanımına açık olacağını belirtmesinin, toplumda yarattığı tepki üzerine bu şirkete yapılmış olan tahsisin, bakanlık tarafından iptal edilmek zorunda kalınması bu tür alanların amaca uygun olarak yönetilmediğine önemli bir örnek teşkil etmektedir.

4.4.1.3. Korunan Alanlardaki Amaç Dışı Kullanımlar

Korunan alanlarda envanter, izleme ve değerlendirme sistemlerinin yetersiz olduğu bilinmektedir. Bu konuda yetkili ve sorumlu olan Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü'nün örgüt yapısının yetersiz olduğu sık sık gündeme gelmektedir. Bu durum ortadayken korunan alanlarda odun üretiminin arttırılması ve ormancılık dışı amaçlarla yapılan tahsislerin kolaylaştırılması gibi konular da iktidar ve ormancılık örgütü tarafından korunan alan yönetim anlayışına aykırı olarak uygulamaya konmaktadır. Tüm bunlar Türkiye ormanlarındaki bozulmanın korunan alanlarda da yaşandığının göstergeleridir. Bu yüzden ormanlardaki artış azalış gibi söylemlerin ekosistem bütünlüğü, biyolojik çeşitlilik ve korunan alanlar konularında da gündeme getirilmesi gerekmektedir.

Eldeki bilgilere göre; 2021 yılı itibariyle Köprülü Kanyon Milli Parkı'nda 9.477 m³, Termessos Milli Parkı'nda 176 m³, Beyşehir Milli Parkı'nda 5.703 m³, Kızıldağ Milli Parkı'nda 9.520 m³ ve Kovada Milli Parkı'nda 948 m³ yıllık odun üretimi için eta (yıllık kesim) verilmiştir. Beyşehir Gölü Milli Parkı ve Kızıldağ Milli Parkı Amenajman Planları 2021 yılında onaylanmıştır. Bu alanların sınırlarında yapılan değişiklikler ile ilgili orman işletmesinin üretim ormanları milli park alanına dahil edilmiş, ancak ilave edilen alanları da içeren ve bu alanlarla ilgili plan karar ve hükümlerini kapsayan Uzun Devreli Gelişim Planı (UDGP) revizyonu henüz yapılmamıştır. Bu alanların amenajman planlarında son hasılat etasının belirlenmiş olması çok olumsuz bir tablo ortaya çıkarmaktadır. Üretim ormanı değil de korunan alan olarak yönetilmekte olan bu alanların odun üretimi mantığı ile planlanmış olması korunan alan yönetimi anlayışına hem hukuki hem de bilimsel açıdan uygun değildir (TOD, 2021).

Korunan alanlar veya koruma alanları, bilinen doğal, ekolojik veya kültürel değerleri nedeniyle koruma altına alınan yerlerdir. Her ülkenin kanunlarına veya ilgili uluslararası kuruluşların düzenlemelerine bağlı olarak koruma düzeyine göre değişen farklı türlerde korunan alanlar da olabilir. Burada aslanan korunan alanların adı ve şekli değil koruma niyeti ya da

iradesidir. Ancak sadece üretim ormanlarında değil korunan alanlarda bile korumayı değil yararlanma ve hasadı ön plana alan bir anlayışın hayata geçirilmeye çalışılması, ülkedeki korunan alan yönetimi anlayışının koruma anlayışından oldukça uzaklaşmış olduğunun göstergesidir. Bu yönüyle milli parklarda hayata geçirilmek istenen herhangi bir ormancılık uygulaması, korunan alan yönetim anlayışının tersi bir durumun ortaya çıkmasına neden olacaktır. Milli parklar içerisinde yapılacak ormandan üretim çalışmaları, orman yapısının ve iç dinamiğinin bozulmasına yol açacak ve binlerce yıllık doğal süreçlerde oluşan flora çeşitliği ve buna bağlı olarak ortaya çıkan fauna, diğer canlı grupları bir bütün olarak etkilenecek ve biyolojik çeşitlilik zarar görecektir. O nedenle ülkemizde ormanlarında geleneksel olarak uygulanmakta olan ormancılık faaliyetlerinin milli parklarda, biyolojik çeşitliliğin doğal süreçlerinin devamlılığı açısından "kesinlikle" uygulanmaması gereklidir (TOD, 2021).

Korunan alanlarda amaç dışı kullanıma yol açan bir diğer etken de 2634 Sayılı Turizmi Teşvik Yasası'dır. Bu yasada Temmuz 2021'de yapılan değişiklikle durum daha da vahim hale gelmiştir. Bu değişiklikle, Kültür ve Turizm Bakanlığı turizm tesisi yapılmasıyla ilgili tahsis süreçlerinde ve tahsis edilecek alanlarda yapılacak iş ve işlemlerin belirlenmesinde tek yetkili hale getirilmiş, Orman Genel Müdürlüğü ile Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü karar süreçlerinden dışlanmış. Öyle ki Kültür ve Turizm Bakanlığı, kültür ve turizm koruma ve gelişim bölgeleri ve turizm merkezlerinin dışında kalan alanlarda bile tek ve tam yetkili hale gelmiştir. Şöyle ki, söz konusu yasanın 8'inci maddesine 18.7.2021 tarih ve 7334 Sayılı Yasa'nın 6'ncı maddesi ile eklenen 4'üncü fıkra şu şekildedir:

"Kültür ve turizm koruma ve gelişim bölgeleri ve turizm merkezleri ile bu bölge ve merkezlerin dışında olmakla birlikte denize kıyısı olan ilçelerde, 9/8/1983 tarihli ve 2873 sayılı Milli Parklar Kanunu gereğince tespit ve ilân edilen yerlerde, ilgili Bakanlıkça belirlenen ve üzerinde konaklama tesisi bulunan veya konaklama tesisi yapılması uygun görülen alanları yatırımcılara tahsis etmeye sadece Bakanlık yetkilidir. Bu yerlerde lüks çadır, çadır ve karavan alanı yapılması ve işletilmesi amacıyla yapılacak

kiralamalar hariç ilgili kurumlarca konaklama içeren tesis yapılması amacıyla kiralama veya tahsis yapılamaz, izin verilemez”

Görüldüğü üzere Milli Parklar Yasası'na göre korunan alan olarak ayrılmış alanların turizm amacıyla kullanılması konusunda Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü bütünüyle yetkisizleştirilmiştir. Bu değişikliğin turizm amaçlı yapılaşma ve kullanımları daha rahat hale getirmek için yapıldığı açıktır. Bu, diğer bir söyleyişle, korunan alanlarda koruma işlevinin daha da gerilere atılmış olması anlamına gelmektedir.

4.4.2. Korunan Alan Sistemi Dışındaki Orman Rekreasyon Alanları

Artık dünya nüfusunun çok büyük bir bölümü kentlerde yaşamaktadır. Kentsel yerleşimler nüfus arttıkça kent içi ve çevresindeki yeşil alanları yok edecek şekilde genişlemektedir. Kentin kalabalığından uzaklaşmak isteyen kentlilerin doğayla iç içe olma yönündeki talepleri de zaman içerisinde artmaktadır. Kentliler 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren yeşil alanların sunduğu fonksiyonlardan daha fazlasını istemeye başlamıştır. Bu istekler sonucu yeşil alanlar üzerinde artan baskılar, kent ekolojisi ve kent yeşil alanlarının planlanması gibi yaklaşımları doğurmuştur. Bu kapsamda kent ormancılığı ile ilgili çalışmalar başlamıştır. Bir ormancılık tipi olarak değerlendirilen kent ormancılığı geleneksel ormancılık anlayışından farklıdır. Kent ormanlarının; hava kalitesini artırma, göllerin ve nehirlerin kirleticilerle dolmasını engelleme, karbon tutarak atmosferdeki sera gazı oranını azaltma, mikro klimayı düzenleme, kent ısını düzenleme, gürültü kirliliğini azaltma, biyoçeşitliliği koruma, kent ortamına yaban hayatı zenginliği katma, rekreasyon alanları yaratma, şehirlerdeki saldırganlığı ve şiddeti azaltan önemli bir faktör olma ve çevre eğitimi verme gibi işlevleri vardır. Bu işlevler; çevresel kalitenin, yaşam kalitesinin ve sürdürülebilir kent yönetiminin gelişimine katkıda bulunmaktadır (Atmiş, 2016).

Diğer yandan, kentsel yeşil alan planlaması konusunda bir adım daha ileriye gidilmiş, kentsel altyapı kavramı ve anlayışı şekillenmiştir. Yeşil

altyapı ekosistem değerlerini ve işlevlerini koruyan, ekosistem hizmetlerini sunmak için tasarlanan ve yönetilen, birbirleriyle bağlantılı doğal, yarı doğal ve kültürel alanların oluşturduğu bir yeşil alan ağıdır (DKM, 2019). Bu açıdan bakıldığında kentsel yerleşimler yakınındaki orman alanları, sözü edilen doğal-yarı doğal-kültürel üçgeninde önemli bir ayağı oluşturmaktadır.

Tüm bu sayılan işlevlerinin yanı sıra kent içi ve çevresindeki ormanların toplumun eğlenme ve dinlenme ihtiyaçlarına yanıt vermek açısından taşıdığı önem geçmişten beri bilinmekte ve bu nedenle de özellikle nüfus yoğunluğunun arttığı kentsel alanlarda, bazı orman alanları bu amaçla ayrılmaktadır. Halkın rekreasyonel talepleri; 2003 yılı öncesine kadar belediyelerin yönetiminde olan kent içi yeşil alanlar (park, bahçe vb.), Orman Genel Müdürlüğü'nün (OGM) idaresinde olan mesire yerleri (orman içi dinlenme yerleri) ve Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü'nün yönetiminde olan milli parklar, tabiat parkları ile tabiat anıtları tarafından karşılanmaktaydı. Orman Genel Müdürlüğü 2003 yılından itibaren bu alanlara ek olarak kent ormanlarını kurmaya başlamıştır (Atmiş ve Günşen, 2015).

Kentlerin civarındaki orman alanlarının kent ormanına dönüştürülmesi ile başlangıçta OGM tarafından her il ve büyük ilçede kısa süre içinde birer tane kurulması amaçlanan kent ormanlarının sayısı 2021 yılı itibarıyla 137'ye ulaşmıştır (OGM, 2022). Kent ormanı sayısının hızla artırılması için zaten mesire yeri olarak kullanılmakta olan bazı alanların kent ormanına dönüştürülmesi ve yeterli planlamanın yapılmamış olması nedeniyle, kent ormanlarının ekolojik, sosyal ve ekonomik işlevlerini yerine getirerek toplumun ağaç ve ağaç varlığını çok yönlü yararları ile tanınması ve algılaması, ormancılığın şehir planlama ile entegre edilmesi, karbon emisyonunu azaltma, hava kirliliğini engelleme, mikro klimayı düzenleme ve rekreasyon alanları yaratma gibi çok farklı ekosistem hizmetleri sunması arzulan kent ormanları, sadece sınırlı rekreasyonel kullanımlar için planlanarak, yönetilen ve topluma çok sınırlı ekosistem hizmetleri sunabilen alanlara dönüşmüştür. 2007 yılında Veysel Eroğlu'nun Çevre ve Orman Bakanı olmasından

sonra “şehir ormanı” olarak adlandırılan kent ormanlarının, farklı nedenlerden dolayı iyi yönetilemediği ve hizmet çeşitliliği açısından diğer mesire yerlerinden pek farklılaşmadığı bilinmektedir (Atmış, 2016).

Kent ormanlarına başlangıçta ormancılık örgütü tarafından verilen önem azalmış, özellikle 2013 yılında yürürlüğe giren yönetmelikle birlikte kent ormanlarının diğer mesire yerlerinden anlamlı bir farkı kalmamıştır (Atmış ve Günşen, 2015). Kent ormanları D tipi mesire yeri sayılmaktadır. Diğer mesire yerleri ise A, B ve C tipi mesire yeri olarak adlandırılmaktadır. A tipi mesire

yerlerinde çadır ve bungalov tipi konaklama yerlerinde geceleme yapılabilmektedir. Bu sayede konaklama hizmeti verilmekte ve alandan sağlanan gelirler artırılabilir. Bu yüzden mesire yeri işletmecileri, sürekli olarak işletmelerinin gelirini arttıracak şekilde tip değişikliği taleplerinde bulunmaktadır. Örneğin; işletmelerini A tipine çevirmek için yoğun çaba göstermektedirler. **Tablo 4.4.2**'den de görülebileceği gibi, 2000 ile 2020 yılları arasında sayısı 22 kat artan C tipi mesire yerlerinin önemli bir kısmı, işletmecilere sağlanan rantı arttıracak şekilde 2010 ile 2021 yılları arasında B tipi mesire yerlerine dönüştürülmüştür. Bu yaklaşımlar yüzünden kent ormanları dahil bütün

Tablo 4.4.2. Mesire yerlerinin sayı ve alan olarak değişimi (OGM,2022)

Mesire alanı statüsü	2000		2010		2020	
	Sayı	Alan (ha)	Sayı	Alan (ha)	Sayı	Alan (ha)
A Tipi	59	2.311	106	4.257	183	5.040
B Tipi	132	4.119	191	6.043	405	6.219
C Tipi	45	499	1.039	144.664	867	7.000
D Tipi (Kent Ormanı)	-	-	85	9.962	134	10.089
Toplam	236	6.929	1.421	164.926	1.589	28.348

mesire yerleri, özel işletmelere yeni iş imkanları oluşturacak şekilde planlanmaktadır. Bu yüzden bu alanlarda, konaklama yerlerinin (A tipi) yanı sıra kafe, lokanta, düğün salonu ve kır evi düğün alanı, at maneji vb. para kazanmaya dönük, alanı betonlaştıran ve kullanım yoğunluğunu arttıran işletmeler inşa edilmesine hızlı bir şekilde devam edilmektedir.

Toplumun ormanlara yönelen ilgisini ölçmek ve daha sağlıklı planlar yapabilmek için, rekreasyonel hizmete sunulmuş alanların kullanıcı sayılarının bilinmesi gerekmektedir. Fakat mesire yerlerinden ve kent ormanlarından yararlanan kişi sayısı veya buralarda yaratılan rekreasyonel etkinliklerden faydalanan kişi sayılarına yönelik istatistikler yayımlanmamakta, bu gibi alanlarda giriş ücret kayıtları dışında hangi istatistiklerin tutulduğu bilinmemektedir (TOD, 2019).

Son olarak, Orman Genel Müdürlüğü tarafından 20 Aralık 2021 tarihinde bölge müdürlüklerine bir yazı gönderilerek, 2022 yılı sonuna kadar her ilde bir mesire yerinin “millet ormanı”na dönüştürülmesi ve bu alanlarda alan tanıtım ünitesinden oturma

gruplarına, otoparktan spor alanlarına kadar çok çeşitli tesis ve altyapı çalışmasının tamamlanması talimatı verilmiştir. Ayrıca madde madde sayılan tesislere ek olarak en sonda ‘vb.’ maddesi eklenmiş ve böylelikle ileride yapılmasına ihtiyaç duyulan her türlü tesis için ucu açık bir durum oluşturulmuştur. Bu tür net olmayan, subjektif yoruma ihtiyaç duyan ifadelerin böylesine önemli bir talimatta yer almış olması bile başlı başına bu girişimin ormanları korumak açısından ne kadar özensiz davrandığı açıkça ortaya koymaktadır. Öyle görünmektedir ki, orman rekreasyon alanlarını artırmak konusunda gösterilen bu yoğun çabanın nedeni toplumun rekreasyonel gereksinmelerini karşılamaktan çok, bu alanlarda yapılacak tesisler ve açılacak işletmeler yoluyla belirli kesimlere ekonomik kazanç alanları oluşturmaktır. Herhangi bir bilimsel inceleme ve analize dayanmadan, ekosistem döngülerini hesaba katan sağlıklı planlama çalışmaları yapılmadan talimatla ve alelacele oluşturulan bu tür düzenlemelerin, tıpkı bir günde mesire yerlerinin tabiat parklarına dönüştürülmesinde olduğu gibi orman ekosistemlerine büyük zararlar vereceği açıktır.

Kaynaklar

Altaylı, F., 2012. Tabiat Parkı nasıl Ağaoglu Parkı oldu. Habertürk Gazetesi. 13.11.2012. <https://www.haberturk.com/yazarlar/fatih-altayli-1001/793558-tabiat-parki-nasil-agaoglu-parki-oldu>

Atmış, E. ve Günşen, H.B., 2015. Kent Yaşamında **Önemi** Anlaşılmayan Bir Değer: Kent Ormanları. Uluslararası Kent Araştırmaları Kongresi. 16-17 Nisan 2015, Eskişehir, Türkiye.

Atmış, E., 2016. Development of urban forest governance in Turkey. Urban Forestry & Urban Greening, 19:158-166.

Atmış, E., 2018. A critical review of the (potentially) negative impacts of current protected area policies on the nature conservation of forests in Turkey. Land Use Policy 70 (2018) 675–684

Atmış, E., Günşen, H.B. ve Yıldız, D., 2020. Tabiat Parklarının Korunan Alan Statülerinin Değerlendirilmesi: Batı Karadeniz Örneği. Journal of Turkish Forestry, 21(2): 148-158.

DKM, 2019. Yeşil Altyapı-Avrupa'nın Doğal Sermayesini Geliştirmek Avrupa Komisyonu Bildirimi (Çeviren Senem Tuğ Aksoyek). Doğa Koruma Merkezi Yayını. 59 s. Ankara.

DKMP, 2022. Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü 2020 Yılı Resmi İstatistikleri. <https://www.tarimorman.gov.tr/DKMP/Menu/18/Korunan-Alan-Istatistikleri> (Erişim: 09.03.2021).

Kurdoğlu, O., 2007. Dünyada Doğayı Koruma Hareketinin Tarihsel Gelişimi ve Güncel Boyutu. Artvin Çoruh Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi, 8 (1), 59-76

Kuvan, Y., 2012. Doğa Koruma ve Korunan Alanlar. İstanbul Üniversitesi Yayın No:5066. Orman Fakültesi Yayın No: 499. 201 S. İstanbul

OGM, 2022. Orman Genel Müdürlüğü 2020 Yılı Resmi İstatistikleri. <https://www.ogm.gov.tr/tr/e-kutuphane/resmi-istatistikler> (Erişim: 09.03.2022).

Protected Planet, 2020. Protected Planet Digital Report 2020. Updated: February 2020. <https://livereport.protectedplanet.net/chapter-2> (Erişim: 10.02.2022)

TOD, 2019. Türkiye Ormancılığı: 2019, ISBN: 978-975-93478-4-0, 164+20 sayfa, Kuban Matbaacılık Yayıncılık, Ankara

TOD, 2021. Türkiye Ormancılar Derneği'nin Milli Parklarda Odun Üretimiyle İlgili Hazırladığı Bilgi Notu. Türkiye Ormancılar Derneği Basın Açıklaması (02.03.2021). <https://www.ormancilardernegi.org/>

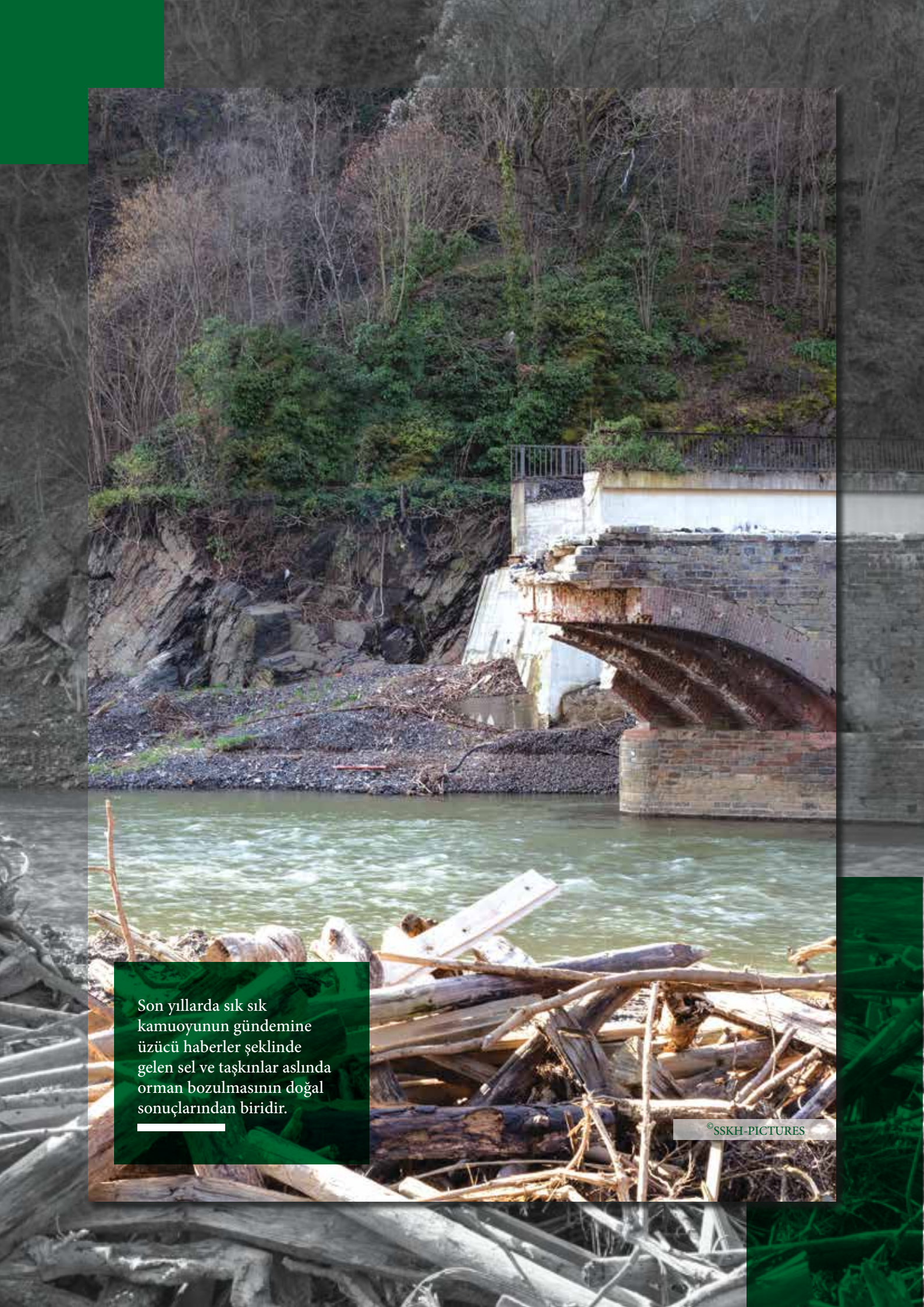
Tekin, H., Erdönmez, C., Özgüç Erdönmez, İ.M., Kart Aktaş, N., Bekdemir, A.P., Öztoprak, Ö., Tekşen, S. 2014. Tabiat Parkı-Mesire Yeri (Orman İçi Dinlenme Yeri) Kavramları ve Tabiat Parkı Belirleme Kriterleri Üzerine Yeniden Yapılandırma Önerisi: Belgrat Ormanı Örneği. OGM Proje No: 10.8401/2013-2014.

Özdönmez, M., Şad, H.C. 1983. Türkiye'de Koruma Ormanları –Yönetim ve Amenajman Esasları-. İstanbul Üniversitesi Orman Fakültesi Yayınları, İ.Ü. Yayın No: 3151, O.F. Yayın No: 348. İstanbul. 43 s.

Özdönmez, M., İstanbullu, T., Akesen, A. 1989. Ormancılık Politikası. İÜ Orman Fakültesi Yayınları: İÜ Yayın No: 3553, Orman Fakültesi Yayın No: 401. Taş Matbaası, İstanbul.

WWF, 2010. Korunan Alanlarda HES Baskıları Artıyor. <http://www.wwf.org.tr/?1160> (Erişim: 10.03.2022)

Son yıllarda sık sık kamuoyunun gündemine üzücü haberler şeklinde gelen sel ve taşkınlar aslında orman bozulmasının doğal sonuçlarından biridir.

©SSKH-PICTURES

BÖLÜM 4

TÜRKİYE'DE

ORMAN

BOZULMASI

4.5. SEL VE TAŞKIN AFETLERİNİN NEDENLERİ VE ALINMASI GEREKEN ÖNLEMLER

HÜSEYİN E. ÇELİK

4.5.1. Giriş

Sel terimi, şiddetli yağışların ardından yan derelerden ani olarak gelen ve fazla miktarda katı materyal içeren büyük su kitlesini ifade eder. Yan derelerden gelen sellerin kısa sürede ana akarsuya ulaşmasıyla vadi boyunca yatakta akan suyun yükselmesi ve normal yatağına sığamayıp **taşkın** yatağına ve çevresindeki taşkın düzlüğüne yayılması olayına ise taşkın denir. Sel ve taşkın terimlerinin çoğu zaman eş anlamlı terimler gibi kullanıldığı görülmektedir (Görcelioğlu, 2003).

Seller, yüksek ve kuvvetli akımla insanların, hayvanların araçların sürüklenmesi sonucunda can ve mal kaybı, su basması sonucunda evlerdeki eşyanın, iş yerlerindeki malların ve tarlalardaki ürünün tahrip olması vd. zararlar meydana getirmektedir.

Seller ve taşkınlar aslında tekrar eden olaylardır ve havzanın nerelerinde meydana geleceği ve zarar vereceği bellidir. Zarar vereceği alanlar dere yatakları ve taşkın yataklarıdır. Bu alanlara yerleşilmediği takdirde seller meydana gelir, taşar, sonra da çekilir ve hayat normale döner. 1950'lere kadar insanların genellikle sırtlarda yerleştiği görülmektedir. Anadolu'nun birçok yerinde olduğu gibi Fethiye Kayaköy'de de yerleşim havzanın yamaçlarındadır, ova tarım için kullanılmaktadır. Ovaya yerleşilmemesinin nedeni ovanın seller ve depremler açısından riskli olmasındandır. Yılmaz (2002a ve 2002b)'e göre hem sel ve taşkınlar hem de depremler ovalarda zarar vermekte, yamaçta zarar vermemektedir. Ovalarda ve taşkın yataklarında yerleşilmemesi hem tarım arazilerinin amacına uygun kullanılması gibi stratejik bir öneme sahiptir,

hem de taşkın ve depremlerde toplumun zarar görmemesi açısından çok gereklidir. 1950'lerden sonra Türkiye'nin yüzölçümüne göre oranı az olan verimli ovaların yerleşimle işgal edildiğini, günümüzde de bu eğilimin artarak devam ettiğini üzülmekteyiz. Bu yanlış arazi kullanımı sadece verimli ovalarımızı azaltmamakta, insanları taşkın ve deprem zararlarına karşı açık hale getirmektedir.

Erozyon ve sel kontrolü amacıyla yukarı havzada ulaşılması gereken hedefler şunlardır (Uzunsoy, 1966):

1. Suların yağış havzasından dere yatağına düzenli bir şekilde geçişini sağlamak,
2. Sularla havza yamaçlarından dere yataklarına taşınan katı materyali nicelik ve nitelik bakımından normal ölçülere indirmek.

Bu hedeflere ulaşmanın en geçerli yöntemi ise havzanın verimli ormanlarla kaplı olmasıdır. Havza ormanlarının bozulması ise erozyon ve sel kontrolünü sekteye uğratmakta, sel ve taşkınların ana nedenlerinden birini oluşturmaktadır.

4.5.2. Sel ve Taşkınların Nedenleri

Görcelioğlu (2003)'na göre sellerin nedenleri iklimsel ve fizyografik faktörlerdir.

İklimsel faktörler, yağışın tipi, şiddeti, süresi, dağılışı, hareket yönü, yağış öncesi toprak nemidir. Örneğin yağmurlar şiddetli ve uzun süreliyse ve/veya yağış öncesi toprak nemliyse seller meydana gelebilmektedir.

Fizyografik faktörler, havza özellikleri ve yatak özellikleridir. Bu faktörler havzanın büyüklüğü ve formu, ortalama yükseltisi, eğimi, bakısı, drenaj durumu, toprak tipi ve arazi kullanma durumudur. Yatak özellikleri ise yatak genişlik ve derinliği, enkesit formu ve alanı, eğim ve eğim kırıklıkları, kıvrımlılık ve yatağı oluşturan malzemenin cinsidir. Örneğin havza eğimliyse, havzanın boyu kısa ve eni genişse şiddetli yağışlarda havzanın sel üretme kapasitesi daha yüksektir.

Sellere neden olan iklimsel ve fizyografik faktörlerden **arazi kullanma durumu** hariç diğerlerini değiştirmek mümkün değildir. İnsanlar arazi kullanma durumunu olumlu (orman kurmak) veya olumsuz (ormanı tahrip etmek) yönde değiştirebilirler. Arazi kullanma durumunun olumsuz yönde değiştirilerek ormanların bozulması, çoğu yüksek akımın sel felaketine dönüşmesinin ana nedenlerinden biridir. İnsanlar yukarı havzada ormanları tahrip etmek, ormanı kaldırıp yerinde tarım yapmak şeklinde arazi kullanımını değiştirilebilir veya ormanlardan aşırı üretim yaparak ormanı verimsiz hale getirebilir. Aşağı havzada ise dere yatağını veya taşkın yatağını daraltarak ve taşkın yatağına yerleşerek arazi kullanımını değiştirebilir.

İnsanın neden olduğu bir diğer olgu olarak küresel iklim değişikliği gösterilebilir. Küresel iklim değişikliği ile ilgili senaryolarda yağış anomalilerinin artacağı ifade edilmektedir. Zaten sağanak yağışların neden olduğu sel ve taşkınlardan sürekli zarar gören Türkiye'nin bu afetlerle daha çok karşılaşacağı anlaşılmaktadır.

Yukarı havzada ormanların yağışın yüzeysel akışa geçen kısmını ve bu akımla taşınan sediment

miktarını azaltma yönünde en yüksek başarıya sahip bitki örtüsü olduğu bilinmektedir. Eğimli yamaçlardaki çay veya fındık örtüsü orman örtüsüne kıyasla yağışı yeterince tutamamakta ve sığ heyelanları önleyememektedir. Heyelanlar bazen dere yatağını geçici olarak tıkamakta, yukarısındaki su basıncıyla tıkaç patlayınca yağış miktarıyla orantısız büyüklükte yüksek akıma ve zarara neden olmaktadır.

Havzalarda arazi kullanma şeklinin su ve toprak kaynağının korunması aynı zamanda yağış sularının tutulması üzerinde ne denli etkili olduğu birçok araştırma sonucu ile ortaya konmuştur. Balcı (1958) İstanbul, Elmalı barajı havzasında %15 eğimli bir arazi üzerinde değişik arazi kullanma biçimlerinin yüzeysel akış, infiltrasyon ve erozyon üzerine olan etkilerini incelediği çalışmada orman örtüsünün yağışın %82 sini tutarak, sadece %18 inin akışa geçmesine izin verdiğini belirlemiştir (**Tablo 4.5.1**). Nadas arazide yağışın %56'sı yüzeysel akışa geçmektedir.

Özetle, iyi bir koruma sağlayan bitki örtüsü, özellikle de ormanlar, yağışlardan sonra kısa sürede derelere ulaşan su miktarını azaltmak ve belli bir düzeyde tutmak, toprağın sularla taşınmasını önlemek, her türlü materyalin dere yataklarına ulaşmasını engellemek gibi özelliklere sahiptir. Bu nedenle ormancılık en geniş fonksiyona sahip arazi kullanma şeklidir denilebilir (Uzunsoy ve Görçelioğlu, 1985). Ancak çok şiddetli ve uzun süreli yağışlardan sonra verimli ormanlar ile kaplı havzalarda bile yüksek akımlara yol açan orman altı akışı oluşabileceği gözden ırak tutulmamalıdır.

Tablo 4.5.1. Arazi kullanma biçimlerinin yüzeysel akış, infiltrasyon ve erozyon üzerine olan etkileri (Balcı, 1958).

Arazi Kullanma	Yağış mm	İnfiltrasyon		Yüzeysel Akış		Erozyon Ton/ha	15 cm'lik toprağın taşınma süresi (yıl)
		mm	%	mm	%		
Nadas	1336,2	591,7	44	744,5	56	16.014	122
Çayır	1336,2	855,6	64	480,6	36	1.360	1434
Orman	1336,2	1094,8	82	241,4	18	----	Sonsuz

4.5.3. Yukarı Havzada Arazi Kullanma Yanlışları

Kırsal alandaki derelerin taşıntı konilerinde daha önceki sellerle yatak kapasitesi biriken sedimentle azalabilmekte ve daha küçük akımlar sele neden olmaya başlamaktadır. Kentsel alanda ise çarpık kentleşme ile taşkın yatağı hatta dere yatağının binalarla işgal edilmesi sonucunda küçük akımlarda bile taşkınlar meydana gelmektedir. Kesit yüzeyi yetersiz kalan ve tıkanan köprü, menfez vb. hidrolik yapılar da taşkınların önemli nedenlerindedir.

Amerikan Tarım Bakanlığının kullandığı arazi yetenek sınıflaması Türkiye'de de kabul edilmiş ve Türkiye arazi sınıflaması gerçekleştirilmiştir. Sınıflamada ana ölçüt eğim olmakla birlikte düz bir arazinin taşlı ve bataklık olması onun 8. sınıfa ayrılmasına neden olmaktadır. Bu sınıflamaya göre, I, II ve III sınıf arazilerde devamlı ve korumasız tarım IV. sınıf arazide korumalı tarım yapılabilir. Bu araziler **tarım arazisi** olarak adlandırılır. V, VI ve VII sınıf arazi orman örtüsü altında bulunması gerekir ve bu araziye **orman arazisi** denir. VIII sınıf arazi ormanın yetişmediği yüksek, kayalık vb. alanlardır, av ve yaban hayatı için kullanılır.

Birçok havzada orman arazisinde tarım yapıldığı görülmektedir. Kantarcı (1983)'ya göre bu miktar 6,1 milyon hektardır. 1980'lerdeki rakama göre orman varlığı 20 milyon hektar olduğuna göre usulsüz tarım yapılan alanın çok büyük olduğu görülmektedir. Orman arazisindeki tarım alanları sel ve taşkınlarla önemli oranda katkıda bulunmaktadır. Öte yandan tarım arazileri sürekli yerleşime açılmaktadır.

Örneğin Hopa Sundura deresinde II ve IV sınıf araziden oluşan tarım arazisinin oranı %3,3'tür. Bu alan ise yerleşimle kaplıdır. Havzanın geriye kalan orman arazisi %96,7'si arazi VI ve VII sınıf orman arazisinden oluşmaktadır. Çay tarımının orman arazisinin %25,7'si üzerinde yapılması, Hopa'da 2015 yılında yaşanan selin ana nedenleri arasındadır (Çelik vd., 2020). Özellikle doğu Karadeniz bölgesinde ormanların kaldırılarak yerinde tarım uygulanması, ormanlarda aşırı üretim, HES inşaatı vb. nedenlerle orman bozulması (TOD, 2020), hem sellerin hem de heyelanların artmasına neden olmaktadır.

Orman alanları dışında önemli bir yer tutan ve IV, V, VI ve VII. sınıf araziler üzerinde yer alan meralar, havzalarda önemli erozyon ve sedimentasyon kaynağı olmamalı ve tekniğine uygun ıslah edilmelidir. Ülkemizde aşırı ve düzensiz otlatmalar sonucunda büyük oranda bozulmuş olan meralarımızda oluşmuş sığ toprak yapısı ve mera bitki örtüsü işlevini yerine getirememekte, yağış sularının hızla akışa geçmesine ve oyuntuların oluşmasına neden olmaktadır.

Diğer taraftan yukarı havzalarda özellikle IV. sınıf araziler üzerindeki tarımsal faaliyetlerde toprak koruma önlemlerinin uygulanmaması yüzeysel akışı, dolayısıyla sel ve taşkınları artırıcı işlevler görmektedir.

Yukarı havzada görülen bir sorun da yol yoğunluğunun gereğinden fazla olmasıdır. Bu yollar selleri beslemekte ve heyelanların artmasına neden olmaktadır. Aşağı havzada yollar dere yataklarını daraltarak uygulanmakta, dereye bırakılan kesit yetmemekte ve ilk yüksek akımda dere yolu geri almaktadır.

Özellikle yukarı havzada maden ruhsatları ve rüzgâr enerji santralleri (RES) ormanların tahribine ve parçalanmasına neden olmaktadır. RES kulelerinin her biri için kesilen ve bir daha orman yetiştirilemeyen temelin yüz ölçümü 0,5 hektarı bulmaktadır. Ancak enerji nakil hatları ve bakım yolları ile RES kulesi başına düşen kalıcı orman bozulması 2 hektara ulaşmaktadır.

Ormanların sürdürülebilirliğini azaltan aşırı odun üretimi uygulamaları da olmak üzere orman arazisinde tarım yapılması, artan sayıda yer üstü maden ocaklarının açılması, RES santralleri vb. nedenlerle orman tahribi sonunda ormanların yağın yağışı tutma, yüzeysel akışa geçen miktarını azaltma yeteneği küçülmektedir.

4.5.4. Aşağı Havzada Arazi Kullanma Yanlışları

Akarsuların taşkın yatağı, doğal büyük yağışlarla akarsuyun taşıdığı yayıldığı alandır. Dolayısıyla ana ilke bu alana yerleşmemek olmalıdır. Türkiye dağlık bir ülkedir, dolayısıyla birçok yerleşim ve altyapı,

özellikle yollar dere/taşkın yatağının daraltılmasıyla kazanılan alanda yer almaktadır. Hal böyle olunca can ve mal kaybı artmaktadır.

2021 yılı ağustos ayında Kastamonu Bozkurt'ta meydana gelen sel/taşkın olayında görüldüğü gibi, Ezine deresinin yatağının daraltılması, yerleşimin taşkın yatağına kurulan 82 can kaybına ve büyük mal kaybına neden olmuştur. Benzer yanlışlar birçok taşkın yatağında görülmektedir. Giresun Dereli taşkınında da (TOD, 2020) ölümlerin önemli bir bölümü taşkın yatağındaki yerleşimlerde meydana gelmiştir.

Aşağı havzada taşkınların şiddetini artıran, taşkını büyük dalgalar haline getiren bir etken de yukarı havzadan gelen molozun köprü ve menfez gibi hidrolik yapıları tıkaması ve akamayan suyun yerleşim alanını basmasıdır. Tıkanan hidrolik yapının arkasında biriken su bazen köprünün yıkılmasına neden olmaktadır.

Aşağı havzadaki taşkının önemli bir nedeni de akarsu yataklarının kanal içine alınması sırasında kanal kesitinin küçük hesaplanmasıdır. Önceki yıllarda hidrolik yapıların kesit yüzeyleri mevcut yönetmeliklere göre 100 yıl dönüş aralıklı akımlara göre (Q100) düzenlenmekteydi. Küresel iklim değişikliğinin de etkisiyle artık şehir geçen dereler 500 yıl dönüş aralıklı akımlara göre (Q500) düzenlenmeye başlanmıştır. Bu anlamda İSKİ İstanbul'daki riskli birçok dereye yatak genişletme işlemini başlatmıştır.

4.5.5. Afet/Risk Yönetimi

Türkiye'de genellikle afet yönetimi hakimdir, bir yerde sel, çığ, deprem vb. afet meydana geldiğinde devlet tüm gücüyle oraya gitmekte, insanları kurtarmakta, yiyecek-içecek ve barınma yardımı yapmakta, borçları erteleme ucuz krediler vd. şeklinde yaraları sarmaya çalışmaktadır. Ancak can kaybını geri getirme şansı bulunmamaktadır.

Halbuki dünya artık risk yönetimine geçmiştir. Avrupa sel direktifine (Anonim, 2007) göre taşkın tehlike ve risk haritalarının hazırlanması üye ülkeler için zorunludur. Anılan risk haritalarına uymak başta kamunun yasal görevidir, uyulmadığında yaptırımı vardır. Risk haritalarında taşkın etkileyeceği alanlar gösterilmektedir.

Türkiye'de risk haritalarının DSİ tarafından hazırlanmaya başlandığı bilinmektedir. Türkiye'de risk haritalarının uygulamaya geçirilmesi için yasal düzenleme gereklidir. Hastane, okul, yurt vb. birçok kamu binası riskli alanlarda yer almakta, taşkınlarda başta hastaneler olmak üzere çoğu kamu binası zarar görmektedir. Afetlerde tedavi ve geçici barınma amacıyla kullanılan bu yapıların mutlaka sağlam zeminde ve taşkın yatağından uzakta yer alması gerekir. Taşkın yataklarına yerleşilmemesi, bu alanların rekreasyon amacıyla kullanılması en doğru seçenektir. Bu bağlamda Kağıthane deresinin Haliç'e yakın kısımları örnek olarak verilebilir.

4.5.6. Sonuç ve Öneriler

Orman bozulmasını engelleyerek sel ve taşkınların felakete dönüşmesini önlemeye yönelik öneriler şu şekilde sıralanabilir (Çelik vd., 2012, 2020; Çelik, 2013):

1. Türkiye'de arazi yetenek sınıfları esas alınmalı, yukarı ve aşağı havzada araziler yeteneğine göre kullanılmalıdır. Orman arazisindeki tarım yapılan alanların hızla ormana dönüştürülmesi amacıyla halka başka gelir kaynakları yaratılmalıdır.
2. Yukarı havzalarda bulunan bozuk ormanlar geliştirilmeli, mera alanları korunmalı ve iyileştirilmeli, orman rejimi içindeki ormansız alanlar acilen ağaçlandırılmalıdır. Yeni yerleşimlerin, yolların ve sanayi bölgelerinin orman alanlarına yapılması önlenmelidir.
3. Gereksiz görülen yamaç yolları iptal edilip ağaçlandırılmalı, dere yollarının yapılması zorunluysa yatak dolgu ile daraltılmamalı, yol, dere tarafı açık bir kanalın üzerine inşa edilmelidir.
4. Havzalardaki tarımsal arazilerde toprak koruma önlemleri alınmalıdır.
5. Madenler ve rüzgâr enerji santralleri (RES) verimli ormanları ortadan kaldırmaktadır. Maden ruhsatı verirken fayda maliyet analizinde ormanların ekosistem hizmetleri hesaba katılmalıdır. RES'lerin de kıraç arazide kurulmasının yolları aranmalıdır.
6. Sel ve taşkın riski bulunan havzalar tespit edilmeli ve öncelik sırasına göre ıslah edilmelidir.
7. Yerel yönetimler ve bunlara bağlı kuruluşlar (İSKİ vb gibi) özellikle yukarı havzalarda çalışırken dere yatak ve yamaçlarında alınması gereken ıslah önlemlerini bir arada düşünmeli ve havza ıslahında yılların deneyimi bulunan Orman Mühendisleri ile iş birliği yapmalıdır. Kentleşmemiş havzalarda dere ve yamaç ıslahı yukarı havza ıslah tedbirleri ile kombine edilmelidir.
8. Türkiye'de taşkın vd. risk haritaları hızla tamamlanmalı, yasal düzenleme ile risk haritalarına uyulması zorunlu hale getirilmeli ve uymayan yöneticilere yaptırım uygulanmalıdır.
9. Taşkın risk haritalarında 100 yıl dönüş aralıklı (Q100) akımın basacağı alanda yeni yapılaşmaya izin verilmemelidir. Bu alanda başta hastane olmak üzere okul, yurt vb. kamu binaları yer almamalı, bu binalar hızla risksiz alanlara taşınmalıdır. Bu binalar bir afet durumunda ya tedavi için ya da geçici barınma için çok gereklidir dolayısıyla sağlam kalmalıdır. Riski az binalar, dünyadaki örneklerle benzer şekilde yerinde ayaklarla yükseltilerek taşkın binaya zarar vermeden akması sağlanabilir.
10. Hidrolik yapıların tıkanmasına karşı dere yatakları temiz tutulmalı, yataktaki ve yamaçta yüksek akımda yatağa devrilme riski bulunan ağaçlar uzaklaştırılmalıdır. Ayrıca yukarı havzadaki ormanlık alandan gelebilecek ağaç kütük ve dal parçaları ile iri sedimenti tutmak üzere ana dereye süzücü barajları yapılmalıdır. Moloz gelebilecek yan derelere de süzücü barajların küçük kapasitede olanları, örneğin çelik süzücü barajlar inşa edilebilir.

11. Türkiye’de önceki yıllarda kesitleri Q100’e göre hesaplanmış olan hidrolik yapılardan gerekli görülenlerin kapasitesi Q500’e artırılmalı, yeni yapılardan uygun görülenler bu debiye göre tasarlanıp inşa edilmelidir.
12. Dünyada dere ve taşkın yatakları üzerindeki yerleşimler için sigorta sistemi uygulanmaktadır. DASK sistemine benzer bir sistemle bu uygulama Türkiye’de de zorunlu hale getirilmelidir.
13. Taşkın riski olan alanda evi/binası bulunan insanlara kentsel dönüşüm vb. bir mali teşvik sistemi uygulanarak evlerini güvenli alanlara taşımaları sağlanmalıdır.
14. Kentsel alanlarda sert zeminlerin kaplanmasında geçirgen malzemeler kullanılması teşvik edilmeli veya zorunlu hale getirilmeli, bu şekilde hem yüzeysel akışın azaltılması hem de yeraltı suyunun beslenmesi hedeflenmelidir.
15. Meteoroloji genel müdürlüğünün yaptığı sel/taşkın uyarıları başlangıç için iyi ancak yeterli değildir. Sel derelerinde erken uyarı sistemi ile belediye veya özel idare kapsamında acil boşaltma örgütleri kurulmalıdır.
16. Ülkemizde genellikle felaket yönetimi vardır. Hızla risk yönetimine geçilmeli, sel ve taşkınların felakete dönüşmesini önlemeye yönelik tedbirler alınmalıdır.
17. Yol, HES, vb. inşaatların molozlarının ve çöplerin dere yataklarına dökülmesi yasaklayan mevzuat uygulanmalıdır.

Kaynaklar

Anonim, 2007. Directive 2007/60/EC of the European Parliament and of the Council of 23 October 2007 on the assessment and management of flood risks. <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32007L0060>

Balcı, A.N., 1958. Elmalı Barajının Siltasyondan Korunması İmkanları ve Vejetasyon-Su Düzeni Üzerine Araştırmalar (Doktora Tezi, yayınlanmamış).

Çelik, H.E., Coskun, H.C., Cigizoğlu, H.K., Ağirlioğlu, N., Aydın, A., Esin, İ., 2012. The Analysis of 2004 Flood on Kozdere Stream in İstanbul, Journal of Natural Hazards, 63: 2, 461-477

Çelik, H.E., 2013. Sel ve Taşkın Kontrolunda Geçirgen Barajlar, 3. Ulusal Taşkın Sempozyumu 29-30 Nisan 2013 İstanbul, Tebliğler Kitabı 161-167, DSİ, Ankara

Çelik, H. E., Kurdoğlu, O., İnan, M., Kadioğlu, M., and Nişancı, İ., 2020. Identifying Causes of The 2015 Hopa Flash Flood in NE Turkey and Mitigation Strategies. Environmental Monitoring and Assessment, 192(12), 1-15.

Görcelioğlu, E., 2003. Sel ve Çığ Kontrolü, İÜ Orman Fakültesi Yayın No 473, İstanbul.

Kantarci, M. D., 1983. Türkiye’de Arazi Yetenek Sınıfları ile Arazi Kullanımının Bölgesel Durumu, İÜ Yayın No. 3153, Orman Fakültesi Yayın No. 350, İstanbul

TOD, 2020. 22.08.2020 Tarihinde Giresun’da Meydana Gelen Sel Felaketiyle İlgili Teknik Rapor Türkiye Ormancılar Derneği (TOD)

Uzunsoy, O., 1966. Erozyon ve Sel Kontrolü Çalışmalarında Orman Mühendisliğinin Vazifeleri, Çalışma Alanları ve Çalışmaları İçin Öngörülen Yön ve Hareket Noktaları, Orman Mühendisliği I. Teknik Kongresi, Ankara

Uzunsoy, O., Görcelioğlu, E., 1985. Havza Islahında Temel İlke ve Uygulamalar, İÜ Orman Fakültesi yayın no 371, İstanbul

Yılmaz, İ., 2002a. Deprem Sorununa Kalıcı Çözüm, Kaynak Yayınları, No. 358, İstanbul.

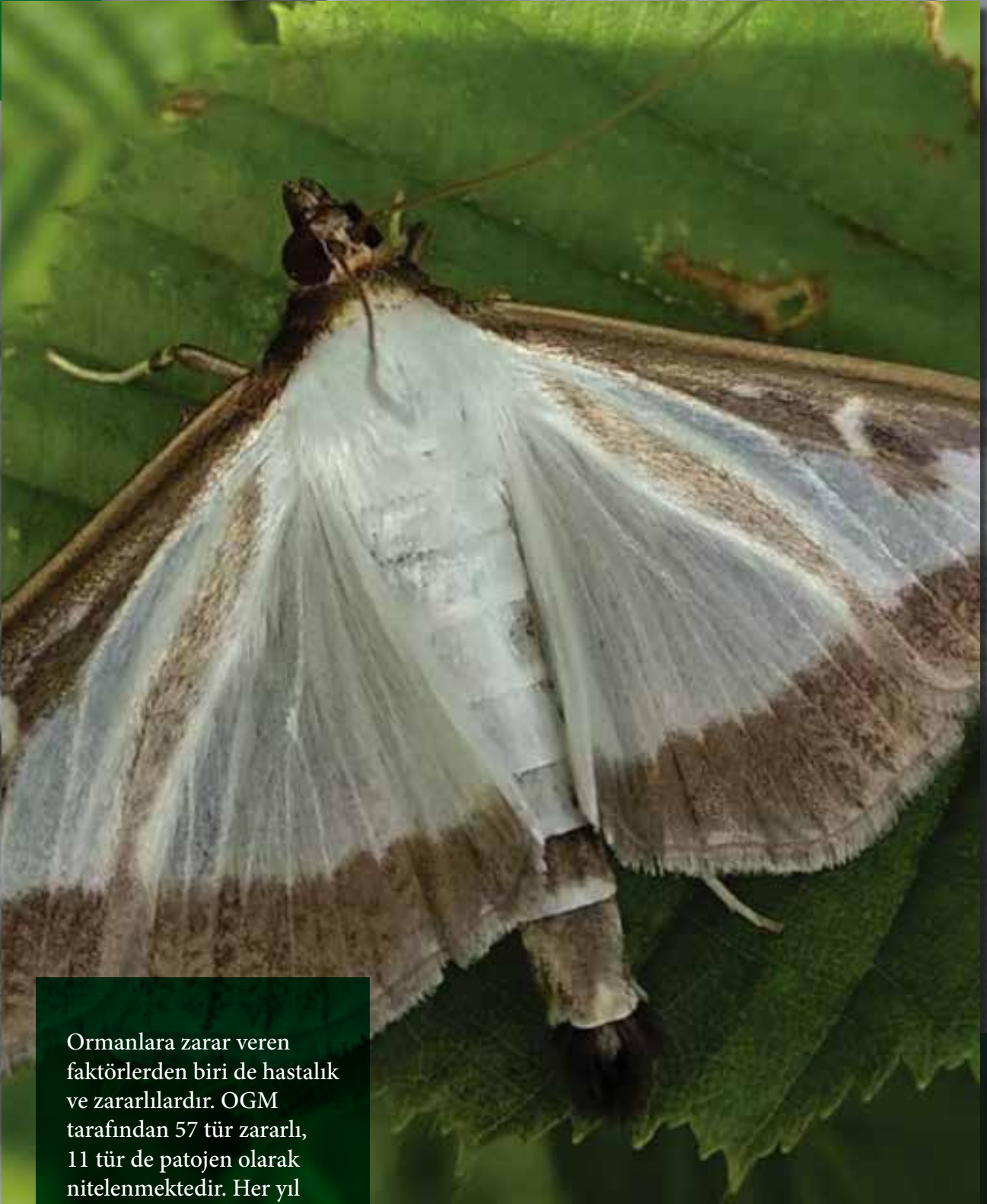
Yılmaz, İ., 2002b. Sel Sorununa Kalıcı Çözüm, Kaynak Yayınları, No. 359, İstanbul.

©ÜNAL AKKEMİK

Ormanlara zarar veren faktörlerden biri de hastalık ve zararlılardır. OGM tarafından 57 tür zararlı, 11 tür de patojen olarak nitelenmektedir. Her yıl ortalama olarak 300 bin hektara yakın bir alanda OGM tarafından zararlı ve hastalıklarla mücadele yapılmaktadır.

BÖLÜM 4 TÜRKİYE'DE ORMAN BOZULMASI

4.6. TÜRKİYE ORMANLARINDA ZARAR YAPAN ORMAN BÖCEKLERİ VE HASTALIKLARI

NURİ KAAN ÖZKAZANÇ

4.6.1. Giriş

Orman ağaçlarında ve ürünlerinde dokuları tahrip etmek, özsuyu emmek ve bitki hastalık etmenlerini nakletmek suretiyle zarar yapan tüm hayvansal canlılar zararlı olarak nitelendirilir. Bu zararlılar içinde ise böcekler gerek tür gerekse de verdikleri zararlar sebebi ile en önemli grubu oluşturmaktadır. Bu karşın hastalıklar orman ağaçlarındaki normal fizyolojik olayları ağaca zararlı olacak şekilde normalden uzaklaşmasına sebep olan fungus (mantar), bakteri ve virüslerin oluşturduğu bir gruptur.

Ormanlarda çok sayıda böcek ve patojen ağaçların üzerinde veya çevresinde yaşamaya adapte olmuştur. Dünya üzerinde yaklaşık 900.000 farklı böcek türünün olduğu bilinmektedir. Ayrıca 144.000 kadar fungus türü de tanımlanmıştır (URL 1). Bu böcek ve fungus türlerinin bir kısmı insan ve ekosistem bileşenleri için faydalı, bir kısmı ise zararlı olmakla birlikte, bunların ekolojik denge içinde kontrol altında bulunmaktadır. Zararlı olan türlerin normal popülasyon seviyeleri, orman ağaçlarında sınırlı ve kabul edilebilir bir etkiye sebep olmaktadır (Eroğlu, 2017). Ancak başta değişen iklim özellikleri, küresel ısınma ve artan insan faaliyetleri (madencilik, aşırı yararlanma, termik santral vs.) gibi sebepler ile zararlı ve hastalıkların popülasyonlarındaki artışlar ağaçların kök, gövde, kabuk, yaprak, çiçekler ve tohumları gibi farklı bölgelerinde yıkıcı etkilere sebep olabilirler. Böcekler ağaçlarda artım azalmaları ve gelişme geriliklerine ek olarak odun hammaddesi ve kerestede önemli kalite ve ekonomik zararlara neden olmaktadır. Hastalıklar ise sıklıkla ağaçların

büyümesini ve gelişmesini geciktirmekte, artım kayıplarına sebep olmaktadır. Bazı yıkıcı patojen türler dışında hastalıkların ölümcül etkileri nispeten daha az olmaktadır. Ancak canlı ya da kesilmiş odunda etkili olan çürüklük fungusları, zaman içinde odunu kullanılamaz hale getirecek kadar etkili bir zarara sahiptir (Anonim, 2016).

Her yıl dünyada 100 milyon hektardan fazla orman, orman yangınları, zararlılar, hastalıklar, yabancı istilacı türlerle kuraklık ve değişen hava olaylarından olumsuz yönde etkilenmektedir. Ormanlardaki zararlı böcekler ve hastalık etmenleri, özellikle yangınlar gibi gözle görülen etmenlere karşı daha az dramatik görülse de ormanlarda çok önemli ekonomik kayıplara ve çevresel zararlara neden olmuştur. Böcekler ve hastalık yapan patojenler, orman ekosistemlerinin ayrılmaz bileşenleridir ve ekosistem içinde her zaman normalde düşük bir popülasyon yoğunluğunda bulunurlar. Fakat bazen bazı türler ekosistemdeki değişimlere bağlı olarak hızla artarak yerel ya da küresel ölçekte salgınlara sebep olurlar (Butler, 2020).

Birleşmiş Milletler Tarım ve Gıda Örgütü (FAO)'nün 2020 yılı verilerine göre 2015 yılında, başta ılıman ve kuzey bölgelerinde olmak üzere yaklaşık 40 milyon hektar ormanlık alan yabancı istilacı türlerden etkilenmiştir. Bununla birlikte yerel biyolojik çeşitliliği de olumsuz etkileyen yabancı istilacı türlerin toplam etkisi hakkında veriler ise bazı gelişmiş ülkeler dışında son derece yetersizdir (FAO, 2020).

Bir başka çarpıcı ifade de ise; zararlı ve hastalıklar ile kaybedilen ağaçların, eğer yok olmasalardı her yıl 5 milyon otomobilin doğaya saldıgı emisyon miktarını

bünyelerinde tutabilecek kadar işlevsel olmalarıdır. 2015 yılı verilerine göre dünya üzerindeki 75 farklı ülkede hastalık ve zararlılar sebebi ile kaydedilen orman alanlarına ait veriler **Tablo 4.6.1'** de verilmiştir (Van Lierop vd., 2015). Yapılan bu çalışmada 4 farklı iklim kuşağı değerlendirilmiştir. Ilıman bölgelerdeki böcek zararının diğer iklim bölgelerine göre çok daha fazla olması bu iklim kuşağında çok fazla yaşam alanı, konukçu ve zararlı böcek türünün olduğu şeklinde yorumlanabilir. Hastalıklar açısından bakıldığında ise subtropikal iklim kuşağının nispeten daha fazla etkilendiği görülmektedir. Hastalıkların yayılma ve gelişmesinde önemli bir etken olan nem ve yağışın bu iklim kuşağında fazla olması bu bölgelerde hastalıkla meydana gelen kayıpları arttırmış olabilir.

Tablo 4.6.1. Zararlı ve hastalık sebebi ile dünyadaki yıllık orman kayıpları

İklimsel alan	Etkilenen orman alanı (bin ha)	
	Böcek zararlıları	Hastalık
Kuzey	3.702	3.165
Ilıman	69.582	3.034
Subtropikal	2.619	5.195
Tropikal	9.616	1.060
Toplam	85.518	12.454

4.6.2. Türkiye Ormanlarında Hastalık ve Zararlıların Durumu

Ülkemiz ormanları sahip olduğu ekosistem çeşitliliği yanında coğrafi konumu ve iklim özellikleri sebebi ile birçok hastalık ve zararlının tehdidi altında kalmaktadır. Son yıllarda iklim değişikliği ile ilişkili sıcak ve kurak hava koşullar, küresel olarak birçok orman böceği türünün popülasyon artışları yanında farklı yollar ile ülkemize girerek yabancı istilacı türlerin yayılmasına ve gelişmesine de neden olmaktadır. Yabancı istilacı türlerin orman ekosistemleri üzerindeki etkileri ülkemizde yaklaşık olarak 100 yılı aşkın bir süreden beri bilinmektedir (Oskay vd., 2014). Bu türlerin dünya genelinde ve ülkemiz bu kadar hızlı ve yıkıcı olarak yayılmasında etkili olan diğer birçok önemli faktör ise ülkeler arası transport hızının ve miktarının çok artmış olması olduğu belirtilmektedir.

Ülkemiz ormanlarındaki hastalık ve zararlılar farklı dönemlerde salgınlar yaparak ekolojik ve ekonomik boyutta zararlar meydana getirmektedir. Bugün için OGM tarafından orman zararlısı olarak 57, orman ağaçlarında hastalıkları yapan patojenler olarak da 11 tür listelenmektedir (**Tablo 4.6.2**).

Tablo 4.6.2. Ülkemiz ormanlarındaki zararlı ve hastalıklar içinde bazı önemli türler (Anonim, 2016).

Tür	İsmi	Konukçu	Zararı	Dağılışı
<i>Calomicrus apicalis</i>	Sedir yaprak böceği	Toros sediri, kızılçam, karaçam ve sarıçamda	Genç ağaçlarda iğne yaprakları yer ve erken döküme sebep olur	Ankara, Konya Burdur, İstanbul Hatay, Eskişehir, Afyon, Isparta, Antalya, Samsun, Bartın, Tekirdağ, Adana, Karaman, Niğde, Osmaniye, Mersin, Kahramanmaraş, Kastamonu
<i>Acleris undulana</i>	Sedir yaprak kelebeği	Sedir	Tırtıllar ibreleri yiyerek ağaçları çıplak hale getiri. Zarar ağacın tepe kısmında başlar ve yayılır.	Antalya, Burdur, Isparta, Denizli, Adana, Mersin, Kahramanmaraş
<i>Tortrix viridana</i>	Yeşil meşe bükücüsü	Meşe	Tırtılları, meşe ağacının yapraklarında çeşitli şekillerde zarar yapar.	Konukçu dağılımına paralel

<i>Thaumetopoea</i> spp.	Çam kese böceği	Çam türleri	Tırtıllar ağaçların iğne yapraklarını yerler	Kahramanmaraş'tan Artvin'e kadar olan sahil şeridimizde
<i>Euproctis chrysorrhoea</i>	Altın kelebek	Orman ve meyve ağaçları süs bitkileri	Yaprakları yerler	Hemen tüm bölgelerde
<i>Hyphantria cunea</i>	Amerikan beyaz kelebeği	Birçok geniş yapraklı orman ve park ağacı	Yaprakları yerler	Hemen tüm bölgelerde
<i>Lymantria dispar</i>	Sünger örücüsü	Orman, park ve süs bitkileri, meyve ağaçları	Yaprakları yerler	Hemen tüm bölgelerde
<i>Diprion pini</i>	Çalı antenli çam yaprak arısı	Çam türleri	İğne yapraklarını yemek suretiyle zarar yaparlar	Afyon, Amasya, Ankara, Artvin, Antalya, Bolu, Çanakkale, Edirne, Elazığ, Erzurum, Eskişehir, Giresun, Gümüşhane, Isparta, İstanbul, Kahramanmaraş, Kastamonu, Konya, Mersin, Muğla, Sakarya, Sinop, Uşak, Zonguldak
<i>Neodiprion sertifer</i>	Kırmızımtırak sarı çalı antenli çam yaprak arısı	Çam türleri	İğne yapraklarını yemek suretiyle zarar yaparlar	Artvin, Trabzon, Bolu, İstanbul, Balıkesir, Burdur, Isparta, Muğla, Eskişehir ve Ankara
<i>Dichelia cedricola</i>	Sedir sürgün kelebeği	Sedir	Öncelikle iğne yaprakta daha sonra tomurcuklarda zarar yapar	Sedir yayılış alanları, Isparta
<i>Rhyacionia buoliana</i>	Çam sürgün bükücüsü	Çam türleri	Uç tomurcuk ve sürgünleri tahrip eder	Çam dağılış alanlarında
<i>Dioryctria mendacella</i>	Kızılçam kozalak kelebeği	Çam türleri	Kozalakları delerek içinde beslenir ve öldürür	İstanbul, Adana, Antalya, Balıkesir, Denizli, İzmir
<i>Cryphalus piceae</i>	Küçük göknar kabuk böceği	Göknar, nadiren diğer ibreliler	Zarar tepe çatısında başlar	Tüm göknar alanlarında
<i>Dendroctonus micans</i>	Dev ladin kabuk böceği	Ladin, göknar, çam ve melez	Zayıf ağaçlarda fizyolojik zarar*	Artvin ve Doğu Karadeniz
<i>Ips acuminatus</i>	Altı dişli çam kabuk böceği	Çam ve ladin	Yaşlı ağaçların tepe ve dallarında sekonder zararlıdır**	Batı Karadeniz, İstanbul, Eskişehir
<i>Ips sexdentatus</i>	On iki dişli çam kabuk böceği	Çam türleri bazen ladin	Sekonder zararlı olmasına rağmen ülke ormanları için ekonomik bir zararlıdır	Tüm çam ve ladin alanlarında bulunur

BÖLÜM 4.6. - TÜRKİYE ORMANLARINDA ZARAR YAPAN ORMAN BÖCEKLERİ VE HASTALIKLARI

<i>Ips typographus</i>	Sekiz dişli büyük ladin kabuk böceği	Ladin nadiren çam	Sekonder zararlı olmakla birlikte kitle üremesi ile ekonomik zararlar yapar	Artvin-Trabzon arası
<i>Orthotomicus erosus</i>	Akdeniz çam kabuk böceği	Çam başta olmak üzere göknar, ladin ve sedir	Özellikle Akdeniz bölgesinde primer zararlı*** konuma geçebilmektedir	Doğu ve Güney doğu dışındaki bölgelerde bulunmaktadır
<i>Pityokteines curvidens</i>	Büyük göknar kabuk böceği	Göknar	En önemli göknar zararlısı olup primer duruma geçebilir	Orta ve Batı Karadeniz boyunca yaygındır
<i>Tomicus minor</i>	Küçük orman bahçivani	Çam türleri	Sürgün uçları ve kabuk içinde zararlı olur	Orta ve Batı Anadolu'da yayılmıştır
<i>Tomicus piniperda</i>	Büyük orman bahçivani	Çam türleri	Çoklukla sekonder olup sürgünlerde primer zarar yapar	Doğu bölgeleri hariç yaygındır
<i>Dioryctria sylvestrella</i>	Reçine kelebeği	Kızılçam ve ladin	Gövde ve toprağa yakın kısımlarda zarar yapar	Çoklukla Akdeniz bölgesi
<i>Phytophthora spp.</i>	<i>Phytophthora</i> kök çürüklüğü	Tüm ağaç fidanlarında	Fidan ölümleri	
<i>Dothistroma septosporum</i>	<i>Dothistroma</i> ibre yanıklığı	Çam, ladin, göknar	İğne yapraklarda sararma, kızarma ve erken döküm	
<i>Cryphonectria parasitica</i>	Kestane dal kanseri	Kestane	Gövde ve sürgünlerde kanser ve ölüm	Tüm kestane alanları
<i>Armillaria spp.</i>	<i>Armillaria</i> kök çürüklüğü	Tüm ağaç fidanlarında	Ağaçların kök siteminde ve kök boğazında canlı kabuğa Saldırarak buradan kambiyumu etkiler	
<i>Heterobasidion annosum</i>	<i>Annosum</i> kök çürüklüğü	Göknar, ladin başta olmak üzere 200 tür	Ağaçlarda artım kaybı, kar ve rüzgâra karşı hassaslık	

* Fیزیyolojik zarar: Bitkilerde solunum, fotosentez, iletim, artım gibi fیزیyolojik olayları direk olarak etkileyen, bozan ya da tamamen engelleyen zara tipi.

** Sekonder zararlı: Saklık durumu iyi olmayan ya da öncesinde primer bir zararlı tarafından saldırıya uğramış ağaçlarda zarar yapan böcek ya da hastalıklar. Aşırı çoğalmaları durumunda primer zararlı konumuna geçerler.

*** Primer zararlı: Sağlıklı ağaçlara saldıran ve onlara zarara veren böcek ya da hastalıklar.

Günümüzde ülkemiz ve dünyada zararlılar ve hastalıklara karşı kayıpları önlemek ya da en az seviyeye indirmek için farklı mücadele yöntemleri uygulanmaktadır. Bu yöntemler içinde gerek diğerlerine göre daha pratik ve daha az masraflı olması sebebi ile tercih edilen kimyasal mücadele beraberinde birçok farklı çevre sorunlarını meydana getirmektedir. Çevre kirliliği yanında yaralı böcek ve diğer organizmaların ölmesi bu sorunların başında gelmektedir.

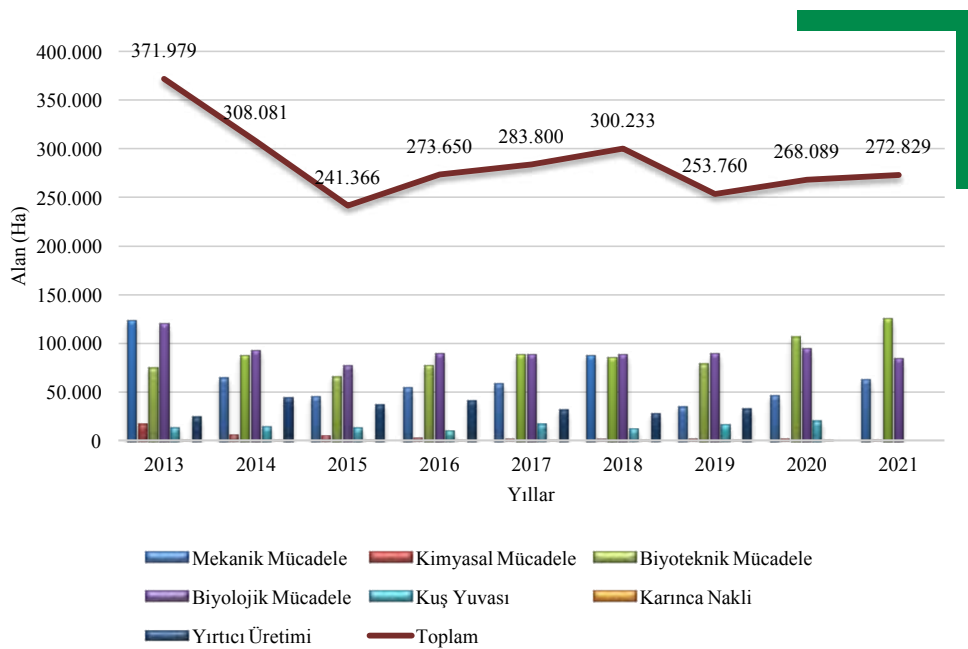
Orman Genel Müdürlüğü'nün 2021 yılında yayınlamış olduğu istatistikler üzerinden elde edilen verilere göre son sekiz yılda (2013-2020) ülkemiz ormanlarında toplam 2.300.958 ha orman alanında orman zararlılarıyla mücadele çalışması yapılmıştır (**Tablo 4.6.3; Şekil 4.6.1**).

Bu veriler ışığında son sekiz yılın ortalaması alındığında yıllık ortalama 287.620 hektarlık bir alanda zararlı ve hastalıklar ile mücadele yapıldığı

Tablo 4.6.3. Orman zararlılarıyla mücadele yöntemleri ve uygulama alanları (ha) (2013-2020)

Yöntem	Mekanik Mücadele	Kimyasal Mücadele	Biyoteknik Mücadele	Biyolojik Mücadele	Kuş Yuvası	Karınca Nakli	Yırtıcı Üretimi	Toplam
2013	122.448	17.257	74.666	120.203	12.925	126	24.354	371.979
2014	64.203	5.729	87.068	92.571	14.117	110	44.283	308.081
2015	44.815	5.448	65.550	76.256	12.685	88	36.524	241.366
2016	53.928	2.785	76.310	89.570	9.728	97	41.232	273.650
2017	57.830	1.320	87.635	88.233	17.301	126	31.355	283.800
2018	87.438	1.188	84.521	88.089	11.598	191	27.208	300.233
2019	35.248	1.586	79.273	88.835	16.175	516	32.127	253.760
2020	45.725	2.059	106.198	93.790	20.210	107	-	268.089
2021*	62.617	814	125.172	84.226				272.829
TOPLAM	574.252	38.186	786.393	821.773	114.739	1.361	237.083	2.300.958

*OGM 2021 yılı Faaliyet raporuna göre

Şekil 4.6.1. Orman zararlılarıyla mücadele yöntemleri ve uygulama alanları (ha) (2013-2020)

görülmektedir. Grafikteki dalgalanmadan ülkemiz ormanlarında zararlı ve hastalıklarla yapılan mücadele çalışmalarının yıllık olarak çok büyük değişimler göstermediği buna karşın uygulanan mücadele yöntemlerinde belirgin farklılıklar olduğu anlaşılmaktadır. Nitekim yıllar içinde mekanik ve kimyasal mücadele yöntemlerin de azalma meydana gelirken çevreye daha duyarlı olan biyolojik, biyoteknik ve yırtıcı böcek üretimi gibi doğa ve çevreye daha duyarlı olan yöntemlerin arttığı göze çarpmaktadır. Ancak buna karşılık yine 2021 OGM istatistiklerinden elde edilen veriler ışığında yıllık mücadele masraflarının ise oldukça arttığı anlaşılmıştır (Tablo 4.6.4).

Tablo 4.6.4. 2013-2020 yılları arası orman zararlı ve hastalıkları ile mücadele masrafları

Yıl	Masraf (TL)	Yıl	Masraf (TL)
2013	4.599.002	2017	8.114.598
2014	3.606.074	2018	8.928.867
2015	3.691.167	2019	7.732.010
2016	5.588.398	2020	10.623.499

Orman zararlı ve hastalıkları ile yapılan mücadelelerde alan bazında çok büyük artışlar olmamasına rağmen masrafların artması ilk başta tercih edilen yeni mücadele yönteminin daha maliyetli olabileceğini akla getirirse de esas olarak maliyet artışının Türk lirasındaki değer kaybından kaynaklandığını söylemek daha doğru bir olasılıktır.

Ülkemiz ormanlarında zararlı yapan böcek ve hastalıkların sebep oldukları ürün kayıplarında önemli bir konudur. Yine 2020 yılı OGM istatistikleri incelendiğinde 1.088.948 m³ ibreli, 396.428 m³ yapraklı olmak üzere toplamda 1.485.376 m³ odun saha temizliği, enkaz vs. olarak ormandan çıkarılmıştır. Bu miktar içinde orman zararlısı ve hastalıklarının sebep olduğu kayıplar net olarak belirtilmemiş olsa da büyük bir kısmının bu iki etmeden kaynaklandığı da büyük olasılıktır.

4.6.3. Ormanlarımız İçin Artan Bir Tehdit Yabancı İstilacı Türler

Ülkemiz ormanlarını ve biyolojik çeşitliliğini tehdit eden diğer bir biyolojik etken ise yabancı istilacı türlerdir. Yabancı istilacı türler, doğal olarak yayılış yaptıkları alanlardan ya da ekosistemlerden farkı sebepler nedeniyle farklı araçlar ile başka alanlara ve ekosistemlere geçerek buralarda hızlı ve aşırı çoğalıp tüm ekosistemi etkileyen türler olarak tanımlanmaktadır. Ayrıca yabancı istilacı türler biyolojik çeşitliliği tehdit eden beş ana unsurdan biri olarak da kabul edilmektedir. Bu amaç ile birçok ülkede bu gurup hayvanlar, bitkiler ve hastalıklara karşı tedbirlerin alınması amacıyla kanuni düzenlemeler yapılmıştır (Uludağ, 2015). Yabancı istilacı türler kısa sürede hızla ve çok fazla alanda zarara sebep olmaları nedeni ile doğal denge ve biyolojik çeşitlilik açısından da önemli bir tehdittir. Yabancı istilacı türler günümüzde biyolojik çeşitliliği tehdit eden en büyük unsurlardan biri haline gelmiş olup tüm karantina önlemlerine rağmen yanlışlıkla ya da kasıtlı şekilde ülkemize girerek büyük zararlara neden olmaktadır (Göktürk, 2019). Nitekim son yıllarda Artvin'den başlayarak tüm Karadeniz Bölgesi'ndeki şimşir ağaçlarında etkili olan *Cydalima perspectalis* (Şimşir güvesi) sebebi ile her geçen gün kuruyan şimşirlerin miktarı artmış olup Karadeniz sahili boyunca neredeyse sağlıklı şimşir ağacı kalmamıştır (Göktürk ve Tozlu, 2018). Yabancı istilacı türlerin yerleştikleri alanda popülasyonlarının kontrol altına alınması oldukça güç olduğu için, zaman içinde tür kayıplarına sebep olacak niteliğe ulaşabilmektedirler. Bu durum ülkemizdeki biyolojik çeşitlilik kaybının önünü açmaktadır. Ancak şu an için ülkemiz ormanlarında etkili olan gerek yerli gerekse de yabancı istilacı zararlı ve hastalık türlerinin zaman zaman yaptıkları salgınlar ile önemli zayıflar vermelerine rağmen doğal denge içinde mevcut biyolojik çeşitlilik üzerinde olumsuz etkileri olduğuna dair herhangi bir bilgi ya da yaygın mevcut değildir.

Ülkemiz orman alanlarında zarar yapan bazı yabancı istilacı böcek türler ile ilgili bilgiler aşağıda verilmiştir:

Anoplophora chinensis (Forster, 1771) (Coleoptera: Cerambycidae): Turunçgil tekeböceği olarak isimlendirilen bu türün varlığı ilk olarak 12 Haziran 2014 tarihinde Şile-İstanbul Kumbaba Fidanlığı'nda *Acer palmatum*, *A. saccharum* ve *Salix caprea* üzerinde tespit edilmiştir (Hızal vd., 2015). Tür daha sonra Mayıs 2016'da Trabzon'da başta Japon akçaağacı (*Acer palmatum*) olmak üzere süs bitkisi olarak yetiştirilen akçaağaç türlerindeki ciddi zararı ile tespit edilmiştir (Eroğlu vd., 2017). Yapraklı ağaçları konukçu olarak tercih eden bu tür özellikle turunçgil türlerinde ciddi zararlara sebep olmaktadır. Türün ülkemize ithal süs bitkileri yolu ile girdiği tespit edilmiştir (Hızal vd., 2015). Ayrıca Yıldız (2017) Bartın ilindeki özel bir fidanlıkta akçaağaç türlerinin süs bitkileri üzerinde türün 28 adet ergin örneğini topladığını bildirmektedir (Şekil 4.6.2).

Corythucha ciliata (Say, 1832) (Heteroptera, Tingidae). Çınar dantel böceği için Türkiye'deki ilk kayıt 2007 yılında Bolu iline bağlı Taşkesti ve Abant ilçeleri arasındaki bir bölgeden gelmiştir (Mutun, 2009). Daha sonra 2009 yılında Tekirdağ, 2011 yılında Trabzon ve 2014 yılında Kastamonu'da da bu türün bulunduğu bildirilmiştir (Küçükbasmacı vd., 2016). Ergini ve nimfleri yaprakların alt yüzünde beslenerek ilk olarak beyaz noktacıklara sonrasında ise klorotik renk değişikliğine sebep olurlar. Bu zarar sonucunda konukçu bitkilerde solunum ve fotosentez azalır. Ayrıca zarar gören ağaçların peyzaj değeri düşer (Şekil 4.6.3).

Cydalima perspectalis (Walker) (Lepidoptera: Crambidae, Spilomelinae). Ülkemiz için egzotik bir tür olan şimşir güvesinin varlığı ilk kez 2011 yılında İstanbul'da Sarıyer'deki park ve bahçelerde; 2015 yılında Düzce'de ve Artvin'de, 2016 yılında ise Bartın'da tespit edilmiştir (Toper Kaygın ve Taşdeler, 2019). Bu yıldan itibaren Batı Karadeniz Bölgesindeki yayılışı hızla devam etmiş ve şimşirlerde çok önemli zararlar vermiştir. Şu ana kadar Ankara, İstanbul, Denizli, Niğde, Kırşehir, Bartın, Düzce, Samsun, Rize ve Artvin illerinde varlığı tespit edilmiştir (Salihoğlu ve Göktürk, 2021). Şimşir güvesinin tırtılları yaprakları yiyerek bitkinin fotosentez yapmasını engellemekte, sürgünlerin kabuklarını kemirerek kambiyum tabakasına zarar vermekte ve böylelikle şimşir fidan ve ağaçlarını kurutmaktadır (Toper Kaygın ve Taşdeler, 2019) (Şekil 4.6.4).

Şekil 4.6.2. Japon akçaağacı türünün yaprakları üzerinde *Anoplophora chinensis* ergini (Fotoğraf: Yafes YILDIZ)

Şekil 4.6.3. *Corythucha ciliata* ergini (Fotoğraf: Yafes YILDIZ)

Şekil 4.6.4. *Cydalima perspectalis* ergini (Fotoğraf: Yafes YILDIZ)

***Dryocosmus kuriphilus* Yasumatsu (Hymenoptera: Cynipidae):** Kestane gal arısı Türkiye’de ilk olarak 2014 yılı Nisan ayında Yalova ve Bursa illerindeki bazı kestane bahçeleri ve orman alanlarında tespit edilmiştir. Türün bu bölgedeki orman alanlarında 2000 ha alanda yayılış yaptığı bildirilmektedir (Çetin vd., 2014). Bu arı türü, kestane tomurcuklarında oluşturduğu galler sebebi ile sürgünlerde gelişme geriliği ve çiçeklenme oluşumunu engellemekte, dolayısı ile meyve üretiminde %50-70 oranında verim kayıplarına neden olmaktadır (Şekil 4.6.5). Yüksek popülasyonlarda ağaç ölümleri dahi görülmektedir (Doğanlar, 2014).

***Leptoglossus occidentalis* (Heidemann, 1910) (Heteroptera: Coreidae):** Kuzey Amerika orijinli yabancı istilacı bir tür olan batı istilacı kozalak tohum böceği 1999 yılında Avrupa’da 2009 yılında ise Sarıyer-İstanbul ile Türkiye’de tespit edilmiştir. Konukçu olarak iğne yapraklı ağaçları tercih eden bir zararlıdır (Hızal ve İnan, 2012). Türün ergin ve nimfleri, gelişmekte olan genç kozalakları emer ve genç kozalakların düşmesine, tohumların kozalak pullarına kaynaşmasına ve ayrıca tohumun lipid ve protein içeriğinin tamamen boşalmasına sebep olur (Fent ve Kment, 2011).

Yabancı istilacı olan bu tür özellikle Kozak Yaylası fıstık çamlarında büyük bir zarara neden olmuş ve 2009’dan bu yana önemli bir verim kaybına neden olmuştur. Verim kaybı halen devam etmektedir. Son yıllarda artan sıcaklık ve kuraklıkla birlikte böceğin etki şiddeti giderek artmakta ve daha zararlı hale gelmektedir (Şekil 4.6.6).

Şekil 4.6.5. *Dryocosmus kuriphilus* ergini
(Fotoğraf: Yafes YILDIZ)

Şekil 4.6.6. *Leptoglossus occidentalis* ergin
(Fotoğraf: Yafes YILDIZ)

Ülkemiz ormanlarında hastalık yapan ve yabancı fungal patojen karakterinde olan etmenleri ise **Tablo 4.6.5**’te sınıflanmıştır (Oskay vd., 2014).

Tablo 4.6.5. Ülkemiz ormanlarında hastalık yapan ve yabancı fungal patojenler.

Patojen	Hastalık ve Konukçusu	Kökeni	Ekolojik etkisi
<i>Crphonectria parasitica</i>	Kestane kanseri	Asya	Ağaç ölümlerine bağlı ekosistem bozulması
<i>Cronartium ribicola</i>	Çam kabarcık pası	Asya	Ağaç azalmasına bağlı ekosistem değişimi
<i>Ophiostroma ulmi</i>	Karaağaç ölümü	Asya	Ağaç ölümlerine bağlı lokal ekolojik etki

<i>Ophiognomonia clavignenti-juglandacearum</i>	Akceviz kanseri	Bilinmiyor	Ağaç ölümlerine bağlı lokal ekolojik etki
<i>Neonectria faginata</i>	Kayın kabuk kanseri	Avrupa	Gelişme geriliğine bağlı meşcere bozulması
<i>Hymenoscyphus pseudoalbidus</i>	Avrupa dişbudak ölümü	Asya	Ağaç ölümleri sonucu tür değişimi
<i>Clindrocladium buxicola</i>	Şimşir yanıklığı	Bilinmiyor	Ağaç ölümlerine bağlı lokal ekolojik etki
<i>Ceratocystis platani</i>	Çınar ölümü	Kuzey Amerika	Ağaç ölümlerine bağlı ekosistem bozulması
<i>Gibberella circinata</i>	Çam öz kanseri	Kuzey Amerika	Ağaç ölümlerine bağlı ekosistem değişimi
<i>Phytophthora cinnamomi</i>	Geriye doğru ölüm	Bilinmiyor	Ekosistem tahribatı ve değişimi
<i>Phytophthora ramorum</i>	Meşe ölümü	Bilinmiyor	Ağaç ölümlerine bağlı ekosistem değişimi
<i>Phytophthora lateralis</i>	Servi kök çürüklüğü	Bilinmiyor	Ağaç ölümlerine bağlı lokal ekolojik etki

4.6.4. Hastalık ve Zararlılara Karşı Mücadele

Ülkemizde giderek artan bu zararlı ve hastalıklara karşı OGM'nin yapmış olduğu faaliyetlerin ne durumda olduğunu açıklamak yararlı olacaktır. Orman zararlıları ile mücadele göstergesi, özellikle orman ekosistemlerinin sağlığını ve hayatiyetini tehdit eden böcek ve fungus gibi zararlılara karşı yapılan müdahaleleri ve sonuçlarını izlemek amacıyla önerilmiş bir göstergedir. Bu da sürdürülebilir bir orman yönetiminin önemli ölçütleri arasında yer almaktadır (Akyol ve Tolunay, 2014).

Bu konu ile ilgili olarak Şafak ve Göksu (2018) Denizli Orman Bölge Müdürlüğü örneği ile yaptıkları bir çalışmada uygulanan anketler sonucunda sadece orman zararlıları ile mücadele faaliyetlerinin 14 farklı iş kolu içerisinde zararlılar ile mücadeleye verilen önemi puan bazında 5,1 (en yüksek önem 8,3 koruma faaliyetleri), zaman bazında ise 4,45 (en yüksek değer 17,7 koruma faaliyetleri) olarak bulmuş ve önem sırası olarak 5. sıraya koymuştur. Aynı çalışmada zararlılarla mekanik mücadele, biyolojik mücadele, kimyasal mücadele faaliyetleri için mevsimsel farklılığın tespit edilememiş olması beklenmeyen bir sonuç olarak tespit edilmiştir. Bu da orman zararlıları ile mücadele edilecek

zamanlarda ek bir önlem ya da çalışma takviminin uygulanmadığı sonucunu doğurmaktadır. Bu durum çalışma bölgesi özelinde orman zararlıları ve hastalıkları ile mücadele çalışmalarına yeterli ölçüde önem ve zaman ayrılmadığını göstermektedir.

Benzer bir araştırmada orman mühendisleri için en önemli üç orman işlevinin, yakacak ve yapacak odun üretimi, toprak erozyonu, sel ve heyelan olaylarını önleme ile istihdam sağlama olduğu, en önemli üç ormancılık faaliyetinin ise orman yangınlarını önleme ve mücadele, silvikültürel ve kadastro-mülkiyet faaliyetleri olduğu belirtilmektedir. Bu çalışmada çalışanların ormanların korunması ve orman zararlıları ile mücadeleye verdikleri önem 6,51 puan, bu iş için ayırdıkları zaman ise 8,36 puan almış ve beşinci sırada kalmıştır (Şafak ve Gül 2012). Ancak burada tüm koruma ve mücadele faaliyetlerinin yer aldığı orman zararlı ve hastalıkları ile mücadelenin ise bu grup içinde sadece bir iş adımı olarak kaldığına dikkate etmekte fayda vardır. Bu durumda zararlı ve hastalıklar ile mücadeleye verilen önem ve ayrılan zamanın daha da düşük olacağı muhakkaktır. Yine bu çalışmada zararlı ve hastalıklar ile mücadelenin geri planda bırakıldığı görülmektedir.

OGM'nin 2019-2023 stratejik planında orman zararlıları ve hastalıkları ile mücadele amacı ile her yıl ortalama 600 bin adet faydalı böcek salımı, 50 bin adet kuş yuvası asımı ve 100 adette karınca yuvası nakli ön görülmüştür (Anonim 2018). Buna karşılık OGM'nin 2020 yılı istatistiklerine göre 2019 yılında 628.711 adet yırtıcı böcek salımı, 53.439 kuş yuvası asımı ve 104 adet karınca yuvası nakli; 2020 yılında ise 626.248 yırtıcı böcek salımı, 61.327 kuş yuvası asımı ve 106 adet de karınca yuvası nakli gerçekleştirilmiştir. Stratejik planının OGM istatistiklerine göre ilk iki sene ölçüğünde gerçekleştirilmiş olması ormanın sağlığı ve sürdürülebilirliği açısından olumlu olarak görülmektedir. Ancak yapılan faaliyetlerin stratejik plan eşliğinde bırakılması yeterli değildir. Özellikle kuş yuvalarının daha fazla asılması hem yaban hayatı çeşitliliği hem de zararlı böcekler ile mücadelenin devamlılığı için oldukça önemlidir. Ayrıca bu yöntemin diğer biyolojik mücadele yöntemlerine göre en ucuz ve en kolay yöntem olduğu da unutulmamalıdır.

Yine aynı stratejik planda “orman ekosistemlerinin etkin bir şekilde izlenebilmesi için gerekli teknik, yönetsel ve donanımsal altyapı oluşturularak orman ekosistemlerinin sağlığı izlenecek, orman zararlılarıyla mücadelede kullanılan kimyasal mücadele yöntemleri azaltılarak biyolojik, biyoteknik ve mekanik mücadele yöntemleri artırılacaktır” ibaresi geçmektedir. 2002 yılı OGM istatistiklerinde ise 2019 yılında 1.586 hektar alanda kimyasal mücadele uygulanmışken bu değer 2020 yılında 2.059 hektara çıktığı görülmektedir. Yani kimyasal mücadele yönteminin azalması beklenirken 530 hektar daha fazla alanda kimyasal mücadele artmıştır. Biyolojik mücadele ise 2019 yılında 88.835 hektarda uygulanmış olup 2020 yılında 4.955 hektar artarak 93.790 hektara ulaşmıştır.

Bu noktada önemli bir bulguda OGM'nin 2015 yılı performans raporu verilerinde karşımıza çıkmaktadır. Bu raporda sadece 2013 yılı için 537.000 adet yırtıcı böcek üretimi, 62.225 adet kuş yuvası asımı ve 130 adet de karınca yuvası nakli yapıldığı belirtilmiştir. Yine performans raporunda 2013 yılında 17.257 hektar alanda, kimyasal 125.670 hektar alanda ise biyolojik mücadele uygulandığı belirtilmektedir. Görüldüğü üzere 2019-2023 yılı stratejik planı biyolojik mücadele açısından 2013 yılına göre oldukça geri kalmış bir durumdadır. Avcı böcek salımı, kuş yuvası asımı ve karınca yuvası nakilleri sayı olarak oldukça azalmıştır. Buna bağlı olarak biyolojik mücadele uygulanan alanlarda 40.000 hektara yakın bir azalma olmuştur. Bu azalmanın sebepleri zararlıların azalması mı yoksa kontrol altına alınmış olması mı olduğu ise açık bir konu değildir. Fakat zararlı ve hastalıklar ile mücadeleye ayrılan bütçe ile mücadele yöntemlerindeki değişim dikkate alındığında bulun nedeninin zararlı popülasyonlarındaki azalmadan kaynaklandığını söylemek mümkün değildir. Nitekim son yıllarda açılan insektaryumlar (avcı böcek üretim istasyonu) bunun en önemli göstergesidir.

2019-2023 OGM stratejik planında 2019 yılında zararlı ve hastalıklar için 396.294.000 TL, 2020 yılı için ise 436.124.000 TL bütçe öngörülmüş iken 2020 yılı OGM istatistiklerinde 2019 yılında 7.732.010 TL, 2020 yılında ise 10.623.499 TL harcama yapıldığı görülmektedir. Stratejik plan ile istatistik verileri arasındaki bu büyük farkın nereden kaynaklandığı mutlaka açıklanması gereken bir durumdur. Benzer şekilde 2015 performans raporunda orman zararlıları ile mücadele için 2015 yılında 7.367.000 TL bütçe ayrıldığı görülmektedir.

4.6.5. Sonuç ve Öneriler

Hastalık ve zararlıların ormanlara verdiği zararın ne denli büyük olduğu ne yazık ki tam olarak anlaşılmamıştır. Buna karşın ufak bir orman alanının yanması beraberinde çok büyük bir tepki ve etki getirmektedir. Tabii ki orman yangınları kısa sürede ve gözle görülür ölçüde ormana zarar verdiği için hastalık ve zararlılardan daha fazla öneme sahip olmaktadır. Fakat orman zararlılarının orman ekosistemlerine verdiği zararların da ciddi boyutlara ulaştığını söylemek gerekmektedir.

Dünya genelinde 2000 yılından bu yana meydana gelen 1,5 milyon orman yangınından 224'ü 40.000 hektar ve 14'ü ise 220.000 hektar üstünde olmuştur. Bu orman yangınlarının yalnızca küçük bir kısmı ve küçük bir yüzdesi ancak felaket boyutuna ulaşmıştır. Sadece 2020 yılındaki orman yangınlarının ise 50'si, 16.000 hektar ve 27'si, 40.000 hektar ulaşmıştır (Hoover ve Hanson, 2021). Buna karşılık sadece 2010 yılında böcek ve hastalıklardan etkilenen orman alanı 97.792.000 hektar olarak bildirilmektedir (Van Lierop vd., 2015). Yine aynı çalışmada 2010 yılı için yanan orman alanı ise 56.045.000 ha olarak bildirilmektedir. Buradan da görüleceği üzere sadece 2010 yılındaki hastalık ve böcek zararı yanan alanların yaklaşık olarak 1,7 katı büyüklüğündedir. Fei vd. (2019) Amerika Birleşik Devletleri'ndeki 83 farklı hastalık ve böcek türünün ülke ormanların yaklaşık olarak %45'ini tehdit ettiğini ve gelecek zaman içinde bunun çok daha büyük bir tehlike olacağını bildirmiştir. Bu noktada orman zararlıları ve hastalıkları ile mücadeleye yeteri kadar değer verilmeyen ülkelerde gelecek dönemlerde büyük epidemileri ve yok oluşları gözlemlemek kaçınılmaz olacaktır.

Ayrıca ülkemiz ormanlarında zarar yapan birçok tür özellikle kabuk böcekleri sekonder zararlılardır. Ancak sekonder zararlılar uygun konukçu ve yaşam ortamlarında hızla çoğalarak primer zararlı durumuna geçmektedir. Nitekim ülkemiz ormanlarında ulusal boyutta salgın yapan ve özellikle iğne yapraklı ağaçlarda önemli kayıplara sebep olan türler çoklukla sekonder zararlı gurubunda olan türlerdir. Örneğin Doğu Karadeniz Bölgesinde

©H. Batuhan GÜNŞEN

zararlı olan *Dendroctonus micans*, Akdeniz Bölgesinde *Orthotomicus erosus* ile çam ve göknar kabuk böcekleri sekonder nitelikte olmalarına rağmen ülkemiz ormanları için en önemli tehditler içinde yer almaktadır.

Bu bağlamda ülkemiz ormanlarının geleceği ve sağlığının korunması amacı aşağıdaki önerilerin dikkate alınması faydalı olacaktır.

1. Yerli hastalık ve zararlıların popülasyon dinamiklerinin belirlenerek bölgesel ölçekte zarar dönemleri ve biyolojileri ortaya çıkarılması ve her tür için özel mücadele programları hazırlanmalıdır.
2. Yabancı istilacı türlerin ülkemize girişini ve ülke içine yayılmasını önlemek amacı ile tüm karantina tedbirleri sıkı olarak uygulanmalı gerekli durumlarda ek önemler ile bu türlerin etkisi azaltılmalıdır.
3. Çevreye ve ekosisteme verdiği zararlar sebebi ile kimyasal mücadele yöntemi en düşük seviyeye indirilmeli, kültürel, mekanik, biyolojik ve biyoteknik mücadele yöntemlerine öncelik verilmelidir.
4. Yabancı istilacı türlerin orijinlerinde bulunan doğal düşmanları araştırılmalı ülkemiz fauna ve florasına uygun olanlar bu türlerin biyolojik mücadelesinde kullanılmak üzere ithal edilmelidir.
5. Ormancılık iş kolları içinde hastalık ve zararlılar ile mücadelenin diğer iş kolu faaliyetler kadar önemli olduğu, hatta yangınlardan daha fazla ormana zarar verdiği tüm personele irdelenerek konu ön plana çıkarılmalıdır.
6. Orman zararlıları ve hastalıklar ile mücadele için gerekli olan iş gücü, bütçe, ekip ve ekipmanlar OGM bünyesinde geliştirilmeli ve modernize edilmelidir.
7. Ormanların bakım ve silvikültürel işlemlerinin iyi yapılması ağaçların ve dolayısı ile sağlıklı ormanların gelişmesine sebep olacaktır. Dolayısı ile orman ağaçları hem primer hem de sekonder zararlılara karşı daha dayanıklı olarak gelişecektir.

Ayrıca sağlıklı gelişen ağaçların bulunduğu bir ormanda sekonder karakterde olan zararlıların gelişmesi ve primer zararlı durumuna geçmesi de böylelikle önlenecektir.

8. İklim değişikliği günümüzün en önemli problemlerinden biri olup hastalık etmenlerinin yoğunluklarında belirgin artışlara ve pandemilere dönüşmesine neden olmaktadır. O nedenle iklim değişikliği ve böcek-mantar araştırmaları birlikte yürütülmeli ve olumsuz etkileri en aza indirecek öneriler geliştirilmelidir.

Kaynaklar

- Akyol, A., Tolunay, A., 2014.** Sürdürülebilir orman yönetimi ölçüt ve göstergelerinin Türkiye için modellenmesi. *SDU Faculty of Forestry Journal*, 15: 21-32.
- Anonim, 2015.** Orman Genel Müdürlüğü 2015 Yılı Performans Programı. Ankara.
- Anonim, 2016.** Orman Bitkisi ve Bitkisel Ürünlerinde Önemli Zararlı ve Hastalıkları Tanıma Kılavuz. Orman Zararlılarıyla Mücadele Daire Başkanlığı. ISBN: 978-605-4510-97-6.
- Anonim, 2018.** Orman Genel Müdürlüğü Stratejik Planı 2019-2023. Ankara.
- Butler, R.A., 2020.** Deforestation: facts, figures, and pictures. Monogabay. <https://rainforests.mongabay.com/deforestation>
- Çetin, G., Orman, E., Polat, Z., 2014.** First record of the Oriental chestnut gall wasp, *Dryocosmus kuriphilus* Yasumatsu (Hymenoptera: Cynipidae) in Turkey. *Bitki Koruma Bülteni* 2014, 54(4):303-309
- Doğanlar, M., 2014.** Yalova'da (Türkiye) Kestane gal arısı, *Dryocosmus kuriphilus* Yasumatsu (Hymenoptera: Cynipidae)'nin doğal düşman faunası hakkında ilk kayıtlar. *Türk. biyo. müc. derg.*, 5 (1):67-74.
- Eroğlu M., 2017.** Orman Zararlılarının Yönetimi Ders Notu. Karadeniz Teknik Üniversitesi Orman Fakültesi Ders Notları.

Eroğlu, M., Çoşkuner, K.A., Usta, Y., 2017. Anoplophora chinensis (Forster, 1771) (Coleoptera: Cerambycidae) Trabzon'da; tanıtımı, gelişimi ve zararı. *Kastamonu Univ., Orman Fakültesi Dergisi*, 17 (4): 565-579.

FAO, 2020. Negative impacts of alien invasive species on forests and forestry. FAO Yayını. <https://www.fao.org/3/j6854e/J6854E06.htm> . (Erişim Tarihi: 24.04.2022)

Fei, S., Morin, R.S., Oswald, C.M., Liebhold, A.M., 2019. Biomass losses resulting from insect and disease invasions in US forests. *PNAS*, 116(35): 17371-17376

Fent, M., Kment, P., 2011. First record of the invasive western conifer seed bug *Leptoglossus occidentalis* (Heteroptera: Coreidae) in Turkey. *North-Western Journal Of Zoology* 7 (1): 72-80.

Göktürk, T., 2019. Karadeniz Bölgesinin İstilacı Böcek Türlerine Genel Bir Bakış. 4 th International Symposium on Innovative Approaches in Engineering and Natural Sciences November 22-24, 2019, Samsun, Turkey.

Göktürk, T., Tozlu, G., 2018. Artvin İli'nin İstilacı Yabancı Böcek Türleri. Uluslararası Artvin Sempozyumu Bildiriler Kitabı 145-156 18-20 Ekim

Hızal, E., İnan M., 2012. *Leptoglossus occidentalis* (Heidemann, 1910) is an invasive insect species. *Bartın Orman Fakültesi Dergisi*, 14(21): 56-61.

Hızal, E., Arslangündoğdu, Z., Göç, A., Ak, M., 2015. Türkiye istilacı yabancı böcek faunası yeni bir kayıt *Anoplophora chinensis* (Forster, 1771) (Coleoptera: Cerambycidae). *Journal of the Faculty of Forestry Istanbul University*, 65(1): 7-10.

Hoover, K. ve Hanson, L.A., 2021. Wildfire statistics. In Focus, Congressional Research Service, Updated October 4, 2021

Küçükbasmacı, İ., Şahin, S., Eker, G., 2016. *Corythucha ciliata* (Say, 1832)'nın (Heteroptera, Tingidae) Kastamonu Şehir Merkezinde Bulunan *Platanus orientalis* L. Türü Üzerindeki Yoğunluğunun Araştırılması *Kastamonu Uni., Orman Fakültesi Dergisi*, 16 (1): 74-82.

Mutun, S., 2009. *Corythucha ciliata*, a new *Platanus* pest in Turkey. *Phytoparasitica*, 37:65-66.

Oskay, F., Lehtijarvi, A., Doğmuş- Lehtijarvi, H.T., Aday-Kaya, A.G., 2014. Değişen Dünyada orman patojenleri; yabancı istilacı türler ve ülkemiz ormancılığı üzerindeki tehditler. Türkiye II. Orman Entomolojisi ve Patolojisi Sempozyumu. Bildiriler Kitabı 475-479s. 7-9 Haziran 2014. Antalya

SalioğluŞ, Göktürk T., 2021. Bazı entomopatojenlerin *Cydalima perspectalis* (Lepidoptera: Crambidae) larvaları üzerindeki etkilerinin belirlenmesi. *Turk J Biod*, 4(1): 31-35.

Şafak, İ., Göksu, E., 2018. Orman Zararlıları ile Mücadele Faaliyetlerine Verilen Önem ile Ayrılan Zaman Düzeyinin Belirlenmesi (Denizli Orman İşletme Müdürlüğü Örneği) *Doğ Afet Çev Derg*, 2018; 4(ENFİTO 2018): 15-24, DOI: 10.21324/dacd.437590

Şafak, İ., Gül, A.U., 2012. Orman mühendislerinin orman işlevlerine ve ormancılık faaliyetlerine verdikleri önem düzeylerinin değerlendirilmesi. *SDU Faculty of Forestry Journal*, 13: 123-133.

Toper Kaygın, A., Taşdeler, C., 2019. *Cydalima perspectalis* (Walker) (Lepidoptera: Crambidae, Spilomelinae)'in Türkiye'de Coğrafi Yayılışı, Yaşam Döngüsü ve Zararı. *Bartın Orman Fakültesi Dergisi*, 21(3): 833-847.

Uludağ, A., 2015. Avrupa Birliği istilacı yabancı türler yasası. İstilacı Bitkiler Çalıştay/Invasive Plants Workshop 22 Mayıs/May 2015

URL 1. <https://tr.wikipedia.org/wiki/B%C3%B6cek>

Van Lierop, P., Lindquist, E., Sathyapala, S., Franceschini, G., 2015. Global forest area disturbance from fire, insect pests, diseases and severe weather events. *Forest Ecology and Management* 352; 78-88

Yıldız, Y., 2017. *Anoplophora chinensis* (forster, 1771) (Coleoptera: Cerambycidae) reported at new location in Turkey. *Applied Ecology And Environmental Research*, 15(4):111-116

Orman yangınları son yıllarda hem Türkiye'de hem de dünya genelinde en çok konuşulan konulardan biri haline gelmiştir. Türkiye'de 2021 yılında meydana gelen orman yangınları daha önceki yıllarda yaşanan yangınlarla karşılaştırılmayacak kadar büyük zararlar vermiştir.

©H. BATUHAN GÜNŞEN

BÖLÜM 4 TÜRKİYE'DE ORMAN BOZULMASI

4.7. ORMAN YANGINLARI

ERDOĞAN ATMIŞ, ALİ KAVGACI VE VEHBİ TUTMAZ

4.7.1. Giriş: 2021 Mega Orman Yangınları Yılı

Türkiye’de orman yangınları konusunda en riskli dönem temmuz-eylül ayları arasındaki dönemdir. Yaz kuraklığı sonucu oluşan hava nemindeki azalma ve kuruyan bitki örtüsü yangına adeta davetiye çıkarır. Ayrıca bu dönemde anız yakılması ile artan turizm ve rekreasyon faaliyetlerinden kaynaklanan hareketlilik de yangınlara zemin hazırlar. Bu yüzden her yıl toplum olarak temmuz ayından başlayarak hep birlikte yangınları tartışmaya başlarız. Bu tartışmaların konusu genellikle, yangın uçağı ve helikopteri alımı veya kiralanması tartışmalarından, “otel yapmak için ormanları yakıyorlar”, “yanan ormanları geri kazanmak için herkes fidan alıp ormana koşsun” gibi yanlış tespit ve öneriler ekseninden öteye gitmez. Politika yapımcılar da bu yanlışlara katılarak orman yangınlarıyla mücadelede ne kadar başarılı oldukları, bu sayede orman yangınlarıyla mücadelede “Amerika’dan ileride”, hatta “Avrupa’nın en başarılı ülkesi” olduğumuz, “yangına müdahale süresini 10 dakikaya indirdiğimiz” şeklinde asıl sorunlardan uzakta söylemler içine girmekte ve tartışılarak çözülmesi gereken konulara odaklanmamaktadır (Atmış, 2021).

2021 yılı Türkiye’de orman yangınları konusunda bir felaket yılı olarak tarihe geçmiştir. Mega yangınlar olarak adlandırılan yangınlara şahit olduğumuz 2021 yılı içinde toplam 2.793 yangında 139.503 hektar orman ekosistemimiz yanarak kül olmuştur. Bu miktar yıl içindeki toplam yanan alan miktarı itibariyle son 70 yılın en yüksek rakamıdır. Diğer yandan son yıllarda yangın sayısının düşük bir hızda artmasına rağmen, yanan alan miktarının hızla artması orman yangınlarının boyut değiştirmekte olduğunun önemli bir göstergesidir.

2021 yılı yangın verileri önceki yıllarla karşılaştırıldığında, bu yılın orman yangınlarıyla

mücadelede en başarısız olunan yıl olduğu gerçeğiyle karşılaşılmaktadır. 2021 yılından önceki 12 yılın yangın verileri incelendiğinde, yıllık ortalamalar itibariyle yangın sayısının 2497, yanan alan miktarının 8246 hektar ve yangın başına düşen yanan alan miktarının 3.30 hektar olduğu görülmektedir. Buna karşın 2021 yılında yangın sayısı 2793, yanan alan miktarı 139503 ha ve yangın başına düşen yanan alan miktarı ise 49,95 hektar olarak gerçekleşmiştir. Bu verilere göre; 2021 yılında yanan alan sayısının önceki 12 yılın yıllık ortalamasına göre %11 artarken, yanan alan miktarı 17 kat, yangın başına düşen yanan alan miktarı da 15 kat artmıştır (**Tablo 4.7.1**).

Tablo 4.7.1. 2021 yılındaki orman yangınlarının önceki yıllarla karşılaştırılması (Atmış, 2021; OGM, 2022a)

Yıllar	Yangın Sayısı	Yanan Alan (ha)	Yangın başına yanan alan (ha)
2009	1 793	4 679	2,61
2010	1 861	3 317	1,78
2011	1 954	3 612	1,85
2012	2 450	10 454	4,27
2013	3 755	11 456	3,05
2014	2 149	3 117	1,45
2015	2 150	3 219	1,50
2016	3 188	9 156	2,87
2017	2411	11993	4,97
2018	2 167	5 644	2,60
2019	2 688	11 332	4,22
2020	3 399	20 971	6,17
2009-2020 Toplam	29 965	98 950	3,30
2009-2020 Yıllık Ortalama	2497	8246	3,30
2021	2793	139503	49,95

Ormanlar, meralar, tarım alanları, köyler, şehirler ve tesisler gibi çok farklı alanların etkilendiği 2021 yılındaki yangınlarda yönetim ve koordinasyon eksiklikleri yaşanmıştır. Bu süreçte; kurumların yangınlarda görev ve sorumluluk alanlarıyla ilgili başlatılan tartışmaya ve ayrışmaya son verecek, afet halini alan böylesi yangınlarda tüm kurumların aynı amaç için birlikte çalışacağı, hareket kabiliyetine sahip yangın yönetim ve organizasyonu için ulusal düzeyde modern ve uygulanabilir, yeni bir yapılanma, planlama ve yasal düzenleme ihtiyacı olduğu da su yüzüne çıkmıştır.

Yangınla mücadelede; eğitim, deneyim ve disiplin başarının olmazsa olmazıdır. Orman yangınları yönetiminin bu amaçla eğitim almış orman mühendislerinin yönetiminde gerçekleştirilmesini gerektiren bir mevzuata sahip olmamıza rağmen 2021 yılı yangınlarında orman yangınları yönetiminin bakanlık yetkilileri ve milletvekilleri tarafından yapılması; tüm organizasyon yapısının bozulmasına, yangınlar sırasında birçok sorunun yaşanmasına ve yangınla mücadelenin sekteye uğramasına neden olmuştur. Yangınlara ait fatura kabarıklığının bir nedeni olan bu durum kabul edilebilir bir durum değildir. Bu nedenle orman yangınları yönetim düzeninin, mega yangınları da içerecek şekilde yeniden değerlendirilmesi ve düzenlenmesi gerektiği ortaya çıkmıştır.

Yaz aylarında yaşanan bu mega yangınlardan sonra Orman Genel Müdürlüğü tarafından 13-15 Ekim 2021 tarihlerinde Ankara/Kızılcahamam'da "İklim Değişikliği Sürecinde Orman Yangınları Çalıştayı" toplanmıştır. Çalıştayda; Yangın Öncesi, Yangın Sırası ve Yangın Sonrası yapılacak çalışmalar, İletişim ve Kamuoyunun doğru bilgilendirilmesi, Teknoloji ve İnovasyon ile Akdeniz Ülkeleri Yangın Birliğinin Kurulması gündem maddelerini görüşmek üzere 9 çalışma grubu kurulmuş, bu çalışma gruplarında yapılan tartışma ve değerlendirmeler sonucu 135 karar ile 217 eylem önerisi belirlenmiştir (OGM, 2021). Çalıştay kararları incelendiğinde, 2022 yangın mevsimi öncesi geniş bir katılımı alındığı iddia edilen bu kararların, yangınlardaki ve yanan alanlardaki artışın gerçek nedenlerini ve çözüm önerilerini içermekten uzak olduğu görülmektedir. Bu yüzden orman yangınlarının ormansızlaşma

ve orman bozulması açısından irdelenmesi ile yangınlar konusunda yaşanan mevcut değişimin politik ve yönetim boyutunu içeren bir yaklaşımın ortaya konulması gerekmektedir.

4.7.2. Orman Yangınlarının Sayısal Analizi

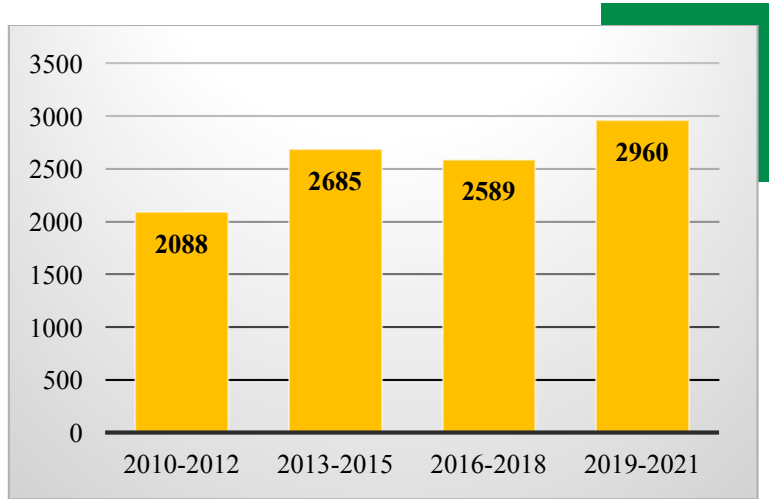
Orman Genel Müdürlüğü verilerine göre, ülkemizde 2009-2021 yılları arasında, yani son 13 yılda 32758 orman yangınında 238453 hektar orman alanı yanmıştır (OGM, 2022a). Bu yıllar içinde rekor, 2793 yangında 139503 hektar orman alanının yandığı 2021 yılına aittir. Oysa 2021 öncesindeki son 12 yılın yanan alan miktarının yıllık ortalaması 2497 yangında 8246 hektardır. Bazı yıllar olağanüstü olaylar geliştiği için, yangın sayı ve alanlarında yaşanan değişimin sağlıklı olarak takip edilebilmesi için tek yıllık değerlendirmeler yerine, birkaç yıllık dönemleri içeren değerlendirmeler yapmak daha sağlıklıdır. Son 12 yılı dört eşit parçaya ayırıp, üç yıllık dönemlerin karşılaştırması yapıldığında; bu dönemler içinde yangın sayısındaki artışın, diğer değişkenlere göre daha düşük oranlara sahip olduğu görülüyor. Sadece 2013-2014 döneminde yangın sayısında %29 artışla büyük bir zıplama olduğu, fakat daha sonraki dönemlerde düşük oranlarda (% -4 ve %14) artış veya azalışlar olduğu görülmektedir.

Yıllık yanan alan miktarında ise olağanüstü artışların varlığı dikkat çekmektedir. Bu artış özellikle 2019-2021 döneminde 2021 yılındaki olağanüstü yangınlar nedeniyle %541 seviyesine ulaşmıştır. Sadece bu rakam ve oranlar analiz edildiğinde dahi; son yıllarda yangın sayısı fazla artmamış olsa bile, yanan alan miktarının ciddi oranlarda artmış olması, yangına erken müdahalede ve yangınla mücadelede son yıllarda yetersiz kalındığını göstermektedir. Üstelik bu tespiti yangın başına yanan alan miktarlarında yaşanan değişim de eklenince yangınla mücadeledeki yetkinlik daha sorgulanır bir hale gelmektedir. Nitekim, 2010-2012 döneminde yangın başına düşen yanan alan miktarı 2,08 hektarken, zaman içinde sürekli artış göstererek 2019-2021 döneminde 19,3 hektara ulaşmıştır. Yani yangına müdahalede başarı veya başarısızlığın en önemli göstergesi olarak değerlendirilen yangın başına düşen yanan alan miktarı; sadece son üç yıl içinde, önceki üç yıla göre rekor bir oranla %461

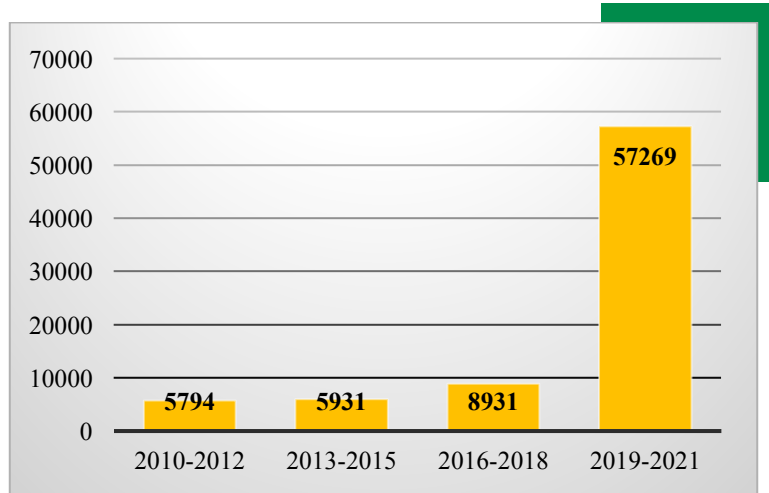
artmıştır. Bu istatistikler bize “yangınla mücadele dünyada birinciyiz, Avrupa’da birinciyiz, ABD’den ileriyiz” gibi söylemleri bırakarak, gerçekler üzerinden değerlendirme ve düzenlemeler yapmak gerektiğini göstermektedir (Tablo 4.7.2; Şekil 4.7.1, 4.7.2, 4.7.3).

Tablo 4.7.2. Orman yangınlarının üç yıllık dönemler halindeki değişimi (OGM, 2022a).

Dönemler	Ortalama Yangın sayısı (Adet)	Değişim (%)	Ortalama Yanan Orman Alanı (ha)	Değişim (%)	Ortalama Yangın Sayısı Başına Düşen Yanan Alan (ha)	Değişim (%)
2010-2012	2088		5794		2,8	
2013-2015	2685	29	5931	2	2,2	-20
2016-2018	2589	-4	8931	51	3,5	56
2019-2021	2960	14	57269	541	19,3	461

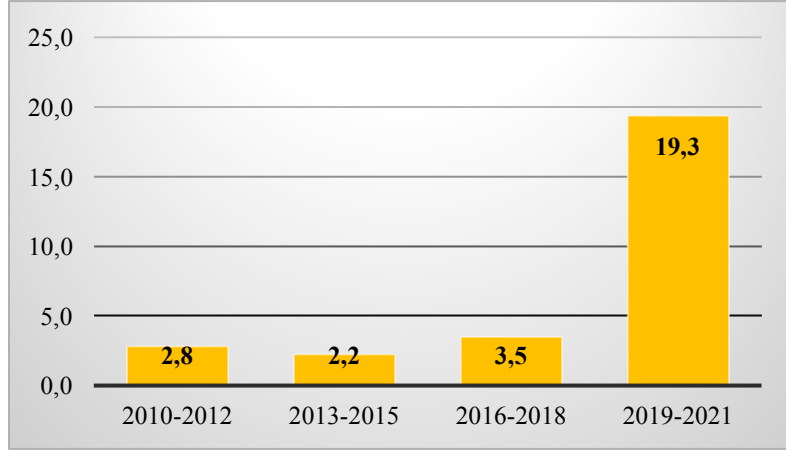

Şekil 4.7.1. Üç yıllık dönemler halinde yıllık ortalama yangın sayısı (Adet) (Atmış, 2021; OGM, 2022a).

Şekil 4.7.2. Üç yıllık dönemler halinde yıllık ortalama yanan alan miktarı (ha) (Atmış, 2021; OGM, 2022a).

Şekil 4.7.3. Üç yıllık dönemler halinde yıllık yangın başına düşen yanan alan miktarı (ha) (Atmış, 2021; OGM, 2022a).

Yangın verileri, son yıllarda yangın sayısının belli bir seviyede olmasına karşın yanan orman alanı miktarı ile yangın başına yanan alan miktarının hızla arttığı acı gerçeğini ortaya koymaktadır. İstatistiklerdeki bu artış şeklinde gerçekleşen değişim, 2021 yılında yaşadığımız felaketlerin sürpriz olmadığını, önceden kendini gösterdiğini kanıtlamaktadır. Yani bu bulgulara göre hem yangını önlemede hem de yangına müdahalede 2021 yılında önceki yıllara göre açık bir başarısızlık durumu söz konusudur. Özellikle 2020 yılından önce 7 bin hektar civarında olan yanan alan miktarının, 2020 yılında üç kat artarak 20971 hektara ulaşmış olmasının yeterince sorgulanmadığı anlaşılmakta, yangın mevsiminden önce gereken önlemlerin alınmamasından dolayı da 2021 yılının yaz aylarında meydana gelen mega yangınların yaşandığı görülmektedir.

İçinde bulunduğumuz süreç, ne yazık ki karar vericiler tarafından orman yangınlarının nedenleri ve yarattığı yıkımlar konusundaki bu değişimin fark edilmediğini göstermektedir. Mega yangınlara karşı devletin bütün kurumlarının bir araya getirmek ve ciddi önlemler almak gerekmektedir. Ancak süreç içinde bu yapılmamış, aksine yangınla mücadele konusunda yıllardır tecrübe sahibi olan ormancılık örgütü yanlış personel politikalarıyla güçsüzleştirilmiş ve yangınla mücadelede etkin olan Türk Hava Kurumu devre dışı bırakılmıştır. Öte yandan 2021 yılında maruz kaldığımız orman yangınlarının yarattığı yıkımlar konusundaki

sorumluluk da ortada kalmış, karar verici kurum ve kişiler herhangi bir yükümlülük almamıştır. Oysa ormancılık örgütünün karadan, havadan, denizden müdahaleyi önceden planlaması, kendi ormancılık teşkilatını tam kapasiteyle kullanması ve hatta orduyu ve diğer güvenlik güçlerini yangınla mücadelede kullanmayı önceden planlaması gerekirdi. Vatandaşların orman yangınlarıyla ilgili olarak etkin bir şekilde bilinçlenmesini sağlamak, riskli ormanlık alanlara girilmesini önlemek, yangın ihbarı ve yangına müdahale konusunda daha etkin hale getirmek şeklinde özetlenebilecek önlemler alınabilirdi. Tüm bu önlemlerin etkin bir şekilde alınmadığı, aksine ekonomik gerekçelerle yangınla mücadele bütçesinin kısıldığı, gerekli araç ve gereç teminin yapılmadığı, uçak ve helikopter kiralınması veya satın alınması konusunda yanlış kararlar alındığı, yangınla mücadele personelinin eğitimi ve uzun süreli istihdamı konusunda kısıtlamalara gidildiği anlaşılmaktadır (Atmış, 2021).

4.7.3. Akdeniz Havzasında Bir Orman Yangını Ülkesi: Türkiye

Akdeniz Havzasının doğu bölümünde yer alan Türkiye'nin geniş bir bölümü Akdeniz ikliminin etkisi altındadır. Bilindiği üzere Akdeniz iklimi yazları sıcak ve kurak, kışları ılık ve yağışlı iklimle karakterize edilmektedir. Bu iklim yapısı, Amerika Birleşik Devletleri'nin Kaliforniya Bölgesi, Güney

Afrika'nın Cape Bölgesi, Güney ve Güneybatı Avusturalya ile Şili'nin orta bölümleri olmak üzere dünyanın 4 farklı bölgesinde daha egemen durumdadır (Keeley vd., 2012). İklimin egemen koşulları doğrultusunda bu bölgelerin tümünde sert yapraklı ve ibreli türlerin egemenliğinde bir vejetasyon yapısı hakimdir. Yine bu bölgelerin tamamında orman yangınları sıklıkla karşılaşılan bir olaydır ve doğal süreç içinde yangınların, ekosistemlerin şekillenmesi üzerinde iklimle birlikte evrimsel bir faktör olarak etkisi olmuştur (Bond ve Keeley, 2005). Nitekim Akdeniz Tipi Ekosistemler olarak isimlendirilen bu ekosistemler yangına uyumlu ekosistemler olarak isimlendirilmektedir.

Akdeniz tipi ekosistemleri meydana getiren bitkilerin biyolojik yapıları incelendiğinde genellikle kolay yanabilmelerini sağlayan birtakım özelliklere sahip oldukları görülmektedir (zengin reçine ve eterik yağ içeriği, yüksek miktarda ince yanıcı madde birikimi vb.) (Sugihara vd., 2006). Bununla birlikte ılık ve yağışlı geçen kışlar, ilkbaharla birlikte otsu bitkilerce zengin yoğun bir vejetasyon yapısının oluşmasına neden olmaktadır. Bu bitkiler yazın kuruyarak, zaten biyolojik yapıları yangına eğilimli olan egemen bitkilere ek olarak yangına daha hassas bir bitki örtüsü yapısının oluşmasına neden olmaktadır. Bu durum tutuşma açısından uygun koşullar oluşmasına neden olduğu gibi, çıkan bir yangının davranışı üzerinde de hava koşulları ve topografya ile belirleyici olmaktadır.

İklim değişimi senaryolarına göre Akdeniz Havzasında kuraklık ve ekstrem kuru sıcak hava dalgalarında artışlar olacaktır (Urbietta vd., 2015). Dolayısıyla tutuşma koşulları daha da kolaylaşacak ve yangın davranışı daha şiddetli ve öngörülemez bir boyutta gerçekleşebilecektir. 2021 yılında meydana gelen orman yangınları bize bu kapsamda önemli ipuçları vermiştir. 2021 yılı içinde meydana gelen ve bir anlamda yangın fırtınası şeklinde devam eden olaylar ülkemiz adına bir ilk olmuş olsa da son olmayacağı çok açıktır. Değişen koşullar altında bu sürece neden olan faktörler tekrar edecektir ve benzer yangınlarla yeniden karşılaşılabilir. Söz konusu yangınlar bilinen tecrübelerin aksine, çok daha büyük boyutlara ulaşmış, kontrol altına alınamaz hale gelmiş, insan yaşamını ve yerleşimini tehdit etmiş

ve etkilemiştir. Bu özellikteki yangınlar literatürde Mega Yangınlar olarak isimlendirilmektedir.

Ülkemiz 2021 yılı itibarıyla Mega Yangınlarla tanışmış bulunmaktadır. Aslında bu tür yangınların ülkemizde de gerçekleşeceğinin habercisi yangınlar Akdeniz Havzasında yakın zaman öncesinde yaşanmıştır. Portekiz'de 2017 yılında ve Yunanistan'da 2018 yılında gerçekleşen yangınlar bu kapsamda gerçekleşen onlarca insanın yaşamını yitirdiği geniş ölçekli ve etkili yangınlardır. Ülkemizdeki 2008 yılındaki Serik-Taşağıl orman yangını da yine bu anlamda önemli bir haberciydi. Nitekim bu yangın 2021 yılı yangınlarına kadar Türkiye Cumhuriyeti tarihinin en büyük orman yangını olarak kayıtlara geçmişti. Bu yangında da yerleşim yerleri etkilenmiş ve insanlar yaşamını yitirmişti. Yangının geniş alanlara yayılmasında yönetim ve organizasyon eksiklikleri öne çıkmış, fakat yangının çok daha geniş alanlara yayılmamasını, yangın davranışı üzerinde etkili olan sıcak, kuru ve rüzgârlı hava koşullarının etkisini azaltması sağlamıştı (Viedma vd., 2017). Yine 2019 yılında İzmir Karabağlarda gerçekleşen yangın daha büyük ve şiddetli yangınlar açısından uyarı niteliğinde kabul edilebilecek yangınlardandı.

Bu noktada dikkat çekilmesi gereken bir diğer husus da ülkemizde yanan alanların olduğundan az gösterilmesi gibi garip uygulamalarla karşılanmasıdır. Örneğin; 2006'daki Milas/Mumcular yangınından sonra kamuoyuna önce 200 hektar sonra 400 hektar ve 600 hektar olarak beyan edilen yanan alan miktarı, daha sonra Orman Genel Müdürlüğü kayıtlarında 2600 hektar olarak yer almıştır. Oysa gerçek miktar 3526 hektar olarak tespit edilmiştir. Diğer bir örnek ise Serik - Taşağıl yangınıdır. 31 Temmuz-4 Ağustos 2008 arasında Antalya'da Serik ve Taşağıl orman işletme müdürlükleri sınırları içinde gerçekleşen yangından sonra bakanlık yetkilileri 4-5 bin hektarlık bir sahanın yandığını açıklamıştır. Oysa TMMOB Orman Mühendisler Odası 24.08.2008 tarihinde açıkladığı raporda yangında 16.925 hektar orman alanının tahrip olduğunu belirtmiştir. Türkiye Ormanlılar Derneği ise yanan orman alanının 4 bin hektar değil, 20-25 bin hektar olduğunu açıklamıştır. Yangından dört ay sonra Serik Kaymakamlığı'nın verdiği rakamlara göre ise 20.552 hektarlık alanın

zarar gördüğü, 15.792 hektarlık orman alanın yandığı resmen açıklanmıştır (Atmış, 2017). Oysa günümüzde yanan alanların en geç bir gün sonrasında bile yaklaşık büyüklüğünün belirlenmesi mümkündür. Yanan alanın olduğundan daha küçük bildirilmesi kamuoyunda mesleki güvenilirlik ve saygınlık erozyonu dışında, orman mühendislerinin ve görevli diğer tüm personelin kahramanca çalışmasına gölge düşürmekte, yapılan tüm çalışmaları itibarsızlaştırmaktadır. Çaresiz işletme şeflerinin “ağaçlandırma tazminatı” sorumluluğu da konunun önemli bir boyutudur.

4.7.4. Orman Yangınlarının En Büyük Nedeni: Yanlış Ormancılık Politikaları

Orman Genel Müdürlüğü verilerine göre, 2008 ile 2019 yılları arasındaki 11 yıllık kısa süre içinde 10 hektardan küçük orman parçalarının sayısı rekor bir oranla yüzde 118 artarak 55 bin 484'ten 120 bin 789'a çıkmıştır. Böylece ormanlarımızdaki parça sayısı 101 bin 890'dan yüzde 55,6 artarak 158 bin 519'a ulaşmıştır (OGM, 2020). Yani ülkemizdeki büyük orman alanları çok kısa bir süre içinde bölünerek çok daha küçük parçalar haline getirilmiştir. Bu parçalanmanın en büyük nedeni bahsettiğimiz tahsislerdir. Bu tahsisler ormanları parçalamakla kalmamakta, orman yangınları için de önemli tehditler oluşturmaktadır. Daha önce yabani yaşamın bir parçası olan bu alanlar tahsislerle birlikte insan faaliyetinin olduğu alanlara dönüşmektedir. Alana insanlar, makineler girmeye başlayınca bu alanlardaki yangın riski de artmaktadır. Orman ekosistemlerini “kalkınma”nın bir parçası olarak görülen “yatırımlar” için sadece bir arsa veya araziye indirgeyince, sadece orman ekosistemlerini parçalamakla kalmamakta, buralardaki insan etkinliklerinden kaynaklanacak şekilde çevredeki orman ekosistemleri de yangın riski altında bırakılmaktadır (Atmış, 2021).

Yanlış ormancılık politikaları sonucu yaşanan bu kötü gidişin sonucu olarak insan yerleşimlerinin orman içine bu kadar girmesi, orman yangınlarının yerleşim alanlarına sıçramasına da neden olmaktadır. Buna örnek olarak; 2020 yılında Hatay'da, 2021 yılında da özellikle Manavgat ve Muğla'da yaşanan yangınlarda yerleşim yerlerinin, hatta bir termik

santralin orman yangınından etkilenmiş olması ve buralarda can kaybının yanı sıra maddi ve manevi kayıpların yaşanmış olması verilebilir.

Aslında Türkiye Ormancılar Derneği 12.10. 2020 tarihinde Hatay yangınları konusunda yapmış olduğu basın açıklamasında bu konuda gereken uyarıları yapmaya çalışmıştır. Türkiye Ormancılar Derneği bu açıklamada (TOD, 2020); “Orman alanlarında kurulmasına izin verilen her türlü işletme ve tesisin (atık depolama, maden ocağı, turizm tesisi, HES'ler, elektrik nakil hatları vb) hem yangın riskini artıracacağı hem de yangından daha fazla insanın zarar görmesi sonucunu doğuracağı unutulmamalıdır. Yaz aylarında orman yangınına neden olabilecekleri gerekçesiyle halkın piknik yapmak amacıyla ormanlara girişi yasaklanırken, orman içinde işletmeye açılan ve sayıları giderek artan işletmelerle (maden ocağı, HES, RES, elektrik iletim hattı, trafo, çöplük alanı, vb.) ilgili olarak hemen hiçbir önlem alınmamaktadır. Nitekim Hatay yangını ile ilgili ilk resmi açıklamalar yangının trafo patlaması nedeniyle çıktığı yönündedir. Oysa orman içi ve bitişindeki, yerleşim yerleri (köy, turistik tesis, ikinci konut, vb.) öncelikli olmak üzere, tüm yapıların belirli yangın önleyici standartlara uygun olarak inşa edilme ve kullanılma zorunlulukları vardır. Bu yapılardan yararlananların orman yangınlarının önlenmesi, yangın sırasında nelere dikkat etmeleri gerektiği, yangın sonrasında neler yapmaları gerektiği konularında bilgilendirilmiş olmaları gereklidir. Bu yapıların çevrelerinde belirli bir alanın (50 m) yanıcı bitkilerden temizlenmesi, kullanılacak malzemelerin (çatı kaplaması, boya, kapı pencere doğramaları, pergolalar vb) yanma riski düşük malzemelerden seçilmesi gibi bir dizi önlemin alınması ve takip edilmesi zorunluluğu vardır. Ancak son yıllarda yaşanan yangınlarda bu konuda hiçbir önlemin alınmamış olduğu görülmektedir. OGM gecikmeden bu konuda orman yangınlarının bu tür yapı ve işletmelere zarar vermemesi ve bu tür yapı ve işletmelerin de orman yangınlarına neden olmaması konularında çalışmalara acilen başlamalıdır. Bu konudaki ilk adım vatandaşların orman yangınları konusunda bilinçlendirilmesi, yangın öncesinde ve esnasında yapılacaklar konusunda eğitilmeleridir. Belediyelerin de imar planlamasından inşaat ruhsatlarına kadar orman yangını riskini mutlaka göz önünde

bulundurması gerekmektedir.” şeklindeki uyarılarına 2021’de rekor miktarda orman ekosistemini yok eden mega orman yangınlarından sonra bile kulak verilmemekte olması düşündürücüdür.

Genellikle kamuoyunda orman yangınları ile turizm, madencilik vb. tesisleri ilişkilendirme eğilimi vardır. Ormanların bu tür tesislere dönüştürülmek için yakıldığı şeklindeki iddialar her yangından sonra dillendirilmektedir. Oysa ormanları bu tür tesislere dönüştürmek için yakmaya hiç gerek yoktur. Ne yazık ki son yıllarda ormancılık mevzuatında yapılan düzenlemelerle orman alanları istisnai durumlar dışında turizm tesislerine, maden işletmelerine ve benzerlerine kolaylıkla tahsis edilebilmektedir. Ormanların yanması aslında o sahaların bu tür tesislere dönüştürülmesini engellemektedir. Çünkü yanan orman alanları Anayasa’nın 169’uncu ve 6831 Sayılı Orman Yasası’nın 18. maddesinin koruması altına girmekte ve bu alanlardaki bu tür tahsisler hukuki olarak imkânsız hale gelmektedir. Bu açıdan orman yangınlarının bu tür maden veya turizm

tesis ve işletmelerinin önünü açmak için kullanılan bir araç olduğu konusunda kamuoyunda yanlış bir izlenim yaratılmış olması, orman yangınlarının gerçek nedenlerinin perdelenmesine neden olmaktadır.

Orman yangınları içinde sebebi bilinmeyen yangınların sayısı gün geçtikçe artmaktadır. Orman Genel Müdürlüğü verilerine göre (OGM, 2022a); 2012 ile 2021 yılları arasındaki 10 yıllık dönemde gerçekleşen orman yangınlarının %5,3’ü kasıt, %34,62’si ihmal ve kaza, %11,9’u doğal nedenlerle yanmıştır. Yangınların %48,2’sinin nedeni ise bilinmemektedir. Nedeni bilinmeyen yangınlarla yanan alan miktarı son 10 yılda 84 bin hektarı bulmuştur (**Tablo 4.7.3**). Yani neredeyse orman yangınlarının yarısının nedeni bilinmemekte ve yanan alanların beşte ikisinin nedeni yandığı tespit edilememektedir. Nedenini bilinmeyen bir soruna karşı mücadele etmek de oldukça zor olduğu için orman yangınlarıyla mücadelede de başarılı olma şansı azalmaktadır.

Tablo 4.7.3. Türkiye’de son 10 yılda çıkan orman yangınların çıkış nedenleri (OGM, 2022a)

YILLAR	Yangın Çıkış Nedeni							
	Kasıt		İhmal-Kaza		Doğal		Nedeni Bilinmeyen	
	Adet	Hektar	Adet	Hektar	Adet	Hektar	Adet	Hektar
2012	197	1 615	936	5 780	373	334	944	2 725
2013	260	1 478	1 419	4 051	258	138	1 818	5 789
2014	127	85	801	1 682	328	77	893	1 273
2015	138	167	794	1 198	257	95	961	1 759
2016	157	240	990	5 222	310	170	1 731	3 524
2017	151	619	721	7146	259	84	1280	4144
2018	92	148	693	2 216	413	141	969	3 139
2019	124	686	883	6 529	372	373	1 309	3 744
2020	72	718	1 156	8 285	312	197	1 859	11 771
2021	110	46148	1001	46878	353	208	1329	46269
Toplam	1 428	51 904	9 394	88 987	3 235	1 817	13 093	84 137
Yıllık Ortalama	143	5190	939	8899	324	182	1309	8414
Yüzde (%)	5,3	22,9	34,6	39,2	11,9	0,8	48,2	37,1

Yaşanılan bu süreç bize içinde bulunduğumuz koşulların artık yangın olarak tanımlanamayacağını ve yangın literatürü itibarıyla artık “Mega Yangınlar” dönemine girdiğimizi göstermektedir (Kavgacı, 2021). Dolayısıyla gerek yangın öncesi ve sonrası gerekse yangın sonrası yapılacak tüm planlama ve organizasyonların bu eşik dikkate alınarak yapılması gerekmektedir. Bu noktada bitki örtüsünün yangınla olan ilişkisini bilmek önemlidir. Bu bilgi bize vejetasyonun doğru bir şekilde yönetimi açısından yol gösterebilir. Aksi takdirde kızılçam ormanlarının makiliklere, makiliklerin de daha kısa boylu çalılıklar olan garik ve friganaya dönüşeceği bir yangın sonrası süreçle karşılaşılacaktır. Bu ise arazi bozulumu yani çölleşme açısından olumsuz bir durumun ortaya çıkmasına neden olacaktır.

Yangın sonrası yapılan çalışmalar incelendiğinde, özellikle genç kızılçam ormanlarında yapılan yanlış ağaçlandırma uygulamaları ve makineli çalışmalar sonucunda yoğun erozyon ve toprak kayıplarının gerçekleştiği gözlenmektedir (TODBA, 2022). Bu noktada da bizi yine Akdeniz Tipi Ekosistemlerin yenilenme gücü kurtarmaktadır. Ağaçlandırma tekniğine uygun olmayan şekilde makine yardımıyla hazırlanan teras veya çukurlara dikilen fidanlar tutmamakta, onların yerine sürgünden gençleşen çalılar ya da yangın sonrası etraftaki yaşlı kızılçam ağaçlarından uçarak gelen tohumlardan gençleşen gençlikler almaktadır. Son yıllarda bu tür örneklerle sıklıkla karşılaşılmakta olup, onlarca yıllık geçmiş ve tecrübeye sahip ormancılık kurumumuz açısından öncelikle değerlendirilmesi ve düzeltilmesi gerekli bir konu olarak karşımızda durmaktadır. Nitekim, bu yanlış uygulamalar uluslararası literatürde de gündeme gelmekte ve dünyanın en ünlü bilim dergilerinden biri olan Science’ta bile ülkemizde yapılan yangın sonrası yanlış ağaçlandırma uygulamalarının biyolojik ve ekolojik açıdan yarattığı olumsuz durumlar makale olarak yer almaktadır (Tavşanoğlu ve Pausas, 2022).

Bu bilgiler doğrultusunda orman yangınları öncesi ve sonrasında alınması gereken önlemleri iki ayrı başlık altında anlatmak yararlı olacaktır.

4.7.5. Orman Yangınları Öncesi Alınması Gereken Önlemler

Orman yangınlarında uygulanabilir ve sürdürülebilir başarılı bir yangın yönetiminin temel unsuru “İnsan” dır. Küresel ısınma ve bunun sonucu oluşan iklim değişikliğinin de yangınların neredeyse tamamının nedeni de ormanların yangınlara karşı dirençli olmasına katkı sağlayacak olan da yangınla mücadele ve müdahalenin başarı unsuru da yine insandır. Yangınların öznesinin insan olduğu gerçeğiyle, yangınla mücadeleyle ilgili hemen her tür çalışma öncelikle ve özellikle insan faktörü dikkate alınarak yapılmalıdır.

Yangına erken ve etkin müdahale etmek çok önemlidir. Fakat en az bunun kadar önemli olan daha önceden ormanların yangınlara karşı dirençli hale getirilmesine yönelik çalışmalardır. Orman yangınlarında asıl başarı yakıt yükü, yanıcı madde yönetimi ve bunların planlaması ile sağlanacaktır. Ormanların bakımlı hale getirilmesi, ulaşım tesislerinin tamamlanması, denetimli yakma ve tarım orman arakesitinde yöreye uygun gerekli önlemlerin alınması zorunludur. Yangına hassas yörelerin fonksiyonel amenajman planlamasında orman yangınları özellikle dikkate alınmalıdır.

Yangın çıkmamasına yönelik önlemler daha ekonomik, tehlikesiz ve çok daha etkilidir. Ormanların yangına dirençli hale getirilmesi (yanıcı madde yönetimi) yanında orman içi ve civarında yaşayanların (köylü-mahalleliler, izin alanlarında, bina ve tesislerde çalışanlar vb) yangınlar konusunda her anlamda hazırlanmaları, bilgilendirilmeleri ve eğitilmeleri yangın yönetiminin önemli bir parçasıdır. Orman yangınlarından sıkça etkilenen ülkeler, bu konudaki etkinliklerinin, enerji ve ödeneklerinin çok büyük kısmını yangınların çıkmaması için harcamaktadır. Yangınların çıkmaması için alınan önlemler hem daha ekonomik hem daha tehlikesiz hem de sorunun doğrudan çözümünde daha etkilidir. Yangın çıkma nedenlerinin çok büyük bir kısmı insan kaynaklı olması nedeniyle, belirlenen hedef kitleler için gerekli ve yeterli bir eğitim sistemi uygulamaya acilen geçirilmelidir.

Orman yangınları konusunda yeni bir anlayış ve değerlendirme ihtiyacı ile yeni uygulamaların

zorunluluğu 2021 yılında iyice hissedilmiştir. Öncelikli sorun ise yangınla mücadelenin profesyonelce yapılıyor olmamasıdır. Orman bölge ve işletme müdürlüklerindeki yönetici durumundaki teknik elemanlar aynı zamanda yangın organizasyonunda birim amiri olarak da görev yapmaktadırlar. Yani yapmaları gereken onca teknik ve idari görev arasında yangın yönetimi bunlardan sadece biridir. Orman yangın yönetimini profesyonelleştirecek ve bu birimde görev alanların orman yangınlarıyla mücadele ve müdahale konusunda uzmanlaşmalarını sağlayacak bir örgütsel yapıya gereksinim vardır. Bu yeni yapılanmada yer alacak olanların tüm görevi yangın yönetimi olmalıdır.

Yangın yöneticilerinin (Tim, cephe, yangın, lojistik, planlama gibi) yangına müdahale personelinin de (kule, iletişim, koordinasyon, iş makinesi, müdahale araçlarındaki görevliler gibi) yangın işçileri ve gönüllülerin eğitim ve eğitim uygulamalarının branşlarına göre ayrı ayrı yapılması, eğitim belgelerinin özel olarak hazırlanması zorunluluktur.

Türkiye genelindeki yangın işçi ve muhafaza memurlarının eğitimi için acilen “Yangın Eğitim ve Uygulama Merkezi”nin gündeme alınması zorunludur. Türkiye’nin ilk ve tek modern yangın personelinin (işçi) eğitimini amaçlayan ve hizmete başlayamadan bir üniversiteye devredilen Buca İşçi Eğitim Merkezi gibi bir eğitim merkezinin (belki geri alınarak) derhal hizmete açılması acil bir zorunluluktur. Yangınlardaki can ve mal kayıplarının, yangınların kısa sürede kontrol altına alınamamasının en büyük nedenlerinden biri eğitim eksikliğidir.

Büyük yangın organizasyonunda görülen bazı idari ve teknik hataların (kriz yönetimi, haberleşme, mücadele, müdahale sorunları, vb) en aza indirilmesini sağlayacak sürekli eğitimin yanında; ilgili personel için ehliyet ve liyakat şartlarının uygulanması, takdir ve teşvik edilmesi gibi idari önlemler de dikkate alınmalıdır.

Yangınlara müdahale eden müdahale araçlarındaki personel yetersizliği iyice hissedilmiştir. Ayrıca hizmet alımı şekliyle uygulanan müdahale ekipleri beraberinde pek çok sorunu yaratmaktadır. Yer

ekipleri yok ya da sayıları yetersizdir. Orman idaresine ait arazözlerdeki personel sayısının çok yetersiz olması bir başka önemli sorundur. Orman yangınlarında geçmiş dönemlerde oldukça aktif ve verimli olarak görev yapan orman muhafaza memurlarının her geçen gün azalması ile orman yangınları ile mücadele organizasyonunda sorunlar yaşanmaktadır. Diğer yandan yangın işçilerinin yeterli ve uygun olmayan beslenme, dinlenme şartlarında uzun süreler boyunca yangınlarda çalıştırılmaları nedeniyle pek çok sorun gündeme gelmektedir.

Son yıllarda orman teşkilatına ait yangına müdahale araçlarının orman yangınları dışında, özellikle bina ve tesis yangınlarına da nerdeyse doğrudan müdahale ettikleri gözlenmektedir. Bu konuda görevlilerin sorumlu duruma düşmemeleri için, görev alanı tanımları açıkça belirtilmeli, şayet orman yangını haricindeki diğer yangınlara da müdahale edilmesi bir yönetim politikası olarak düşünülüyorsa personel için gerekli olan eğitim, kişisel koruyucu donanımlar vb. sağlanmak üzere buna olanak verecek yasal düzenlemeler mutlaka yapılmalıdır.

2021 yangınları, yasal olarak kurumların görev ve görev alanlarını belirlese de uygulamada görev alanı sınırlarını hiçe sayan uygulamaları işaret etmiştir. Özellikle orman, tarım alanları, bina ve tesislerin hep birlikte etkilendiği böylesi yangınlarda yangın yönetiminin, müdahale, organizasyon ve koordinasyonunun nasıl sağlanacağı hususunda hem yasal hem de uygulama eksikliği iyice hissedilmiştir. Sadece görevli kurumlar değil acil afet kapsamındaki sivil toplum örgütleri ile de uyum ve iş birliği çoğu kez sağlanamamıştır.

2021 yılı yangınlarında görevliler dışında gönüllülerin ve çevre halkının da yangına katılım arzusu dikkat çekmiştir. Orman kanununun değiştirilen 69 maddesi ile mükelleflerin (köyde yaşayan erkek nüfus) yangına müdahalesine son verilmişti. “Orman Yangınları Gönüllülüğü” ile ilgili mevzuatta acilen gerekli değişiklik ve iyileştirmeler yapılarak toplumsal duyarlılığı artırmak ve orman yangınlarında katılımı yaygınlaştırmak amacıyla gönüllülerin yangına müdahaleden çok; eğitim, kontrol, lojistik, destek hizmetlerinde görev almaları sağlanmalıdır. Asıl hedef yangın sayılarını en aza

indirmek ise gönüllülerce çevre halkının eğitilmesi, gerekli alanların denetlenmesi, katılımın sağlanması konularında destek olmaları öncelikte düşünülmelidir. Şayet gönüllülerin orman yangınlarına müdahalesi öngörülürse (Fransa örneği) yangın tehlikesine konu kırsal yerleşim yerlerinde orada yaşayan gerek ve yeter şartı sağlayan gönüllülere uzun soluklu, uygulanabilir ve sürdürülebilir özellikte bir eğitim sistemi uygulanmalı, gönüllülere kişisel koruyucu donanımlar, müdahale araç ve aletleri verilmelidir. Böylece çok da katkı sağlayamayan 100.000 gönüllü yerine belki 5.000 civarında enerjik, eğitilmiş ve her anlamda donanımlı “Yangın Gönüllüsü” çok daha etkili olabilecektir.

Orman içi ve civarında yaşayan hemen herkesin (köylü, mahalleli, izin irtifak sahipleri, turizm tesisleri, avcılar, arıcılar, çiftçiler, çobanlar vb.) ayrı ayrı eğitilmeleri sağlanarak, yangın öncesi gerekli çalışmalar, yangınların belirlenmesi, otokontrol sisteminin oluşturulması, ilk müdahale anlamında da olsa katkılarının sağlanması için özel planlar hazırlanmalıdır. Tüm bu çalışmalar sırasında yangınlara karşı duyarlı ve uyumlu bir toplum yaratılması asıl hedef olmalıdır.

Her yıl il bazında alınan yangınla mücadele komisyon kararları bir yasak savma özelliğinden çıkarılarak, bu komisyonlarda yörelere özgü önlem ve iş birliği çalışmaları ile uygulanabilir ve yararlanılabilir kararlar alınmalıdır.

Korunan alanlar ile insan hareketlerinin yoğun olduğu orman alanlarında kaçış yollarının, sığınma alanlarının vb. tespit edilip, yapılması gereken iş ve işlemlerin belirlenmesi için hazırlanmış olan “Tahliye Planları”, uygulanabilirliklerinin sağlanması için ilgili kurum ve kuruluşlarla birlikte acilen yenilenmelidir. Aksi halde ilerde çok ağır faturalar ile sonuçlanabilecek yangınların meydana gelme olasılığı yüksektir.

Bu alanlar ile yangınların sıkça yaşandığı köyler için uygulanabilir ve sürdürülebilir özel bir “Yangın Eylem Planı” oldukça yararlı olacaktır. Özellikle iklim krizi sürecinde civarındaki yanıcı madde özellikleri nedeni ile yangın tehlikesi yaşayabilecek yerleşim alanları için katılımcı bir yaklaşımla “Yangına Dirençli Köy/Mahalle projeleri” mutlaka düşünülmelidir.

Yangınların önlenmesine yönelik çalışmalar kurumsal düzeyde gerçekleştiriliyor olsa da yangınlara ilgili yapılması gereken tüm iş ve işlemler yangına dirençli alan bazlı (yerleşim alanları) olarak uygulamaya konulmalıdır. Yerel belediyeler, ilgili kamu kurumları, ilgili STK lar ile civarda yer alan hemen her kesiminin bu tür çalışmada yer alması gereklidir. Eğitimden, binaların yangına dirençli hale getirilmesi, tarımsal etkinliklerinin yangın tehlikesi düşünülerek yapılmasından, yakıt yükünün azaltılması, denetimli yakma, tahliye gibi bir dizi önlem ve müdahale gereksinimleri bu projeler içinde hayata geçirilmelidir.

Orman çalışanlarının yıllardır yaptıkları başarılı uygulamalar ve canı pahasına ormanları koruma sevdası her tür takdirin üstündedir. Ancak iş sağlığı ve güvenliği mevzuatı gereği orman yangınları gibi son derece tehlikeli bir çalışmada yangınla mücadele personelinin “Kişisel Koruyucu Donanımları”nı gereği kadar kullanmadığı yangına müdahale görüntülerinin çoğunda sabittir. Özellikle amir pozisyonunda olanların fazlaca önemsemediği ve denetlemediği bu eksiklik çok büyük bir sorundur. Görevli ve ilgili her personelin “Kişisel Koruyucu Donanımları” olmadan yangınlara kesinlikle müdahale etmemeleri, aksi takdirde her tür sorumluluğun yangın birim amirinde olduğuna dair bir düzenlemenin yapılması acil bir gereksinimdir.

Yüksek perdeden dile getirilemeye de ormancılık örgütündeki yanlış personel politikaları sonucu atamalarda artan bir oranda ehliyet ve liyakate uyulmaması hemen herkes tarafından bilinmekte ve değerlendirilmektedir. Bu nedenle yangınla mücadelede görevli personel umutsuzluk ve kırgınlık içindedir. Hemen her alanda motivasyon ve enerji kaybı yaşanmaktadır. Bunun olumsuz sonuçları maalesef her geçen yıl artan oranda hissedilmektedir. Klasik yaklaşımlar dışında orman yangınlarıyla ilgili personel politikaları konusunda daha eşitlikçi yeni bir anlayışa gereksinim vardır.

Ülkemizdeki önemli konulardan biri de “Orman Yangınları Terminolojisi” nin eksikliğidir. Orman yangınının tanımından, yangın silvikültürüne; karşı ateşten, yangın harekât merkezine kadar yangınlara ilgili hemen her kavramın neyi tam olarak ifade ettiği farklı olarak yorumlanmaktadır. Kavramlarda

dahi aynı dili konuşmamak farklı anlamları düşünmek büyük bir sorundur. Yasal, teknik idari altyapıya uygun, hatta uluslararası anlamlarıyla örtüşen yangın terminoloji çalışmalarının bilim insanlarımız önderliğinde gündeme alınması bir zorunluluk haline gelmiştir.

4.7.6. Orman Yangınları Sonrası Yapılması Gerekenler

Yangınlar karasal ekosistemlerin evrimleşmesi süreci içinde önemli itici güçlerden biridir. Bu durum özellikle Akdeniz ikliminin egemen olduğu bölgelerde yayılış gösteren Akdeniz tipi ekosistemler için çokkarakteristiktir. Özellikle Akdeniz havzasında yangınlarla birlikte binlerce yıldır devam eden insan etkinlikleri ekosistemlerin şekillenmesinde önemli olmuştur. Nitekim bugün Akdeniz havzasında var olan yangın rejimi insan tarafından şekillendirilmiş durumdadır. İnsan etkinliklerinin artması ve değişmekte olan yangın rejimine rağmen Akdeniz tipi ekosistemler varlıklarına güçlü bir şekilde devam edebilmiştir. Şüphesiz ki bu durumun asıl sebebi Akdeniz tipi ekosistemlerin yangınlara karşı olan uyum yetenekleridir. Bu nedenle Akdeniz tipi ekosistemler yangına uyumlu ekosistemler olarak isimlendirilmektedir.

Yangın öncesinde olduğu gibi yangın sonrası yapılacak restorasyon çalışmalarında da ekosistemlerin bu özellikleri bilinmeli ve bu noktadan hareketle restorasyon çalışmaları gerçekleştirilmelidir. Yangın sonrası yapılacak çalışmalar, orman dışında farklı vejetasyon tiplerinin gelişimine de izin verebilecek, ekim ve dikim ile ağaçlandırma faaliyetleri gibi silvikültürel işlemler dışında farklı yaklaşım ve teknikleri içerebilecek karakterde olduğundan, ormanlaştırma, bitkilendirme, ağaçlandırma, doğal gençleşme, kendi haline bırakma gibi tüm teknik ifadeleri içerecek bir yangın sonrası terminolojisi kullanmak uygun olacaktır. Bu kapsamda her ne kadar yabancı dilden derleme bir kelime olsa da restorasyon terimini kullanmak daha uygun görünmektedir.

Akdeniz tipi ekosistemlerin yangın sonrası gelişim süreciyle ilgili olarak kabule edilgenel düşünce yangın sonrası süksesyonun bir otosüksesyon (doğrudan

yenilenme) olduğudur (Kavgacı ve Tavşanoğlu, 2010). Bu yaklaşıma göre yangın sonrası bitki örtüsündeki değişim türlerin yer değiştirmesinden daha çok vejetasyon yapısında meydana gelen yapısal değişimler şeklinde gerçekleşmektedir. Buna göre yangından önce sahada bulunan bitkiler yangın sonrası hızlı bir şekilde yenilenmekte ve yangın sonrası tür kompozisyonunda önemli değişimler olmamakta, aynı türlerin meydana getirdiği ve zamanla çalı ve ağaç katının olduğu yapısal bir değişim gerçekleşmektedir. Bu kapsamda geleneksel olarak yapılan yangın sonrası vejetasyon dinamiği çalışmaları incelendiğinde Akdeniz Tipi Ekosistemlerin yangın sonrası vejetasyon dinamiğinin doğrudan yenilenme yani otosüksesyon şeklinde gerçekleştiği görülmektedir.

Ancak son yıllarda yapılan çalışmalar ortaya koydu ki, yangın sonrası değişim her zaman otosüksesyon şeklinde gerçekleşmemektedir (Pausas vd., 2003; Kavgacı vd., 2016). Bunun en önemli nedeni ise doğal yangın rejiminin özellikle değişen iklim koşulları ve insan etkisiyle değişmiş olmasıdır. Bu kapsamda yangın sıklığı, yangın şiddeti ve yangın şeklinde meydana gelen değişimler yangın sonrası değişim üzerinde etkili olmakta ve vejetasyon yapısında geri dönülemez değişimlerin meydana gelmesine neden olabilmektedir. Bu durum özellikle yangın sonrası varlığı tepe tohum bankasına bağlı olan kızılçam gibi türlerin egemenliğindeki vejetasyon tipleri açısından hayati öneme sahiptir. Nitekim, vejetasyona egemen olan tür veya türlerin yangına uyum yetenekleri yangın sonrası vejetasyondaki değişim üzerinde belirleyici olmaktadır.

Yangından sonra yapılacak restorasyon çalışmaları açısından gerek yangından etkilenen vejetasyonun yeniden oluşması gerekse değişen yangın rejimine daha uyumlu bir peyzajın oluşturulabilmesi için yangınlar ile vejetasyon arasındaki ilişkilerin bilinmesi gereklidir. Bu kapsamda ülkemiz ormancılık birikiminin oldukça gelişmiş olduğunu söylemek mümkündür. Ülkemizde orman yangınlarından en fazla etkilenen ekosistemler; kızılçam ormanlarıyla sert yapraklı ormanlar ve makiliklerdir. Bu ekosistemlerin yangınla olan ilişkisi kapsamlı bir şekilde çalışılmıştır ve bu konuda geniş bir bilgi birikimi bulunmaktadır.

Belirtilen ekosistemler yangına uyumlu ekosistemler olduğu için, yangın sonrası bu alanlarda yapılacak restorasyon çalışmaları açısından ortaya çıkan fotoğrafın doğru bir şekilde okunması gereklidir. Bu kapsamda ekosistemde yangınların yaratmış olduğu ekolojik ve biyolojik etkilerin tespit edilmesi ve bu doğrultuda yangın sonrası yapılacak çalışmalarla ilgili doğru reçeteler yazılması konusunda, özellikle kamuoyunun baskısı nedeniyle yanlış uygulamalar da yapılabilmektedir.

Orman yangınlarından sonra yapılacak ilk işlerden biri yanan odun ürününün en yüksek ekonomik kazançla saha dışına çıkarılması ve pazarlanması gibi çalışmalardır. Ne yazık ki bu tür çalışmaların ekosistem bütünlüğüne zarar vermeden ve yangın sonrası yapılacak restorasyon çalışmaları dikkate alınarak yapılması çoğu zaman mümkün olmamaktadır (TODBA, 2022). Bu kapsamda pazarlama işleri ve kesim yönetiminin uygun bir şekilde yapılması ve özellikle buna yangın sahasının büyük olduğu durumlarda çok daha ciddiyetle yaklaşılması önem taşımaktadır. Bu kapsamda yapılan gözlemler yangın sonrası dikili satış uygulamalarının sakıncalarının bulunduğu yönündedir. Özellikle büyük yangınlar sonrası bir anda yüksek miktarda odun ürününün piyasaya sürülmesi ve yangın alanları dışındaki bölgelerde üretim faaliyetlerinin durdurulmaması fiyatlarda düşüşlerin yaşanması ve olması gerekenden düşük kazançların elde edilmesine neden olmaktadır. Bu tamamı ile pazarlama sürecindeki yanlışlardan kaynaklanmaktadır. Aynı zamanda dikili satış uygulamasının bir sonucu olarak büyük bir hassasiyetle yapılması gerekli üretim çalışmalarının gerekli özen gösterilmeden yapıldığı anlaşılmaktadır. Bunun sonucunda kesim işlemleri zamanında (özellikle doğal gençleşmelerden önce) bitirilmemekte, yangın sahası bir anlamda ihaleyi alan firmanın odun deposu görevi görmekte, yol yapım tekniğine uygun olmayan ve gereğinden fazla olan yollar ve sürütme yolları yapılmakta, iş makineleri gereğinden fazla olacak şekilde yangın sahasında bulunmakta ve belirli bir kesim planı takip edilememektedir.

Yangın sonrası üretim çalışmaları yapılırken uygun bir kesim düzeni planlanmalı ve uygulanmalıdır.

Kesimlerin mümkün olan en kısa süre içinde doğal gençleşmeler başlamadan önce tamamlanması gereklidir. Kesimler yapılırken ve elde edilen odun ürünü saha dışına çıkartılırken çimlenme yatağının mümkün olduğunca bozulmamasına, toprak kaybı ve erozyona neden olmamasına dikkat edilmelidir. Bu ise oldukça hassas bir çalışma tekniğini gerektirmektedir.

Odun ürünü sahadan çıkarıldıktan sonra, kesim artıkları sahaya uygun bir şekilde serilmelidir. Malçlama olarak adlandırılabilir bu çalışma, gençliğin yaz kuraklığını atlatabilmesi açısından hayati öneme sahiptir. Eğimin yüksek olduğu alanlarda, belirli aralıklarla kesim artıklarının eş yükselti eğrilerine paralel şekilde yığılması da toprak kaybının önüne geçmek açısından önemlidir.

Yangın sahalalarının büyük olması durumunda çimlenmelerden önce sahalardaki kesimleri tamamlama ve boşaltma noktasında sıkıntılar ortaya çıkabilmektedir. Bu noktada yine zamana bağlı uygun bir kesim planı ve düzeni oluşturmak önemlidir. Alt yükselti kızılçam ormanları açısından sonbahar gençlikleri ya da ilkbahar öncesi gençleşmeler önemliyken, orta ve üst yükselti kuşağındaki ormanlar açısından ilkbahar gençlikleri yeniden bir orman kurmaya yardımcı olmaktadır. Bu nedenle kesim işlerinin yükseltiye bağlı bir zaman planı içinde yapılması gerekir.

2021 yılı Manavgat – Akseki bölgesindeki yangın sahalaları bu açıdan incelendiğinde, kesim işlerine tüm alanda aynı anda başlandığı ve tam alan çalışması şeklinde bir yöntem izlendiği anlaşılmaktadır (TODBA 2022). Bu nedenle doğal gençleşmelerin 2022 yılı Şubat ayının sonu ve Mart ayının başı itibarıyla başladığı alt yükselti kuşağında halen geniş alanlarda kesimi tamamlanmamış alanların bulunduğu tespit edilmiştir. Kesimlerin bu kuşakta devam edeceği düşünüldüğünde, gençliğin bu kesimlerden büyük oranda etkilenmesi muhtemeldir. Bu noktada şüphesiz en büyük yardımcı Akdeniz Tipi Ekosistemlerinin yenilenme gücü olacaktır ve gençliği kesimlerden zarar gören kızılçama, sürgünden gençleşerek alandaki yoğunluklarında artış olacak çalı ve ağaç türleri eşlik edecektir.

Yangın sonrası üretim çalışmaları aşamasındaki en önemli durumlardan biri yapılacak yol ve sürütme yollarının tekniğine uygun bir şekilde ve erozyona neden olmayacak şekilde gerçekleştirilmesidir. Yapılacak yolların özellikle daha sonraki süreçlerde de kullanılabilir nitelikte inşa edilmesine dikkat edilmeli, gereksiz yol yapımlarından kaçınılmalıdır. Aksi takdirde bu alanlar zamanla oyuntu erozyonuna neden olmakta ve büyük toprak kayıpları meydana gelmektedir. 2008 yılında meydana gelen Serik-Taşağıl Orman yangını sonrasında yapılan yolların birçoğu bugün bu sorunla karşı karşıyadır. Serik-Taşağıl yangını sonrası yapılan hatalardan, sürütme yollarının kurallara uygun şekilde yapılması ve gereğinden fazla sürütme yolu oluşturmaktan kaçınılması şeklinde bir ders çıkarılması gerekirdi. Fakat zaman içinde böyle bir dersin çıkarılmadığı ve 2021 yılı yangın sahalarında yangın sonrası yapılan kesim çalışmaları sırasında, yol ve sürütme yollarının yapımı açısından tekniğe uyulmadığı durumlara sıklıkla karşılaşıldığı bilinmektedir. Bu durum şüphesiz pazarlama işlerinin “dikili satış” olarak yapılmasının sonuçlarından biridir. Oysa bu yöntem kesim çalışmaları aşamasında dikkatli bir kontrolü gerektirmektedir. Ancak, söz konusu sahalar incelendiğinde gerek yol gerekse uygulamada saplama olarak belirtilen yollar ile sürütme yollarının kurallara uygun bir şekilde yapılmadığı, tamamen kesim işçisinin inisiyatifinde bir şekilde bu işlerin gerçekleştirildiği örneklerle rastlanmaktadır. İş makineleri kontrolsüz bir şekilde kesim sahalarında gezinebilmekte, yetişme ortamları üzerinde bozucu etkiler yapabilmektedir. Kesilen ağaçlar dallarıyla birlikte alt yamaçlara ya da yol kenarlarına çekilmekte, sahaya serilmesi gerekli kesim artıkları bu alanlarda biriktirilmektedir. Tüm bu uygulamalar kesim sırasında yapılması gerekli teknik ormancılık uygulamalarından uzak görüntülerin oluşmasına neden olmaktadır.

Belirtildiği üzere Kızılçam ormanları ile sert yapraklı ormanlar ve makilikleri meydana getiren bitkilerin yangın sonrası yenilenmeyle ilgili olarak bir takım uyum yetenekleri bulunmaktadır. Bitkilerin en önemli uyum yetenekleri yangının teşvikiyle tohumdan gençleşme ve yangın sonrası sürgünden gençleşmedir. Bu özellikleri sayesinde bu ekosistemleri meydana getiren bitkiler yangın sonrası

hızlı bir şekilde yenilenebilmektedir. Dolayısıyla yangın sonrası yapılacak restorasyon çalışmaları açısından uygulamaya konu ekosistemin nasıl bir yenilenme gücünün bulunduğu ve nasıl bir davranış içinde olacağını bilmek ve ona göre bir restorasyon programı uygulamak gerekir. Bu kapsamda yangın sonrası yapılacak restorasyon çalışmalarıyla ilgili olarak şu önerileri yapmak mümkündür (Kavgacı, 2021):

- Kızılçam ormanları yaklaşık olarak 20’li yaşların sonu itibariyle yeterli bir tepe tohum bankası oluşturmaya başlamaktadır. Bu nedenle yangın sonrası 30’lu yaşlarda ve daha yaşlı olan kızılçam meşcereleri, doğal gençleşme oranları farklı olsa da büyük oranda doğal olarak gençleşme potansiyelindedir. Bu tür sahalarda genel olarak boşaltma kesimleri sonrasında herhangi bir ekim veya dikim çalışmasına gerek yoktur. Boşaltma kesimleri sırasında ve sonrasında yetişme ortamının karakterinin bozulmamasına, toprak kaybı ve erozyon oluşmamasına özellikle dikkat edilmelidir. Tohum bankası yeterli bu tür sahalara gençleşmeyi garanti altına almak amacıyla uygulamada tohum takviyesi yapıldığı bilinmektedir. Ancak bu uygulamaya gerek yoktur. Tohum takviyesi yapılacaksa bile kesinlikle yerel tohum kaynağı kullanılmalıdır.
- Meşcere yaşı tepe tohum bankası tutmaya yeter yaşta olmasına karşın, üzerinde yeteri tohum bankası olmayan ya da yangın şiddetinin tepe tohum bankası üzerinde öldürücü seviyelere ulaştığı yaşlı kızılçam meşcerelerinde ise tohum takviyesiyle doğal gençleşme desteklenmelidir. Kullanılacak tohum kesinlikle yerel tohum kaynaklarına ait olmalıdır. Aksi takdirde tohum transfer bölgesinin dışından getirilecek tohumlar sahada genetik bir kirlenmeye neden olabilecek ve gelecekte oluşabilecek çeşitli sekonder zararlıların (mantar ve böcek zararı gibi) nedeni olabilecektir.
- 30’lu yaşlardan daha küçük yaşlardaki kızılçam ormanlarında tepe tohum bankası sahayı yeniden gençleştirecek yoğunlukta değildir. Bu sahalarda tepe tohum bankası yeterli olsa bile, meşcere henüz yeterli boy gelişimine sahip olmadığından yangınlar şiddetli tepe yangınları şeklinde

gerçekleşmekte ve tepe tohum bankası büyük oranda yangınlardan etkilenmektedir. Böylesi sahalar asıl olarak ağaçlandırma çalışmalarına konu olması gereken alanlardır. Bu noktada meşcere ile yetiştirme ortamının özelliklerine göre ekim veya dikim yöntemine karar vermek gerekmektedir. Ağaç katının olduğu ve toprak özelliklerinin de yeterli olduğu sahalarda tohum ekimiyle bir gençleştirme yapmak mümkündür. Kullanılacak tohumların yerel tohum olması bu noktalarda da önemlidir.

- Henüz bir ağaç katının oluşmadığı, ekim yöntemiyle gençleşmenin mümkün olmadığı genç kızılçam sahalarda ise dikim yöntemi uygulanmalıdır. Bu noktada makineli arazi hazırlığı yapılabileceği gibi insan gücüyle açılan teraslarda dikim yapmak da mümkündür. Gerek makineli arazi hazırlığından sonra dikim, gerekse insan gücüyle açılan teraslarda yapılacak dikimlerin tekniğine ilişkin hususlar Ağaçlandırma Tekniği kitaplarında kapsamlı bir şekilde anlatılmaktadır. Ancak özellikle 2008 yılında meydana gelen Serik-Taşağıl Orman Yangınıyla birlikte Ağaçlandırma çalışmalarında uygulamada KATO olarak isimlendirilen büyük iş makineleri yardımıyla yoğun toprak işleme çalışmaları yapılmaya başlanmıştır. Bu denli yoğun toprak işleminin yangınla açık alan koşullarına ulaşmış ve erozyona hassas hale gelmiş sahalarda bir takım ekolojik ve biyolojik etkilerinin olması kaçınılmazdır. Nitekim gerek 2008 yangını, gerekse 2021 yılı yangınları sonrasında yapılan yoğun makineli arazi hazırlama çalışmaları ve devamındaki yağışlarla birlikte yoğun toprak kayıpları yaşanmıştır. Hele ki 2021 yılı Manavgat yangın sahasında yüksek eğimli arazilerde Buror teras olarak adlandırılan teras tekniğinin kullanıldığı görülmüş ve bu uygulamalar sonrasında hızlı toprak kaybı ve erozyonun olduğu tespit edilmiştir. Buror teras gibi yoğun diri örtünün bulunduğu, çalı tabakası yoğun sahalarda için geliştirilmiş bir yöntemin neden yangın sonrası açık alan koşullarında uygulandığını anlamak mümkün değildir.
- Yangın sonrası sert yapraklı ormanlar ve makilikler kısa bir süre içinde eski yapılarına

ulaşacaklardır. Bu alanların yangın sonrası 5 yıl gibi kısa bir süre içinde yangın öncesi tür zenginliği ve çeşitliliğine ulaştığı bilinmektedir. Bu aşamadan kısa bir süre sonra da yangın öncesi vejetasyon yapıları tamamen oluşmaktadır. Sert yapraklı orman ve makilikleri meydana getiren odunsu bitkilerin sürgünden gençleşebilme özelliğinde olması, yangın sonrası hızlı bir şekilde yenilenebilmeleri açısından önemlidir. Bu tür sahalarda çok sayıda ekosistem ürün ve hizmetine sahip olduğu için bu ürün ve hizmetler doğrultusunda yönetilmeleri önemlidir. Sert yapraklı orman ve çalılıklar yangın sonrası ağaçlandırma çalışmalarına konu edilmemelidir. Söz konusu sahalarda dikim çalışması yapılsa bile, bu fidanların sürgünden gençleşen odunsu türlerle rekabet etme gücü zayıf olacaktır. Bu rekabette fidanlara üstünlük verebilmek için yoğun kültür bakımlarına gerek olduğu için, ekonomik giderler de artacaktır.

- Özellikle büyük orman yangınları sonrasında peyzajın yeniden şekillendirilmesi sürecinde tekdüze vejetasyon yapılarının oluşturulmasından kaçınılmalıdır. Bu kapsamda kızılçam ormanlarıyla birlikte sert yapraklı ormanların ve makiliklerin bir bütün oluşturduğu peyzajların meydana gelmesine yönelik planlamalar yapılmalıdır. Yangın emniyet yol ve şeritleri tekniğine uygun bir şekilde oluşturulmalıdır. Yangınla mücadeleye yönelik olarak orman yolları yeniden planlanmalıdır. Yerleşim yeri kenarlarında yangınla mücadeleyi kolaylaştıracak ve yangın riskini azaltacak şekilde vejetasyon yapıları oluşturulmalıdır.
- Yangın sonrası üretim kesimleri esnasında, yangınlardan görece olarak az zarar gören ve çoğunlukla yaşama yeteneğinde ağaçlardan meydana gelen dere içi ve kenarı ekosistemler korunmalı ve yaşama yeteneğindeki ağaçlar kesilmemelidir. Bu kapsamda Doğu çınarı, Anadolu sığılası ve Doğu kızılğacı gibi türlerin egemen olduğu alanların yangın sonrası envanteri dikkatli bir şekilde yapılmalıdır. Belirtilen türlerin yetiştirme potansiyeli olan dere içlerinde yapılacak ağaçlandırma çalışmalarında bu türlere yer verilmesine önem gösterilmelidir.

4.7.7. Sonuç: Ülke Olarak 2022'de Yaşanacak Orman Yangınlarına Hazır mıyız?

Ülkemizin son yıllara ait yangın istatistikleri incelendiğinde, yangın sayılarında ve bir yangında yanan ortalama alan büyüklüklerinde önemli bir artışın bulunduğu görülmektedir. Nitekim bu sürecin sonucunda 2021 yılı içinde ülkemiz tarihinde daha önce benzeri görülmemiş yangın istatistikleriyle karşılaşılmış ve ülkemiz mega orman yangınlarıyla tanışmıştır. Bu yangınlar bize mevcut yangın istatistiklerinden ve daha önce gerek ülkemizde gerekse Akdeniz Havzasının diğer ülkelerinde gerçekleşen büyük orman yangınlarından herhangi bir ders çıkarmadığımızı, organizasyon yapısı ile mücadele ve müdahale kapasitesinin geliştirilmediğini göstermiştir.

Bununla birlikte 2021 yılından sonraki süreçte de hala yeterli önlemlerin alınmadığı ve bu anlamda düzenleyici bir hareketliliğin bulunmadığı anlaşılmaktadır. 2021 yılı orman yangınları sonrasında Orman Genel Müdürlüğü organizasyonunda 13-15 Ekim 2022 tarihlerinde Ankara Kızılıhamam'da düzenlenen "İklim Değişikliği Sürecinde Orman Yangınları Çalıştayı" sonucunda "Ülkemiz ormancılığının ekosistem bütünlüğü içinde ekonomik, ekolojik ve sosyo-kültürel fonksiyonları ile ülkemiz ve dünya insanlığına hizmet edecek şekilde, iklim değişikliği sürecinde orman yangınlarının olumsuz etkilerini azaltmak amacıyla önemli karar ve eylem önerilerinin belirlendiği belirtilmektedir (OGM, 2021). Fakat Çalıştay Sonuç Raporu incelendiğinde 2020 yılında 21 bin hektar, 2021 yılında da 140 bin hektar orman alanının yanıp kül olması gibi daha önceki yıllara göre rekor büyüklüğe ulaşan yangınların gerçek nedenlerinin pek sorgulanmadığı ve ileriye dönük olarak yangınların verdiği zararları önleme konusunda ciddi tedbirlerin gündeme alınmadığı görülmektedir. Örneğin, 2021'de çıkan yangınlarda yangına müdahale konusunda Orman Genel Müdürlüğü ile yerel yönetimler arasında çeşitli uyumsuzluk ve çatışmaların yaşandığı bilinmektedir. Bu konunun çözümü için; "Yangın Öncesi Eğitim ve Önleyici Faaliyetler" başlığın taşıyan ilk ana başlığın

ilk kararı "AFAD Koordinatörlüğünde Belediye itfaiye personeline orman yangını, orman yangın personeline de yerleşim alanlarında çıkan yangınlara müdahale için eğitim verilmelidir." şeklindedir. Bu karara ilişkin belirlenen ilk eylem ise: "AFAD koordinatörlüğünde İçişleri Bakanlığı, Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı ile Tarım ve Orman Bakanlığı arasında iş birliği yapılması" şeklindedir. Yani belediye personeline orman yangınlarına karşı mücadele etmek için eğitim verilmesi şeklinde alınan bir kararın hayata geçirilmesi için iş birliği yapılacak paydaşlar arasında belediyeler sayılmamaktadır. Sadece bu maddede değil, geri kalan maddelerde de sanki belediyeler konunun bir parçası değilmiş gibi hareket edilmiştir. Bu yaklaşım kurumlar arası iş birliği ve mega yangınlara karşı bütüncül bir organizasyon ve mücadele açısından uygun değildir. Böylesi bir yaklaşımınla orman yangınlarıyla etkin bir mücadele sisteminin geliştirilmesi mümkün değildir. Orman yangınlarına karşı mücadele belediyelerin hangi siyasi partiden seçildiğine bakılmadan iş birliği içinde yapılmalıdır.

2/B ile orman dışına çıkarma, madencilik, enerji, turizm vb. tahsisler nedeniyle ormanlarımızın ekosistem bütünlüğünün bozulması ve çeşitli tesisler ile yerleşimler kurularak ormanlardaki insan faaliyetlerinin çoğalmasının orman yangınlarını arttırdığı bir gerçektir (Atmış, 2021). Bu konuyla ilgili olarak çalıştaydaki 2. Çalışma Grubu'nun 10.2 nolu eyleminde "Orman içi ve kenarındaki mesken ve iş yeri ruhsatlandırılmalarında orman yangın güvenliği açısından gerekli düzenlemelerin yapılması" ve 3. Çalışma Grubunun 9 nolu kararında "Orman sınırlarına yakın yerlerde yapı izni konusunda yasal düzenlemeler yapılmalıdır." şeklindeki tespitleri yeterli görmek maalesef mümkün değildir. Çünkü mevcut 2/B uygulama sürecinde orman dışına çıkarma işlemleriyle yetinilmemiş, Orman Kanunu'na eklenen EK-16. maddeyle orman dışına çıkarma işlemlerine aynı şiddetle devam edilmiş, ormanlarda yapılan ormancılık amacı dışındaki tahsislerin azaltılması yönünde herhangi bir irade ortaya konulmamıştır. Dolayısıyla ormanlarımızdaki parçalanma hızlı bir şekilde devam etmekte ve bunu önlemek için

herhangi ciddi bir adım atılmamaktadır. Bu olumsuz gelişmelerin önlenmesine yönelik gerekli düzenleme ve uygulamalar yapılmadan çalıştayda olduğu gibi kaba tespitler yaparak orman yangınlarını ve etkilerini azaltmak mümkün değildir.

Yine çalıştayda alınan 2. Çalışma Grubu'nun 11 nolu kararında "Orman içi doğal açıklıklar korunmalıdır." denilmekte, 11.1 nolu eylemde de "Bu alanların özel veya planlı ağaçlandırmaya konu edilmemesi" benimsenmektedir. Fakat yeni yasal düzenlemelerle birlikte uygulamada "özel ağaçlandırma" adı altında orman içindeki birçok açıklığın -sübjektif bir değerlendirmeye- verimsiz orman olarak kabul edilerek özel kişilerin amaç dışı kullanımına tahsis edilmekte ve buralarda çeşitli yapı ve tesislerin kurulmasına izin verilmektedir. Yani orman içi açıklıklar boş bırakılmayıp ağaçlandırıldığı gibi, buralarda insan etkisini artıracak tesisler kurulması da teşvik edilmektedir. Ormanların "Özel ağaçlandırma" adı altında belli çevrelerin hizmetine sunulmasından vazgeçilmediği sürece, çalıştayda alınan bu karar ve eylemin hayata geçirilmesi mümkün değildir.

Çalıştay 5. Çalışma Grubu tarafından alınan en önemli kararlardan biri; "Afete dönüşen yangınlarla mücadele eden OGM personelinin iş kanuna uygun olarak vardiya sistemine geçirilmesi sağlanmalıdır." şeklindeki 13. karardır. Bu karar doğrultusunda "Vardiyalı sisteme geçilebilecek sayıda işçi alınmasına gidilmesi" ve "Vardiya sisteminde çalışan işçilerin dinlenme şartlarını oluşturacak geçici tesis, araç ve donanımın kurulması" gibi yapıcı öneriler geliştirilmiştir. Fakat 2022 yılının yangın mevsimi yaklaşmış olduğu halde bu yönde herhangi bir çalışma

yapıldığına dair bir gelişme bulunmamaktadır. Bu tür bir uygulamaya gidebilmek için, Orman Genel Müdürlüğü'nün yangın bütçesini arttırması gerekir. Fakat 2018 yılından beri ülkede devam eden ekonomik kriz nedeniyle yangınla mücadeleyle ilgili yatırım bütçesi aslında arttırılması gerekirken, daha da azaltılmaktadır. Orman Genel Müdürlüğü Yatırım İş Programlarına bakıldığında; OGM özel bütçesinden orman yangınlarıyla mücadeleye 2017 yılında 152 milyon TL ayrılmışken, bu miktar 2018'de 191 milyon TL'ye çıkarılmıştır. Fakat zaman içinde ekonomik krizin derinleşmesiyle bu bütçe önemli miktarda azaltılmış, 2019 yılında 28 milyon TL, 2020'de 56 milyon TL ve 2021 yılında da 67 milyon TL olarak gerçekleşmiştir. Ülkede yaşanan yüksek enflasyon da hesaba katılırsa, orman yangınlarıyla mücadeleye ayrılan payın her geçen yıl ciddi oranda azaldığı ortaya çıkmaktadır. 2021 yılında yaşanan mega yangınlardan ve 140 bin hektar gibi rekor seviyede orman alanının yanmasından sonra yükselen tepkilerle OGM özel bütçesine 400 milyon TL, döner sermaye bütçesine de 2 milyar TL uçak ve helikopter alımı için bütçe eklenmiştir. Böylece OGM yangınla mücadele yatırım bütçesi toplamda 2,5 milyar liraya ulaşmıştır. Fakat bu uçak ve helikopterlerin alınması işinin Savunma Sanayi Başkanlığı tarafından yapılacağı ilan edilmiştir. Bu durumda helikopter ve uçak için ayrılan miktarları düşünce 2022 yılında yangınla mücadele için OGM'nin kullanacağı bütçe 107 milyon TL olacaktır. Ne yazık ki bu miktar 2017 ve 2018 bütçelerinde ayrılan payların altında kalmaktadır. Bu durumda orman yangınlarıyla mücadelede işçi alımında da yeni bir yapılanmaya gitmek çok zor görünmektedir (**Tablo 4.7.4**).

Tablo 4.7.4. OGM 2012-2022 yılları arası orman yangınlarıyla mücadele yatırım bütçesi (Bin TL) (OGM, 2022a).

	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	Toplam
Helikopter büyük onarımı	3.392	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	3.392
Helikopter alım projesi	312.000	2	14.100	296.000	201.430	133.000	40	20	20	1	0	956.613
Orman Koruma ve Yangınla Mücadele Projesi	59.460	56.200	59.000	60.000	83.748	152.352	191.338	28.065	55.830	67.457	106.940	920.390
Helikopter ve Uçak Alım Projesi	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	400.000	400.000
Özel Bütçe	374.852	56.202	73.100	356.000	285.178	285.352	191.378	28.085	55.850	67.458	506.940	2.280.935
Döner Sermaye	0	0	0	0	0	0	0	0	0	37.457	2.000.000	2.037.457
Toplam	374.852	56.202	73.100	356.000	285.178	285.352	191.378	28.085	55.850	104.915	2.506.940	4.317.852

© Yusuf AKŞAHİN

Orman yangınlarıyla mücadeleye ayrılan bütçe yetersizliği 2021 mega yangınlarında da ortaya çıkmıştır. Yangınlarla mücadele sırasında yapılan harcamalar o yılın bütçesindeki miktarı oldukça aşmıştır. Orman Genel Müdürlüğü 2021 yılı Faaliyet Raporu'na göre (OGM, 2022b); OGM özel ve döner sermaye bütçesinden o yıl için işçi ücretleri de dahil orman yangınlarına ayrılan bütçe 1.807.941 TL iken, yangınların felakete dönüşmesi nedeniyle yapılan harcamalar 8.190.302 TL olarak gerçekleşmiştir. Bu gerçekleşmenin 5.682.618 TL'lik kısmı OGM Döner Sermaye Bütçesi'nden karşılanmıştır. Bu rakamlar orman yangınlarına karşı mücadelenin oldukça maliyetli bir iş olduğunu göstermektedir. Bu nedenle yangınların felakete dönüşmesini önlemek için, yangın öncesi yangınla mücadeleye ayrılan payı arttırmak hem yanacak alanların artmasını hem de büyük yangınlara dönüşen yangınları söndürmek için harcanan para miktarının bütçenin kat kat fazlasına çıkmasını önleyecektir.

Çalıştay kararlarından sadece birkaç tanesi bile incelendiğinde, Orman Genel Müdürlüğü'nün 2020 ve 2021 yıllarındaki büyük yangınlardan ders çıkarmadığı ve alınan önlemlerin yaşanacak felaketlere son verecek ciddi önlemler olmadığı

anlaşılmaktadır. Orman Genel Müdürlüğü bununla da yetinmeyerek; 27.01.2022 tarihinde “Yangın Önleme Çalışmaları” başlığı altında Genel Müdür imzasıyla yayımlanmış olduğu yazılı talimatta; “Orman içi ve bitişiğinden geçen her türlü yolların kazı ve dolgu şevlerindeki ağaçların tamamının kesilmesi ve bu noktalardan itibaren her iki yönde topografik şartlar göz önüne alınarak 5 metre mesafede tamamen tıraşlama yapılarak yanıcı maddenin ortadan kaldırılması ve her iki yönde 25-50 metre mesafede ara ve alt tabakanın temizlenmesi ve bakım müdahaleleri ile yanıcı maddenin azaltılmasının sağlanması” nı emretmiştir. Bunun üzerine Türkiye Ormancılar Derneği (TOD, 2022a); bu uygulamayla yüz binlerce hektar orman alanında daha parçalanma yaşanabileceği, orman örtüsünün seyrekleşeceği, sonuçta da ekosistem dengesinin bozulacağı uyarısını yapmıştır. Yapılacak ağaç kesimleriyle Türkiye'nin 2021 yılındaki orman yangınlarında kaybettiği orman alanından çok daha büyük bir alanın zarar göreceğinin iddia edildiği bu açıklamada; bu uygulamanın yangınla mücadeleden çok, orman endüstrisine hammadde ve biyokütle santrallerine de yakıt sağlamaya yönelik olduğu şüphesine vurgu yapılmıştır.

Benzer şekilde OGM tarafından 15/02/2022 tarihinde maki sahalarının yangınla mücadele esnasında güçlük yarattığı gerekçesiyle canlandırma kesimi adı altında odun üretimine konu edildiği bir talimat yayınlanmıştır. Talimatta maki tanımı da dahil olmak üzere, makinin yangınla ilişkisi, maki vejetasyonunun sahip olduğu ekolojik ve biyolojik özellikler ile yangınlarla olan ilişkisi ve buna bağlı olarak sağladığı ekosistem hizmetleri ile silvikültür tekniği ve terminolojisi açısından önemli eksik ve yanlışlar bulunmaktadır (TOD, 2022b). Tamamı ile yangına uyumlu olan ve binlerce yıldır yangınlarla evrimleşmiş olan bu ekosistemlerin yangınlarla mücadelede güçlük yaratan alanlar olarak ortaya konulması, OGM'nin orman yangınlarıyla mücadelede nasıl bir yanlış yaklaşım ve bilgi içinde olduğunu göstermektedir.

Diğer yandan medyada orman yangınlarından sonra yapılan yolsuzluklarla ilgili çok farklı haberler yer almaktadır. Bunlardan mahkemelerin gündemine gelenlerinden biri (NTV, 2022); Muğla Dalaman'da 3 yıl önceki orman yangının arkasından büyük vurgun çıktığı haberidir. Habere göre; 2019 yılında yanmış olan yanan 1380 hektarlık alan kayıtlara 350 hektar olarak geçirilmiş ve kayıtlara geçirilmeyen alandaki 4 bin çam ağacı kesilerek illegal şekilde satılmıştır. Kuşku duydular için Dalaman Orman İşletme Müdürlüğü'nde görevli 2 şef tutuklanmış ve gözaltına alınan işletme müdürünün serbest bırakılmasına ise savcılık itiraz etmiştir. Bir diğer haber de (Diken, 2022); Adana Orman Bölge Müdürlüğü'nde, Kozan ilçesinde 2021 yılında yaşanan yangından zarar gören ormanlık alanlarda usulsüz kesim yapan firmanın yetkilisi hakkında suç duyurusunda bulunulduğu haberidir. Habere göre; "Bölgede 1,7 hektar alandaki yangından zarar görmeyen ağaçların usulsüz olarak kesildiği tespit edilmiştir. Ağaçların dikili satış ihalesini alan firmanın üretim işçileri

tarafından damgasız olarak kesildiği idare tarafından tespit edilerek ilgililer hakkında 30 Mart'ta suç zaptı tanzim edilerek cumhuriyet savcılığına suç duyurusunda bulunulmuştur." Her ne kadar bu iki olayda da kesin mahkeme kararı çıkmamış olsa da orman yangınlarının bu tür yolsuzluklara zemin hazırladığı da göz önünde tutulmalıdır.

OGM tarafından gerçekleştirilen çalıştayda alınan kararlar ile uygulama arasında var olan çelişkiler ve 2021 yılı kaos sürecinden sonra güya çözüme yönelik olarak hazırlanan bu iki talimat ile medyaya yansıyan haberler; 2021 yılı orman yangınlarının neden gerçekleştiğini ve OGM ve bakanlık mevcut yönetim kadrolarının bu işin çözümünden ne kadar uzak olduklarını açık bir şekilde ortaya koymaktadır. Bu kapsamda, bilimsel gerçeklerin rehberliğinde, liyakatin ön planda olduğu, kurumlar arası iş birliğini de içeren yangın öncesi, sırası ve sonrasında yönelik olarak kapsamlı bir organizasyon ve alt yapı planlamasının yapılması ve var olan eksikliklerin bir an önce giderilmesi gerekmektedir. Aksi takdirde 2021 yılı ağır tecrübelerinin ötesinde yeni tecrübelerle karşılaşmak hiç de uzak değildir!

Kaynaklar

Atmış, E., 2017. Türkiye'de Politika, Toplum ve Ormancılık. Ormancılık Politikaları ve Orman Köylülerinin Durumu. Yayına Hazırlayanlar: Kula, O. B., Durmuş, Ş., CHP Yayını. Yayın No: 2. ISBN 978-605-8596-87-0. S. 41-68. Ankara

Atmış, E., 2021. Yangınlardaki Başarısızlığın Nedenleri: Yanlış Ormancılık Politikaları. 2. Orman Yangınları Çalıştayı. 28 Ağustos 2021. Muğla Büyükşehir Belediyesi yayını. S: 62-73. Muğla

Diken, 2022. Adana'da usulsüz kesilen 250 ağaç için suç duyurusu. <https://www.diken.com.tr/adanada-usulsuz-kesilen-250-agac-icin-suc-duyurusu/> (Erişim 11.04.2022)

Kavgacı, A., 2021. Orman yangınları sonrası yapılacak restorasyon çalışmaları üzerine. *Orman ve Av Dergisi*, 4: 26-27.

Kavgacı, A., Tavşanoğlu, Ç., 2010. Akdeniz tipi ekosistemlerde yangın sonrası vejetasyon dinamiği. Süleyman Demirel Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi, A(2):149-166.

Kavgacı, A., Örtel, E., Torres, I., Safford, H., 2016. Early postfire vegetation recovery of *Pinus brutia* forests: effects of fire severity, prefire stand age, and aspect. *Turkish Journal of Agriculture and Forestry*, 40: 723-736.

Keeley JE, Bond WJ, Bradstock RA, Pausas JG, Rundel PW, 2012. Fire in Mediterranean Ecosystems, Ecology, Evolution and Management. 1th ed. New York, USA: Cambridge University Press.

NTV, 2022. Dalaman'daki orman yangını sonrası milyonluk vurgun. 08.04.2022 tarihli haber. <https://www.ntv.com.tr/turkiye/orman-yaniginin-arkasindan-vurgun-cikti,wsqUUh5Vq0-HeYX9a21-4Q> (Erişim 11.04.2022)

OGM, 2020. Sürdürülebilir Orman Yönetimi Kriter ve Göstergeleri 2019 Türkiye Raporu. Orman Genel Müdürlüğü Strateji Geliştirme Dairesi Başkanlığı yayını. 215 S. Ankara

OGM, 2021. İklim Değişikliği Sürecinde Orman Yangınları Çalıştay Raporu. 12-15 Ekim 2021. Orman Genel Müdürlüğü yayını. 30 S. Ankara.

OGM, 2022a. Orman Genel Müdürlüğü 2020 Yılı Resmi İstatistikleri. <https://www.ogm.gov.tr/tr/e-kutuphane/resmi-istatistikler> (Erişim: 23.03.2022).

OGM, 2022b. Orman Genel Müdürlüğü 2021 Yılı İdare Faaliyet Raporu. Orman Genel Müdürlüğü Strateji Geliştirme Dairesi Başkanlığı yayını. 83 S. Ankara.

Pausas, J. G., Ouadah, N., Ferran, A., Gimeno, T., Vallejo, R., 2003. Fire severity and seedling establishment in *Pinus halepensis* woodlands, eastern Iberian Peninsula. *Plant Ecology*, 169:205-213.

Bond, WJ., Keeley, JE. 2005. Fire as a global 'herbivore': The ecology and evolution of flammable ecosystems. *Trends in Ecology & Evolution* 20(7):387-94

Sugihara NG, van Wagtendonk JW, Fites-Kaufman J., 2006. Fire as ecological process. In: Sugihara NG, van Wagtendonk JW, Shaffer KE, Fites-Kaufman J, Andrea ET, editors. Fire in California's ecosystems, Berkeley, Los Angeles, London: University of California Press. pp. 58-74.

Tavşanoğlu Ç. ve Pausas J. G., 2022. Turkish postfire action overlooks biodiversity. *Science*, 375 (6579)391

TOD, 2020. Hatay Orman Yangınlarından Ders Çıkarmalıyız. Türkiye Ormanlılar Derneği'nin 12.10.2020 tarihli basın açıklaması. https://www.ormancilardernegi.org/icerik_detay.asp?Icerik=1677 (Erişim: 23.10.2020).

TOD, 2022a. Amaç; Yangınla Mücadele Mi? Üretim Mi? Türkiye Ormanlılar Derneği Basın Açıklaması. 11.04.2022. https://www.ormancilardernegi.org/icerik_detay.asp?Icerik=1772 (Erişim: 23.04.2022).

TOD, 2022b. Orman Genel Müdürlüğü, Silvikültür Dairesi Başkanlığı'nın, 15/02/2022 tarih ve E-28495900-175.99-3513065 sayılı talimatı hakkında değerlendirme raporu. 4 s. Ankara.

TODBA, 2022. 2021 yılı Manavgat orman yangını sonrası yapılan çalışmalara ilişkin inceleme raporu. Türkiye Ormanlılar Derneği Batı Akdeniz Şubesi yayını. 7 s. Antalya.

Urbietta IR, Zavala G, Bedia J, Gutiérrez JM, Miguel-Ayanz JS, Camia A, Keeley JE, Moreno JM., 2015. Fire activity as a function of fire-weather seasonal severity and antecedent climate across spatial scales in southern Europe and Pacific western USA. *Environ Res Lett* 10: 114013 doi:10.1088/1748-9326/10/11/114013.

Viedma, O., Moreno, JM., Güngöroğlu, C., Cosgun, U., Kavgacı, A., 2017. Recent land-use and land-cover changes and its driving factors in a fire-prone area of southwestern Turkey. *Journal of Environmental Management*, 197: 719-731.

Türkiye'de geçmişi uzun yıllara dayanan köklü bir ormancılık örgütü bulunmaktadır. Ne var ki, özellikle 1980'li yıllardan günümüze kadar geçen süreçte örgüt yapısındaki olumsuz değişiklikler ormancılık örgütünün ormansızlaşma ve orman bozulması ile mücadele kapasitesini aşağıya çekmektedir.

©H. BATUHAN GÜNŞEN

BÖLÜM 5

ORMANSIZLAŞMAYA NEDEN OLAN YÖNETİMSEL DÜZENLEMELER

ÇİHAN ERDÖNMEZ, SEÇİL YURDAKUL EROL,
HİKMET BATUHAN GÜNŞEN VE MEHMET ALİ BAŞARAN

Ülkeden ülkeye farklılık göstermekle birlikte ormansızlaşmaya sebep olan birçok faktör bulunmaktadır. Ülkemiz için bu faktörlerden birisi de köklü bir geçmişe sahip olmasına karşın ormancılık örgütünde özellikle 1980'lerden sonra sıklıkla görülen yönetsel düzenlemelerdir. Bu bölümde ormancılıkta yönetsel düzenlemelerin ormansızlaşmaya nasıl sebep olduğunun anlaşılması için örgütlenmenin iki temel unsuru olan örgüt ve insan kaynakları yönetimi ele alınıp yönetimin ilkeleri çerçevesinde analiz edilmiştir.

5.1. Ormancılık Örgütünün Tarihçesi

Osmanlı İmparatorluğu döneminde devletin ormanlara olan ilgisi uzun yıllar boyunca tersane, tophane ve sarayın odun ihtiyacını karşılamak ile yine sarayın avlaklarını korumaktan öteye gitmemiştir. Devletin Batı karşısında gerilemesi yenilik arayışlarını ortaya çıkarmış, Tanzimat Fermanı (1839) ile bu arayışların hızı artmıştır. Aynı yıl Ticaret Bakanlığı'na bağlı olarak kurulan ilk orman müdürlüğü, gelir-gider dengesi bozulan hazinenin gelirlerini artırmak için orman ürünlerinden vergi toplama amacını taşısa da ulusal ormancılık örgütünün başlangıç noktasını oluşturmaktadır. İstanbul'da kurulan müdürlüğe bağlı olarak taşra yapılanması konusunda bazı adımlar atılmış, ancak müdürlüğün yaklaşık bir yıl sonra kapatılmasıyla bu girişim başarısızlıkla sonuçlanmıştır.

Yurt dışından, özellikle Fransadan gelen yabancı uzmanların çalışmaları ve önerileriyle 1857 yılında ilk orman okulunun kurulması ve ormanlarla dolaylı da olsa ilişkisi olan Arazi Kanunnamesi'nin (1858) çıkarılması ile ormancılıkta arayışlar

hızlanmış, 1860'lı yıllarda ormancılık ile ilgili yasal bir düzenleme hazırlama çalışmaları artmıştır. 1870 yılında yürürlüğe giren Orman Nizamnamesi'nden önce 1869 yılında Orman Genel Müdürlüğü'nün (Orman Müdüriyeti Umumiyesi) kurulması ile ormancılık örgütünün tarihinde yeni bir sayfa açılmıştır.

Türkiye'de ulusal ormancılık örgütünün devrimsel dönüşümü tıpkı ulusal ormancılık politikasında olduğu gibi ve onunla uyumlu olarak 1937 yılında gerçekleşmiştir. Söz konusu yılda çıkarılan 3116 Sayılı Orman Yasası ile orman işletmeciliğinin sözleşmeler yoluyla özel şirketler tarafından yapılmasını benimseyen 67 yıllık Orman Nizamnamesi dönemi bitmiş ve devlet orman işletmeciliğine geçilmiştir. Aynı yıl çıkarılan 3204 Sayılı Orman Genel Müdürlüğü Teşkilat Kanunu ile taşra yapılanmasındaki orman müdürlükleri kapatılarak yerlerine bugünkü anlamda devlet orman işletmeleri kurulmaya başlanmıştır. Bunlardan ilk ikisi yine aynı yıl kurulan Karabük ve Bahçeköy (Büyükdere) devlet orman işletmeleridir.

Ormancılık örgütünün tarihsel gelişimi açısından bir diğer dönüm noktası 1969 yılıdır. Bağımsız bir Orman Bakanlığı ilk kez 1969 yılında kurulmuştur. Bu yapılanma içerisinde Orman Genel Müdürlüğü bağlı kuruluş olarak yer almış; ana hizmet birimi olarak bakanlık bünyesinde oluşturulan dört farklı genel müdürlükle, ormancılığın doğa koruma, orman varlığını artırma ve orman-toplum ilişkileri gibi öne çıkan boyutları üst düzey bir kamu organizasyonu çerçevesinde ele alınmaya başlanmıştır. Ancak bu yapılanma, 12 Eylül 1980 darbesinin etkisiyle ancak 1981 yılına kadar korunmuş; 1981 yılından itibaren ise devlet ormancılık organizasyonu sürekli

değişimlere uğratarak istikrarsız bir sürecin içerisinde itilmiştir. **Tablo 5.1.**'de Cumhuriyet döneminde ulusal ormancılık örgütünün bağlı olduğu bakanlıklar ve bu bakanlıklar bünyesinde yer alan ormancılıkla ilgili genel müdürlükler gösterilmiştir.

Tablo 5.1.'de de görülebileceği gibi, özellikle 1981 yılından sonra ulusal ormancılık örgütünün bağlı olduğu bakanlık yapısı sık sık değişmiş; bu değişimlere bağlı olarak genel müdürlüklerde de değişikliklere gidilmiş, bazı genel müdürlükler kurulurken, bazıları da kapatılmış veya bir başka bakanlığa aktarılmıştır.

5.2. Ormancılık Örgütünde Son Dönemde Yapılan Değişiklikler

5.2.1. Bakanlık İsmi Sık Sık Değiştirilmesi

Ormancılık örgütünün bağlı olduğu bakanlık konusunda tarihsel süreçte bir istikrarın sağlandığını söylemek kolay değildir (**Tablo 5.1.**). 2010 yılında ormancılık örgütünün bağlı olduğu bakanlık Çevre ve Orman Bakanlığı iken 2011 yılında çok kısa bir süre için Çevre, Orman ve Şehircilik Bakanlığı kurulmuş (26 gün gibi çok kısa süreli olduğu için tabloda gösterilmemiştir), aynı yıl Orman ve Su İşleri Bakanlığı kurulmuş ve son olarak 2018

Tablo 5.1. Cumhuriyet döneminde ormancılık örgütü yapılanması.

Yıllar	Bakanlık Adı	Ormancılıkla İlgili Genel Müdürlükler
1920-1924	İktisat Bakanlığı	Orman ve Maden Umum Müdürlüğü
1924-1928	Tarım Bakanlığı	Orman Umum Müdürlüğü
1928-1931	İktisat Bakanlığı	Orman Umum Müdürlüğü
1931-1969	Tarım Bakanlığı	Orman Genel Müdürlüğü
1969-1981	Orman Bakanlığı	Orman Genel Müdürlüğü, Ağaçlandırma ve Erozyon Kontrolü Genel Müdürlüğü, Orman Ürünleri Sanayii Genel Müdürlüğü, Milli Parklar ve Avcılık Genel Müdürlüğü, Orman-Köy İlişkileri Genel Müdürlüğü
1981-1983	Tarım ve Orman Bakanlığı	Orman Genel Müdürlüğü, Orman Ürünleri Sanayii Genel Müdürlüğü
1983-1991	Tarım, Orman ve Köy İşleri Bakanlığı	Orman Genel Müdürlüğü, Orman Ürünleri Sanayii Genel Müdürlüğü
1991-2003	Orman Bakanlığı	Orman Genel Müdürlüğü, Ağaçlandırma ve Erozyon Kontrolü Genel Müdürlüğü, Milli Parklar ve Av-Yaban Hayatı Genel Müdürlüğü, Orman ve Köy İlişkileri Genel Müdürlüğü
2003-2011	Çevre ve Orman Bakanlığı	Orman Genel Müdürlüğü, Ağaçlandırma ve Erozyon Kontrolü Genel Müdürlüğü, Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü, Orman ve Köy İlişkileri Genel Müdürlüğü
2011-2018	Orman ve Su İşleri Bakanlığı	Orman Genel Müdürlüğü, Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü, Çölleşme ve Erozyonla Mücadele Genel Müdürlüğü
2018-2021	Tarım ve Orman Bakanlığı	Orman Genel Müdürlüğü, Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü, Çölleşme ve Erozyonla Mücadele Genel Müdürlüğü
2021-2022	Tarım ve Orman Bakanlığı	Orman Genel Müdürlüğü, Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü

yılında ormancılık örgütü Tarım ve Orman Bakanlığı çatısı altına alınmıştır.

Gelişen koşullara göre örgüt yapısında çeşitli düzeylerde değişiklik yapılması doğaldır. Bu değişiklik kamu organizasyonundaki en yüksek düzey olan bakanlık yapısıyla ilgili de olabilir. Ancak bu kadar sık aralıklarla yapılan değişikliklerin gelişen koşulların yarattığı bir gereklilik olmadığı da açıktır. Daha da önemlisi, söz konusu değişikliklerin gerçekleştirilmesinde demokratik süreçler işlememekte, ilgili tarafların görüşleri alınmamakta ve süreç şeffaflık ilkesine uygun olmayan bir şekilde işletilmektedir. Doğal olarak, bu değişiklikler ormancılıkta başarı düzeyini artırmadığı gibi başarısızlığa yol açmakta, bu başarısızlık da ormansızlaşmayla bağlantılı olmaktadır. Bu tür değişikliklerden kaynaklanan, başarısızlığı doğuran ve ormansızlaşmayla bağlantılı olan ana nedenler aşağıda sıralanmıştır:

- İlk olarak büyük bir kamu israfı ortaya çıkmaktadır. Ülkenin her köşesine yayılmış taşra örgütlerinin en uç birimleri de dahil olmak üzere kurum tabelalarının değişmesinden internet siteleri ve basılı materyallerde değişikliğe gidilmesine kadar onlarca ek masraf kalemi oluşmaktadır.
- Bakanlık yapılanmasında değişikliğe gidilmesi özellikle üst düzey bürokratlar arasında yapıcı olmayan rekabeti artırmakta, yeni yapılanmada daha iyi bir hiyerarşik pozisyon elde etme arayışları iş gerekliliklerinin önüne geçmektedir. Üst düzey bürokraside olduğu kadar olmasa da alt kademelerde de benzer durum gözlenmektedir.
- Bakanlık yapısındaki değişimler hem merkez hem de taşra örgütleri arasında şu ya da bu şekilde oluşmuş eşgüdümün, iş yapma alışkanlıklarının yeniden yapılandırılması zorunluluğunu ortaya çıkarmaktadır. Bu ise zaten birikmiş ve ağır sorunlarla mücadele etmek zorunda kalan çalışanların performans ve motivasyonlarında ciddi sorunlara yol açmaktadır.
- Sık yapılan değişiklikler örgüt çalışanlarında kurum bilinci ve aidiyet duygusunun

oluşmasına zarar vermektedir. Her şeyin her an değişebileceği düşüncesi kurumdan çok birey öne çıkararak arayışlara yol açmaktadır.

- Kurum bilinci ile kuruma olan inanç da azalmakta, 'bugün böyle ama yarın ne olacağımız belli değil' düşüncesi çalışmaların başarısını olumsuz etkilemektedir.

5.2.2. Bağlı Genel Müdürlüklerin Değiştirilmesi

Öte yandan, son bir yıl içerisinde ormancılık örgütünde bakanlık yapılanmasından daha alt kademede değişiklikler yapılmıştır. Bunlardan birincisi Tarım ve Orman Bakanlığı (TOB) bünyesindeki Çölleşme ve Erozyonla Mücadele Genel Müdürlüğü'nün (ÇEM) 29 Ekim 2021 tarih ve 31643 sayılı Resmî Gazetede yayımlanarak yürürlüğe giren 85 numaralı gazete de Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ile Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı'na (ÇŞİDB) bağlı merkez teşkilatı hizmet birimi haline getirilmesidir. Bu genel müdürlük, tarihsel gelişim süreci göz önünde bulundurulduğunda, değişik dönemlerde bağımsız olarak yapılanmış olan orman bakanlıkları (1969-1981 ve 1991-2003) bünyesinde "Ağaçlandırma" ya da "Ağaçlandırma ve Erozyon Kontrolü" gibi adlarla faaliyet göstermiş olan genel müdürlüğün kısmen devamı niteliğindedir. Muhtemeldir ki, bu değişiklik önceden Çevre ve Şehircilik Bakanlığı olan bakanlık adının, Paris İklim Anlaşmasının 6 Ekim 2021 tarihinde TBMM'de kabul edilmesine bağlı olarak, aynı kararname ile Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı olarak değiştirilmesi ile ilişkilidir. Ne var ki, adı geçen kararnameler, önceki dönemlerdeki muadilleri olan kanunlar gibi TBMM sürecinden geçmediği ve bu süreçte gerekçeleri ortaya konulup tartışılmadığı için hem bakanlık adının değişmesi hem de ÇEM'in TOB bünyesinden ÇŞİDB bünyesine alınması ile ilgili kararların neden alındığına ilişkin gerekçeler bilinmemektedir.

ÇEM ile ilgili yapılan bu değişiklik pek çok açıdan değerlendirilebilir ve olumlu ya da olumsuz yanları bulunabilir. Aşağıda söz konusu değişiklikle ilgili öne çıkan bazı noktalar özetlenmiştir:

- Bu tür değişikliklerin, her ne sebeple olursa olsun, ilgili taraflarla (üniversiteler ve araştırma kuruluşları, meslek örgütleri, STK'lar, sendikalar vb.) tartışılmadan ve onların görüşleri alınmadan yapılması demokratik bir karar alma yöntemi olmadığından, alınan karara ve yapılan değişikliğe olan güveni sarsmaktadır. O nedenle, diğer bütün yanları bir kenara bırakılacak olsa bile bu yöntemle yapılan değişikliklerin iyi sonuçlar doğuracağı beklenmemelidir.
- 85 numaralı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ile Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'nın adı Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı olarak değiştirilmiş; bakanlık görevleri arasına 'çölleşme ve erozyonla mücadele' eklenmiştir. Ayrıca bakanlık görevlerine eklenen özellikle şu bent dikkat çekicidir:

Çölleşme, erozyon ve iklim değişikliği ile mücadele kapsamında; ağaçlandırma ve ormanla ilgili görevleri yürüten kurumlarla koordinasyon sağlanarak gerekli hallerde orman sınırları dışında özel ağaçlandırma dahil her türlü çalışmayı yapmak/yaptırmak, bu maksatla dış mekanlarda kullanılan ağaç veya bitki türlerinin üretimine yönelik fidanlık kurmak/kurdurmak ve bu amaçlar doğrultusunda yatırım yapacak olan gerçek veya tüzel kişileri desteklemek.

Bu bentte sıralanan bütün görevler Orman Genel Müdürlüğü'nün (OGM) de görevleridir ve bu genel müdürlük çok uzun yıllardır bu görevleri yapmaktadır. OGM'de bu görevleri yapmak için personel yapısı ve ülke sathına yayılmış örgütlenmesi başta olmak üzere pek çok özelliği çok daha uygunken, aynı görevlerin farklı bir bakanlık çatısına alınan başka bir genel müdürlüğe de verilmesi etkinliklerin eşgüdümü ve kamu kaynaklarının verimli kullanılması açısından sakıncalıdır. Benzer sakıncaları, 2873 sayılı Milli Parklar Kanunu'nda belirtilen korunan alanların ilanında ve planlamasında söz sahibi olan Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı'nın Tabiat Varlıklarını Koruma Genel Müdürlüğü ile korunan alanlardaki etkinliklerin yönetilmesinde söz sahibi olan Tarım ve Orman Bakanlığı'nın Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü için de söylemek mümkündür.

Diğer yandan, Çölleşme ve Erozyonla Mücadele Genel Müdürlüğü'nün hâlihazırda taşra örgütlenmesi bulunmamaktadır. Yukarıda verilen görevlerin taşra yapılması olmayan bir kurum tarafından yerine getirilmesi olanaklı değildir. Şu hâlde, Çölleşme ve Erozyonla Mücadele Genel Müdürlüğü için de bir taşra yapılması zorunluluğu ortaya çıkmıştır ki, bu, Türkiye gibi kamu kaynaklarının kıt olduğu bir ülke için kabul edilmesi olanaksız bir durumdur.

5.2.3. Yeni Daire Başkanlıklarının Kurulması

Ormancılık örgütü ile son dönemlerde yapılan bir diğer önemli değişiklik de OGM'ye bağlı iki yeni daire başkanlığının kurulmuş olmasıdır. 5 Şubat 2022 tarihli Resmî Gazetede yayımlanan 90 numaralı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ile OGM merkez yapılanmasına katılan daire başkanlıkları ve bu daire başkanlıklarının aynı kararname ile tanımlanmış görevler özet olarak aşağıda açıklanmıştır:

Ekosistem Hizmetleri Daire Başkanlığı

Odun Dışı Ürün ve Hizmetler Daire Başkanlığı'nın yerini alan bu daire başkanlığının görevleri arasında;

- Orman ekosistem hizmetleri ile ilgili saptama, envanter ve planlama çalışmaları yapmak,
- Mesire yeri, orman parkı, arboretum, şehir ormanı, orman içi biyolojik çeşitlilik koruma alanlarının tesis, yönetim, işletme ve işlettirilmesi işlemlerini yapmak,
- Ekoturizm amaçlı etkinlikleri yapmak,
- Orman içi su kaynaklarını korumak ve geliştirmek,
- İklim değişikliği ile ilgili olarak ormanların azaltım işlevlerini güçlendirmek, uyum kapasitesini geliştirmek,
- Ormanların ekosistem hizmetleri ile ilgili ödeme sistemleri konusunda çalışmalar yapmak, orman kaynakları ile ilişkili karbon piyasası iş ve işlemlerini yürütmek bulunmaktadır.

Ekosistem hizmetleri diğer tüm ekosistemler için olduğu kadar orman ekosistemleri için de önemli bir konudur. Bu nedenle, genel bir değerlendirme ile Ekosistem Hizmetleri Daire Başkanlığı'nın kurulması, daire başkanlığının adında ekosistem hizmetleri teriminin yer alması yerinde bir karar olarak değerlendirilebilir. Bununla birlikte, daire başkanlığına kararname ile verilen ve yukarıda sıralanan görevler göz önünde bulundurulduğunda, daire başkanlığının daha çok ormanlardan gelir getirici faaliyetlerle ilgili çalışmalara yöneleceği görülmektedir. Ekoturizm amaçlı etkinlikler, mesire yeri, orman parkı, şehir ormanı gibi tesisler, karbon piyasası iş ve işlemleri bu açıdan öne çıkan başlıklardır. Ayrıca, "Mesire yeri, orman parkı, arboretum, şehir ormanı, orman içi biyolojik çeşitlilik koruma alanlarının tesis, yönetim, işletme ve işlettilmesi işlemlerini yapmak." ifadesindeki 'işlettilmesi' sözcüğünün üzerinde hassasiyetle durmak gerekir. Zira benzer alanlarda bugüne kadar yapılan işletmecilik ihale ve uygulamalarının ormanlar açısından zararlı sonuçlarının olduğu bilinmektedir.

Havacılık Dairesi Başkanlığı

Bu daire başkanlığının görevleri ise kararnamede genel olarak orman yangınları başta olmak üzere genel müdürlüğün görev alanı içerisindeki havacılık hizmetlerini ve bu hizmetlerle ilgili iş ve işlemleri yürütmek olarak sıralanmıştır.

Havacılık Dairesi Başkanlığı'nın kurulmasını 2021 yazında yaşanan orman yangınları sırasında, yangınları söndürmek amacıyla havadan müdahale konusunda görülen zafiyetler ve bununla ilgili yapılan yoğun eleştirilerle ilişkilendirmek olanaklıdır. Her ne kadar kararnamede daire başkanlığının görevleri arasında 'genel müdürlüğün görev alanı içerisindeki havacılık hizmetleri' ifadesi yer alsada bu ifadenin OGM'nin güncel işleyişi içerisinde orman yangınları dışında anlamlı bir karşılığı bulunmamaktadır. Bu açıdan değerlendirildiğinde havacılıkla ilgili bir birime ihtiyaç olsa bile bunun bir daire başkanlığı yerine Orman Yangınlarıyla Mücadele Dairesi Başkanlığı bünyesinde bir şube müdürlüğü olarak yapılandırılması çok daha isabetli olurdu.

5.2.4. Bölge ve İşletme Müdürlüklerinin Sayısının Artırılması

OGM taşra yapılanması da özellikle 2021 yılında önemli değişikliklere sahne olmuştur. 28 olan bölge müdürlüğü sayısı Sinop ve Hatay orman bölge müdürlüklerinin kurulmasıyla 30'a çıkmış, 229 olan orman işletme müdürlüğü sayısı 264'e yükselmiştir. Yeni orman bölge ve orman işletme müdürlüklerinin kurulması mevcut işletme müdürlüklerinin yerlerinin değişmesine de neden olmuştur. Örneğin 12.04.2022 tarihli ve 5420 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararı ile Hatay Orman Bölge Müdürlüğü'ne bağlı Düziçi, Kadirli ve Osmaniye orman işletme müdürlükleri Adana Orman Bölge Müdürlüğü'ne, Kahramanmaraş Orman Bölge Müdürlüğü'ne bağlı Kilis Orman İşletme Müdürlüğü, Hatay Orman Bölge Müdürlüğü'ne bağlanmıştır. Çanakkale ve Sinop'ta daha önceden var olan bölge müdürlüklerinin 2011 yılında kapatılıp 2015 ve 2021 yılında yeniden açılması bu yönüyle dikkat çekicidir. Muhtemeldir ki, bölge ve işletme müdürlüğü sayılarındaki bu artışlar ve yer değiştirmeler ormancılığın diğer işlevlerinden çok hem yerel politik talepler hem de son yıllarda hızla artan ve daha da artırılmaya çalışılan odun üretim işleviyle ilgili gerekçelere dayandırılmış kararlardır. Bu tip kararlar özellikle işletme müdürlüklerinin bağlı oldukları bölge müdürlüğüyle arasındaki koordinasyonu bozmakta, çalışanların da bölge müdürlüklerine olan aidiyetini sarsmaktadır.

5.2.5. Ormancılık Mesleğinden Uzak Bakanların Atanması

Ormancılık örgütünün bağlı olduğu bakanlık yapılanmasının değişmesi kadar dikkate değer bir konu da o bakanlıkları yönetmekle sorumlu bakanların nitelikleridir. 1969 yılında ilk bağımsız orman bakanlığının kuruluşundan bugüne kadar geçen sürede ormancılık örgütünün bağlı olduğu bakanlıkları yöneten 29 farklı bakan görev yapmıştır. Bunlardan 20'si Orman Bakanı, 3'ü Tarım, Orman ve Köy İşleri Bakanı, 3'ü Tarım ve Orman Bakanı, 2'si Çevre ve Orman Bakanı, 1'i de Orman ve Su İşleri Bakanı olarak görev yapmıştır. Orman Bakanı olarak görev yapan 20 bakandan yalnızca 7'si ormancılık

eğitimi almış kişiler (hepsi Orman Yüksek Mühendisi) arasından seçilmiştir. Diğer bakanlar arasında 2 Ziraat Yüksek Mühendisi, 3 Hukukçu, 2 Hekim, 2 İnşaat Mühendisi, 2 İktisatçı (biri asker kökenli), 1 Makine Mühendisi ile bir de ticaretle uğraşan lise mezunu yer almıştır. Ormanlık örgütünün bağlı olduğu Orman Bakanlığı dışındaki bakanlıklarda ise ormancılık eğitimi almış hiçbir bakan görev yapmamıştır. Burada şu soru akla gelebilir: Bir bakanlığı başarılı bir şekilde yönetmek için, bakanın o bakanlığın ilgi alanı ile ilişkili bir eğitim almış olması gerekli midir? Bu soruya değişik bakış açılarından bakarak farklı yanıtların verilmesi doğal kabul edilebilir. Ancak ülkede görev yapan bütün adalet bakanlarının hukukçular, bütün sağlık bakanlarının ise hekimler arasından seçilmesine özen gösterildiği dikkate alındığında, ormancılığın bu özeni hak etmeyen alanlardan biri olarak değerlendirildiğini söylemek yanıltıcı olmayacaktır.

5.3. Ormanlıkta İnsan Kaynakları Yönetimi

İnsan kaynaklarının, örgütsel amaçların gerçekleştirilmesi bakımından en önemli kaynak olduğu söylenebilir. Benzer kaynaklara sahip, benzer teknoloji ve yönetim sistemiyle yönetilen kuruluşlarda başarı farkını sağlayan unsur insan kaynağıdır. Örgütün sahip olduğu finansal, fiziksel ve bilgi kaynağı gibi temel kaynaklarının kullanımı hakkında karar verecek ve söz konusu kaynakları kullanacak olan insan kaynağı olduğu gibi, örgüt işlevlerini gerçekleştirecek olan da yine insandır. Ormanlık alanında da politikaların ve amaçların belirlenmesi, planların yapılması, alınan kararların uygulamaya yansıtılması ve denetim işlevinin gerçekleştirilmesi için insan kaynağına ihtiyaç vardır. Bu noktada ormancı teknik personelden orman işçisine kadar her kademedeki çalışan önem taşımakta ve örgütün performansına etki etmektedir.

Özellikle son dönemde öne çıkan sürdürülebilir orman yönetimi, korunan alan yönetimi, kalite yönetimi, ekosistem tabanlı orman planlaması, katılımcı yönetim, stratejik yönetim, iklim değişimi ile mücadele, kent ormancılığı gibi pek çok konuda hem karar verici hem uygulayıcı olarak ormancı teknik personel kritik rol oynamaktadır. Genel bir bakış açısı ile başta teknik personel olmak üzere ormancılıkta

insan kaynakları ve yönetiminin kritik öneme sahip olmasının nedenleri şu şekilde açıklanabilir: i) orman ürünleri ve hizmetlerinde büyük çeşitliliğin olması; ii) toplumun orman kaynaklarından çok çeşitli ve farklılaşan taleplerinin bulunması; iii) ormanların sürdürülebilir yönetimi açısından ormancılık sektörü ve her düzeyde görev yapan insan kaynağının görevinin olması; iv) sektör ve çalışanların toplumun talepleri ile ekosistem temelli yönetim ilkeleri arasında denge kurması konusunda temel rol oynaması; v) ormancılık etkinliklerini karmaşık ve çok boyutlu hale getiren biyolojik, ekonomik, teknik, sosyal, kültürel ve yönetsel boyutlarının bulunması; ve vi) bölgesel olarak ekolojik ve sosyo-kültürel özelliklerdeki farklılığın ormancılık uygulamalarında da farklılık yaratmasıdır (Yurdakul Erol, 2016). İnsan kaynakları ve yönetimi, ormancılık yönetiminde bu denli önemli olmasına karşın birtakım sorunlarla da karşı karşıyadır. Bu sorunlar nicel olarak personel yetersizliğinden kaynaklandığı gibi, çalışma koşulları ve yasal düzenlemelerle ilgili olarak da ortaya çıkmaktadır.

Ormanlıkta insan kaynakları alanındaki bu sorunlar çözülmedikçe, etkili politikaların belirlenmesi, söz konusu politikaların uygulamaya yansıtılması, pek çok sorunun çözümü ve sektörel gelişmenin sağlanabilmesi olası değildir. Ormanlık alanında insan kaynakları ile ilgili sorunların belirlenip çözüme kavuşturulması çalışanların performansını geliştirecek bu da doğrudan örgütsel performansa ve orman kaynaklarının yönetimindeki başarı düzeyine yansımaktadır. Aşağıda ülkemiz ormancılığında insan kaynakları yönetiminin karşı karşıya kaldığı sorunlar, Orman Genel Müdürlüğü örneğinde ayrıntılı olarak açıklanmıştır.

5.3.1 Nicel Olarak Personel Yetersizliği

Orman Genel Müdürlüğü'nde (OGM) mevcut insan yönetimi ile ilgili başlıca veriler aşağıda sıralanmıştır (söz konusu veriler OGM'nin yıllar itibarıyla yayınladığı faaliyet raporlarından elde edilmiştir):

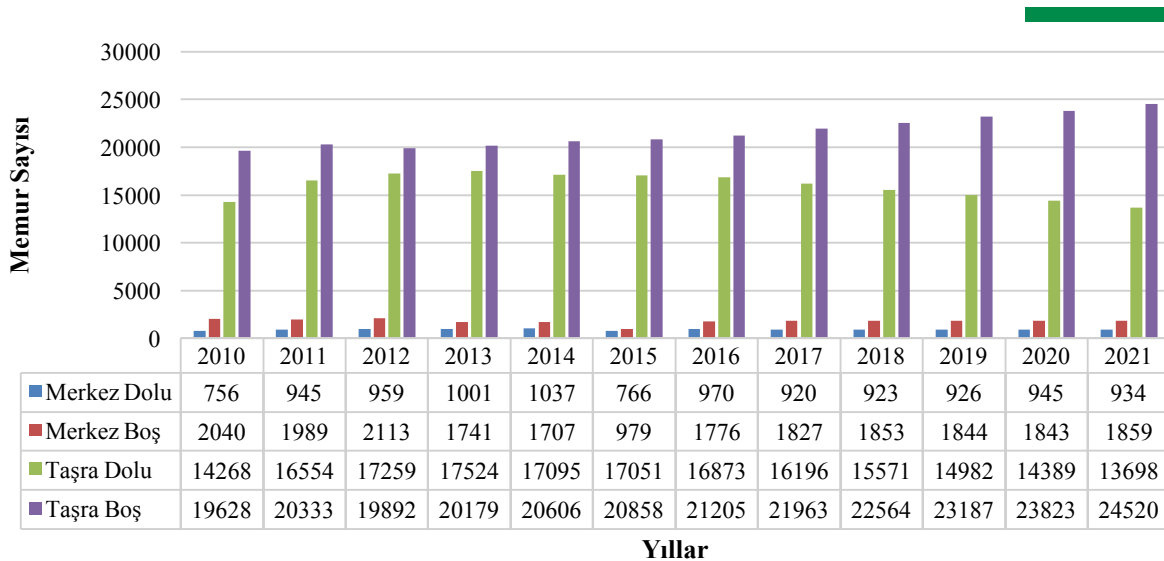
- OGM merkez ve taşra birimlerinde 2021 yılı itibarıyla istihdam edilen memur, sözleşmeli personel, sürekli ve geçici işçi ile geçici personel sayısı 38.702'dir.

- Söz konusu personelin %37,8'i memur statüsü taşımaktadır. Bu memurların %93,6'sı taşra (13.698), diğer kısmı ise merkez teşkilatta (934) görev yapmaktadır.
- Çalışanların geriye kalan kısmı (%62,2) işçi, sözleşmeli personel ve geçici personel statüsündedir.
- OGM'de ormancılıkla ilgili etkinliklerde sorumlu olan temel çalışan grup orman mühendisleri ve orman muhafaza memurlarıdır. Kurumda çalışan memurların %23,3'ü mühendis (yönetici olarak görev yapanların dışında) ve %23,4'ü orman muhafaza memurudur.
- OGM'de merkezde %66,5, taşrada ise %64,1 oranlarında boş memur kadrosu bulunmaktadır.
- Memur kadrolarıyla birlikte sözleşmeli personel, geçici personel ile sürekli ve geçici işçi kadroları da değerlendirildiğinde merkezde boş kadro oranı %60,5, taşrada ise %48,3 düzeyindedir. Sayısal olarak değerlendirildiğinde ise merkezde 1.859 taşrada ise 35.027 boş kadro bulunmaktadır.
- Genel olarak son on iki yıllık dönemde yıllar itibariyle memur kadrolarının doluluk-boşluk durumu incelendiğinde özellikle 2013 yılından sonra sayısal olarak taşrada dolu kadrolar

azalırken boş kadroların artışta olduğu dikkat çekmektedir (**Şekil 5.1.**).

- Genel olarak yıllar itibariyle bakıldığında orman işçilerinin sayısında bir artış olmakla birlikte memur (teknik personel, orman muhafaza memuru, idari personel) sayısında artış söz konusu değildir (**Tablo 5.2.**).
- Çalışanların büyük bölümü sözleşmeli personel, işçi ve geçici personel statüsündedir. Ayrıca örgütte memur statüsünde çalışan personelin sayısında azalma olması, personel ihtiyacının sözleşmeli personel kadroları ile karşılama yaklaşımı insan kaynakları yönetimi bakımından sorun oluşturmaktadır. Bu yolla tahsis edilen kadrolar ile kamu yönetimi açısından en önemli motivasyon araçlarından olan kadro güvencesi ortadan kaldırılmakta, çalışanlar işlerinin devamlılığını sağlamak için yönetimin inisiyatifine bağımlı hale getirilmektedir.

Tablo 5.2.'de yer alan verilere göre değerlendirme yapıldığında 2007 yılında memur ve daimi işçilerin toplamının, toplam çalışan sayısına oranı %88 iken bu oranın 2021 yılında %59,6'ya düştüğü görülmektedir. Diğer bir ifadeyle OGM toplam kadroları içinde sözleşmeli işçi, geçici personel ve sözleşmeli personel oranı %12'den %40,4'e çıkmıştır.

Şekil 5.1. OGM memur kadrolarının yıllar itibariyle merkez ve taşra kuruluşlarına dağılımı (Orman Genel Müdürlüğü'nün ilgili dönemlerdeki faaliyet raporlarından yararlanılarak hazırlanmıştır).

Tablo 5.2. Yıllar itibariyle personelin statü ve sayılarının merkez ve taşra birimlerine dağılımı*

Yıl		Memur	Sözleşmeli Personel	Sürekli İşçi	Geçici İşçi	Geçici Personel	Toplam
2006	Merkez	670	30	-	-	-	700
	Taşra	14351	105	2072	15697	-	32225
	Toplam	15021	135	2072	15697	-	32925
2007	Merkez	698	24	-	-	-	722
	Taşra	14879	849	14041	2975	-	32744
	Toplam	15277	873	14041	2975	-	33166
2008	Merkez	699	24	-	-	-	723
	Taşra	13924	844	13806	3222	-	31796
	Toplam	14623	868	13806	3222	-	32519
2009	Merkez	520	-	-	-	-	520
	Taşra	11869	868	14498	3201	-	30436
	Toplam	12389	868	14498	3201	-	30956
2010	Merkez	756	-	-	-	-	756
	Taşra	14268	851	18765	-	-	33884
	Toplam	15024	851	18765	-	-	34640
2011	Merkez	945	127	-	-	-	1072
	Taşra	16554	37	15884	5292	528	38295
	Toplam	17499	164	15884	5292	528	39367
2012	Merkez	959	-	-	-	-	959
	Taşra	17259	159	15002	7422	514	40356
	Toplam	18218	159	15002	7422	514	41137
2013	Merkez	1001	-	-	-	-	1001
	Taşra	17524	168	14270	7214	481	39657
	Toplam	18525	168	14270	7214	481	40658
2014	Merkez	1037	-	-	-	-	1037
	Taşra	17095	164	14279	8445	658	40641
	Toplam	18132	164	14279	8445	658	41678
2015	Merkez	1022	-	-	-	-	1022
	Taşra	17051	161	13413	8537	733	39895
	Toplam	18073	161	13413	8537	733	40917
2016	Merkez	970	-	-	-	-	970
	Taşra	16873	165	11954	8325	741	38058
	Toplam	17843	165	11954	8325	741	39028

2017	Merkez	920	-	-	-	-	920
	Taşra	16196	156	10959	8158	709	36178
	Toplam	17116	156	10959	8158	709	37098
2018	Merkez	923	-	-	-	-	923
	Taşra	15571	816	10423	8129	-	34939
	Toplam	16494	816	10423	8129	-	35862
2019	Merkez	926	-	-	-	-	926
	Taşra	14982	786	9148	7975	-	32891
	Toplam	15908	786	9148	7975	-	33817
2020	Merkez	945	-	-	-	-	945
	Taşra	14389	5534	8855	8189	-	36967
	Toplam	15334	5534	8855	8189	-	37912
2021	Merkez	934	-	-	-	-	934
	Taşra	13698	5544	8436	10090	-	37768
	Toplam	14632	5544	8436	10090	-	38702

* Orman Genel Müdürlüğü'nün ilgili dönemlerdeki faaliyet raporlarından yararlanılarak hazırlanmıştır.

Diğer önemli sorunlardan biri de çalışanların merkez ve taşra kuruluşları arasındaki dağılımıdır. Sözleşmeli personel ve dönemsel olarak geçici kadrolar tahsis edilmesine karşın, personel açığı özellikle taşra kuruluşlarında yüksek düzeydedir. Bu kapsamda 2006 yılında toplam boş kadroların %9,4'ü merkezde iken %90,6'sı taşra kuruluşlarındadır. 2021 yılı verileri ise taşradaki boş kadro oranının %95 ve merkezdekinin %5 olduğunu ortaya koymaktadır. Elde edilen sonuçlar, kadro tahsislerinde taşra kuruluşlarına öncelik ve ağırlık verilmesinin bir gereklilik olduğunu göstermektedir. Yerinden yönetim ve yerel düzeyde uygulamaların giderek daha fazla önem kazandığı ormancılıkta, taşra kuruluşlarında personel eksikliği olması politikaların gerçekleştirilmesi, alınan kararların uygulamaya yansıtılması açısından sorun oluşturmaktadır.

5.3.2. Çalışma Koşulları ile İlgili Sorunlar

Türkiye Ulusal Ormancılık Programı (2004-2023), Dokuzuncu Kalkınma Planı (2007-2013) Ormancılık Özel İhtisas Komisyonu Raporu, Onuncu Kalkınma Planı (2014-2018) Sürdürülebilir Orman Yönetimi Özel İhtisas Komisyonu Raporu ile OGM'nin üç

döneme ait stratejik planları (2010-2014; 2013-2017; 2017-2021) incelendiğinde insan kaynakları yönetimi ile ilgili öne çıkan konular aşağıdaki gibi sıralanabilir (Yurdakul Erol, 2017):

- Personel yetersizliği,
- Motivasyon düşüklüğü,
- Eğitim eksikliği,
- Örgüt yapılanmasından kaynaklanan olumsuzluklar
- Çalışma koşulları,
- Politik müdahaleler,
- Uzmanlaşma ve liyakate önem verilmemesi,
- Uzmanlaşmanın desteklenmemesi,
- Merkez ve taşrada atıl pozisyonlarda personel birikiminin olması,
- Personel dağılımının iş yüküyle orantılı olmaması,
- İş sağlığı ve güvenliğine gereken önemin verilmemesi,
- İletişim sorunları yaşanması,
- Araç-gereç eksikliğinin bulunması,

- Özellikle taşra birimlerinde görev alanları ve sorumlulukların geniş olması,
- Mahrumiyet bölgelerinde istihdamın yetersiz olması, dolayısıyla iş yükünün fazla olması,
- Taşrada çalışan personelin çalışma koşullarının kötü ve motivasyonun düşük olması,
- Taşrada ormancı teknik personel ve diğer meslek gruplarından uzmanlara gereksinme duyulması.

Diğer taraftan örnek alan çalışmalarında öne çıkan konuların başında ücret yetersizliği gelmektedir. Bunun dışında örnek alan düzeyinde yapılan çalışmalarda genel olarak yer bulan insan kaynakları sorunları şunlardır (Yılmaz vd., 2009; Akyüz vd., 2011; Toksoy ve Bayramoğlu, 2015; Alkan ve Uğur 2016; Köse vd., 2019; Pak vd., 2021; Yurdakul Erol, 2021):

- Personel yetersizliği,
- Politik baskılar,
- Uzmanlık ve liyakate önem verilmemesi
- Sorumluluk sahasının geniş olması,
- Yetki ve sorumluluk uyumunun olmaması,
- Performansa dayalı bir değerlendirme sisteminin bulunmaması,
- İş yoğunluğunun fazla olması,
- Eğitime ilişkin yetersizliklerin olması,
- Atama ve yükseltmelerde adaletin olmaması,
- Yöneticilerin tutumları,
- Ödül sisteminin eksikliği,
- Mesai kavramının olmaması,
- Çalışma koşullarının olumsuzluğu,
- Fiziksel eksiklikler,
- İş kazalarına karşı gerekli önlemin alınmaması,
- Personelin sıkça yerinin değiştirilmesi (Rotasyon),
- İletişim ve koordinasyon sorunları olması,
- Etkili iş bölümü olmaması,
- Örgüt yapısından kaynaklanan sorunlar yaşanması,
- Sosyal hakların yetersiz olması, personel dağılımının etkili olmaması,
- Personelin verimli çalışmaması,
- Gereksiz yazışma ve iş yükünün olması.

Bu noktada öncelikle nicel olarak personel eksikliğinin giderilmesinin gerekliliği açıktır. Diğer taraftan ortaya çıkan sorunların çoğunun örgüt yapısı ve yasal düzenlemelerden kaynaklanan sorunlar olduğu belirtilebilir. Bu çerçevede yapılacak iyileştirmelerin insan kaynakları yönetimine ilişkin sorunları çözme noktasında da önemli katkıları olacağı açıktır. Özdönmez vd. (1998)'nin da ortaya koyduğu gibi ormancılıkta örgütlenme etkinlikleri kapsamında yerinden yönetim, yetki devri, çalışanların gereksiz baskılardan uzak tutulması ile teknik bilgi ve beceriye ağırlık verilmesi ilkelerinin etkin şekilde uygulanması çok önemlidir. Personelin görev bölgelerine dağılımı, yetki ve sorumluluklarının görevlerine uygun şekilde verilmesi, ücretlendirme ile atama ve yükseltmelerde tarafsız ve adil uygulamaların yapılması çok önem taşımaktadır. Ayrıca ormancılıkla ilgili politika yapıcı ve karar vericilerin ormancılık eğitimi almış kişilerden oluşması da gereklidir.

Sıralanan yaklaşımların dışında tehlikeli iş kolu grubunda bulunan ormancılık faaliyetleri alanında iş sağlığı ve güvenliği konularına daha çok ağırlık verilmesi gerekliliği açıktır. İş tanımlarının yapılması, bu doğrultuda görev ve yetki tanımlaması yapılması, hizmet içi eğitimlerin etkinliğinin artırılması, görev-ücret uyumlaştırılmasının yapılması üzerinde durulması gereken konular arasındadır. Yine kamuda insan kaynakları yönetimi bakımından gündemde olan performans değerlendirme sisteminin geliştirilmesi anlayışı, ormancılığın hizmet ve koruma ağırlıklı amaç önceliğine zarar verebileceğinden, bu uygulamadan kaçınılması yerinde olacaktır.

5.3.3. Rotasyon Uygulaması

13 Ekim 2013 tarih ve 28794 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe giren "Orman Genel Müdürlüğü Personelinin Atama ve Yer Değiştirme Esaslarına İlişkin Yönetmelik" kurum çalışanlarından; başta orman mühendisleri, şube müdürleri, saymanlar, orman işletme şefleri ve orman muhafaza memurları vb. kadrolarda çalışan kamu çalışanları için sürgün uygulaması haline dönüşmüştür. Söz konusu yönetmelik; bahse konu kurum çalışanları arasında ayrımcılığın en önemli

göstergelerinden birisi haline gelmiştir. Yapılan bu uygulama ile kurum hafızası bir anlamda yok edilerek, orman alanlarından yapılacak tahsislerde ormanların korunması lehine gösterilecek direnç de yok edilmiştir. Rotasyonun maden tahsislerindeki etkisini görmek olanaklıdır. Şöyle ki, 2014 yılı öncesinde orman alanlarının madencilik amacıyla yıllık ortalama tahsis miktarı 6 bin hektar civarındayken rotasyonun uygulanmaya başladığı 2014 yılında iki katına çıkarak yaklaşık 12 bin hektara ulaştığı görülmektedir (Atmış, 2017). Yine OGM verilerinden 2014 yılına kadar 17-18 milyon metreküp düzeyinde olan odun üretimi miktarı, 2014 yılından itibaren yükselişe geçerek bugün 35-40 milyon metreküp düzeylerine yükselmiştir (OGM, 2020). Burada OGM'nin odun üretim politikalarını aşırı derecede artırmak suretiyle değiştirmiş olmasıyla birlikte, kurumda görev yapan orman mühendislerinin, iktidarın uyguladığı rotasyon tehdidinden etkilenmemek için OGM tarafından istenen aşırı odun üretimi taleplerine direnç göstermeyerek olur vermesi önemli bir neden olarak karşımıza çıkmaktadır.

OGM'nin AR-GE faaliyetlerini yürüten ormancılık araştırma enstitüleri de kısaca rotasyon denilen bu uygulamadan çok ciddi düzeyde zararlar görmüştür. Aslında zarar gören sadece enstitüler değil, ülke ormancılığımız olmuştur. Bu enstitülerde çalışmakta olan personelin çoğunluğu akademik kariyerli ve konusunda uzman olan kişilerden oluşmaktaydılar ve OGM'nin sorunlarını çözecek bilimsel temelli araştırma çalışmalarını yürütmekteydiler. Bu kurumlarda çalışan araştırmacıların rotasyon uygulaması ile başka bölgelere tayin edilmesi, ülkemizin AR-GE faaliyetlerinde büyük bir olumsuzluk yaratmıştır. Araştırmacıların uzmanlaştığı konu dışında, farklı uzmanlık bölümlerine gönderilmesi ise bu uygulamanın yanlışlığını göstermekle birlikte aynı zamanda ormancılığa yapılmış ağır bir darbe olmuştur. Çünkü yürütülen araştırma çalışmaları, kamu hizmetinin yarım kalmasına, ülke ormancılığının maddi açıdan ve zamansal olarak büyük bir zarar görmesine neden olmuştur. O dönemde ormancılık birimleri henüz birleşmemiş olan Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı'nda bulunan araştırma enstitülerinin rotasyon uygulamasından muaf tutulması, aynı

ülkede benzer konularda çalışan iki bakanlıkta farklı uygulamaların neden yapıldığı konusunda pek çok soru ve kaygıyı akla getirmektedir.

5.3.4. Danışman Mühendis Uygulaması

OGM orman işletme şeflikleri bünyesinde değişik işlerde çalıştırılmak üzere "Danışman Mühendis" unvanı ile orman mühendisi görevlendirmektedir. Söz konusu mühendisler serbest orman mühendisliği bürolarına bağlı olarak çalışmakta ve OGM tarafından yapılan ihaleler sonucunda orman işletme şefliklerinde, işletme şeflerine bağlı olarak çalıştırılmaktadır. Ancak örgüte teknik personel olarak hizmet veren danışman mühendisler kadro güvencesinden uzak olarak genellikle 6-9 ay arasında istihdam edilmekte ve ücretlendirmeleri kadrolu ormancı teknik personele göre düşük seviyede kalmaktadır. Bu çerçevede belirtilen teknik personelin maaş ve özlük haklarıyla ilgili sorunlar gündeme gelmekte, bu durum da kaçınılmaz olarak hem çalışma performansını hem de yaşam standartlarını olumsuz şekilde etkilemektedir. OGM'de hala bir işletme şefinin başka şefliklere vekalet etmesi, arazide çalışan personel sayısında yetersizlikler olması söz konusuysen teknik personel gereksiniminin kalıcı olarak çözecek yaklaşımlar yerine süreci daha karmaşık hale getirecek yaklaşımların seçilmesi dikkat çekmektedir. Mevcut insan kaynakları yapısı ile bir taraftan kadrolu orman mühendisleri, diğer taraftan sözleşmeli mühendisler ve danışman mühendislerin görevlendirilmesi son derece karışık bir durum yaratmanın yanında örgütsel sorunların da büyümesine ve çözümün zorlaşmasına yol açmaktadır. Bu noktada personel istihdamının uygun planlama ve kadrolama yaklaşımı gerçekleştirilmesi örgütsel ve bireysel verim ve performansı artıracak bir yaklaşım olacaktır.

5.4. Kamuda ve Ormancılıkta Yönetimin İlkeleri

Günümüz kamu yönetiminde; karar alma süreçlerinin hızlanması, kararların uygulamaya kısa sürede yansması, daha esnek bir yönetim anlayışının gelişmesi, değişen ve gelişen çevre koşullarına uyum sağlanması, toplum taleplerinin

karşılanmasına verilen önemin artması gibi konular ağırlık kazanmaya başlamıştır. Bu kapsamda daha etkili, hızlı, esnek, değişime uyum sağlayabilen, kaynakları daha verimli kullanabilen, gelecek odaklı bir kamu yönetimi anlayışının gelişmesinin gerekliliği açıktır. Belirtilen çerçevede kamuda iyi yönetim ilkeleri Aktan ve Çoban (2005) tarafından şu şekilde sıralanmaktadır:

- Katılımcılık
- Saydamlık (Şeffaflık)
- Hesap verme sorumluluğu
- Yerinden yönetim
- Siyasal etik
- Kalite
- Liyakata dayalı insan kaynakları yönetimi
- Hizmet sunumunda rekabet
- Hukukun üstünlüğü
- İktidarın sınırlandırılması
- Kurallar ve kurumlar
- Dijital bilgi yönetimi

Genel olarak kamu yönetimi çerçevesinde sıralanan bu ilkelerin dışında, ülkemizde bir kamu yönetimi etkinliği olan ormancılığın ilkeleri Türkiye Ulusal Ormancılık Programı'nda (2004-2023) yer almaktadır (ÇOB, 2004). Ormancılığın kendine özgü özellikleri çerçevesinde şekillenen bu ilkeler, ormancılık alanında yapılan tüm etkinliklerde dikkate alınması gereken temel ilkeler olması bakımından önem taşımakta ve yönetim süreçlerini de doğrudan etkilemektedir. Belirtilen ilkeler;

- Sürdürülebilirlik
- Biyolojik çeşitliliğin korunması
- Çok fonksiyonlu (işlevsel) yönetim/faydalanma
- Katılımcılık
- Toplum yararı-faydaların hakça paylaşımı
- Yerel halkın haklarına saygı, kültür ve geleneklerinin korunması ve geliştirilmesi
- Şeffaflık
- Sektör içinde ve diğer sektörler ile eşgüdüm, iş birliği, entegrasyon

- Verimlilik/maliyet etkinliği
- Küresel sorumluluk olarak sıralanmaktadır.

Ormancılık ilkelerinin dışında ormancılıkta örgütlemenin ilkeleri de ilk defa Özdönmez vd. (1998) tarafından:

- Yerinden yönetimin gereği
- Yetki devrinin gereği
- Gereksiz baskılardan uzak tutulması gereği
- Teknik bilgi ve beceri gereği
- Etkinliklerin eşgüdümü gereği olarak ortaya konulmuştur.

5.5. Genel Değerlendirme ve Ormansızlaşma ile İlişkiler

Sıralanan tüm bu ilkelere uygun bir yönetim sisteminin geliştirilmesi, başarılı bir ormancılık yönetim anlayışı için gereklidir. Bu yolla karar alma, örgütleme, uygulama ve denetim işlevleri daha etkin şekilde gerçekleştirilebilecek ve süreçteki sorunların çözümü noktasında önemli bir gelişme kaydedilmiş olacaktır.

Bu bölüme kadar aktarılan bilgilerden yola çıkarak Türkiye'deki ormancılık örgütü ile ilgili temel saptamalar, ormansızlaşma ile ilişkileri ve bunlara ilişkin çözüm önerileri aşağıda maddeler halinde özetlenmiştir:

1. Ulusal ormancılık örgütü hem tarihsel açıdan hem de bilgi ve deneyim birikimi açısından derin köklere sahiptir. Ormancılık örgütü ile ilgili hiçbir çalışma bu köklerden beslenmeden başarıya ulaşamaz. Ormansızlaşmanın önlenmesi ve ormanların korunup geliştirilerek geleceğe aktarılması için ormancılık örgütünün tarihsel birikimine sahip çıkılmalıdır.
2. Buna karşılık ormancılık iş ve işlemlerini yürütecek kamu organizasyonu hem altında yer aldığı bakanlık şemsiyesi açısından hem de o şemsiye altındaki alt birimler açısından istikrara kavuşturulamamıştır. Sık sık yapılan bakanlık ismi ve organizasyonu değişiklikleri ile açılan ve kapatılan veya bir bakanlıktan başka bir bakanlığa kaydırılan genel müdürlükler

© H. Bahan GÜNŞEN

aracılığıyla ormancılığın başarıya ulaşma olasılığı bulunmamaktadır. Ulusal ormancılık politikası amaçlarına ulaşabilmek için ormancılık örgütünün bağımsız bir orman bakanlığı çatısı altında yapılandırılması ve bu yapının istikrarlı bir şekilde korunması şarttır. Bununla birlikte bu yapının en üstüne atanacak orman bakanlarının ormancılık eğitimi almış kişiler arasından seçilmesi ormancılık iş ve işlemlerinin başarıya ulaşmasına katkı sağlayacaktır. Bu yolla bu raporun diğer kısımlarında açıklanan ormansızlaşma ve orman bozulması ile mücadelede başarı sağlanması da kolaylaşacaktır.

3. Ulusal ormancılık örgütünün çekirdek organizasyonu olan OGM özellikle personel politikası açısından son derece kötü durumdadır. Teknik personel başta olmak üzere personel yetersizliği had safhadadır. Personelin atama ve yükseltme iş ve işlemleri liyakatten çok siyasi tercihlere göre yürütülmekte, siyasetin gölgesi personelin üzerinde Demokles'in kılıcı gibi durmaktadır. Oysa söz konusu iş ve işlemlerde

bilgi, beceri ve deneyimi en temel nitelik olarak gören bir yapı oluşturulmadan ormancılığın başarıya ulaşması olanak dahilinde değildir. Eksik ve görev pozisyonuna uygun olmayan personelle hangi sektör ve iş alanında olursa olsun başarı yakalanamaz. Ormancılıkta, atılan adımların sonuçları uzun yıllar sonra ortaya çıktığı için bu kural daha keskin bir şekilde kendini göstermektedir.

4. Yine personelin iş tatmini ve motivasyon gibi konular açısından son derece yetersiz seviyelerde olduğu konuyla ilgili yapılan her araştırmada net bir şekilde ortaya konulmaktadır. Ücret yetersizliği, çalışma sürelerinin uzunluğu, sorumluluk alanının genişliği, ağır iş yükü gibi temel sorunlara zorunlu yer değişikliği uygulaması gibi negatif etkenler de eklenince durum daha da vahim bir tabloya dönüşmektedir. Bir önceki madde ile bu madde birlikte düşünüldüğünde ormanları koruma ve geliştirme hedeflerine ulaşmanın zorluğu kendiliğinden ortaya çıkmaktadır.

5. Ormancılık örgütü, siyasi baskılardan en fazla pay alan kamu organizasyonlarından biridir. Geçmişte de var olan bu durumun son yıllarda had safhaya ulaştığı herkes tarafından bilinmekte ve bazen gizli bazen de aleni şekilde konuşulmaktadır. Ormancılık, ormancılık örgütü ve siyaset arasına net ve aşılmaz bir çizgi çekilmeden diğer hiçbir alanda başarı sağlanması düşünülemeyeceği gibi ormansızlaşmayla mücadele konusunda da başarı gösterilemez.
6. Ormancılık uzun vadeli bakış açısını gerekli kılar. Ormancılıkta bugün atılan adımların sonuçları diğer bütün alanlardan daha geç sonuçlar ortaya çıkarır. Örgüt yapısı ve personel yönetiminde gününbirlik gerekçeler ve çoğunlukla siyasi yönlendirmelerle alınan kararlar ormancılığa yarar değil zarar getirmektedir. Uzun vadeli bakış açısına sahip ve bilimsel temellere dayanan kararların alınması ve uygulamaya aktarılması ormancılığın olmazsa olmazlarından.
7. Ormancılığın uluslararası ve ulusal düzeyde gündemde olan sürdürülebilir kalkınma, yeşil büyüme, iklim değişikliğiyle mücadele gibi öncelikli konuların çevresel, sosyal ve ekonomik boyutuyla doğrudan ilişkili olması nedeniyle ormancılık örgütü ile ilgili yapılan değişiklikler söz konusu süreçleri de etkilemektedir. Bu kapsamda ormancılıkla ilgili örgüt birimlerini günlük yaklaşımlar çerçevesinde kapatmak, kapsamlı değerlendirmeler yapmadan yeni birimler açmak, birimlerin bağlı olduğu kurumları değiştirmek veya birimlerin yetki alanlarıyla ilgili değişiklikler yapmak söz konusu süreçlere yansımaktadır. Ulusal amaç ve öncelikler çerçevesinde ormancılıkla ilgisi olan tüm birimler ormancılık örgütü yapılanması altında toplanmalı ve ormancılık örgütü güçlendirilmelidir. Böylelikle, ulusal amaçların gerçekleşmesine katkı sağlanacağı gibi kaynakların etkili kullanımı ve sorunların eşgüdüm içinde çözüme kavuşturulması potansiyeli artacaktır.
8. Ormancılık örgütü çoğunlukla merkezi yerleşim birimlerinden uzakta, taşrada iş yapmaktadır. Ormancılık örgütünün taşra yapılanmasının diğer kamu kurum ve kuruluşlarından farklılık göstermesi (bölge müdürlükleri ve işletme müdürlüklerinin il müdürlükleri ve ilçe müdürlükleri ile uyumlu olmaması) diğer kamu kurum ve kuruluşlarıyla koordinasyon konusunda güçlükler neden olmaktadır. Ormancılığın doğal yapısı bu tür bir taşra organizasyonunu zorunlu kılıyor olsa bile yerelde eşgüdümü güçlendirecek düzenlemelerle söz konusu sorunun boyutları hafifletilmelidir.
9. Ormancılık gibi ürün ve hizmet üretiminin birlikte gerçekleştirildiği, çok yönlü yararlanmanın ve çok boyutlu yönetim anlayışının söz konusu olduğu, uygulamalarda bölgesel farklılıkların oluşmasının gerekli olduğu bir alanda adil bir performans değerlendirme sisteminin oluşturulması son derece zor ve kapsamlı bir yaklaşım gerektirmektedir. Adil şekilde ölçülemeyen performans ve koşulları tam olarak şekillenmemiş rekabet anlayışının uygulanması, ormancılık örgütünün verimliliğine ve kaynakların sürdürülebilir yönetimine olumsuz etki yapacağı gibi çalışanların örgütsel adalet algısının bozulmasına etki ederek motivasyonlarını düşürecektir.
10. Yerinden yönetimin gereği ormancılık yönetiminin temel ilkelerinden biridir. Merkezden, masa başında alınan ve daha önce de vurgulandığı gibi çoğunlukla siyasi yönlendirmelerle şekillenen kararların (odun üretiminin artırılması konusundaki baskılar gibi) yerel birimlere dayatılmasıyla ormancılıkta başarı sağlanamaz. Yerel birimlere daha fazla yetki devredilmelidir. Böylelikle ormancılıkla yerel topluluklar arasında kurulan bağların güçlenmesi de sağlanmış olacak ve ormanların korunması konusunda daha başarılı adımların atılması olanaklı hale gelecektir.
11. Her ne kadar ormancılık örgütünün organik bir parçası olarak görülmeseler de orman işçileri üretimden orman yangınlarıyla mücadeleye kadar geniş bir perspektifte ulusal ormancılığımızın gizli kahramanlarıdır. Ancak ne yazık ki, orman işçilerinin iş güvenliğinden ücretlerin yetersizliğine kadar pek çok sorunu bulunmaktadır. Ormancılık örgütünün bu

sorunlara kulaklarını kapatması düşünülemez. Orman işçilerinin sorunları çözülmeyen ormancılık sorunlarının çözülmesi de olanaklı değildir.

12. Ülkemiz ormancılık örgütünün bir kamu kurumu olması, personelinin kanunlar çerçevesinde hareket etmesini zorunlu kılmaktadır. 6831 sayılı Orman Kanunu'nun 16,17 ve 18. maddelerine göre orman alanlarının ormancılık dışı amaçlar için tahsis edilebilmesi ülkemizdeki ormansızlaşmanın en önde gelen sebeplerinden birisidir ve ne yazık ki ormancılık örgütü personeli bu kanun maddelerinde yer alan hükümleri, bağlayıcı nitelik taşıdığından uygulamak zorunda kalmaktadır. Bu durum ormancılık örgütü personeli üstünde büyük bir baskı oluşturmaktadır.

Kaynaklar

Aktan, C. C., Çoban, H. 2005. "Kamu Sektöründe İyi Yönetim İlkeleri". In: C.Coşkun Aktan (edt.) Kamu Mali Yönetiminde Stratejik Planlama ve Performans Esaslı Bütçeleme, Seçkin Yayıncılık, İstanbul, ss. 13-40.

Akyüz, K.C., Koçak, S., Balaban, Y., Yıldırım, İ., Dedik, T. 2011. Çalışanların İş Tatmin Düzeylerinin İncelenmesi (Muğla Orman Bölge Müdürlüğü Örneği). SDU Orman Fakültesi Dergisi 12 (1), 20-26

Alkan, H., Uğur, T. 2016. Örgütsel Stres ve Yönetimi: Orman İşletmeleri Örneği. Türkiye Ormancılık Dergisi, 17(2), 107-117.

Atmış, E. 2017. Türkiye'de Politika, Toplum ve Ormancılık. Ormancılık Politikaları ve Orman Köylülerinin Durumu. Cumhuriyet Halk Partisi Yayınları No: 7, S: 41-68, Ankara.

ÇOB, 2004. Türkiye Ulusal Ormancılık Programı, Çevre ve Orman Bakanlığı Yayınları, Ankara, 90s.

Köse, M.; Daşdemir, İ., Yurdakul Erol, S., Yıldırım, H.T. 2019. Factors Affecting Administrative and Organizational Success in The Turkey's Forestry. Applied Ecology and Environmental Research 17(4):8713-8735.

OGM, 2022. Ormancılık İstatistikleri 2020. Orman Genel Müdürlüğü Resmi İstatistik Bilgileri, <https://www.ogm.gov.tr/tr/e-kutuphane/resmi-istatistikler> (Erişim tarihi: 22 Nisan 2020)

Özdönmez, M., Akesen, A., Ekizoğlu, A. 1998. Ormancılık Yönetim Bilgisi. İstanbul Üniversitesi Yayın No: 4157, İstanbul.

Pak M., Akçay, O. N., Okumuş, A. 2021. Ormancılık faaliyetlerinde karşılaşılan teknik, ekonomik ve sosyal sorunların belirlenmesi (Güneydoğu Anadolu Bölgesi Örneği), Turkish Journal of Forest Science, 5(1), 246-265.

Toksoy, D., Bayramoğlu, M.M. 2015. Ormancılık Örgütünde 2010'dan 2014'e Mobbing: Karadeniz Bölgesi Örneği. IV. Ormancılıkta Sosyo-Ekonomik Sorunlar Kongresi, 15-17 Ekim 2015, Trabzon, Bildiriler Kitabı, s: 472-478.

Yılmaz, E., Daşdemir, İ., Karabulut, S., Koçak, Z., Polat, O. 2009. Orman Genel Müdürlüğü Taşra Teşkilatı Çalışanlarının İş Doyumunu Etkileyen Faktörler: Mersin Orman Bölge Müdürlüğü ve Buna Bağlı Orman İşletme Müdürlükleri Örneği. Çevre ve Orman Bakanlığı Doğu Akdeniz Ormancılık Araştırma Enstitüsü, Teknik Bülten No: 30.

Yurdakul Erol, S. 2016. Comprehensive Analysis of Some Job-Related Attitudes on Expectation and Satisfaction among Forestry Staff: Case Results from a Turkish Regional Directorate of Forestry Organization. International Forestry Review 18(2): 161-179.

Yurdakul Erol, S. 2017. Various Evaluations on Human Resources Management in Forestry in Turkey and the State of Technical Forestry Sta. In: Efe R, Zencirkıran M, Wendt JA, Tumsavas, Z, Unsal H, Borisova B. (edt). Current Trends in Science and Landscape Management. Bulgaria: St. Kliment Ohridski University Press; p. 543-561.

Yurdakul Erol, S. 2021. Changes in the working conditions of forest chiefs over 15 years in a Turkish Regional Forest Directorate. Austrian Journal of Forest Science 138 (1): 1-24.

Türkiye'de ormansızlaşma ve orman bozulmasına karşı halk mücadeleleri giderek artmakta ve tüm yurda yayılmaktadır. Bu mücadeleler, direniş gösterilen projeye karşı dava açmaktan direniş çadırı ya da nöbet organizasyonu oluşturmaya, imza kampanyaları düzenlemekte konserlere kadar geniş bir yelpazeye yayılmaktadır.

BÖLÜM 6

ORMANSIZLAŞMAYA KARŞI SÜRDÜRÜLEN HALK MÜCADELELERİ

HİKMET BATUHAN GÜNŞEN, ERDOĞAN ATMIŞ VE CİHAN ERDÖNMEZ

©H. Batuhan GÜNŞEN

6. 1. Ormansızlaşmayla Mücadelede Halkın Tepkisinin Önemi

Dünyada ormansızlaşmanın, devletler ve uluslararası sermaye iş birliğiyle şiddetini arttırması üzerine yerli halklar, yerel topluluklar, küçük toprak sahipleri ve sivil toplum örgütleri, orman arazilerini ormansızlaşmaya karşı korumaya yönelik planlama süreçlerine erişim sağlamak ve yapılan planları değiştirmek için harekete geçmiştir. Yerel halkın önderliğindeki bu hareketler, karar vericiler üzerinde baskı oluşturmak ve maden çıkarma ile büyük ölçekli altyapı projelerinin ülkelerarası etkileri konusunda farkındalığı arttırmak için uluslararası ittifaklar kurarak güç eşitsizliklerinin üstesinden gelmeye çalışmaktadır. Bazı durumlarda, bu seferberlikler aracılığıyla büyük ölçekli “yatırımlar” başarıyla iptal ettirilmekte veya geciktirilmektedir. Yerel topluluklar, topluluk temelli doğal kaynak yönetiminin ve kalkınma ve orman korumaya yönelik tabandan yukarıya şekillenen yaklaşımların uygulanabilirliğini göstermede de ilerleme kaydetmiştir (NYDE, 2020).

Türkiye’de mevcut iktidarın ekonomik büyüme eksenli kalkınma politikaları, orman vb. doğal varlıklardan sağlanacak gelirin en yüksek düzeye ulaştırılmasına yönelik karar ve eylemleri içermektedir. Bu nedenle iktidarın büyüme odaklı yönetim anlayışı ve bu bakış açısına göre oluşturulan hukuksal düzenlemeler ormanlardan hemen hemen her türdeki ormancılık dışı amaçla yararlanmayı kolaylaştırmıştır. Devlet, özel sektörle iş birliği halinde ormanları yok ederken, halk ormanları korumaya çalışmaktadır. Bu nedenle eskiden devlet ormanları halkın baskısından korumaya çalışırken,

artık halkın ormanları devletten korumaya çalıştığı yönünde bir algı oluşmuştur. Bu tür mücadelelere bakıldığı zaman bu algının doğru bir algı olduğu ortaya çıkmaktadır. Ormanlar yok edilirken Tarım ve Orman Bakanlığı, Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı ve devletin güvenlik güçlerinin, özel sektör tarafından eko-kırıma varan bu tür projeleri engellemek için mücadele eden halkın karşısında yer almayı alışkanlık haline getirdiği bilinmektedir.

Devletin anayasal görevini yerine getirmediği hatta orman ve çevre yıkımının liderliğini yaptığı bir zamanda, vatandaşlar anayasadan aldıkları hakla toplumsal mücadelelerini farklı şekilde sürdürmekte ve önemli kazanımlar sağlamaktadır. Hükümet desteğinde özel sektör tarafından yapılan ormansızlaştırma ve yeşil alanları yok etme faaliyetleri, aslında çevre konusunda yeterli bir örgütlülüğe sahip olmayan yerel toplulukların bir araya gelmesini ve birlikte mücadele etmesini sağlamıştır. Öncelikle yerel ölçekte oluşmuş olan bu örgütlülükler, daha sonra sadece kendi yörelerindeki çevre ve orman yıkımlarına karşı mücadele etmekle kalmamış, bölgesel ve ulusal düzeylerde yapılan mücadelelerin de bir parçası olmuştur. Bu mücadeleler zamanla kendi toplumsal önderlerini de yaratmıştır (Atmış ve Günşen, 2017).

Ormansızlaşmaya karşı sürdürülen bu mücadelelerin bazıları uzun soluklu mücadelelerken, bazıları ise kısa süreli bir ömre sahiptir. Özellikle büyük yatırımlara sahip ya da rant değeri çok yüksek olan projelerde, şirketlerin elde etmek istedikleri rantı kaybetmemek için çok ısrarcı oldukları ve projelerini hayata geçirebilmek için her türlü hukuksuzluğa başvurdukları bilinmektedir. Bu durum da bu tür projelere karşı yürütülen mücadelelerin onlarca yıla yayılmasına neden olabilmektedir.

İktidarların ormanları yok etme konusunda özel sektörle yaptığı iş birlikleri çok eskilere uzanmaktadır. Aslında Türkiye ormanlarının sermayenin hizmetine sunulmasına 1980'li yıllarda başlanmıştır. Fakat 2000'li yıllardan sonra bu süreç oldukça hızlanmıştır. Artık sadece ormanlarımız değil, ormancılığımızın da piyasanın emrinde olduğu bile söylenebilir. 2000'li yıllardan itibaren egemen olan devlet yönetimi anlayışı ormanları bir

doğal varlık olarak görmekten öte, paraya ve belli çevreler için imtiyaza dönüştürebileceği bir arazi olarak görmekte ve bu anlayışla da yönetmektedir. Bunun için ormancılık mevzuatı ve örgüt yapısı günden güne değiştirilerek ormancılık çalışmaları istenilen kalıba sokulmaya çalışılmaktadır. Buna karşın ülkenin birçok yerinde demokratik kitle örgütleri ve yerel topluluklar, orman katliamlarına karşı "ormanı devletten ve özel sektörden koruma" mücadelesini sürdürmektedir (Atmış, 2022).

Bu bölümde, Türkiye'de ormansızlaşmaya karşı son yıllarda öne çıkan toplumsal mücadeleler medyada yer alan haberler çerçevesinde incelenmiştir. Bu mücadelelerin belirlenmesinde yazarların henüz devam etmekte olan ve medya ile ormanların ilişkisini inceleyen bir başka çalışmasından yararlanılmıştır. Eğer bu haberler içinde projelerden etkilenen orman alanlarının miktarı verilmemişse, bu miktarları öğrenmek için Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı'nın E-ÇED sisteminden yararlanarak, o projelere ait ÇED raporları incelenmiş ve zarar görecektir orman alanı miktarları belirlenmeye çalışılmıştır. Buna rağmen ÇED raporuna ulaşamadığı için miktarı belirlenemeyen alanlar da vardır. Bu yüzden bunlardan bir kısmında gazete haberlerinde verilen kesilecek ağaç sayısı dikkate alınmıştır. Unutmamak gerekir ki, son yıllarda ülkenin her yerinde orman yıkımları yaşanmakta ve bu yıkımlara karşı yapılan yüzlerce mücadele gerçekleşmektedir. Fakat bu çalışmada sadece 1 Ocak 2019 ile 31 Aralık 2020 tarihleri arasında ulusal medyada yer alan haberlerde bahsedilen çevre mücadeleleri, diğer mücadeleleri de temsil edecek şekilde incelenebilmiştir.

6.2. Toplumsal Mücadelelerin Yoğunlaştığı İller

Ormanlar ve yaban hayatı gibi doğal varlıkların çeşitli ekonomik gerekçelerle yok olmasına ya da tahrip edilmesine karşı mücadelelerin yoğunlaştığı iller olarak 31 il öne çıkmıştır. Bu iller; Ege, Akdeniz, Karadeniz ve Marmara bölgelerinde yoğunlaşmaktadır. Üçüncü Bölümde dört ana grup altında verilen mücadele edilen konular içinde yer alan en çeşitli "yatırım" şekline sahip mücadeleler; sırasıyla Muğla (6), İstanbul (5), İzmir (5), Antalya (5), Rize (4), Artvin (3), Balıkesir (3), Kırklareli (3) gibi illerde görülmektedir. Mücadele edilen vaka sayısı bakımından ise en çok vaka sırasıyla İzmir

(11), Muğla (9), Antalya (9), İstanbul (7), Artvin (6), Balıkesir (4), Kırklareli (4) ve Rize (4) gibi illerde görülmektedir (**Tablo 6.1**).

Konu ve vaka sıralamaları farklılık göstermekle birlikte öne çıkan iller aynı illerdir. Bu illerden İstanbul, İzmir, Antalya, Muğla ve Balıkesir büyükşehir statüsündeyken Rize, Artvin ve Kırklareli ise normal il statüsündedir. Mücadelelerin hem konu hem de vaka olarak bu illerde yoğunlaşmasında sahip oldukları nüfusun rolü bulunmaktadır. İstanbul (15.840.900), İzmir (4.425.789) ve Antalya (2.619.832) nüfus bakımından Türkiye'nin en kalabalık beş ili içinde bulunurken, Balıkesir'in nüfusu 1.250.610 ve Muğla'nın nüfusu da 1.021.141'dir (TUİK, 2022). Şüphesiz ki kentlerde nüfusun artması, beraberinde altyapı, enerji, yerleşim vb. gibi taleplerin de artmasını getirmektedir. Bunlara gereken alan veya altyapı, yerleşim, sanayi veya üretim tesislerinin inşaatı için ihtiyaç duyulan malzemenin sağlanması için de öncelikle yararlanılması en kolay ve en ucuz yer olan orman alanları tahsis edilmektedir.

6.3. Öne Çıkan Mücadele Konu ve Şekilleri

Ülke genelindeki ormansızlaşmaya karşı yürütülen mücadeleleri 20 farklı konu ve 92 farklı olayla

listelemek mümkündür. Mücadele konuları dört ana grupta toplanmaktadır. Bunlar; orman alanlarında ormancılık dışı amaçlar için yapılan tahsisler, ormanlarda ve kentsel yeşil alanlardaki ağaç kesimleri, av turizmi ile alt yapı projeleri/kentsel rant başlıkları altında incelenecektir. Bunların içinde en çok mücadele, orman alanlarının ormancılık dışı amaçlar için tahsis edilmesine yönelik girişimlere karşı verilmektedir (65). Bunu 16 mücadele ile ormanlarda ve kentsel yeşil alanlarda ağaçların kesilmesine yönelik olanlar, 6 mücadele ile yaban hayvanlarının av ihalesine yönelik olanlar ve 5 mücadele ile alt yapı projeleri/kentsel ranta karşı olanlar takip etmektedir (**Tablo 6.2**).

Orman alanlarında ormancılık dışı amaçlar için yapılan tahsislere yönelik sürdürülen mücadeleler madencilik, enerji üretim/iletim ve diğerleri için yapılanlar olmak üzere üç alt grupta toplanmaktadır. Orman alanlarındaki maden tahsislerine yönelik 21 ilde 32 mücadele, enerji üretim ve iletim tahsislerine yönelik 17 ilde 24 mücadele ve çöp alanı, imar ve altyapı vb. diğer tahsislere yönelik 8 ilde 9 mücadele sürdürülmektedir.

Ormanlarda ormancılık dışı amaçlar için tahsislere karşı verilen mücadelelerden sonra grup olarak ikinci sırada ormanlarda ve kentsel yeşil alanlardaki

Tablo 6.1. Mücadelelerin yoğunlaştığı iller.

İller	Mücadele edilen konu	Mücadele edilen vaka	İller	Mücadele edilen konu	Mücadele edilen vaka	İller	Mücadele edilen konu	Mücadele edilen vaka
İzmir	5	11	Samsun	2	2	Kastamonu	1	1
Muğla	6	9	Bursa	2	2	Manisa	1	1
Antalya	5	9	Bartın	2	2	Zonguldak	1	1
İstanbul	5	7	Aydın	2	2	Ankara	1	1
Artvin	3	6	Kocaeli	2	2	Kahramanmaraş	1	1
Balıkesir	3	4	Tekirdağ	2	2	Sakarya	1	1
Kırklareli	3	4	Bolu	2	2	Uşak	1	1
Rize	4	4	Edirne	2	2	Yozgat	1	1
Ordu	2	3	Erzincan	2	2	Mersin	1	1
Eskişehir	2	2	Tunceli	2	2			
Trabzon	2	2	Çanakkale	1	1			

Tablo 6.2. Mücadele konuları, sayıları ve görüldüğü il sayıları.

Gruplar	Mücadele konusu	Sayı	İl sayısı
Orman alanlarında ormancılık dışı amaçlar için yapılan tahsisler	Maden tahsisi	32	21
	Enerji tahsisi (HES, RES, JES, TES, GES, Doğalgaz boru hattı, Enerji iletim hattı)	24	17
	Diğer tahsisler (Çöp alanı, İmar ve Altyapı, OSB, Turizm)	9	8
Ormanlarda ve kentsel yeşil alanlardaki ağaç kesimleri	Ağaç kesimi	6	5
	Aşırı odun üretimi	6	5
	Endüstriyel plantasyon hazırlığı	2	1
	Bakım çalışması	2	2
Av turizmi	Av turizmi	6	5
Alt yapı projeleri / Kentsel rant	Tabiat parkı	2	2
	İdari düzenleme	2	1
	Orman dışına çıkarma	1	1

ağaç kesimlerine yönelik verilen mücadeleler gelmektedir. Bu grup içinde kentsel yeşil alanlarda ağaçların kesilmesine yönelik beş ilde altı mücadele, orman alanlarındaki aşırı odun üretimine yönelik yine beş ilde altı mücadele, endüstriyel plantasyon hazırlığı için ağaçların kesilmesine yönelik bir ilde üç mücadele ve ormanlarda silvikültürel bakım çalışması gerekçesiyle ağaçların kesilmesine yönelik iki ilde iki mücadele yürütülmektedir.

Mücadeleler sadece orman alanlarının ve kentsel yeşil alanların tahrip edilmesine yönelik değil ormanlardaki yaban hayatının av turizmi adı altında yok edilmesine karşı da sürdürülmektedir. Bu doğrultuda mücadele gruplarının üçüncüsünü tek başına av turizmine karşı verilenler oluşturmaktadır. Yaban hayvanlarının av turizmi kapsamında avlatılmasına karşı beş ilde altı mücadele yürütülmektedir.

Son mücadele grubunu alt yapı projeleri ve kentsel ranta karşı sürdürülen mücadeleler oluşturmaktadır. Bu grupta tabiat parklarında zarar verecek faaliyetlere karşı iki ilde iki mücadele, idari düzenlemelere karşı bir ilde iki mücadele ve orman sınırı dışına çıkarmayla ilgili olarak bir ilde bir mücadele sürdürülmektedir.

Mücadele konularının gruplandırılmasının dışında mücadele şekillerinin de belli yöntemlerde yoğunlaştığı görülmektedir. Buna göre

insanlar mücadelelerinde en çok yürütmenin durdurulması ve kararın iptali için dava açılmasına başvurmuşlardır. Bunu sırasıyla basın açıklamaları, eylemler ve protestolar, kamu kurumlarına toplu şekilde verilen itiraz dilekçeleri ve mücadelenin verildiği orman alanında direniş çadırları kurularak nöbet tutulması izlemektedir. Çok sık başvuru bu mücadele şekillerinin yanında az sayıda olan ama dikkat çekenler de vardır. Bunların arasında Cumhurbaşkanlığı İletişim Merkezi'ne (CİMER) şikâyet etme ve mücadele için bir platform kurulması gibi yöntemler yer almaktadır (**Tablo 6.3**).

6.3.1 Tahsisler

Orman alanları 6831 sayılı Orman Kanunu'nun 16, 17/3 ve 18. maddeleri ile 2634 Sayılı Turizmi Teşvik Kanunu'nun 8. maddesine göre ormancılık dışı amaçlar için tahsis edilebilmektedir. Bu tahsisler madencilikten enerji üretim ve iletimine, eğitim ve sağlık tesislerinden altyapı çalışmalarına, çöplükten define aramaya kadar tam 43 farklı amaç için yapılabilmektedir. Resmi kayıtlara göre ormancılık dışı amaçlar için tahsis edilen orman alanlarının miktarı 2020 yılında yaklaşık 748 bin hektara ulaşmıştır.

Son dokuz yıllık resmi verilere bakıldığında, orman alanları yıllık ortalama 14.301 ha ile en

Tablo 6.3. Mücadele şekilleri.

Sıra	Mücadele şekli	Sayısı*	Sıra	Mücadele şekli	Sayısı*
1	Dava	36	8	Bilgilendirme toplantısı	8
2	Basın açıklaması	30	9	İmza kampanyası	6
3	Eylem/protesto	23	10	TBMM soru önergesi	6
4	İtiraz dilekçesi	13	11	Sosyal medyada tepki	3
5	Direnış çadırı/alanda nöbet	11	12	CİMER başvurusu	2
6	Suç duyurusu	9	13	Platform kurulması	2
7	ÇED HKT itiraz	9	14	Konser	1

*Mücadelelerin çoğunda birden fazla mücadele şekli kullanılmıştır.

çok Orman Kanunu'nun 17/3 maddesine (diğer enerji üretimi ve iletimi hariç) ormancılık amacı dışında tahsis edilmektedir. Bu amaçlar savunma, ulaşım, haberleşme, iletim panosu, su, atık su, altyapı, katı atık bertaraf, sokak hayvanları bakım evi, mezarlık, sağlık tesisi, eğitim tesisi, spor tesisi, Kültür ve Turizm Bakanlığına tahsis, turistik tesis, üniversite yeri vb. olarak sıralanmaktadır. Bu tahsisler içinde özellikle 2015, 2016 ve 2017'deki önemli artışlar dikkat çekmektedir. OGM verileri incelendiğinde bu artışların büyük oranda orman alanlarının savunma amaçlı tahsis edilmesinden kaynaklandığı görülmektedir. 15 Temmuz 2016 tarihindeki darbe girişiminden sonra özellikle şehirlerin içinde bulunan askeri birliklerin il dışına çıkarılarak bunların yerlerine çoğunlukla hastane, TOKİ inşaatı, millet bahçesi vb. farklı kullanımlar yapılması ile şehir dışına çıkarılan askeri birliklerin de uygun görülen orman alanlarına yerleştirilmesi ormanlardan savunma amaçlı yapılan tahsislerin bu dönemdeki aşırı artışının önemli bir nedeni olabilir. Bu üç yıl dışında, söz konusu tahsislerin içinde en önemli payı ulaşım için yapılanlar oluşturmuştur. Son dokuz yılda yıllık ortalama 5.406 ha orman alanı ulaşım sektörü için tahsis edilmiştir. Özellikle ulaşım için yapılan tahsisler orman alanlarının daha da parçalı hale gelmesinde önemli rol oynamaktadır.

Enerji üretimi ve iletimi amacı için yapılan tahsislerin yıllık ortalaması 14.033 ha'la tahsisler içinde ikinci sırada yer almaktadır. Orman Kanunu'nun 17/3 maddesine göre yapılan bu tahsislerin içinde rüzgâr ölçümü, hidroelektrik santrali, rüzgâr enerji santrali, termik elektrik santrali, nükleer enerji santrali, petrol arama, petrol işletme, petrol tesisi, petrol altyapı tesisi, petrol boru hattı, doğalgaz, baraj ve göletler yer almaktadır. Orman alanlarındaki enerji üretimi ve iletimine yönelik yapılan tahsisler özellikle 2020 yılında 33.840 ha'la oldukça büyük bir miktara ulaşmıştır. Bunun %89 gibi çok önemli bir kısmını 30.113 ha ile enerji iletim hatları için yapılan tahsisler oluşturmaktadır. Diğer taraftan Orman Genel Müdürlüğünün resmi verileri yıllara göre değerlendirildiğinde de enerjiye yönelik yapılan orman alanları tahsisleri içinde enerji iletim hatlarının her zaman en önemli payı oluşturduğu görülmektedir (OGM, 2022).

Enerji üretimi ve iletimi faaliyetlerinden sonra, orman alanları yıllık ortalama 9.671 ha ile en çok madencilik faaliyetleri için tahsis edilmektedir. Orman Kanunu'nun 16. maddesine göre yapılan bu tahsisler, orman alanlarında maden arama, maden açık işletme, maden kapalı işletme, maden tesisi, maden altyapı tesisi ve hammadde üretimi amaçlarını içermektedir. Orman alanlarındaki madencilik amaçlı yapılan tahsisler 2012-2020

yılları arasında aşırı bir artış yapmadan dalgalı bir seyir göstermektedir.

Orman alanlarının ormancılık amacı dışında tahsis edilmesinin son kısmını Orman Kanunu'nun 18. maddesine göre yapılan tahsisler oluşturmaktadır. Yıllık ortalaması 89 ha olan bu tahsisler balık üretim tesisi, defîne arama, arkeolojik kazı, restorasyon, ocak ve fabrika ve hızar şerit için yapılmaktadır.

Orman alanlarında ormancılık dışı faaliyetler için verilen tahsislerin 49 yıla kadar olan süresi, uygun görüldüğünde 99 yıla kadar uzatılabilmektedir. Tahsis edilen bu orman alanlarında fiilen orman niteliği ortadan kalkmasına karşın, bu alanlar hukuken orman olarak kabul edilmektedir. Diğer taraftan bu tahsisler orman alanlarının daha parçalı hale gelmesine ve ekosistem bütünlüğünün kaybolmasına neden olmaktadır. Bu yüzden orman alanlarının ormancılık dışı amaçlar için tahsis edilmesi, özellikle ülkemizdeki ormansızlaşmanın ana faktörlerinden biri olarak görülmektedir (Günşen ve Atmış, 2019; Atmış, 2021).

6.3.1.1 Maden Tahsisleri

Hem dünyada hem de ülkemizde ormanların parçalanmasında, nitelik ve nicelik kayıplarının yaşanmasında en önemli faktörlerden birisi de orman alanlarındaki madencilik faaliyetleridir (Günşen ve Atmış, 2019). Ülkemizde de ormansızlaşmaya karşı sürdürülen mücadelelerin yaklaşık üçte biri orman alanlarının madencilik faaliyetlerine tahsisine yöneliktir. Bu çalışma kapsamında orman alanlarındaki çeşitli madencilik faaliyetlerine karşı 21 ilde sürdürülen 32 mücadele değerlendirmeye alınmıştır.

Marmara Bölgesi, orman alanlarındaki madencilik faaliyetlerine karşı sürdürülen mücadelelerin yer aldığı yedi il ile ilk sırada yer almaktadır (Balıkesir, Bursa, Çanakkale, Edirne, İstanbul, Kırklareli, Tekirdağ). Bunu altı il ile Karadeniz Bölgesi (Bartın, Bolu, Ordu, Rize, Samsun, Zonguldak), beş il ile Ege Bölgesi (Aydın, İzmir, Manisa, Muğla, Uşak) ve diğer iller (Eskişehir, Kahramanmaraş) takip etmektedir.

Sürdürülen 32 mücadeleden dokuzu orman alanlarının taş ocağı, beşi altın madeni, üçü mermer

ocağı, ikisi linyit, ikisi kalker ve biri diğer madencilik faaliyetlerine orman alanlarının tahsisine karşı yürütülmektedir.

Verilen mücadelelerin dokuzu, İbradı, Finike ve Korkuteli (Antalya), Bartın, Şile (İstanbul), Pazarcık (Kahramanmaraş), Kırklareli, Hemşin (Rize) ve Kavak-Havza'da (Samsun) sadece bölge halkı tarafından yürütülürken geri kalan 23 mücadelede bölge halkına çevre dernekleri, yerel ve bölgesel çevre platformları, muhalefet partileri, yerel yönetimler, ulusal STK'lar ve meslek örgütleri de destek olmaktadır.

Orman alanlarındaki madencilik faaliyetlerine karşı yürütülen mücadelelerin önemli bir kısmı projenin ÇED sürecinde yapılmaktadır. Ancak madencilik projesinin planlanmasında, sondaj çalışmalarında ya da madencilik faaliyetinin sona ermesinden sonraki süreçte de halk, konuyu takip etmekte ve mücadelesini sürdürmektedir. Mücadelelerin verildiği aşamalar biraz daha ayrıntılı olarak incelendiğinde;

Mücadelelerin üçü var olan maden ocaklarının kapatılması için verilmektedir. Burada yöre halkı özellikle madenden çıkan tozlardan dolayı yaşam alanlarının, zeytinliklerinin, üzüm bağlarının, tarlalarının ve doğal bitki örtüsünün olumsuz etkilendiğini belirtmektedir. Altı mücadele ise faaliyette olan maden tesislerinin kapasitelerini arttırma talebinde bulunmaları sürecinde (ikisi başvuru sürecinde, biri ÇED halkın katılımı toplantısında, üçü ÇED olumlu/gerekli değildir kararından sonra) verilmiştir.

İki bölgede madencilik çalışmalarının başlayacağını öğrenen halk ÇED sürecinin hemen başında mücadele etmeye başlamıştır. Dört bölgede ise maden arama için yapılan sondajlara karşı halk tepkisini göstererek mücadele etmeye başlamıştır. Dört mücadele ÇED halkın katılımı toplantısında katılanların toplantıyı protesto edip yaptırılmaması ile başlatılmıştır. Madencilik faaliyetlerine karşı sürdürülen mücadelelerden sekizi ÇED gerekli değildir/olumlu kararından hemen sonra daha maden tesisi kurulmadan başlamışken, üçü ise ağaçlar kesilip tesisler yapılmaya girilmesinden sonra başlamıştır. Tüm bunların dışında, sona eren

madencilik faaliyetinin ardından rehabilitasyon taahhüdünü yerine getirmeden terk eden maden firmasına ve idareye karşı başlatılan mücadeleler de vardır. Hatta ÇED başvurusu olumsuz sonuçlanmasına karşın, yöre halkı devlete ve şirkete güvenmedikleri için başlatılan mücadeleler de vardır. İzmir Selçuk ilçesinin Şirince ve Belevi mahalleleri sınırları içinde kalan alanda yapılmak istenen mermer ocağına karşı sürdürülen mücadele buna örnek olarak verilebilir.

Ayrıca halkın sürdürdüğü mücadelelerde uyguladığı yöntemler arasında sokak eylemleri, basın açıklamaları, direniş (nöbet) çadırı kurma, imza kampanyaları düzenleme, dava açma, suç duyurusunda bulunma vb. birçok eylem sayılabilir.

Orman alanlarındaki madencilik faaliyetlerine karşı yürütülen mücadeleler genel olarak değerlendirildiğinde toplam 32 projenin yaklaşık 5.500 ha orman alanını ve gazetelerin yazdığı dille “yarım milyon ağacı olumsuz etkileyeceği” görülmektedir (Tablo 6.4.).

Tablo 6.4. Orman alanlarındaki maden tahsislerine karşı yürütülen mücadeleler.

Yer	Mücadele konusu	Mücadeleyi verenler	Mücadelenin verildiği aşama	Mücadele şekli	Yok edilecek/edilen ağaç sayısı*/orman alanı
Antalya İbradı	Maden tahsisi: Mermer ocağı	Bölge halkı	ÇED süreci	Alanda direniş çadırı kuruldu. ÇED gerekli değildir kararının iptali için dava açıldı.	18,5 ha
Antalya Korkuteli	Maden tahsisi: Linyit ocağı	Bölge halkı	ÇED Raporu hazırlığı öncesi	Eylem yapıldı ve 356 kişiden kaymakamlığa itiraz dilekçesi	1500 ha
Antalya Finike	Maden tahsisi: Mermer ocakları (14 tane)	Bölge halkı (muhtarlar ve köylüler)	ÇED olumlu ve ÇED gerekli değildir kararından sonra	Eylem yapıldı. Kaymakamlığa itiraz dilekçesi verildi. Kararların iptali için dava açıldı.	446 ha
Aydın Kuşadası	Maden tahsisi: Taş ocağı genişletme	Bölgede bulunan bir kooperatif, iki dernek ve iki köylü	ÇED gerekli değildir kararından sonra	Dava açılarak ÇED gerekli değildir kararı iptal edildi.	25 ha
Balıkesir Havran	Maden tahsisi: Bakır ve molibden zenginleştirilmesi	Edremit Çevre Platformu	Madencilik faaliyetinin sona ermesinden sonra	Savcılığa suç duyurusunda bulunuldu.	1439 ha alanda 40 bin ağaç kesilmiş
Bartın Merkez	Maden tahsisi: Kalker ocağı	Yerel halk (köyler ve şehir merkezinden katılım)	ÇED sürecinde	İki ÇED halkın katılımı toplantısı köylünün protestosu nedeniyle yapılamadı	220 ha
Bolu	Maden tahsisi: Çimento fabrikası kapasite artırımı	TMMOB ve ildeki STK'lar	ÇED süreci	ÇED olumlu kararına itiraz	84 ha alanda Yaklaşık 400 bin ağaç kesilecek
Bursa Yenişehir	Maden tahsisi: Çinko-Bakır-Kurşun zenginleştirme ve atık tesisi	Bursa Barosu, TMMOB, Yenişehir Çevre Platformu, Yöre Köylüleri, Bursa Tabip Odası	Tesisin yapım aşamasında	Orman tahsisinin iptali davası açıldı. Köyden maden alanına insan zinciri, köy meydanında protesto	Yaklaşık 345 ha

BÖLÜM 6 - ORMANSIZLAŞMAYA KARŞI SÜRDÜRÜLEN HALK MÜCADELELERİ

Çanakkale Kazdağları	Maden tahsisi: Altın madeni	Başta yörede olan STK'lar ve yerel halk olmak üzere ülkenin dört bir yanından çevre ve meslek örgütleri, STK'lar, platformlar	Ağaçlar kesildikten sonra	ÇED olumlu kararının iptali davası, Valiliğe dilekçe, imza kampanyaları, şantiyede ve şehir merkezinde eylem, OBM önünde basın açıklaması, maden sahasında nöbet ve konserler, savcılığa suç duyurusu	27 ha alanda 195 bin ağaç kesildi
Edirne Keşan	Maden tahsisi: Linyit üretimi	Trakya Platformu, Keşan Kent Konseyi, Edirne Tabipler Odası, bölge muhtarları ve Yöre halkı	ÇED süreci	ÇED halkın katılımı toplantısına itiraz, Çevre ve Şehircilik il müdürlüğüne 150 itiraz dilekçesi.	595 ha
Eskişehir	Maden tahsisi: manyezit, nikel, demir madeni arama ve kırma alanı	Eskişehir Çevre Derneği, Beylikova Yardımlaşma Kültür ve Spor Kulübü Derneği, muhtarlar, köylüler	ÇED süreci	ÇED iptali için dava açıldı.	400 bin ağaç kesilecek
İstanbul Çatalca	Maden tahsisi: Kuvarsit ve kum ocağı	Bölge halkı ve KOS	Ocak faaliyette	Basın açıklaması, Suç duyurusu	Belli değil
İstanbul Şile	Maden tahsisi: Taş ocağı	Bölge halkı	ÇED süreci	Basın açıklaması. Mesaj ile bilgilendirme	49 ha'da 30 bin ağaç kesilecek
İzmir Dikili	Maden tahsisi: Kum ocağı	SOL Parti ilçe teşkilatı ve bölge halkı	ÇED süreci	Eylem ve basın açıklaması.	10 ha
İzmir Dikili-Kozak	Maden tahsisi: Maden ocağı kapasite artırımı	İzmir BB, DİKÇEP, BERÇEP	ÇED süreci	Dava ve basın açıklaması.	Belli değil
İzmir Menemen	Maden tahsisi: Taş ocağı	Bölge halkı, Menemen Çevre Platformu	ÇED süreci	Dava, ÇED bilgilendirme toplantılarında dilekçeyle itiraz.	21 ha
İzmir-Kuşadası	Maden tahsisi: Kalker ocağı genişletilmesi	Bölge halkı, muhtarlar, Kirazlı Ekolojik Yaşam Derneği	ÇED süreci	Toplantılar. Dava.	25 ha
İzmir Selçuk	Maden tahsisi: Mermer ocağı	Belediye başkanı, ünlüler ve aktivistler, CHP milletvekilleri, İzmir BB	ÇED süreci	Basın açıklaması. Sosyal medyada tepki. Soru önergesi.	170 ha
İzmir Murat dağı	Maden tahsisi: Altın ve gümüş madeni	60 civarında kurum ve bölge halkı	ÇED süreci	ÇED olumlu kararının iptali için dava. Basın açıklaması	200 bin ağaç kesilecek

K.maraş Pazarcık	Maden tahsisi: Taş ocağı	Bölge halkı	ÇED raporu onaylandıktan sonra	CİMER'e başvuruldu.	100 ha
Kırklareli	Maden tahsisi: Taş ocağı	Bölge halkı	ÇED süreci	Bakanlığa itiraz.	40 ha / 17 bin ağaç kesilecek
Manisa Şehzadeler	Maden tahsisi: Taş ocağı	CHP milletvekilleri, Manisa Barosu, çeşitli sendikalar ve bölge halkı	Ocak faaliyette	Ocak önünde eylem.	20 ha
Muğla Milas	Maden tahsisi: Boksit ve diaspor madeni	Bafa İlbıra Dağı Koruma Platformu	Maden arama aşamasında	Toplantılar düzenlendi. Platform kuruldu. Kamuoyu oluşturmak için imza kampanyası düzenlendi.	15 ha orman alanı kesilmiş
Muğla Köyceğiz	Maden tahsisi: Ovilin madeni kapasite artırımı	MUÇEP, TEMA Köyceğiz, Köyceğiz çevre dernekleri, bölge halkı	Başvuru aşaması	Forum düzenlendi. Eylem yapıldı.	20 ha
Ordu Fatsa	Maden tahsisi: Altın madeni	Ordu Çevre Derneği ve bölge halkı	Maden faaliyette	Çevre ve Şehircilik Müdürlüğü'ne şikâyet dilekçesi, kitap okuma eylemi	Belli değil
Ordu Ünye	Maden tahsisi: Maden arama sondajı	Üçpınar Köyü ve Çevre Köyleri Dayanışma Platformu ve bölge halkı	Maden arama	Eylem	Belli değil
Rize Hemşin	Maden tahsisi: Taş ocağı	Bölge halkı	ÇED süreci	Dava açıldı.	98 ha
Samsun Kavak-Havza	Maden tahsisi: Altın madeni	Bölge halkı	Maden sondajı öncesi	Basın açıklaması	2 ha
Tekirdağ Malkara	Maden tahsisi: Bazalt ocağı	CHP milletvekili, belediye meclis üyesi ve iki köy muhtarı	ÇED süreci	Alanda basın açıklaması	98 ha
Uşak Pınarbaşı	Maden tahsisi: Taş ocağı kapasite artırımı	Yöre halkı, İzmir Barosu, TMMOB Orm. Müh. Odası İzmir Şub.	ÇED süreci	Bilgilendirme toplantısı düzenlendi.	100 ha
Zonguldak Çaycuma	Maden tahsisi: Taş ocağı ve kırma eleme tesisi	Bölge halkı	Sondaj aşaması	Bölgede nöbet tutuldu.	27 ha
Zonguldak Alaplı	Maden tahsisi: Altın madeni	CHP milletvekili, Gümeli ve Alaplı belediye başkanları, yöre halkı, Alaplı Çevre Platformu	Bölgede sondaj yapılmış	Toplantı düzenlendi. Alaplı Çevre Platformunu kuruldu.	1 ha

* Aslında orman kaybından bahsederken sadece ağaçların yok olması değil, ağaç, ağaççık, çalı, yaban hayatı, biyolojik çeşitlilik vb. şekilde bir ekosistem kaybından bahsedilmektedir. Bu yüzden ilke olarak orman azalmasının sadece ağaç kaybına indirgenmesini doğru bulmasak da medyada ifade edildiği şekliyle yok edilen/edilecek ağaç sayısı olarak tablolara alma gereği duyulmuştur.

6.3.1.2 Enerji Üretim ve İletim Tahsisleri

Halkın en çok mücadele ettiği “yıkım” projeleri enerji üretim tesisleri ve iletim hatları ikinci sıradadır. Bu konuda ülke genelindeki sürdürülen 24 mücadeleden yedisi hidroelektrik santrali (HES), altısı rüzgâr enerji santrali (RES), dördü jeotermal enerji santrali (JES), dört termik santral (TES), biri doğalgaz boru hattı, biri enerji iletim hattı ve biri de güneş enerji santrali (GES) ile ilgilidir.

JES'lere karşı mücadeleler Ege Bölgesindeki illerde, RES'lere karşı mücadeleler Marmara ve Ege bölgelerindeki illerde, HES'lere karşı mücadeleler ağırlıklı olarak Karadeniz Bölgesindeki illerde, TES'lere karşı mücadeleler ise Ege, Karadeniz ve Marmara bölgelerinde yer alan birer ilde sürdürülmektedir.

Kırklareli ve Muğla'daki RES mücadeleleri, HES mücadeleleri (Artvin Arhavi dışında) ve Tekirdağ'daki TES mücadelesi sadece bölge halkı tarafından yapılmaktadır. Enerji üretimi ve iletimine karşı sürdürülen diğer mücadelelerde bölge halkının yanında bölgesel çevre platformları, yerel dernekler ve belediyeler de yer almaktadır.

JES'e karşı yapılan mücadeleler, arazide yapılan sondajlar sırasında, RES, HES ve TES'e karşı yapılan mücadeleler ise ağırlıklı olarak ÇED sürecinde yapılmaktadır. Mücadele şekilleri madencilik faaliyetlerindeki benzerlik göstermekle birlikte bazı yerlerde farklılaşmaktadır. Örneğin, mücadelelerin çoğunda yürütmenin durdurulması için bölge idare mahkemelerine dava açılmaktadır ve süreç çoğunlukla bu aşamada tamamlanmaktadır. Ancak Artvin Yusufeli'nde HES mücadelesinde bölge idare mahkemesi başvuruyu süre aşımından dolayı reddetmiş, yöre halkı ise hakkını aramak için konuyu önce Danıştay'a daha sonra da Anayasa Mahkemesine taşımıştır. Anayasa Mahkemesi mücadele eden halk lehinde karar vererek ÇED olumlu kararına karşı dava açılmasının önünü açmıştır. Diğer taraftan, bu bölümde incelenen mücadelelerde cinsiyet farklılaşması pek öne çıkmazken Tekirdağ Çerkezköy'de TES'e karşı protestolarda özellikle kadınlar ön planda olmuş ve mücadeleyi sürüklemişlerdir.

Bu mücadeleler, orman alanlarında enerji üretim tesislerinin ve enerji iletim hatlarının kurulmasına yönelik 23 proje ile yaklaşık 1.182 ha orman alanının ormansızlaşmayla karşı karşıya kaldığını göstermektedir (**Tablo 6.5**).

Tablo 6.5. Orman alanlarındaki enerji tahsislerine karşı yürütülen mücadeleler.

Yer	Mücadele konusu	Mücadeleyi verenler	Mücadelenin verildiği aşama	Mücadele şekli	Yok edilecek/edilen orman alanı
Aydın Yılmazköy	JES	Bölge halkı, CHP milletvekili, Aydın Çevre Platformu	Sondaj aramaları	Alanda basın açıklamaları.	2 ha
İzmir Seferihisar	JES	Bölge halkı ve derneği	Sondaj aramaları	ÇED gerekli değildir kararının iptali için dava açıldı. Alanda eylem yapıldı.	1 ha
İzmir Selçuk	JES	Bölge halkı ve belediye başkanı ve meclis üyeleri, stö'ler	Sondaj aramaları onayı	Toplantı ve protesto yapıldı. Dava açıldı. Basın açıklaması yapıldı.	1 ha
Muğla Marmaris	JES	Marmaris Kent Konseyi	Sondaj kuyusu açılması öncesi	Basın açıklaması	15 ha

Yozgat Boğazlıyan	Enerji iletim hattı	CHP milletvekili, köy muhtarı ve köylü	Ağaçlar kesildikten sonra	Alanda eylem. Kaymakamlığa dilekçe.	Belli değil
İzmir Karaburun	GES	Karaburun Kent Konseyi	Proje aşamasında	Suç duyurusu. Soru önergesi	30 ha
Kırklareli Vize	RES kapasite artışı	Bölge halkı	ÇED sürecinde	ÇED halkın katılımı toplantısı yaptırılmadı	60 ha
İzmir Çeşme	RES	Bölge halkı ve çevreciler	Bölgede izinsiz çalışmalar sırasında	Bölgede eylem. Belediye ve jandarmaya şikâyet. Proje durduruldu.	29 ha
Kırklareli Kızılköy	RES kapasite artırımı	KOS	Planlama sürecinde	Basın açıklaması	33 ha
Muğla Bodrum	RES	Bölge halkı	ÇED sürecinde	ÇED gerekli değildir kararının iptali için dava.	25 ha
Balıkesir Edremit	RES	Bölge halkı, EDÇEP, BURÇEP, Ayvalık Tabiat Platformu, KESK, Marmara Belediyeler Birliği ve çevre dernekleri	ÇED süreci	ÇED halkın katılımı toplantısı yaptırılmadı. Basın açıklaması.	100 ha
Balıkesir Erdek	RES	Bölge halkı ve belediye başkanı	Proje yapım aşamasında	Alanda incelemeler. Basın açıklaması.	2 ha
Artvin Şavşat	HES	Bölge halkı	ÇED süreci	ÇED olumlu kararının iptal davası.	10 ha
Artvin Arhavi	HES	Bölge halkı, Arhavi Doğa Koruma Platformu	HES inşaatı yapım sürecinde	Suç duyurusu.	5 ha
Artvin Yusufeli	HES	Bölge halkı	ÇED süreci	Danıştay ve Anayasa Mahkemesine dava.	22 ha
Artvin Yusufeli	HES	Bölge halkı	ÇED süreci	Dava. Şirket çalışanlarını alana sokmama. Şantiye kurdurmama.	2 ha
Antalya	HES	Bölge halkı	ÇED süreci	İptal davası. Halkın katılımı toplantısını yaptırmama. HES'i protesto	3 ha orman alanı
Erzincan	HES	Bölge halkı	ÇED süreci	ÇED olumlu kararına iptal davası.	Belli değil
Rize Fındıklı	HES	Bölge Halkı	ÇED süreci	Halkın katılımı toplantısını yaptırmama.	2 ha

Muğla Milas	TES	Bölge halkı, MUÇEP	Santral için kamulaştırmadan sonra	İmza kampanyası.	Belli değil
Bartın Amasra	TES	Bölge halkı, Bartın Platformu	ÇED süreci	ÇED halkın katılımı toplantısını yaptırmama. ÇED olumlu kararı Danıştay tarafından iptal edildi.	202 ha
Tekirdağ Çerkezköy	TES	Bölge halkı	ÇED süreci	Kadınların protestoları	500 ha
Muğla Milas-Akbelen (Çamköy, İkizköy, Karacahisar)	TES	Bölge halkı, MUÇEP, STÖ'ler	Ağaçların kesim sürecinde	Direniş. 800 dilekçe. Orman işletmesi önünde protesto. Basın açıklaması.	60 ha, 14 ağaç kesilmiş
Tekirdağ Saray	Doğalgaz boru hattı tahsisi	Saray Doğa Koruma Derneği ve yöre muhtarları	Projenin uygulanmasında ağaçlar kesildikten sonra	Suç duyurusu	78 ha

6.3.1.3 Diğer Tahsisler

Madencilik ile enerji üretimi ve iletim hattı için yapılan orman alanı tahsislerinin dışında kalan tahsislere karşı sürdürülen mücadeleler bu başlık altında değerlendirilmiştir. Bunların arasında katı atık depolama, organize sanayi bölgesi, turizm, imar ve alt yapı tesisleri bulunmaktadır. Ormanların çöp alanı için tahsis edilmesine yönelik mücadeleler Trabzon (Sürmene) ve Rize'de (Fındıklı) sadece yerel halk tarafından, Ordu'da (Çaybaşı) yerel halk ve Ordu Çevre Derneği, Tunceli'de ise yerel halk, köy muhtarları ve TMMOB Mimarlar Odası katılımıyla sürdürülmektedir. Mücadeleler Ordu ve Trabzon'da çöp alanı kullanılmaya başlandıktan sonra, Tunceli ve Rize'de ise çöp alanı oluşturulmadan önce başlamıştır. Halkın mücadele şekli ise; Rize'de tahsis edilen alanda nöbet tutmak, Trabzon'da tepki videosu hazırlamak ve suç duyurusunda bulunmak, Ordu'da alanda direniş çadırı kurup, yapılmaması için ilgili kurumlara dilekçe vermek ve mahkemeye dava açmak şeklinde olmuştur. Tunceli'de ise ÇED halkın katılımı toplantısında yerel halk çöp alanı için orman alanlarının tahsis edilmesine karşı çıkmış ve ilerleyen süreçte bölgede bulunan yedi muhtarlık

ile TMMOB Mimarlar Odası Ankara Şubesi idare mahkemesine dava açmıştır.

Edirne'nin Uzunköprü ilçesinde planlama aşamasında olan organize sanayi bölgesine ilişkin tahsise karşı bölge halkı yürütmeyi durdurma davası açarak mücadele etmektedir. Diğer taraftan Sapanca'da (Sakarya) teleferik hattı yapımı için ormanların tahsis edilmesine karşı bölge halkı ve çevre derneği alanda nöbet tutarak mücadele etmektedir.

Orman alanlarının imar ve altyapı projelerine tahsis edilmesine karşı sürdürülen mücadeleler ise Kocaeli, İstanbul ve Rize'de yoğunlaşmaktadır. Kocaeli'nde Ballıkayalar Tabiat Parkının sınırları içinden geçen Kuzey Marmara Otoyolu için ağaçların kesilmesine Kocaeli Ekolojik Yaşam Derneği basın toplantısı yaparak tepki göstermiştir. Rize'de ise İyidere Lojistik Limanı'nın ihtiyacı olan dolgu malzemesinin temin edilmesi için İkizdere'de orman alanlarının tahsis edilmesine karşı bölgede yaşayan kadınlar başta olmak üzere çevre gönüllüleri ve İkizdere Çevre Derneği mücadele etmektedir. Projeye karşı ÇED sürecinde direniş çadırı kurularak nöbet tutulmuştur. Ayrıca yürütmeyi durdurma davası

da açılmıştır. Fakat buna rağmen proje hızla uygulamaya geçirilmiş ve halkın korumaya çalıştığı ormanlar ve tarım alanları hızla yok edilmiştir. Süreç ile ilgili ayrıntılı bilgi ise Kutu 1'de yer almaktadır.

İktidarın çılgın proje olarak adlandırdığı ve çok uzun süre ülke gündeminde kalan Kanal İstanbul projesi için yapılacak orman alanı tahsisine toplumun örgütlü olan önemli bir kesiminden tepki gelmiştir. Bunların arasında; TMMOB ve birliğe bağlı 12 oda, Ekoloji Birliği, Türkiye Ormanlılar Derneği, Kuzey

Ormanları Savunması (KOS), İstanbul Büyükşehir Belediyesi ve bölge halkı yer almaktadır. Mücadele boyunca basın açıklamasından itiraz dilekçelerine, insan zincirinden köşe yazılarına ve davalara birçok girişimde bulunulmuş ve halen bu mücadele devam etmektedir.

Bu başlık altında incelenen tahsisler kapsamında yaklaşık 2.358 ha orman alanının ve 17 bin ağacın zarar göreceği hesaplanmıştır (Tablo 6.6).

Tablo 6.6. Orman alanlarındaki diğer tahsislere karşı yürütülen mücadeleler.

Yer	Mücadele konusu	Mücadeleyi verenler	Mücadelenin verildiği aşama	Mücadele şekli	Yok edilecek/edilen ağaç sayısı/orman alanı
Ordu Çaybaşı	Çöp alanı tahsisi	Ordu Çevre Derneği ve Bölge halkı	Çöp alanı kullanılmaya başlandıktan sonra	Direnış çadırı. Dilekçe toplandı. Dava açıldı.	13 ha
Trabzon Sürmene	Çöp alanı tahsisi	Bölge halkı	Çöp alanı kullanılmaya başlandıktan sonra	Tepki videosu. Suç duyurusu.	24 ha
Rize Fındıklı	Çöp alanı tahsisi	Bölge halkı	Çöp alanı oluşturulmasından önce	Alanda nöbet.	Belli değil
Tunceli	Çöp alanı	Bölge halkı, muhtarlıklar, TMMOB	ÇED sürecinde	ÇED halkın katılımı toplantısında itiraz ve dava	18 ha
Edirne Uzunköprü	OSB tahsisi	Bölge halkı	Planlama aşamasında	İptal davası açıldı.	Belli değil
Sakarya Sapanca	Turizm tahsisi: Teleferik yapımı	Bölge halkı ve çevre derneği	Proje aşamasında	Alanda nöbet.	17 dönüm
Kocaeli	İmar ve Altyapı tahsisi: Kuzey Marmara Otoyolu	Kocaeli Ekolojik Yaşam Derneği	Proje gerçekleştikten sonra	Toplantı. Basın açıklaması.	17 bin ağaç kesilmiş
İstanbul	İmar ve Altyapı Tahsisi: Kanal İstanbul	Harita Mühendisleri Odası, Ekoloji Birliği, Bölge halkı, TOD, KOS, İstanbul BB, TMMOB ve birliğe bağlı 12 oda	ÇED süreci	Basın açıklamaları. Köşe yazıları. İtiraz dilekçeleri. İnsan zinciri. ÇED olumlu kararı iptal davası. Çevre Düzeni Planı ve alt ölçekli plan değişikliklerinin iptal davaları.	2300 ha orman alanı yok olacak
Rize İkizdere	İmar ve Altyapı Tahsisi: İyidere Lojistik Limanı ve Taş Ocakları	Özellikle kadınların önde olduğu yerel halk, çevre gönüllüleri, İkizdere Çevre Derneği	ÇED süreci	Direnış çadırı. Alanda nöbet. İş makinalarının önünde durma. ÇED iptal davası.	Belli değil

6.3.2 Ormanlar ve Kentsel Yeşil Alanlardaki Ağaç Kesimleri

Orman alanlarının ormancılık dışı amaçlar için tahsis edilmesine karşı sürdürülen mücadelelerden sonra ikinci sırada en fazla mücadelesi yapılan konu ormanlardaki ve kentsel yeşil alanlardaki ağaçların kesilmesidir. Bu gruptaki mücadeleler orman alanları dışında kalan kentsel yeşil alanlardaki ağaç kesimleri, orman alanlarındaki aşırı odun üretimi ve orman alanlarındaki endüstriyel plantasyon hazırlığı ve bakım çalışmaları başlıkları altında değerlendirilmiştir.

6.3.2.1 Kentsel Yeşil Alanlardaki Ağaç Kesimleri

Orman sınırları dışında kalan ve çoğunlukla da kentlerde yol kenarlarında, park ve bahçelerde bulunan ağaçların kesilmesi o bölgede yaşayan insanların dikkatini çekmekte ve tepki göstermelerine neden olmaktadır. Antalya'da ve İstanbul'da yol geçeceği için veya otopark yapılacağı gerekçesiyle, Ankara ve İzmit'te ise yurt ve hastane yapılacağı gerekçesiyle ağaçların kesilmesine insanlar tepki

göstermektedir. Bunlardan farklı olarak Muğla'da Kargıcak Koyunda ise gerekçesi bilinmese de ağaçların kesilmesine bölge halkı müdahale etmiştir. Antalya hariç diğer illerde ağaçların kesilmesine yöre halkı, yani ağaçların kesildiği çevrede yaşayanlar tepki göstermiştir. Antalya'da Kemer yolundaki ağaçların kesilmesine yöre halkının yanında yer alan bir muhalif milletvekili de tepki gösterirken, Konyaaltı'nda ağaçların kesilmesine Türkiye Ormancılar Derneği Batı Akdeniz Şubesi tepki göstermiştir (Tablo 6.7).

Verilen tepkiler, Antalya (Kemer yolu) ve Ankara'da ağaçların kesilmesinden önce, Muğla ve İstanbul'da ağaçların kesim sürecinde, Antalya (Konyaaltı) ve İzmit'te ise ağaçlar kesildikten sonra gösterilmiştir. İstanbul ve İzmit'te insanlar tepkilerini ağaçların kesildikleri alanların yanından geçerken bireysel ve sözlü olarak dile getirmişlerdir. Bu tür tepkilerin bir sürekliliği de olmamıştır. Antalya'da (Kemer yolu) bir yandan yöre halkı kesilmesi planlanan ağaçların yanında günlerce nöbet tutarken, diğer yandan muhalif bir milletvekili mecliste soru önergesi vermiştir. Ankara'da ODTÜ kampüsünde yurt yapmak için ağaçların kesilmesini önlemeye

Tablo 6.7. Yeşil alanlarda ağaçların kesilmesine karşı yürütülen mücadeleler.

Yer	Mücadele konusu	Mücadeleyi verenler	Mücadelenin verildiği aşama	Mücadele şekli	Yok edilecek/edilen ağaç sayısı/orman alanı
Antalya Kemer yolu	Ağaç kesimi	Yöre halkı ve CHP milletvekili	Ağaçların kesilmesinden önce	Bölgede nöbet. Mecliste soru önergesi	Belli değil
Antalya Konyaaltı	Ağaç kesimi	TOD Batı Akdeniz Şub.	Ağaçlar kesildikten sonra	Basın açıklaması	Belli değil
Muğla Bodrum Kargıcak Koyu	Ağaç kesimi	Yöre halkı	Ağaçların kesilmesi sürecinde	Jandarmaya ihbar. Protesto. Kaymakamlığa şikâyet	Belli değil
İstanbul Güngören	Ağaç kesimi	Yöre halkı	Ağaçlar kesilmesi sürecinde	Bireysel tepki	Belli değil
Ankara ODTÜ	Ağaç kesimi	Üniversite öğrencileri	Ağaçların kesilmesinden önce	Bölgede çadır nöbeti.	Belli değil
İzmit Merkez	Ağaç kesimi	Yöre halkı	Ağaçların kesilmesinden sonra	Protesto.	Binlerce ağaç

yönelik olarak öğrenciler çadır kurup nöbet tutarak tepkilerini göstermiştir. Fakat polis zoruyla alandan çıkartılmalarından sonra ağaçlar kesilmiştir. Antalya Konyaaltı'nda ağaçların kesilmesine TOD Batı Akdeniz Şubesi tepkisini basın açıklamasıyla tepki göstermiştir. Muğla'da ise koyda ağaçların kesildiğini fark eden yöre halkı hemen jandarmaya ihbarda bulunup alana giderek kesimi protesto etmişler ve kaymakamlığa da kesim yapanlar hakkında şikâyetle bulunmuşlardır.

6.3.2.2 Aşırı Odun Üretimi

Orman Genel Müdürlüğü'nün resmi verilerine göre ülkemizde toplam odun üretimi 2000 yılında 13,2 milyon m³ iken 2021 sonu itibarıyla 31,8 m³'e yükselmiştir. Özellikle 2017 yılından 2021'e kadar geçen sürede toplam odun üretiminde

yaklaşık %70'lik bir artış olmuştur (OGM, 2022). Bu artışın temel nedeninin ülkedeki ahşap esaslı levha sektörünün dövizde yaşanan aşırı artışlardan dolayı hammadde ihtiyacını yurtiçinden daha ucuza karşılama isteği olduğu bildirilmektedir (Atmış 2020; TOD, 2022).

Ülkenin birçok yerinde yerel halk aşırı odun üretiminin farkına varmakta ve buna tepki göstermektedir. Bu çalışma kapsamında değerlendirmeye alınan bu tür tepkilerin ikisi Antalya, diğerleri Trabzon, Artvin ve Mersin illerindedir (**Tablo 6.8**). Artvin, Antalya (Döşemealtı) ve İstanbul'da ağaçlar kesildikten sonra bireysel olarak tepkisini gösterenler, bu tepkilerini basına bilgi vererek ve sosyal medyada duyurarak yapmıştır. Diğer taraftan Antalya Beycik'te bölge halkı ağaçların kesilmesiyle birlikte tepkilerini basın açıklaması ve yürütmeyi durdurma davası açarak ve bir muhalif milletvekilinin konu hakkında mecliste

Tablo 6.8. Ormanlarda yapılan aşırı odun üretimine karşı yürütülen mücadeleler.

Yer	Mücadele konusu	Mücadeleyi verenler	Mücadelenin verildiği aşama	Mücadele şekli	Yok edilecek/edilen ağaç sayısı/orman alanı
Antalya Beycik	Aşırı odun üretimi	Bölge halkı, Beycik Sakinleri	Ağaçlar kesilmeye başlandıktan sonra, yöre halkı kesimi durdurdu.	Yazılı açıklama. Mecliste soru önergesi. Yürütmeyi durdurma davası.	2 ha, 12 bin ağaç kesilecek
Trabzon Düzköy	Aşırı odun üretimi	Çayırbağı Çevre Platformu ve yöre halkı	Ağaçlar kesilmesi sürecinde	Basın açıklaması	6500m ³ odun
Artvin Şavşat	Aşırı odun üretimi	Bireysel	Ağaçlar kesildikten sonra	Basın açıklaması	Belli değil
Antalya Döşemealtı	Aşırı odun üretimi	CHP Antalya il başkanı	Ağaçlar kesildikten sonra	Bölgede inceleme. Basın açıklaması.	2 bin ağaç
İstanbul Sarıyer	Aşırı odun üretimi	Bireysel	Ağaçlar kesildikten sonra	Sosyal medyada duyurma	Belli değil
Mersin Erdemli	Aşırı odun üretimi	Bölge halkı, Mersin Kent Konseyi, CHP Mersin milletvekili, Mersin Barosu	Ağaçlar kesilmeye devam ederken	Basın açıklaması. Şikâyet dilekçesi. Dava. TBMM'de gündeme getirme	Toplamda 40 bin ağaç kesilecek

soru önergesi vermesini sağlayarak yapmışlardır. Trabzon Düzköy'de ise bölge halkı ve kurdukları çevre platformu ağaçların kesilmesi sürecinde tepkilerini basın açıklaması yaparak göstermişlerdir.

Orman alanlarında yapılan aşırı odun üretimine karşı önemli mücadelelerden biri ise Mersin Erdemli'de ardıc ağaçlarının kesilmesine karşı yürütülmüştür. Ağaçların kesilmesi sürecinde bölge halkı, Mersin Kent Konseyi, Mersin Barosu, büyükşehir belediye başkanı ve muhalif milletvekilleri mücadele yürütmüşlerdir. Mücadelede kesimi durdurmak için şikâyet dilekçeleri vermişler ve basın açıklaması yapmışlar. Diğer taraftan muhalif bir Mersin milletvekili TBMM genel kurulunda konuyu gündeme taşımıştır. Süreç içinde kesimlerin durdurulması için de idari davalar açılmıştır. Aşırı odun üretiminde mücadelelere konu olan orman alanlarında toplam 54 bin ağacın kesileceği, ayrıca 6.500m³ odunun üretileceği kayıtlara geçmiştir.

6.3.2.3 Endüstriyel Plantasyon Hazırlığı ve Bakım Çalışmaları

Odun hammadmesine olan artan ihtiyacı karşılamak ve doğal ormanlar üstündeki baskıyı azaltmak için orman sınırları dışında endüstriyel plantasyon çalışmaları yapılmaktadır. Ormanlıkta endüstriyel plantasyonun temel prensibinin doğal orman sınırları dışındaki alanların kullanılması olmasına karşın ülkemizde bu faaliyetler doğal orman sınırları içinde kalan alanlarda gerçekleştirilmektedir. Bunun için de çalışmanın yapılacağı alandaki ağaçlar ve geri kalan bitki örtüsü kesilerek saha tamamen boşaltılmaktadır. Bu duruma özellikle çalışmanın yapılacağı bölgede yaşayanlar tepki göstermektedir.

Orman Genel Müdürlüğü'nün resmi verilerine göre 2013-2018 yılları arasında ortalama 4928 ha alanda endüstriyel plantasyon çalışması yapılırken bu rakam 2019 yılında 12.077 ha, 2020 yılında ise 19.312 ha olmuştur. Endüstriyel plantasyon çalışmaları il düzeyinde değerlendirildiğinde ise 2019-2020 için yıllık ortalama 1.410 ha ile en fazla çalışma Muğla'da yapılmıştır (OGM, 2022).

Ülkemizde endüstriyel plantasyon çalışmalarına gösterilen tepkilerin çoğu da Muğla'da gerçekleşmiştir. Muğla'da endüstriyel plantasyon

hazırlık aşamasında gösterilen mücadelelerin biri Milas diğeri ise Ula ilçesinde gerçekleşmiştir. Milas Çamovalı'daki endüstriyel plantasyon çalışmalarına karşı Milas ve Çamovalı'da yaşayanlar mücadele yürütürken, Ula'da bölge halkının mücadelesine Ekoloji Birliği ve Muğla Çevre Platformu (MUÇEP) gibi demokratik kitle örgütleri de katılmıştır. Mücadelelerin endüstriyel plantasyon hazırlığının farklı aşamalarında farklı şekillerde verildiği görülmektedir (**Tablo 6.9**). Örneğin; Milas Çamovalı köyünde saha hazırlığı için ağaçlar daha kesilmeden önce basın açıklaması ile tepki gösterilmişken, Ula Çıtlık köyünde ağaçlar hem kesilmeden önce hem de kesim sürecinde basın açıklamaları yapılmış ve imza kampanyası ile CİMER'e (T.C. Cumhurbaşkanlığı İletişim Merkezi) başvuruda bulunulmuştur.

Diğer taraftan Milas'ın Çamköy, İkizköy ve Karacahisar köylerinin bulunduğu ve Akbelen olarak da adlandırılana alandaki endüstriyel plantasyon oluşturmak için ağaçların kesilmesi sürecinde bölge halkı direniş göstermiş, Milas Orman İşletme Müdürlüğü'ne kesimlerin durdurulması için dilekçeyle başvurulmuş ve ardından işletme müdürlüğü'nün önünde basın açıklaması yaparak uygulamayı protesto etmişlerdir. Bu süreç sonunda bölgedeki endüstriyel plantasyon hazırlığına ilişkin çalışmalar durdurulmuştur. Ancak bu bölgede gösterilen mücadele sadece endüstriyel plantasyon hazırlığına değil, madencilik ve enerji üretimine yönelik verilen orman alanı tahsislerine yönelik de sürdürülmektedir. Bu nedenle Akbelen'deki mücadelelere enerji üretimi için yapılan orman tahsisleri ile ilgili tabloda yer verilmiştir. Süreç ile ilgili ayrıntılı bilgi ise Kutu 2'de yer almaktadır.

Endüstriyel plantasyon hazırlıklarının yanında ormanlarda yapılan planlı bakım çalışmalarına karşı da halk tepkilerini göstermektedir. Samsun Terme ve Artvin Ardanuç'ta ormanda ağaçların kesimi sırasında yöre halkı tarafından tepkiler gösterilmiştir. Bu tepkiler ağaçların kesildiği yerde inceleme yapıp basın açıklaması yapılmasıyla dile getirilmiştir.

Sonuç olarak endüstriyel plantasyon hazırlığına karşı sürdürülen mücadeleler değerlendirildiğinde Muğla'da yaklaşık 50 ha orman alanının ormansızlaşmayla karşı karşıya kaldığı görülmektedir.

Tablo 6.9. Orman alanlarında endüstriyel plantasyon hazırlığı için kesim yapılmasına karşı yürütülen mücadeleler.

Yer	Mücadele konusu	Mücadeleyi verenler	Mücadelenin verildiği aşama	Mücadele şekli	Yok edilecek/edilen ağaç sayısı /orman alanı
Muğla Milas-Çamovalı	Endüstriyel plantasyon haz.	Milaslular ve muhtarlar	Ağaçlar daha kesilmemiş	Basın açıklaması	20 ha
Muğla Ula-Çıtlık	Endüstriyel plantasyon haz.	Bölge halkı, Ekoloji Birliği, MUÇEP	Ağaçlar kesilmeden önce ve kesim sürecinde	İmza kampanyası (33655 kişi) CİMER'e başvuru. Basın açıklaması.	30 ha
Samsun Terme	Bakım çalışması	Bölge halkı	Ağaçların kesim sürecinde	Bölgede inceleme. Basın açıklaması	Belli değil
Artvin Ardanuç	Bakım çalışması	Bölge halkı	Ağaçların kesim sürecinde	Bölgede inceleme. Basın açıklaması	Belli değil

6.3.3 Av Turizmi

Orman alanlarında ve kentsel yeşil alanlarda çoğunlukla ağaçların kesilmesine ve tahrip edilmesine karşı sürdürülen mücadelelerin yanında, orman ekosisteminin bir parçası olan yaban hayvanlarının av turizmi adı altında öldürülmek istenmesine karşı da bireysel veya toplumsal mücadeleler devreye girmektedir. Ülkemizde av turizmine karşı mücadeleler, av turizminin yoğunlaştığı Antalya, Bursa, Erzincan, Eskişehir, Kastamonu ve Tunceli gibi illerde görülmektedir. Bu altı mücadeleden üçü bireysel girişimler, diğer üçü ise çevre ve hayvan hakları dernekleri, platformlar, barolar gibi halkın örgütlü olarak hareket ettiği topluluklar ile sürdürülmüştür. Mücadelelerin tamamı bakanlık tarafından av ihalesinin açıklanmasıyla birlikte başlatılmıştır. Mücadelelerin tamamında yürütmeyi durdurma ve ihalenin iptali davası açılmış ve kazanılmıştır. Tunceli'de ayrıca ilgili kuruma itiraz dilekçeleri ile Türkiye Büyük Millet Meclisine de soru önergesi verilmiştir. Böylelikle ülkenin farklı yerlerinden altı av ihalesi durdurularak, vurulması planlanan 117 yaban hayvanın hayatı kurtarılmıştır (**Tablo 6.10**).

Tablo 6.10. Av turizmine karşı yürütülen mücadeleler.

Yer	Mücadele konusu	Mücadeleyi verenler	Mücadelenin verildiği aşama	Mücadele şekli	Katledilen hayvan sayısı
Antalya Isparta	Av turizmi	Salda için Türkiye Grubu, A Platformu, Vegan Derneği Türkiye, Hayvan Hakları ve Etiği Derneği, Hayvanlara Adalet Derneği, Yunuslara Özgürlük Platformu, Hayvan Hakları İzleme Komitesi	Av ihalesinin kesinleşmesinden önce	Dava açıldı.	Vurulacak 47 adet yaban keçisi
Bursa	Av turizmi	Bireysel (Avukat/Bursa)	Av ihalesinin kesinleşmesinden önce	Dava açıldı.	Vurulacak 2 adet kızıl geyik
Erzincan	Av turizmi	Bireysel (Veteriner/Salda için Türkiye Grubu)	Av ihalesinin kesinleşmesinden önce	Dava açıldı.	Vurulacak 26 adet yaban keçisi
Eskişehir	Av turizmi	Eskişehir Hayvanları Koruma Derneği ve Eskişehir Barosu Hayvan Hakları Komisyonu	Av ihalesinin kesinleşmesinden önce	Dava açıldı.	Vurulacak 18 kızıl geyik

Kastamonu	Av turizmi	Bireysel (Avukat/Bursa)	Av ihalesinin kesinleşmesinden önce	Dava açıldı.	Vurulacak 7 kızıl geyik
Tunceli	Av turizmi	Dersim Kültürel ve Doğal Miras Koruma Girişimi, Munzur Koruma Kurulu, CHP ve HDP milletvekilleri	Av ihalesinin kesinleşmesinden önce	Dava açıldı. Kamuoyu baskısı. Dilekçe. Soru önergesi	Vurulacak 15 adet yaban keçisi ve 2 adet çengel boynuzlu dağ keçisi

6.3.4 Alt Yapı Projeleri / Kentsel Rant

Ormansızlaşma karşı sürdürülen mücadelelerin son grubunu alt yapı projelerine/kentsel ranta karşı yürütülen mücadeleler oluşturmaktadır. Bu mücadelelerden ikisi, 2873 sayılı Milli Parklar Kanunu'na göre dört korunan alan statüsünden biri olan tabiat parklarıyla ilgilidir. 2011 yılında tabiat parklarının sayısı, 138 mesire yerinin “mesire yeri” statüsü “tabiat parkı” olarak değiştirilerek, bir günde arttırılmıştır. Üstelik bu süreçte korunan alanların ilanı ile ilgili mevzuat göz ardı edilmiştir. Bu durum tabiat parklarındaki koruma-kullanma dengesinin ağırlığının kullanmaya kaymasına neden olmuştur (Atmış vd., 2020). Ne yazık ki ormancılık örgütü, tabiat parkları ve kent ormanları gibi rekreasyonel kullanımın ağırlık kazandığı alanların işletmesini kendi yapmayı özelleştirmek gibi bir politika benimsemiştir. Benimsenen bu politika tabiat parkları gibi alanlarda yapılaşmanın da önünü açarak belli çevrelere rant oluşturulmasını sağlamıştır. Temelde Balıkesir ve Bolu'daki tabiat parklarında verilen mücadeleler bunu önlemek için yapılmıştır.

Bolu Gölcük Tabiat Parkı'nda Gölcük Platformu tarafından yürütülen mücadelede, bungalovların ve idare binasının yapımı sırasında yürütmeyi durdurma davası açılmıştır. Süreçte idare mahkemesi önce yürütme durdurma kararı vermiş, kısa süre sonra da esastan karar vererek tesislerin yapımını durdurmuştur. Yapım aşamasında tabiat parkı içinde ne kadar orman alanının zarar gördüğü ve ne kadar ağacın kesildiği bilinmemektedir. Bolu Gölcük Tabiat Parkı'nda verilen mücadeleye nazaran Balıkesir Ayvalık Tabiat Parkı'nda mücadeleye Ayvalık Tabiat Platformunun yanında belediye, sivil toplum kuruluşları, meslek örgütleri, siyasi partiler ve bölge halkı da katılmıştır. Tabiat parkının “günübirlik kullanım alanı, günübirlik kullanım alanına ait kapı girişi ve büfe işletmeciliği işi” ihalesi yoğun çabalar sonucunda iptal ettirilmiştir. Mücadele sürecinde bilgilendirme toplantıları, basın açıklamaları, imza kampanyaları ve tabiat parkında eylemler yapılmıştır (Tablo 6.11).

Tablo 6.11. Alt yapı projeleri ve kentsel ranta karşı yürütülen mücadeleler.

Yer	Mücadele konusu	Mücadeleyi verenler	Mücadelenin verildiği aşama	Mücadele şekli	Yok edilecek/edilen ağaç sayısı/orman alanı
Balıkesir Ayvalık Tabiat Parkı	Tabiat parkı: “günübirlik kullanım alanı, günübirlik kullanım alanına ait kapı girişi ve büfe işletmeciliği işi” ihalesi	Ayvalık Tabiat Platformu, belediye, STK'lar, meslek örgütleri, siyasi partiler, bölge halkı	İhale öncesi	Bilgilendirme toplantıları. Basın açıklamaları. İmza kampanyası (25bin). Eylemler.	Belli değil.
Bolu Gölcük Tabiat Parkı	Tabiat parkı: Tabiat parkının revizyon gelişme planında bungalovların ve idare binasının yapımı	Gölcük Platformu	Yapım aşamasında	Dava açıldı.	Belli değil.

İstanbul Kuzey Kirazlı ve Güney Kirazlı Özel Ormanı	İdari düzenleme: Koruma statüsü düşürülen özel ormanda Kalyon İnşaatın 553 adet villa yapma projesi	Kuzey Ormanları Savunması ve Beykoz Kent Dayanışması	Çevre ve Şehircilik Bakanlığı imar planını onaylamış, villaların projelendirilmesi yapılmış ama daha başlamamış	Eylemler. Basın açıklaması. İptal dilekçeleri.	5 bin ağaç=200 ha orman
İstanbul	İdari düzenleme: Validebağ korusu. Korunun bir kısmının Üsküdar Belediyesine tahsis edilmesi ve belediyenin de millet bahçesi yapma isteği	Validebağ Gönüllüleri	Millet bahçesi çalışmaları başlamadan	İmza kampanyası. Basın açıklaması.	3,5 ha
İzmir	Orman dışına çıkarma: Deprem sonrasında Bayraklı'da bulunan 375 ha orman alanının konut yapılması için Cumhurbaşkanlığına orman sınırı dışına çıkarılması	Bireysel ve TMMOB İzmir İl Koordinasyon Kurulu	Resmî Gazetede yayınlanan Cumhurbaşkanlığı kararının ardından	Dava açıldı.	375 ha

Tabiat parklarından sonra iki farklı mücadele ise orman alanları üstündeki kentsel yapılaşmaya karşı sürdürülmektedir. Bunlardan ilki İstanbul Kuzey Kirazlı ve Güney Kirazlı Özel Ormanında lüks villalar yapılmasına karşı Kuzey Ormanları Savunması ve Beykoz Kent Dayanışması tarafından yürütülen mücadeledir. Doğal SİT alanı olan özel ormanın koruma derecesinin düşürülerek yapılaşmanın önü açılmış, buna bağlı olarak Çevre ve Şehircilik Bakanlığı imar planını onaylamış ve villaların projelendirilmesi yapılmış, fakat yapım aşamasına geçilmeden itirazlar başlamıştır. Eğer proje gerçekleştirilirse yaklaşık 200 ha orman alanında beş bin ağacın kesilmesinin söz konusu olacağı açıklanmıştır. Süreç içinde mücadele, eylemler ve basın açıklamaları yaparak ve imar planı onayına itiraz dilekçeleri vererek sürdürülmüştür. Diğer kentsel yapılaşmaya karşı mücadele ise İzmir'de sürdürülmektedir. 2020 yılının Ekim ayında İzmir'de yaşanan depremden sonra Bayraklı ilçesinde 375 ha orman alanı, depremezdelere TOKİ tarafından konut yapılacağı gerekçesiyle, EK-16. madde uygulaması olarak Cumhurbaşkanlığı tarafından orman sınırı dışına çıkarılmıştır. Resmî Gazetede yayımlanan kararın ardından yürütmenin

durdurulması ve iptali talebiyle hem bireysel olarak hem de TMMOB İzmir İl Koordinasyon Kurulu tarafından davalar açılmıştır.

Bu gruptaki son mücadele İstanbul'da Validebağ Savunması ve Validebağ Gönüllülerinin Üsküdar'da bulunan Validebağ Korusu'nun millet bahçesine çevrilmekten istenmesine karşı sürdürdüğü mücadeledir. Korunun bir kısmının bakım gerekçesiyle Üsküdar Belediyesine tahsis edilmesi ve bu belediyenin de millet bahçesi yapmak istemesine, çadır nöbeti, imza kampanyaları ve basın açıklamaları ile karşı çıkmıştır. Süreç ile ilgili ayrıntılı bilgi ise Kutu 3'te yer almaktadır.

Altyapı projeleri ve kentsel ranta karşı sürdürülen mücadeleler değerlendirildiğinde toplamda yaklaşık 580 ha orman alanının olumsuz etkilenacağı görülmektedir.

6.4. Sonuç

Türkiye'de ormansızlaşmaya karşı sürdürülen mücadeleler genel olarak değerlendirildiğinde bu mücadelelerin dört temel grupta toplandığı görülmektedir. Bunlar orman alanlarının ormancılık

Kutu 1. Rize İkizdere Eskencidere Mücadelesi

Eren Dağistanlı

Rize İyidere Lojistik Limanı'nın dolgu malzemesi için açılan İkizdere Eskencidere (Gürdere) taş ocağına karşı direniş ve itiraz bir yılı geride bıraktı.

Bundan bir yıl önce 21 Nisan 2021 tarihinde, taş ocağı çalışmaları için köylere iş makinalarının gelmesi üzerine fiili olarak direnişe geçen Eskencidereyi yurttaşlar, mahkemenin bilirkişi raporunu dikkate alarak yürütmeyi durdurma kararı vermesini ve taş ocağı çalışmasının artık son bulmasını bekliyor.

2021 yılında Cengiz İnşaat tarafından yürütülen taş ocağı çalışmaları için Eskencidere'ye iş makinaları üzerine başta yörede bulunan kadınlar, çalışmaları durdurmak istemiş ve kolluk kuvvetin kimyasal gazlı müdahalesi ile karşılaşmıştı.

Köylü kadınlara uygulanan şiddet kısa bir zamanda ülke gündemine yayılarak son yılların en çok konuşulan direnişi haline alacaktı ve o günlerden sonra aslında İkizdere Eskencidere'de hiçbir şey eskisi gibi olmayacaktı.

Eskencidereyi yurttaşların ülke gündemine yayılan direnişleri, patikalardan ağaçlara, çay tarlalarından nöbet çadırına kadar çeşitlenerek büyürken, taş ocağına karşı yürütülen mücadeleyi sönmümlendirme çalışmaları da devam ediyordu.

Pandeminin sokağa çıkma yasaklarının olduğu dönemde direnişçi köylülere, kendi arazilerinde olmalarına rağmen cezalar kesildi. Birçok köylü hakkında soruşturma başlatıldı, kimi köylüler sosyal medya paylaşımları gerekçe gösterilecek gözaltına alındı.

Sokağa çıkma yasaklarının olduğu dönemde Eskencidere köylülerinin direnişine milletvekilleri katılarak destek verdi. Direnişin ilk günlerinde kendisi de İkizdere'li olan HDP İzmir Milletvekili Murat Çepni hakkında karalama kampanyası yapılarak, direniş bölünmek istendi. Direnişin ilerleyen günlerinde başta CHP ve İYİ Parti olmak üzere birçok siyasi partinin vekilleri ve il-ilçe örgütleri, ekoloji örgütleri Eskencidere köylülerini yalnız bırakmadı.

Eskencidereyi köylülerini ikna çabaları da bu günlerde başladı. Önce bakanlık yetkilileri bölgeye gelerek düzenledikleri toplantıda direnişçi köylülerini ikna etmeye çalıştı. Ancak yine aynı bölgede planlanan başka

bir taş ocağı projesinde bakanlığın mail adresi yerine Cengiz Holding mühendisinin mail adresini yazmaları, Eskencidere'li avukatı Yakup Okumuşoğlu tarafından "bakanlığı da mı Cengiz'e bağladınız?" sorusuyla yüzlerine vurulunca amaçlarına ulaşamadılar.

Sonrasında AKP'nin Rizeli milletvekilleri, eski Rizeli bakanlar Eskencidere'ye giderek köylülerini ikna etmeye çalıştı. Resmiyette 13.5 hektarlık olan bir taş ocağı projesi için iktidarın neredeyse bütün Karadeniz kadroları seferber edildi.

Bu girişimler de sonuç vermeyince, yerel doğa ve yaşam hakkı mücadelesinde görülmemiş bir olay yaşandı. Ulaştırma ve Alt Yapı Bakanı İkizdere'ye giderek halkı ikna etmeye çalıştı. İkizdere merkezde yapılan toplantıya Eskencidere köylülerini katılmamasına rağmen, halkı ikna ettiği yönünde videolar basına ve sosyal medyaya servis edildi. Oysa bakan, toplantı sonrasında Eskencidere'de bulunan direniş alanına uğramış, taş ocağına itiraz eden köylülerin hiçbir sorusuna yanıt vermeden arkasını dönüp gitmişti.

Direnişin sıcak olduğu dönemlerde kendisi de Rizeli olan Cumhurbaşkanı hiçbir açıklama yapmadı. Direnişin zayıfladığı, taş ocağı çalışmalarına başladığı dönemde "Ne kadar sol varsa, komünist varsa alıp buraya getiriyorlar" açıklamasıyla Eskencidere'yi hedef aldı. İkizdere'den dönerken, gece karanlığında Eskencidereyi köylülerin protestosuyla karşılaştı.

Eskencidere'ye iş makinaları girdi, köylülerin arazileri acele kamulaştırıldı, dayanışma için gelenlerin altında oturduğu ceviz ağacı söküldü, oradan taş ocağı için yol geçirildi. Şu ana kadar yüzlerce kestane, kayın, ladin, köknar ve gürgen ağacı katledildi. Dereye hafriyatlar yığıldı, köylülerin suyu çamur akmaya başladı. Taş ocağının mevcut çalışmalarından yayılan tozlardan kaynaklı organik çay tarlaları zarar gördü. Son olarak da kestane balı üretimi yapan arıcıların arıları ölmeye başladı.

13 Eylül 2021 tarihinde mahkeme bilirkişi heyeti Eskencidere'deki projeye açılan dava için alandı. Aynı tarihlerde aynı heyetin incelediği diğer yerlerdeki projeler için mahkeme kararı açıklanırken, Eskencidere taş ocağı için, bilirkişi heyetinin "taş ocağı yapılamaz" yönündeki raporuna rağmen hala bir karar açıklanmadı.

Herkes duydu İkizdere Eskencidereyi yurttaşların çığlığını, Rize İdare Mahkemesi bir türlü duymadı. . .

dışı amaçlar için tahsis edilmesine karşı yürütülen mücadeleler; orman alanlarındaki ve kentsel yeşil alanlardaki ağaç kesimlerine karşı sürdürülen mücadeleler; av turizmine karşı sürdürülen mücadeleler ve alt yapı/kentsel rant projelerine karşı sürdürülen mücadelelerdir. Bunların içinde en çok mücadele orman alanlarının amaç dışı tahsislerine yönelik olarak verilmektedir. Bunu ormanlardaki ve kentsel yeşil alanlardaki ağaç kesimlerine karşı yürütülenler ve diğerleri takip etmektedir. Ülkemizdeki illerin 31'inde görülen mücadeleler özellikle Muğla, İstanbul, İzmir, Antalya, Rize, Artvin, Balıkesir ve Kırklareli illerinde yoğunlaşmaktadır.

Orman Genel Müdürlüğü'nün resmi istatistiklerine göre son dokuz yılda orman alanları ağırlıklı olarak savunma, ulaşım, enerji üretimi ve iletimi gibi amaçlarla tahsis edilmiştir. Orman alanlarının madencilik faaliyetleri için tahsis edilmesi bunlardan sonra gelmektedir. Bu resmi verilere karşın medyada en çok orman alanlarının madencilik faaliyetleri için tahsis edilmesine yönelik mücadeleler yer almakta, bunu sırasıyla enerji üretimi, iletimi ve diğerleri takip etmektedir. Medyada mücadelesi yer alan madencilik faaliyetleri ağırlıklı olarak sırasıyla taş, altın, mermer, linyit ve kalker çıkarma amaçlı yapılırken, enerji üretimi faaliyetlerinde ağırlıklı olarak sırasıyla HES, RES, JES, TES ve enerji iletim hattı amacıyla yapılmaktadır. Sadece bu çalışmada incelenen vakalara göre bile yaklaşık 10.000 hektar orman ekosisteminin yok olması söz konusudur. Ülke genelinde son üç yılda toplam 94.566 ha orman alanının ormancılık dışı amaçlar için tahsis edildiği düşünüldüğünde, ülke genelinde daha yüzlerce mücadele edilmesi gereken orman yıkımı olduğu ortaya çıkmaktadır.

Mücadeleler incelendiğinde; belli mücadele konularının Türkiye'nin özellikle belli bölgelerinde yoğunlaştığı görülmektedir. Örneğin HES tahsisleri Karadeniz Bölgesi'nde, maden tahsisleri Ege Bölgesinde yoğunlaşmaktadır. Bunların birtakım nedenleri bulunmaktadır. HES'ler nehir ve arazi yapısı gibi coğrafi şartlardan dolayı Karadeniz Bölgesi'nde tercih edilirken, büyük şehirlerde özellikle inşaat sektörünün ihtiyaçlarını karşılayan madencilik sektörüne ilişkin tahsisler tercih edilmektedir. Bu konuda Ege Bölgesi öne çıkmaktadır. Açıkça

görülmektedir ki, ülkemiz ormanlarının parçalı hale gelmesindeki en önde gelen faktörlerden biri enerji iletim hatlarıdır. Enerji iletim hatları, tıpkı ulaşım ağları gibi bir yandan ormanları daha parçalı hale getirirken, diğer yandan ormanları yangınlara daha hassas hale getirmektedir. Bunun da hem ormansızlaşmaya hem de orman bozulmasına neden olduğu unutulmamalıdır.

Ormanlar üzerinde oluşan en büyük tehdit; iktidarın "kalkınma" politikaları için, ormanları, tarım alanlarını, dereleri, meraları, parkları, koruları gözden çıkarmış olmasıdır. İktidarın; madenler, enerji, turizm, altyapı projeleri, av turizmi, özel ağaçlandırmalar, aşırı odun üretimi vb. yararlanmalar için özel sektöre sağladığı ayrıcalıklar bütün bu doğal varlıkları tehdit etmektedir. Bu varlıkların ve kendi sağlığının bu tip projeler tarafından tehdit edildiğinin farkına varan halk, yetkili kurumların bu varlıkların korunması için hiçbir çaba göstermediğini ve sorumlu davranmadığını görünce, doğayı ve yaşamını korumak için bir araya gelmiştir.

Genellikle yörelerinde doğa ve insan yaşamı için tehdit oluşturan özel sektör projelerine karşı "yaşamı ve mekânı koruma-sahip çıkma" hareketi olarak bir tepki niteliğinde ortaya çıkan bu oluşumlar hem toplumsal hem de hukuksal mücadelenin birçok aracını kullanmaktadırlar (Atmış ve Günşen, 2017). Ülke genelindeki 92 mücadelenin yöntemi incelendiğinde insanların en çok yürütmeyi durdurma ve kararın iptali için dava yolunu seçtiği görülmektedir. Bunu sırasıyla basın açıklamaları, eylemler/protestolar, çeşitli kamu kurumlarına itiraz dilekçeleri, mücadelenin verildiği alanda kurulan direniş çadır ve nöbetleri vb. izlemektedir. Mücadele şekillerine bakıldığında halkın hukukun üstünlüğüne inandığı ve doğayı korumak için hakkını ağırlıklı dava açma yoluna başvurduğunu söylemek mümkündür. Diğer taraftan mücadele şekli olarak ikinci sırada en çok basın açıklamalarının kullanılması medyanın gücüne insanların inandığını göstermektedir. Eylemler ve protestolar ile direniş çadırlarının kurulması ise örgütlü olarak mücadele etmenin ne kadar önemli olduğunu göstermektedir.

Tüm bu mücadelelere karşın, 20 yıldır iktidarı elinde bulunduran siyasi parti, doğal alanların yok edilmesini kolaylaştıracak mevzuat değişikliklerine

Kutu 2. Akbelen Ormanı Mücadelesi

Deniz Gümüşel ve Hikmet Batuhan Günşen

Kızılçam ormanında sabahın ilk ışıklarında veya gecenin derinliğinde aniden bir ses yankılanıyor: “Akbelen ormanını vermeyeceğiz!” İşte bu, Akbelen Ormanı Mücadelesinin ruhu. Deniz Gümüşel İkizköy’de (Milas/Muğla) sürdürdükleri Akbelen Ormanı Mücadelesini bizler için anlattı.

Muğla’nın Milas ilçe sınırları içinde faaliyet gösteren Yeniköy ve Kemerköy termik santralleri ve bu santrallere yakıt sağlayan linyit madenleri 2014 yılında özelleştirildi. Santrallerin özelleştirildiği dönemde işletme ömürlerini tamamlamalarına çok az bir süre kalmıştı ve 35 yıldır da vahşi bir açık linyit madeni işletmeciliği yapılmaktaydı. Bu iki santral ilk kuruldukları zaman o dönemin yeni teknolojisi ile kurulmamış, baca gazı arıtma tesisleri ve kül barajlarında da düzenli atık depolama altyapısı kurulmamıştı. Bundan dolayı da aslında bu iki kömür yakıtlı termik santral kuruldukları ilk günden itibaren insanlara, çevreye ve doğal ekosisteme zarar vermişlerdir. İklim değişikliğiyle müzakere çalışmaları kapsamında artık kapatılması beklenen bu termik santraller IMF’nin ve Dünya Bankası’nın yön verdiği elektrik piyasasının serbestleştirilmesi politikaları kapsamında 2014 yılında özelleştirilmiştir. Bu tarihten sonra ise santralleri alan şirketlerin karlarını artırmak için doğa talanı devam etmiştir. Bu şirketlerin daha 25 yıl santralleri işletmesi planlanıyor. Diğer taraftan 2041 yılına kadar işletilmesi için 23.000 ha linyit madeninin ruhsatı yenilenmiş durumda.

İkizköy dört mahalleden oluşuyor ve bu mahallelerden birisi olan Işıkdere 2017 yılında linyit madeni için kamulaştırıldı. Kamulaştırmayla beraber mahalle sakinlerinin bir kısmı ilçe merkezine, bir kısmı ise diğer komşu köylere göç etmek zorunda kaldı. Böylelikle bölgedeki santraller ve onların linyit madeni ocakları ailelerin parçalanmasına ve topraksızlaştırılmalarına neden olarak büyük bir toplumsal bir yıkımın yaşanmasına da sebep oldu. Bölge halkı yüzlerce yıldır tarım yaptığı tarlalarını ve zeytin bahçelerini bir anda kaybettiler. Bir araştırmaya göre sadece Işıkdere mevkiinde madenin açılması ile yaklaşık 20 bin zeytin ağacı yok edilmiş.

Santralleri alan şirket 2019 yılında İkizköy’ün geri kalan tarla ve zeytinlikleri ile komşu köyler olan Çamköy ve Karacahisar’ın bazı tarım alanlarını da kapsayan toplam 300 ha’lık bir araziye de kamulaştırma tehdidi ile satın alma teşebbüsünde bulunmuş. Bu alanın yarısı zeytinlik ve burada yaklaşık 35000 zeytin ağacı var. İkizköy halkı 2017 yılında yaşananların tekrar yaşanmaması ve topraklarının zeytinliklerinin kamulaştırma gibi yollarla ellerinden alınmaması için yasal haklarını savunabilecekleri bir örgütlenmeye gittiler, önce İkizköy Çevre Komitesi’ni ardından bu komitenin tüzel kişiliğe kavuşması amacıyla KARDOK Derneği’ni (Karadam Karacahisar Mahalleleri Doğayı Doğal Hayatı Koruma, Güzelleştirme ve Dayanışma Derneği) kurdular. Böylece 2019 yılında İkizköy halkının ve onların yanında olan doğa savunucularının mücadelesi başlamış oldu. Günümüze kadar gelen süreçte hem yöredeki tarım alanlarının ve zeytin bahçelerinin hem de tarım alanlarıyla linyit madeni arasında kalan 78 ha ormanın (Akbelen Ormanı) yok edilmemesi için mücadele ediliyor. Bu süreçte Milas Orman İşletme Müdürlüğü bu ormanda çeşitli faaliyetlerde bulunmaya çalıştı. Bunlardan birisi de bu ormanı endüstriyel plantasyon sahasına çevirmektir. Ancak İkizköy halkı bu endüstriyel plantasyon girişimini yoğun eylemlerle durdurdu ve orman işletme müdürlüğü Akbelen Ormanını endüstriyel plantasyon programından çıkarmak zorunda kaldı. 17 Temmuz 2021 tarihinden beri de Akbelen Ormanının girişinde çadırlarda nöbet tutuluyor. Diğer taraftan hukuksal mücadelelerini de devam ettiriyorlar.

devam etmektedir. Bu düzenlemeler etrafında yeniden kurguladığı yeni devlet bürokrasisi halkın bu mücadelesini dikkate almaktan çok uzaktır. İktidarın “kalkınma” politikaları uğruna doğayı katletmeye devam edeceği çok açıktır. Bu nedenle yerel hareketlerin yanı sıra, üniversiteler, sivil toplum örgütleri, meslek odaları ve siyasal partileri bir araya getirecek ve bu mücadeleleri reaksiyoner (tepkisel) olmaktan öte, aksiyoner (etkisel) bir yapıya dönüştürecek yeni bir örgütsel yapıya gereksinim vardır. Bu tepkiler ormanlara zarar veren neoliberal “kalkınmacı” politikaların sorgulanmasına doğru kapı aralamadığı sürece, yaşanan orman yıkımlarının devam etmesi kaçınılmazdır. Bunun için orman yıkımlarının gerçek nedenleri konusundaki bilgileri halka sağlıklı olarak ulaştıracak bilgi kaynaklarına ve kanallarına gereksinim vardır.

Unutmamak gerekir ki, bu çalışma orman alanlarında yapılan yıkımların ve bunlara karşı sürdürülen mücadelelerin çok azını ele almaktadır. Bu bölümde anlatılanlardan başka yüzlerce yıkım projesi ve bunlara karşı halkın yürüttüğü yine yüzlerce mücadele söz konusudur. Fakat daha da önemlisi, ne yazık ki, ülkenin dört bir yanında doğa ve orman yıkımına karşı verilen mücadelelerin sesi cılız kalmakta, hatta birçok yerde herhangi bir halk tepkisi veya mücadele örneği görülememektedir. İşte asıl orman yıkımının olduğu yerler buralardır. Bu nedenle demokratik kitle örgütleri ve meslek örgütleri ile çevre platformlarının bu tür yerel mücadeleleri birleştirerek, güçlendirme yolunda daha çok iş yapması gerekmektedir.

Kaynaklar

Atmış, E. ve Günşen, H. B., 2017. Analysis of the Struggles Against Forest Destruction in Turkey. Turkish Studies from Different Perspectives. Edit: Uydacı, M. Athens Institute for Education and Research. P: 315-336. Athens/Greece.

Atmış, E., 2020. Türkiye Orman Varlığıyla İlgili Değişimler ve Nedenleri. Türkiye Ormanlıklar Derneği'nin 95. Kuruluş Yıldönümünde Orman Varlığımız ve Ormanlık Üretim Faaliyetleri. Türkiye Ormanlıklar Derneği Yayını, Ankara, s: 9-25.

Atmış, E., Günşen, H.B., Yıldız, D., 2020. Tabiat parklarının korunan alan statülerinin değerlendirilmesi: Batı Karadeniz örneği. *Türkiye Ormanlık Dergisi*, 21(2): 148-158.

Atmış, E., 2021. Türkiye'de Ormansızlaşmanın Gerçek Boyutları. 3. Uluslararası Tarım ve Gıda Etiği Kongresi. Kongre kitabı. Tarım ve Gıda Etiği Derneği. 5-6 Kasım 2021.

Atmış, E., 2022. Rahatı Kaçan Orman-Ormansızlaşma Hakkında Yazı ve Söyleşiler. Yeni İnsan Yayınları. 157 S. İstanbul.

Günşen, H.B. ve Atmış, E. 2019. Analysis of forest change and deforestation in Turkey. *International Forestry Review*, 21(2): 182-194. DOI: <https://doi.org/10.1505/146554819826606577>

NYDF, 2020. Balancing forests and development: Addressing infrastructure and extractive industries, promoting sustainable livelihoods. NYDF Assessment Partners. www.forestdeclaration.org (Erişim: 17.02.2022).

OGM, 2022. Orman Genel Müdürlüğü 2020 Yılı Resmi İstatistikleri. <https://www.ogm.gov.tr/tr/e-kutuphane/resmi-istatistikler> (Erişim: 31.03.2022).

TOD, 2022. Aşırı Odun Üretimi Ormanlarımızın Geleceğini Tehdit Ediyor. Türkiye Ormanlıklar Derneği 21 Mart 2022 Basın açıklaması Bilgi Notu. https://www.ormancilarderneği.org/icerik_detay.asp?Icerik=1771 (Erişim: 06.04.2022).

TUİK, 2022. Türkiye İstatistik Kurumu Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi 2021 Yılı Verileri. <https://biruni.tuik.gov.tr/medas/?kn=95&locale=tr> (Erişim: 31.03.2022).

Kutu 3. Validebağ Mücadelesi

Cihan Erdönmez

Validebağ Korusu İstanbul'un Anadolu yakasında, Üsküdar ilçesi sınırlarında ve Kadıköy ilçe sınırına bitişik, yaklaşık 35 hektar büyüklüğünde bir yeşil alandır. Koru 1800'lerin başından itibaren saltanat mensuplarının özellikle rekreasyon ve avcılık gibi değişik amaçlı kullanımları için oluşturulmuştur. Korunun Cumhuriyet döneminde farklı kamusal amaçlara tahsis edildiği görülmektedir. Başlangıçta insan müdahalesiyle oluşturulan Validebağ Korusu günümüzde doğal-yarı doğal arası bir yapıya kavuşmuştur.

Koruda 25 farklı ağaç türünden 15-400 yaş aralığında yaklaşık 4 bin adet ağaç bulunmaktadır. İstanbul'da doğal olarak yetişen 2 bin otsu bitkiden 200'ü ile 151 farklı kuş türünün de koruda bulunduğu bugüne kadar yapılan çalışmalarla ortaya konulmuştur. Barındırdığı bu doğal zenginlik nedeniyle koru 1999 yılında 1. Derece Doğal Sit Alanı olarak ilan edilmiş ve koruma altına alınmıştır.

Korunun çeşitli alanları farklı kamu kurumlarına ve Üsküdar Belediyesine tahsisli durumdadır. Özellikle 2012 yılından itibaren Üsküdar Belediyesi koruda değişik projeleri hayata geçirmek üzere çalışmalar yapmaktadır. İstanbul Büyükşehir Belediyesi tarafından 2018 yılında ortaya atılan korunun millet bahçesine dönüştürülmesi yönündeki proje de 2019 seçimlerinde İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanlığına Ekrem İmamoğlu'nun seçilmesi nedeniyle Üsküdar Belediyesi tarafından devam

ettirilmeye çalışılmaktadır.

Validebağ Korusu'nun doğal yapısının korunması yönünde hassasiyet gösteren Validebağ Gönüllüleri Derneği ve Validebağ Savunması başta olmak üzere değişik sivil toplum inisiyatifleri bu projelere karşı çıkmakta ve idare mahkemesine dava açmaktan koru nöbeti tutmaya kadar uzanan bir direniş gerçekleştirmektedir. 2021 yılı Ağustos ayında İstanbul Planlama Ajansı (İPA) tarafından yapılan Validebağ Korusu Çalıştayı bu direnişe bambaşka bir vizyon ve misyon kazandırmıştır. Çalıştayda Türkiye Ormancılar Derneği Bilim Kurulu Üyesi Doç. Dr. Cihan Erdönmez tarafından dile getirilen Validebağ Korusu Ekosistem Tabanlı Yönetim Planı (ETYP) gerekliliği önerisi kabul görmüştür. Çalıştay sonrası sivil toplum inisiyatifleri böyle bir planının nasıl yapılabileceğini tartışmış ve sonuç olarak Validebağ Korusu için bütünüyle sivil toplum inisiyatifinde ve bağımsız ve gönüllü araştırmacılar tarafından yapılacak bir ETYP kararı çıkmıştır.

2021 sonbaharında sivil toplum yönetiminde, Doç. Dr. Cihan Erdönmez'in iş birliği ve koordinasyonunda gönüllü araştırmacı ekibi oluşturulmuş ve ETYP çalışmaları başlatılmıştır. Doğal yapı, sosyo-kültürel yapı ve yönetim kararları şeklinde üç ana başlıktan oluşan ETYP çalışmaları bütün hızıyla devam etmekte ve 2022 sonbaharında bitirilmesi planlanmaktadır. Validebağ Korusu ETYP tamamlandığında hem Türkiye'de hem de dünyada bütünüyle sivil toplum inisiyatifiyle hazırlanmış bu nitelik ve ölçekteki ilk plan olma özelliğini kazanacaktır.

TOD - Türkiye Ormancılar Derneği
Tuna Caddesi No:5/8 Kızılay / Ankara
T. 0 312 433 84 13 • F. 0 312 433 26 64

 www.ormancilarderneği.org

 Türkiye Ormancılar Derneği

 @ormancilarderne

 türkiyeormancilarderneği